

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

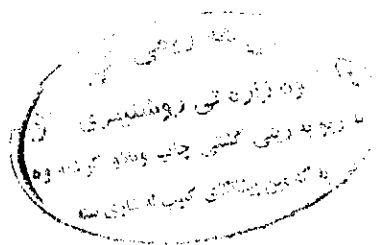
نهوشیروان مستهفا نه مین

ژیان

به ته مه نترین رۆژنامه ی کوردی

۱۹۲۶-۱۹۳۸





ژيان
بە تەمەنتىن رۇژنامەى كوردى
۱۹۳۸ ۱۹۲۶

نوسىنى
نەوشىروان مستەفا ئەمىن

چاپى يەكەم
سلىمانى ۲۰۰۲

لهبلا وگراوهکانی ههفتهنامه‌ی سلیمانیی نوی (٤)

ژيان

به تهههنترين روژنامه‌ی كوردی

١٩٣٦ ١٩٣٨

نوسینی:

نهوشیروان مستهفا ئەمین

نه‌خشه‌سازی و به‌رگا:

هیدی محهمەد فازل

ژماره‌ی سپاردنی:

٤٤٢١ گای سالی ٢-٢ی وەزارەتی روژنننیری

تیراژ: (١-١) دانه

چاپخانه‌ی ره‌نج

نرخ (٢٠) دینارا

به ۳ مانگ رومیه و نیویله
به شش مانگ ۳ رومیه
به سالیکی شش رومیه به
له ۳ مانگ کز ایرنه قید ناکری

پرو دومیه بدل ایرنه
حور رومیه و نیوه
لسمندی به آتیکه

ژبان

پرو هوشنیک غازیات بنایو
اراده ناه ره اگری
اهلانات
به دیریک ۶ که ده سیزیت

تألیف انتشار
۴۱ کاوت تانی ۱۹۲۶ لمائی
لسمندی به آتیکه
ام غزته به غزته یکی سیمای اادی اجهای به
مفتی چار یک دوده چی

سال ۱ ژماره ۱ (پنجشنبه) ۵ رجب ۱۳۴۴ ۲۱ کاوت تانی ۱۹۲۶

ناوی تلمی غزته کان

ملوسه که لرای سالیان مروض او اقبیه پر که
دبان و له حقیقتا محکوم محو بو . غزته محبو به کنایان
مروحاتوشی او کتیرانه ملت و و ناکی نایر : ندریک
ماپوره نهاین شفتت حامی معظم به دوا بی جنان او
فلاکت، اجهی ژاندمره و نور غزته کان حاکم ساپوه .
بو اوته ام حاله تصویر بکا او ترا ژانده . ژانده
حتا مدتیکی مناسب فلاکت واپوردهی به آوارگی
سزین و به ادا بی که دل بنویخته دوه ایدا به گوی
و ای خسته بریادی خوینده واران بو نحوه دوسری
عبری ادا .

دیسان مره راوته مقدرات و ادبیا مان ساختن جو پوره
دوره ژاندهش بو اجه ابو به پرزخیکی ژن و صرمن
و عا غزته کان که مالتیکی ام و طنبه و آخو سیمایکه که
مقدرات و موجودیتان پرده پرده یشان ادا صورت
حقیقت بی دونه اخر او حقیقت ملحدو بو .

بیام خیر که دژنده اهر و طنبه غزته کان کتیرانه
روحیکی تازه دا و سعادتیکی ایدی بنشوی برمان .
بو مانتبه و غزته ژانده و دش کوهه دوردهی کازه و
کشاره . و پرو دی بون و ژانان قنیل و ارشاد بکا

ناوی ترا و ژبان به تنبا له ناری یشیری بلا رفتی دو
(د) و (د) یک دوا به و . انجا ایرد کورده مان هیه که لودودا
ام غزته خوشه و بسته مان نال مساوتت هو لایک بی
و مقالات فتهده وار که مناسب بی به ژانان و به
یشکوتن و سعادتیکی برام غزته به بزریت .
ایز خرای تالی و ژبان به مان مبارک و مسعود
بفرموت .

بو خدمت خوینده وار و کی کیشنو و برادوان وطن
ای براینه : همکان ته بران له پاش فلاکت و
دین مصیبت زور که دوره که دوره ایشترینه هم
دوره به که و ا به هر جا و ده نشانه سلطت و اقبال لی
هوک و توه . خوانیان مبارک بفرموت .

دو مال لویشیان زور چاک له بر جاوه که ششو
و وژ استراحت مادی و معنوی نایر ام حاله کتیره
حال و دیریه یکی وارده که دست له حیات و ثروت
برایو بشودا بو . نهمایش هر سببی هنی بدین و
بدخواه ملک و ملت بو نهایت که نه ملت چاره
سریکی خری بکا و حول بدا بو مادی برین خری
نکرد ، ناکر حامیکی مشفق ، پشیمانیکی که دوره و کو

ژيان به ته مهنترين رۆژنامه‌ي كوردى

١٩٣٨ ١٩٣٦

ناومرۆك

٣٧	ژيان و شېخ مه‌حمود
٩١	ژيان و مه‌بعوسه‌كاني كورد
١٩٦ ..	ژيان و داکۆكى له ئافرهت
٢٣٣ ..	ژيان و بزوتنه‌وه‌ي رۆشنبييري
٢٨٩ ..	ژيان و هه‌وائى ده‌ره‌وه
٣٤٥	ژيان و ئیعلانه‌كاني

ژيان

به ته مەنترين رۆژنامەى كوردى

۱۹۳۶ - ۱۹۳۸

رۆژنامەى ژيان

۱. قۇئاغەكانى دەرچونى

۱. ۱. سەردەمى محەمەد ئەدىب

۱. ۲. سەردەمى عەلى عىرفان

۱. ۳. سەردەمى حسين نازم

۱. ۴. سەردەمى پىرەمىرد

۲. نوسەرەكانى

۳. بىلاوكرندنەوہى

۴. سەرچاوەى دارايى

۵. ھونەرى رۆژنامەوانى

۵. ۱. لايەنى رۆژنامەنوسى

۵. ۲. لايەنى رۆژنامەگەرى

۶. نرخی مېژوى

۶. ۱. بۆ مېژوى سياسى

۶. ۲. بۆ مېژوى رۇشنپىرى

۶. ۳. بۆ مېژوى ئەدەبى

۶. ۴. بۆ مېژوى خويندن و پەرەردە

۶. ۵. بۆ مېژوى كۆمەلایەتى

رۇزنامەى ژيان

ژ ۱ ى (ژيانەو) كە لە ۱۸ ى ئاغستۇس (ئاب) ى ۱۹۲۴ دا لە سلىمانى دەرچو، لە ژېر ناوەكەدا بەمجۆرە خۇى بە ناسىن داو: "ئەم غەزەتەيە غەزەتەيەكى حكومەتەيە ھەفتەى جارېك دەر دەچى" بەلام لە ژ ۲۰ بە دواو گۆرپویتی بە: "ئەم غەزەتەيە غەزەتەيەكى سياسى، ئەدەبى، ئىجتىماعىيە، ھەفتەى جارېك دەر دەچى"

ژ ۱ ى (ژيان) كە لە ۲۱ ى كانونى دوهمى ۱۹۲۶ دا لە سلىمانى، راستەوخۇ دواى راگرتنى (ژيانەو) و وەكو درېژەكېشانی ئەو، دەرچو. بە ھەمان پېناسەى ژيانەو خۇى بە ناسىن داو: "ئەم غەزەتەيە غەزەتەيەكى سياسى، ئەدەبى، ئىجتىماعىيە، ھەفتەى جارېك دەر دەچى" بەلام لە ژ ۶۳ ى سالى ۲ بە دواو گۆرپویتی بەمە: "ھەمو شتيك ئەنوسى، ھەفتەى جارېك دەر ئەچى، غەزەتەيەكى كوردپە"

لە ھەمو ژمارەكانى دا رۆژى بۆلۈبۆنەوئى يەكەم ژمارەى دوبارە كەردۆتەو: اتارىخى ئېيتېشار ۲۱ ى كانونى سانى ۱۹۲۶ سلىمانى

۱. قۇناغەكانى دەرچونى

ژيان لە ۲۱ ى كانونى سانى ۱۹۲۶ دا لە سلىمانى بەم سەروتارە دەستى بە دەرچون كەردو:

"مەعلومە كە لىوای سلىمانى مەعروزی ئەو ئىنقىلابە بو كە ديمان و لە حەقىقەت دا مەحكومى مەحو بو. غەزەتە مەحبوبەكەشمان ھەروەھا توشى ئەو تەئسىراتە ھات، روناكى نەما بو، تارىك مابوئەو. نېھايەت شەفەقەنى ھامى موەزەم بە دوايى ھېنانى ئەو فەلاكەتە، ئېمەى ژياندەو و نورى غەزەتەكەمان ھەلگىرسايەو. بۆ ئەوئى ئەم خالە تەسۋىر بكا ناوى نرا

(ژيانه وه). (ژيانه وه) ههتا موده تيكي مونا سيب فهلا كه تي رابوردوي به ناوازيكي
حه زين و به ئادايي كه دل بتوئيته وه، ئه ي دا به گوي و ئه ي خسته به رچاوي
خوينده واران، به و نه وه ده رسيكي عيبره تي ئه دا.

"ديسان هه ر له بهر ئه وه ي موقه ده رات و ئيستيقبالمان ساغ
نه بو بو وه، ده وري ژيانه وه ش بو ئيمه ئه بو به بهرزه خيكي ژين و مردني
وه ها، غه زه ته كه مان كه ميساليكي ئه م وه ته نه يه، يا خو سينه مايه كه كه
موقه ده رات و مه وجود يه تمان په رده په رده نيشان ئه دا، سوره تي حقيقيه ي
بي دهر نه ئه خرا و حقيقيه ت مه غدور بو.

"په يامي ئه خير، كه مژده ي مانه وه ي وه ته نه خو شه ويسته كه ماني
كه ياند، روچيكي تازه ي دا و سه عاده تيكي ئه به دي به خشي بومان. به و
مونا سه به ته وه غه زه ته ي (ژيانه وه) ش كه وته ده وريه كي تازه و كه شاه و،
بو ئه وه ي بون و ژيانمان ته مسيل و ئيرشاد بكا ناوي نرا (ژيان) ته نها له ناوي
پيشوي به لابردي دو (ا) و (ا) يكي دوايي وه. ئينجا ئوميد ي كه وريه مان هه يه
كه له مه وودا ئه م غه زه ته خو شه ويسته مان نايلي معاونه تي هه مو لايه ك بي
و، مه قالاتي فائيده دار، كه مونا سه به تي بي به ژيانمان و به پيشكه وتن و
سه عاده تمان، بو ئه م غه زه ته يه بنيرريت.

"ئيتر خوي تهعالا (ژيان) مان موباره ك و مه سعود بفرمويت."

خوينده وه ي ئه م سه روتاره ريبازي ره سم ي روژنامه كه رون
ئه كاته وه.

سه رها ئيشاره ت به وه ئه دا كه به هوي دامه زراني حكومه تي
كوردستان و شورش شيوخ مه حموده وه ئه م ولا ته خهريك بو له ناو بچي، تا
احامي موعه زم كه مه به ستي بريتانيا يه فرياي كه وتوه و رزگاري كردوه.

ئىنجا ئىشارەت بەۋە ئەدا كە بە ھۆى كېشەى ولایەتى موسلەۋە چارەنوسى ناۋچەكە ديار نەبۈە ئاخۆ ئەخرىتە سەر تور كىيا، يان ئەدرى بە عىراق. بۆيە رۆژنامەكە ناو نراۋە (ژيانەۋە). بەلام دواى ئەۋەى ئەم كېشەيە بە لادا كەۋتۈە و، موسل بە يەكجارى خراۋەتە سەر عىراق، ئىتر ۋەكو نىشانەى قوناغى نوۋى ژيانى سىياسى ناۋچەكە ناۋى رۆژنامەكەيش لە (ژيانەۋە) كراۋە بە (ژيان).

۱. ۱. سەردەمى محەمەد ئەدىب

سەرەتا كە ژيان دەرچۈە كى سەرنوسەر يا بەرپۆبەرى بۈە نەنوسراۋە و ديار نيە. ج. ص اجمیل صائيبا سەرۋتار و چەند وتارىكى سىياسى لە چەند ژمارەيەكى سەرەتادا نوسىۋە، خوينەر وا ئەزانى ئەۋە سەرنوسەرى رۆژنامەكە، بەلام پاش چەند ژمارەيەك دەنگى نەماۋە. بەشداريەكەى لە نوسىنەكانى رۆژنامەكەدا، ۋەكو بەرچاۋ ئەكەۋى، ھەر بە

دریژه پى دانى بلاۋكردنەۋەى
چىروكى (لە خەوما) يە، كە لە
سەردەمى ژيانەۋە ۋە دەستى
پى كرد بو.

لە ژ ۱ ي ۲۱ ي ۱ ي ۱۹۲۶
ژ ۸۱ ي ۸ ي ۹ ي ۱۹۲۷ وا
باۋە كە محەمەد ئەدىب
عەزىز (م. أ) و (م. أدا) بۈە،

بە بۆنەى تېپەرۋونى
سالىك بە سەر دەرچۈنىدا
ژيان نوسىۋىتى:



"دوهم سالی ژيان

"(ژيان) پي نايه به هاري دوهم سالی عومری. ئەم لاپهراڼه که هه مو وختی مودافعه‌ی حقی کردوه و له حقیقت جیا نه‌بۆته‌وه، که یه‌گانه ئامالی له ریگای سه‌ره‌رزی و پیشکەوتنی کورد و ئەم لیوایه‌دا سه‌رفی مه‌ساعی بوه، ئەم‌رۆ به‌ واسیته‌ی هیمه‌ت و چاودیری سه‌عاده‌مه‌تاب جه‌نابی موته‌سه‌ریف، که به‌ هه‌مو نه‌وعی بۆ به‌رزبونه‌وه‌مان تی‌ ئە‌کۆشی، به‌ گۆلده‌سته‌یه‌کی عیلم و ئەده‌ب ناوبردنی لایقه. (ژيان) بۆ نه‌شری ئە‌فکاری مو‌فیده سه‌حیفه‌یه‌کی خو‌ر و سه‌رئازاده. له‌ به‌ر ئە‌مه ره‌غبه‌ت پی‌ دان و به‌ خێو کردنی له‌ سه‌ر هه‌مو کوردیک پێویسته. "ژيان، ژ ٥١، ٢٧ ی کانونی سانی ١٩٢٧

٢. ١. سه‌رده‌می عه‌لی عی‌رفان

له‌ ژ ٨٢ ی ٢٠ ی ٩ ی ١٩٢٧ دا عه‌لی عی‌رفان به‌ ناویشانی اته‌شه‌کورات و رجا) نوسیویتی:



"چونکه جه‌نابی ئە‌دیبه‌ ئه‌فه‌ندی مودیری مه‌ته‌عه‌ی ژيان ته‌عین کراوه به‌ کاتبی مالیه‌ی سلیمانی، له‌ به‌ر مه‌شغولیه‌تی عه‌لاوه‌ی نه‌یه‌توانی ئە‌م وه‌زیفه‌یه‌یش ئیفا بکات، ئیستیغای کرد.

"له‌ سه‌ر ته‌نسێب و ئە‌م‌ری موته‌سه‌ریفی مه‌عالی هیمه‌م به‌نده‌ بۆ ئیفا کردنی ئە‌م وه‌زیفه‌یه‌ ته‌نسێب و ته‌عین فه‌رموراوم. چونکه مه‌ته‌عه‌

واسیتەى تەرەقى وەتەنە و غەزەتەيش زبانی حسیات و تەرجومانی ئامالی میلیتە، مەعمل ئیفتیخار ئەم وەزیفەم قەبۇل و دەروەدە کرد.

"بۇ خاتری غەزەتە کەمان رۆژ بە رۆژ تەرەقیەک پیشان بدا و بۇ ساحەى مەدەنیەت هەنگاو بهاوی ئیستیرحام لە هەمو منەوهران و ئەدیبان ئەکەم لە ناردنی مەقالە و شیعەر غەزەتە کەمان بی بەش نەهیلنەوہ." ژیان لەم سەردەمەدا هەولی داوہ زیاتر پیش بکەوی، لە ژ ۱۳۴ دا نوسیویتی:

"بۇ زانینی هەمو قاریئینی کیرام

"مەعلومی هەمو قاریئین و مشتەریە کیرامەکانمانە کە لە کوردستانی جنوبی، سلیمانی کە عادیەن وەکو مەرکەزێکی عومومیەتی، تەنہا ئەم غەزەتەیی تیا ئینتیشار ئەکات و، چونکە ئەسباب و ئەدەواتی مەتبەعە کەمان نوقسان بو لە هەفتەى دەفعەیکە زیاتر قابیل نەبو غەزەتە کەمان ئینتیشار بکات، لە بەر ئەوہ مومکین نەبو هەمو حەوادیسێک و مەعلوماتیک لە وەقتی خۆیا دەرج بکری.

"حکومەتی محەلیە و، بیلخاسە سەعادیەتی مۆتەسەریفی ئەکرەمی، دەرکی ئەم حالە و ئەم نوقسانیەتەى فەرمو و، بۇ ئیستیکمالی هەمو ئەواقیساتیکى مەتبەعە کەمان لە گەل بەلەدیەدا مەشوەرەتی فەرمو و، بە واسیتەى هیمەتی موشار ئیلەیی و بەلەدیەوہ بۆمان ئیکمال کرا و، لە ۱ ی ئەم مانگەوہ هەفتەى دو کەرەت: دوشەموان دەفعەیکە و پینتجشەموان دەفعەیکە، غەزەتە کەمان ئینتیشار ئەکات. وە تەبیعی لەمەودوا مەتبەعە کەمان مەسەرەفیکى فەوقەلەادە زیاتر بە ناوی خزمەتی میلیت و وەتەنەکەوہ ئیختیار ئەکات، لە بەر ئەوہ رجا ئەکەین لە مشتەریەکانمان کە معاوونەتمان بفرمون و، لە وەقت و ميعادی خۆیدا بەدەلى تابونەى غەزەتە کە بە ناوی بەلەدیەوہ بۆمان رەوانە بفرمون و، رجايش لە منەوہر و عالم و فازیلەکانی کوردستان ئەکەین کە لە خسوس ناردنی مەقالەى موڤیدەوہ معاوونەتمان بفرمون."

ئەمە دوهمین جار بو لە سلیمانی روژنامە یە کە بتوانی حەفتە ی دو جار
 دەر بچێ. جاری یە کەم پیشکەوتن بو جاری دوهم ژیان. ئەمەیش دەری ئەخا
 کە ئەگەر روژنامەوانیی کوردی دۆخێکی لە باری بۆ برەخسایە، شان بە شانی
 روژنامەکانی بەغداد و ولاتانی دراوسی پیش ئەکەوت و ئەبو بە روژانە.
 بەلام هەمو جاری قۆرتی سیاسی روژنامەوانیی کوردی بردۆتەووە بۆ دواوە.
 لە ژ ٨٢ ی ٢٠ ی ٩ ی ١٩٢٧ ژ ٢٥٩ ی ٤ ی ٩ ی ١٩٣٠ کە علی عیرفان
 سەرنوسەری بو، ژیان لەو روژانەدا دەورێکی کاریگەری هەبوە لە داکۆکی
 مافی نەتەوایی کورد و، نواندنەوێ جموجوێی سیاسی چالاکەکانی کورد و،
 هاندانی خەلک بۆ داوای مافی نەتەوایییان، لە بەر ئەو دوا ی روداوەکانی ٦
 ی رەشی ئەیلوولی ١٩٣٠ کە لە سلیمانی زۆر شت گۆراوە، پێ ئەچێ علی
 عیرفان یش گیرایی و لە ژیان دور خرابیتەووە.

٣.١. سەردەمی حسین نازم

لە ژ ٢٦٠ - ژ ٣٢٠ حسین نازم
 بو، لەو ماوەیەدا دیارە ژیان ئەو
 نەختە ئازادیە ی هە ی بوە نە ی ماوە.
 پیرەمێرد لە ژ ٣١٣ دا نوسیویتی:

"ژیان! مان هەندێ لە رێ لای

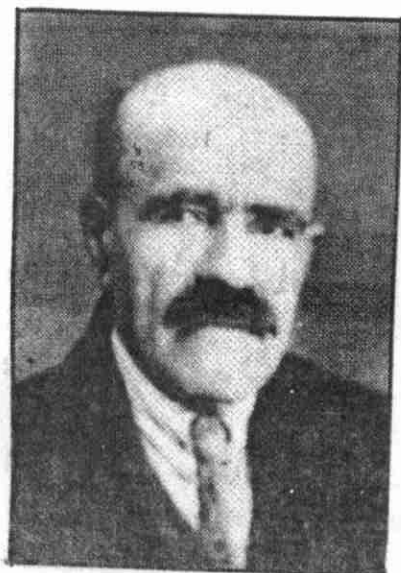
دابو

لالوت بوین، لامان باوی ئەما بو
 ئەمجارە هەمو بۆی تی

دەکۆشین

کەمی و لاسەنگی بو

داده پۆشین"



۴.۱. سەرۆهه‌ی پیره‌مێرد

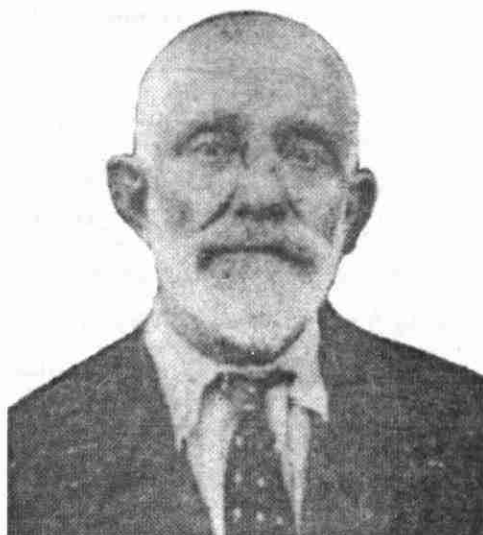
له ژ ٣٢١ ی ٩ ی ٥ ی ١٩٣٢ هه‌و پیره‌مێرد بۆته به‌رپوه‌به‌ری.
له ژ ٣٢١ ی ١٩ ی ٥ ی ١٩٣٢ دا به‌ بۆنه‌ی مردنی حسین نازمه‌وه
پیره‌مێرد به‌ ناوێشانی (رازى براده‌رى) نوسیویتی:
"زۆر دڵسکستم به‌ کوچکردنی هه‌مده‌ردیکی وه‌ک حسین نازم به‌گ.
گهرچی منیش رێبوارم و نزیک به‌ بوارم به‌لام هه‌شتا هه‌وادارم. (ژیان) مان
نزیك بو به‌ نه‌مان چونکو ئیتر به‌له‌دییه‌ هه‌یچی پێ خه‌رج نه‌ده‌کرا. ناچار له
گۆشه‌نشینى هاته‌مه‌ ده‌ری و، ده‌ستم دایه‌ داوینى (ژیان) چاک چاکى له‌ ده‌ست
ناده‌م. ئیستا به‌ سه‌ره‌پرشتى ژيان و چاپخانه‌که‌م وه‌ک خۆم بێ به‌ها و به‌
هه‌یوای بێته‌ به‌ها گرتۆته‌ ئه‌ستۆ، ئه‌زانم باوه‌رم پێ ده‌که‌ن که‌ تێ ده‌کوشم
په‌نا به‌ ئیزه‌دی پاک ده‌بیه‌ینه‌ سه‌ر، ئه‌مه‌نده‌ هه‌یه‌ هه‌مو کالایه‌ به‌ خریدار
دێته‌ به‌ره‌و، من به‌ خریداره‌کان ده‌نازم و پشتیوانی‌یش له‌ خوا ده‌خوازم."

له ژ ٣٢١ ژ ٤٠٥ ئیتر

پیره‌مێرد سه‌ره‌پرشتی کردوه
به‌لام روژنامه‌که‌ هه‌ر به‌ ناوی
شاره‌وانی سلیمانی بوه‌.

له ژ ٤٠٦ ی ١٤ ی ٨ ی

١٩٣٤ ٥٣٨ ی ١٠ ی ٢ ی
١٩٣٧ پیره‌مێرد چاپخانه‌که‌ی له
شاره‌وانی سلیمانی به‌ کرێ
گرتوه‌ و، دوا‌یی ئیجازه‌که‌ی
بو‌ تازه‌ نه‌کراوه‌ته‌وه‌. ئتر
خۆی چاپخانه‌یه‌کی گه‌وره‌تری
کریوه‌و، له‌ ١٦ ی تایی



۱۹۳۷دا ئىيجازەى دامەزراندنى بۇ ۋەركر تۈەۋ، رۇژنامە كەيشى بە رەسمى بەناۋى خۇيەۋە تۇمار كىردۈۋە.

هه به .

سهرنوسهره‌کانی ژيان له بواری روژنامه‌هوانیدا پیاوی کارامه و له بواری نوسین دا توانا و له روژشنبیری گشتیدا شاره‌زا بون، به‌لام دواي ئه‌وه‌ی وه‌زیفه‌که‌یان گوێزاروه‌ته‌وه مه‌یدانیکی تر ئیتر ده‌ستیان له روژنامه‌هوانی و نوسین هه‌لگرته‌وه. له ناویان دا هه‌ر پیره‌می‌رد هه‌تا سهر روژنامه‌هوانی کردوته (بیشه) ی خۆی.

۲. نوسه ره کانی

ژيان روژنامه‌ي ښاره‌واني سلیماني بوه.

پى ناچى ژيان سهرنوسهر و دهستهى نوسهرانى ديارىكراو و هميشه يى هه بوى. ئه وهى بوته موديرى مه تهعه كهى شارهوانى، له هه مان كات دا بوته بهرپوه بهر و سهرنوسهرى روژنامه كيش. ئه وانه يش وتاريان بو نوسپوه خو به خشت بون، ههركه سه يان، جياواز له دنياى روژنامه وانى، ئيشو كارى تايبه تى خوى هه بهه.

چاوگیرانی به سمد ژماره‌ی دو سالی یه‌که‌می ژیان دا کۆمه‌لی ناو و ناونیشان به‌رچاو ئه‌که‌ون، به‌لام زۆریان له پاش ماوه‌یه‌ک ون بون و، له دنیای نوسین و روژنامه‌وانی کوردی‌دا ده‌نگیان نه‌ماوه.

ژماره‌کانی سه‌ره‌تا ۱ و ۲ و ۸ چەند وتاریکی به قەلمی ج. ص لجه‌میل صائیب تۆدا بلاو کراوه‌ته‌وه. وه‌کو خاوه‌نی روژنامه‌که ئه‌دووی و ئه‌نوسۆ. به‌لام دواي چەند ژماره‌یه‌ک ده‌نگی نویسنی نه‌ماوه. ته‌نیا (له‌ خه‌وما) که‌ی به‌ ئه‌لقه‌ بلاو کردۆته‌وه.

ئەحمەدى عەزىز ئاغا، لە ژ ۲ و ۵ و ۴۴ و ۴۸ دا چەند وتاریکی سیاسی و پەروردهی نویسیوه. پاش چەند ژمارەیهک ئه‌ویش دەنگی ئەماوە. کوردی (مستەفا سائیب)، که نویسه‌ریکی روشنبیر و توانا بو، لە ژ ۹ و ۱۰ دا به ۲ ئەلقە (بۆ مەبوسە موختەرەمەکان) و، لە ژ ۳۵ و ۳۶ و ۴۰ و ۴۱ دا به ۴ ئەلقە (کورد بۆچی پیش ناکه‌وی؟) و، لە ژ ۵۲ دا اته‌ریه‌ به ئەقوامی ئەنغلۆ - ساکسون دا) چەند وتاریکی نویسیوه.

م. نوری (شیخ نوری شیخ صالح) که یه‌کی له نویسه‌ره به برشته‌کانی ئەو زەمانه بو، جگه له‌وهی له ژ ۲۰ هه‌و زنجیره‌یهک وتاری له سهر (ئەده‌بیاتی کوردی) بلأو کردۆته‌وه، له ژ ۲۶ و ۲۷ دا له سهر کوردایه‌تی که‌رکوک (جواب بۆ غه‌زه‌ته‌ی نجمه‌) ی نویسیوه. هه‌روه‌ها له ژ ۴ و ۹ و ۴۵ چەند شیعیریکی بلأو کردۆته‌وه. له‌وانه، شیعیریکی له ژ ۴۹ دا به بۆنه‌ی تیبه‌پینی سالی شومی ۱۹۲۶ هه‌.

ره‌شید نه‌جیب، که یه‌کی له نویکه‌ره‌وه‌کانی شیعری کوردیه له ژ ۵۴ و ۹۱ و ۹۴ دا چەند شیعیریکی نویی بلأو کردۆته‌وه. هه‌روه‌ها نویسه‌ریکی توانای ئاگاداری روداوه‌کانی دنیای نوی بو، له ژ ۱۳۷ و ۱۳۸ و ۱۳۹ و ۱۴۲ و ۱۴۶ دا چەندین وتاری کۆمه‌لایه‌تی به پێزی نویسیوه.

ع. عەزیز (عەبدولأ عەزیز) که مامۆستایه‌کی روشنبیر و کوردپه‌روه‌ری هه‌ولیری بو له ژ ۲۹ و ۵۱ و ۱۴۵ و ۱۴۸ دا چەندین وتاری له سهر زمانی کوردی و پەرورده و ته‌رجومه‌ی کوردی کتێبه‌کانی مه‌کته‌ب، نویسیوه.

ع. واحید مه‌جید، که دواتر به ئیمزای (ع. و. نوری کتیب و وتاره‌کانی بلأو کردۆته‌وه، له ژ ۳۰ و ۳۱ دا تاریخی: ئەلمانیا، ئیتالیا له پیش وریابونه‌وه‌ی ئەوروپا و له دوا‌یدا) له ژ ۳۴ و ۳۶ دا (نیزامی مه‌داریس له ئینگلتهره، ئەلمانیا، ولایاتی موته‌حیده‌ی ئەمه‌ریقا و فه‌رانسه چۆنه‌؟) نویسیوه.

م معروف اميرزا مارفا له ژ ۳۸ و ۳۹ و ۴۱ و ۴۳ و چەند ژماره يه کي
تريدا به ناوي احهقائيقی وهجيزه ههندی قسه ي نهسته قی، به زمانیکي
خهست، له رسته ي چروپر دا، له شیوه يه کي فلهسه فیدا دارشتوته وه.

خهسەن کوردستانی، که ئەبێ نازناوی یه کي له رۆشنیبره کانی ئەو
سهردهمه بێ، له ژ ۳ دا وتاریک و، له ژ ۱۶ و ۱۷ دا وتاریکی تیوری له سه
اوهتن میلیت، وهتهنی میلیت نوسیوه.

مستهفا شهوقی و عهونی لعهونی حاجی گورون له ژ ۶ دا، ره مزی له ژ
۷ دا. زهکی سائیب امستهفا سائیب له ژ ۶۱ دا، فتهجولا ئەسههه له ژ ۵۳
دا، شاکیر فهتاح له ژ ۵۲ دا، محهمهه زهکی له ژ ۵۵ و ۵۶ دا، ئەمان و چەند
کهسیکی که ههريه که یهک وتار یان زیاتریان بلأو کردوته وه.

محهمهه ئەهیب عهزیز، که ئەبێ مودیری مهتبهعه و سهرنوسهري
غهزه ته که بوبی تا ژ ۶۱ هيج وتاریکی به ناوی خۆپه وه بلأو نه کردوته وه، بهلام
له ژ ۶۱ به دواوه به ئیمزای ام. ا. و ام. ا. د. زوری سهرو تاره گرنگه کانی
ژیانی نوسیوه.

پیره میرد، که لهو ماوه یه دا وه کو ژ ۶ له ژیر سهرناوی لهاتنه وه دا
نوسیویتی: "پیری له موعته بهرانی ولایت جهنابی حاجی توفیق بهگ ته شریفی
هینایه وه سلیمانی. عهززی به خیر هاتنی ئەکهین." ئیتر به یه کجاری
سلیمانی کردوته مهلبهندی ژیاخی خوی. له ژ ۹ وه به شیعریک که به
شیوه ي کۆن ابه نه شئه ي نوتقه که ي مه ندوبی سامی یه وه داینا وه و به
ئیمزای (کوردی) وه بلأوی کردوته وه، دهستی کردوه به بلأو کردنه وه ي
به ره مه کانی، دواي ئەوه شیعره کانی تري له ژ ۱۳ و ۳۶ و ۳۷ و ۴۰ و ۴۵ دا
به شیوه ي تازه هۆنیوه ته وه. پیره میرد پشتیوان و هانده ریکی به هیزی
نوێکه ره وه کانی شیعری کوردی وه.

فايەق بېكەس لە ژ ۱۰ و ۸۰ و ۸۷ و ۱۰۱ دا و، قانع لە ژ ۴۲ دا، كە رەنگە ئەوە يە كەمەين شيعرى چاپكراوى بى و، ھەمدى لە ژ ۶۰ دا و، ەلى كەمال باپير لە ژ ۷۵ دا و، فايەق زۆرەر لە ژ ۱۴ و ۴۶ دا شيعريان بلۆ كرددۆتەوہ. لژيان) لە سەردەمى ەلى عيرفان دا بە دەگمەن شيعرى تىدايە و، بە دەگمەن نوسىنى نوسەرانى ترى بلۆ كرددۆتەوہ. پى ئەچى ھەمو بابەتەكانى رۆژنامەكە خۆيان ئامادەيان كرددبى.

۲. بلۆكردنەوہى

رۆژنامە بە وەندە تەواو نابى نوسىنى بۆ ئامادە بكرى و چاپ بكرى، بەلكو گرتگرتين قۇناغى جۆرى بلۆكردنەوہيەتى. لە كوردستان دامەزرانوىكى تاييەتى بۆ بلۆكردنەوہ و پەخشى چاپكراو نەبوہ، ژيان خۇيشى نەيتوانيوہ دەزگايەكى پەخش دابمەزرينى. لە زۆرى شارەكانى كوردستان دا كتييفرۆشى و ناوہندى تاييەتى بە فرۆشتنى كتيب و رۆژنامە نەبوہ. تا ماوہيەكى درژيش دەزگايەكى ريكوپيىكى پۆست نەبوہ. ريگاوبان كەم و خراپ و، ئوتوموبيل زۆر كەم بەلكو دەگمەن بوہ و، بۆ ھەندى لە قەزا و ناحيەكان ريگەى ئوتوموبيل ھەر نەبوہ، بە ولاخ ھاتوچۆى بۆ كراوہ. سەرەراى ئەمانە ھەمو، بە ھۆى شۆرشەكەى شيخ مەحمودەوہ ريگاوبانەكان ئائاسايى بون و، بە زۆرى بە قافلە و لە گەل زرينى جەنگى ھاتوچۆ كراوہ.

ئەمانە ھەمو كاربان لە بلۆكردنەوہى رۆژنامەكە كرددوہ. ژيان چەندى لى چاپ كراوہ، چەندى لى ساغ بۆتەوہ و گەيشتۆتە دەس خويندەواران و، گەيشتۆتە چەند شار و شوين و، چەندى ماوہتەوہ؟ لە بەر ئەوہى ليست و ئەدرەس و دەفتەرەكانى ئەو زەمانە لە بەر دەس دا نين، بۆيە بە وردى نازانرى. بە مەزەندە، بە پى تواناي ھونەرى چاپخانەكە

و به پێی توانای مادی روژنامه‌که، نابێ له ههزار دانه تی پهری بێ، که بۆ
ئهو روژگاره ژمارهیهکی گونجاو بوه.

ههر به هۆی ژيان خۆیهوه ئهزانری که ژيان: جگه له سلیمانی و
دهوروبهری، که یشتوته بهغداد، کهرکوک، چهچهمال، ههولێر، کۆیه،
شهقلاوه، رهواندز...

له ژ ٩٧ دا ئهم (تکا) یه بڵاو کردۆتهوه:

"له موهزه‌فینی دائیره‌ی مه‌تبه‌عه ته‌یب ئه‌فه‌ندی بۆ کۆکردنه‌وه‌ی
به‌ده‌لاتی ئابونه‌ی ژيان نێررا بۆ لیوای کهرکوک، ههولێر، قه‌زای چه‌چه‌مال.
تکا له مشتهریه‌کانمان ئه‌که‌ین به‌ده‌لاته‌که‌ی به ته‌واوی ته‌سلیم و معاونه‌تی
لازمه‌ی له حه‌ق ئیجرا بفرمون."

له ژ ١٨٤ دا ئهم ئاگاداریه‌ی بڵاو کردۆتهوه:

"... له موهزه‌فینی مه‌تبه‌عه شیخ ته‌یب ئه‌فه‌ندی بۆ کۆکردنه‌وه‌ی
به‌ده‌لاتی غه‌زه‌ته‌که‌ نێررا بۆ کهرکوک، ههولێر، رهواندز، کۆیه، شهقلاوه،
ئیس‌تیرحام ئه‌که‌ین معاونه‌تی بفرمون و به‌ده‌لاته‌که‌ی به ته‌واوی ته‌سلیم
بکه‌ن."

له ژ ٢٢٠ یش دا ئهم ئاگاداریه‌ی بڵاو کردۆتهوه:

"تکایه‌کی تایه‌به‌تی

"ئیداره‌ی غه‌زه‌ته‌که‌مان، بۆ کۆکردنه‌وه‌ی به‌ده‌لاتی ئابونه، ئه‌وی له
خرمه‌ت ئهو زه‌واته‌ کیرامانه‌یه که له به‌غدادن، جه‌نابی شاکیڕ موحیریم
ئه‌فه‌ندی کردوه به وه‌کیل، ده‌فته‌ریکی موسه‌ده‌قی بۆ ناردوه، ئیس‌تیرحام له
مشتهریه‌کانی به‌غدادمان ئه‌که‌ین ئهو میقداره پاره‌یه‌ی که له خرمه‌تیانایه و
که لای شاکیڕ ئه‌فه‌ندی مه‌علومه به ته‌واوی ته‌سلیمی بفرمون.

"ئومێدی قه‌ویمان به کپاره موحته‌رمه‌کانمان هه‌یه که بۆ یاریه‌دانی
غه‌زه‌ته‌که‌مان هه‌مو نه‌وعه معاونه‌تییک درێڤ نه‌فرمون و تیکراری
ئیس‌تیرحام ئه‌که‌ین به‌ده‌لاته‌که‌ی به ته‌واوی ته‌سلیم بفرمون. ژيان"

له دو مهسهلهی گرتک دا که ژيان له سهری نویسون، له رهواندزهوه
 بۆ هاودهنگی تهلگراف و نامه‌ی پی گه‌یشتوه. جاری په‌که‌م، که به‌ره‌رچی
 قسه‌کانی داود حه‌یده‌ری داوه‌ته‌وه له مه‌جلیسی مه‌بعوسان دا سه‌بارت به
 خویندنی زمانی کوردی. جاری دوهم، که پشتیوانی له ئیسماعیل به‌گی
 ره‌واندزی کردوه سه‌بارت به دژایه‌تی ته‌جیددی ئیجباری.

ژيان چه‌ند جاری میعادى دهرچونی گو‌ریوه، بۆ ئه‌وه‌ی له گه‌ل روژانی
 هینان و بردنی پۆسته‌دا ریک بکه‌وی له ژ ۷۷ دا نویسیوتی:

"گو‌رینی میعادى دهرچونی غه‌زه‌ته‌که‌مان

"له به‌ر ئه‌مه‌ی له هه‌فته‌یه‌ک دا جاریک پۆسته هاتوچۆ ئه‌کات و ئه‌و
 جاره‌یش به‌ر روژی سی‌شه‌مه پێش دهرچونی غه‌زه‌ته‌که‌مان ئه‌که‌وی، بۆ
 ئه‌مه‌ی غه‌زه‌ته‌ی کپاره‌کانی دهره‌وه‌مان زۆر دوا نه‌که‌وی، میعادى دهرچونی
 غه‌زه‌ته‌که‌مان گو‌ری و وه‌کو پێشو کردمانه‌وه به‌ روژی پینج‌شه‌مه. له‌مه‌ودوا
 هه‌مو جاری له‌و روژه‌دا دهر ئه‌چی."

۴. سه‌رچاوه‌ی دارایی

سه‌رچاوه‌ی دارایی ژيان بریتی بوه له: پارهی ئابونه‌کانی و، دهرامه‌تی
 له ئیعلان.

له لاجانگی چه‌پی ناوچه‌وانی ژماره ۱ دا نوسراوه:

"به‌ده‌لی ئابونه به ۳ مانگ روپی‌ه‌ونیو‌یک، به ۶ مانگ ۳ روپی‌ه‌یه. له ۳
 مانگ که‌متر ئابونه قه‌ید ناکری. بۆ دهره‌وه به‌ده‌لی ئابونه هه‌و روپی‌ه‌ونیوه.
 نوسخه‌ی به‌ ئانه‌یه‌که."

له لاجانگی راستی ناوچه‌وانی‌دا نوسراوه:

"بۆ هه‌مو شتیک موخابه‌رات به‌ ناوی ئیداره‌خانه‌وه ئه‌کری. ئیعلانات
 به‌ دپ‌ریک ۶ ئانه ده‌سپێریت."

له ژ ۱۳۴ هـ، له باتی جاریک، ههفته‌ی دو جار دهرچوه له بهر نه‌وه
ئابونه‌ک‌ه‌ی زیادی کردوه به‌لام نرخ‌ی بلاوکردنه‌وه‌ی ئیعلان وه‌کو خ‌و‌ی
ماوه‌ته‌وه. له لاجانگی چه‌پی ناوچه‌وانی به‌که‌م لاپه‌ره‌ی‌دا نویسیوتی:

"ک‌ریار

"به ش‌ه‌ش مانگ پ‌ی‌نج به س‌ال‌ی‌ک ده روپ‌یه د‌ه‌دا. ب‌و د‌ه‌ره‌وه ئو‌جره‌تی
پ‌و‌سته‌ی عه‌لاوه نه‌ک‌ری. ش‌ه‌ش مانگ که‌م‌تر ئابونه قه‌ید ناک‌ری.

"ئ‌ی‌علانات

"د‌ی‌ر‌ی‌ک ۶ ئانه ده‌س‌ی‌ر‌یت.

"یه‌کی به ئانه‌یه‌که.

نه‌و سه‌رده‌مه ع‌ی‌راق ه‌ی‌شتا له ژ‌یر ده‌ستی ئ‌ینگ‌لی‌زدا بو‌ه، در‌او‌ی
تایبه‌تی خ‌و‌ی نه‌بو‌ه، به در‌او‌ی ه‌ین‌دی سه‌ودا ک‌راوه، له بهر نه‌وه نرخ‌ی
ئابونه و ئ‌ی‌علان به روپ‌یه‌ی ه‌ین‌دی دیاری ک‌راوه.

د‌و‌ای نه‌وه‌ی در‌او‌ی ع‌ی‌راق‌ی گ‌و‌راوه، له باتی روپ‌یه و ئانه و پای ه‌ین‌دی،
د‌ینار و فلس‌ی ع‌ی‌راق‌ی خ‌ست‌و‌ته بازاره‌وه، ئ‌ریان یش راگه‌یاندنه‌ک‌ه‌ی به‌م
ج‌و‌ره ل‌ی کردوه وه‌کو له ژ ۳۲۲ دا نویسیوتی:

"ک‌ریار

"به ش‌ه‌ش مانگ ۲۲۵ به س‌ال‌ی‌ک ۴۵ فلس د‌ه‌دا. ب‌و د‌ه‌ره‌وه ئو‌جره‌تی
پ‌و‌سته‌ی عه‌لاوه نه‌ک‌ری.

"ئ‌ی‌علانات

"له د‌ی‌ر‌ی‌که‌وه هه‌تا ش‌ه‌ش مه‌قت‌وعه‌ن ۲۲۵ و له ش‌ه‌ش زیاتر جگه له
۲۲۵ فلسه‌که ب‌و د‌ی‌ره زیاده‌کان‌یش د‌ی‌ری ۲۸ فلس نه‌س‌ی‌ری.

"ن‌وس‌خ‌ه‌ی به پ‌ی‌نج فلسه"

١.٤. ئابونه

ئابونه‌كاني به زوري بريتي بون له فرمانبهراني داووده‌زگاکاني حکومت، چ له ناو شار و چ له دهره‌وه‌ي، هه‌روه‌ها هه‌ندي له بازرگان و سه‌راني عه‌شائير و موختار و کوپخاي گونده‌کان.

پاره‌ي ئابونه، وه‌کو له‌م ئاگاداريه‌دا نوسراوه، ئه‌بو به‌ ناوي سندوقي به‌له‌ديه‌وه‌ بنيردری:

"بۆ زانيني مشتهریه کيراميه‌کانمان

ئيداره‌خانه‌که‌مان چوتکه مه‌ئموره‌كاني موکه‌فل لره‌نگه‌ ئه‌مه‌ هه‌له‌ي چاپ بۆ و مه‌به‌ستي موکه‌له‌ف بۆ نين و، زاته‌ن مه‌ربوتي به‌له‌ديه‌يشه، ئيستيرحام ئه‌که‌ين هه‌ر پاره‌يه‌ک ئه‌نيرن بۆ ئه‌م ئيداره‌يه ره‌ئسه‌ن به‌ ناوي سندوقي به‌له‌ديه‌وه‌ ئيرسالي بکه‌ن. (ژ)"

ژيان له سالي يه‌که‌م‌دا داواي پاره‌ي له ئابونه‌كاني نه‌کردوه، به‌لام له سالي دوه‌ميه‌وه‌ چندين جار و به‌ چهند چه‌شني جياواز، داواي لى کردون: له ژ ٥٥ و ٥٦ و ٥٩ و ٦١ و ٦٤ و ٦٩ و ٧٤ ... دا ئه‌م داوايه‌ي دوباره کردۆته‌وه:

"ژيان

"ئه‌تانه‌وي ئه‌م قه‌زاته‌يه به‌ ږيوه‌ بچى و بژى حه‌قى کړپاري‌به‌که‌ي دوا مه‌خه‌ن و زو بينيرن."

له ژ ٥٨ دا نوسيويتي:

"تکا له کړپاره موخته‌ره‌مه‌کانمان

"له کړپاره‌كاني دهره‌وه‌مان خاسه‌ته‌ن تکا ئه‌که‌ين که بۆ ئه‌مه‌ي به ريكوپيکسي غه‌زه‌ته‌کانيان پى بگات و، مه‌يداني گله‌يي نه‌ميئي، له‌مه‌ودوا لوتفه‌ن له گوږيني ناوونيشانيان زو خه‌به‌ردارمان به‌رمون.

"وه دیسان تکا ئەکەین ئەوانەى که قەرزداری ژبان و بەدهلاتی
نیشتیراکیان پڕ نه کردۆتهوه به بى دواخستن به ناوی ئیداره‌خانه‌وه به
ناردنی هیمهت بهرمون."

له ژ ٧٩ دا نوسیویتی:

"تکا له کپیاره‌کانی دهره‌وه‌مان

"تا ئیستا بۆ ناردنی به‌دهلاتی ئابونه که له به‌قایدادا ماوه‌ته‌وه گه‌ل جار
عهرزمان کرد. کپیاره موخته‌ره‌مه‌کانی دهره‌وه‌مان له گه‌ل ئەمه‌ی که ئەم‌رۆ
موده‌تیکه غه‌زه‌ته‌مان دهرئه‌چی هیشتا ئەعه‌زمیان به‌دهلاتی نیشتیراکیان
نهداوه، ئەمه ئەیتنه مانیعی به‌رپۆه‌چونی (ژبان) مان، بۆ هه‌مو لایه‌ک
خسوسی میقداری مه‌تلوباتمان عهرز کردوه، رجا ئەکەین به بى دواخستن
هه‌رکسه حسابی خۆی پڕ بکاته‌وه و دیسان تکا ئەکەین بۆ ئەمه‌ی
موتنه‌زه‌مه‌ن غه‌زه‌ته‌کانیان پى بگات و مه‌یدانی گله‌یی نه‌می‌نێ له‌مه‌ودوا
لوتفه‌ن له گوپینی ناوونیشانیان زو خه‌به‌ردارمان به‌رمون."

له ژ ٨٩ دا نوسیویتی:

"بۆ کپیاره موخته‌ره‌مه‌کانمان

"نه‌بیعی هه‌مو ئەیزانن ئیداره‌که‌مان مه‌ساریفاتی زۆره. بۆ ته‌بعی
غه‌زه‌ته‌یه‌ک پاره‌یه‌کی زۆر لازمه. موقاییل به هه‌مو سه‌رفیاتی واریداتی
پیویسته. رجا له کپیاره‌کانمان ئەکەین و ئەم مه‌سه‌له‌یه‌ حه‌واله‌ی ویجدانیان
ئەکەین، ئەوانه‌ی که حه‌قی دو سال سێ سالیان له سه‌ره و له ئیبتیدی
نه‌شری ئەم غه‌زه‌ته‌وه هیشتا هیچیان نه‌داوه یا به جارى وه یاخود به قیست
پاره‌ی ئابونه‌که‌یان بنێرن. ژبان"

له ژ ١٣٣ دا به هه‌ره‌شه‌وه نوسیویتی:

"ئاخر رجا

"هه تاكو ئیستا بو ته راكومی به دهلاتی نابونهی غهزه ته كه مان موته عهدید ده فعه رجامان له مشتهریه كانمان كرد له وانهی كه هیشتا حقی ۳ و ۴ سالیان لایه، رجا ته كه یین بو مان بنیړن وه ئیلا وه كو غهزه ته كه یان بو ناښیرین مه جبور ته یین به موراجه عهتی قانونی و له غهزه ته ییسا ناویان ده رج ته كه یین. ژیان"

پی ته چی هه مو ئهم رجا و تكا و هه ره شهیه كه لکی نه بو پی له بهر نه وه یه کی له فهرمان به ره كانی چاپخانه یان ناردوه بو كو كردنه وهی. له ژ ۱۸۴ دا نویویتی:

"تکایه کی تاییه تی

"هه مو ته یزانین له مو حیتی کوردستانا هه ره ئهم غهزه ته کوردیه ههیه و، ئهمه ییش چونکی مشتهریه كانی معاونه تی نا کهن و حقه که ی له میعاد ی خۆی دا ته سلیم نا کهن نه ک قایل نیه ئینتیزامی کی پی بدری به لکو ته گهر هه ره وا بمینیته وه نا زی. سالانه ی غهزه ته که ته وه نده نیه که ته همیه تی بی، حقی چوار سالی موقایل حقی سالی کی غهزه ته یه کی تره. له سه ره هه مو حه میه ته ندیک و وه ته نه ره وه ریک پیویسته به جدی معاونه تی بکات و بیژینی.

"ئینجا بو ته وه ی غهزه ته که مان بژی و بتوانین ئینتیزامی کی پی بده یین رجا له مشتهریه كانی خاریج و داخل ته که یین وه بیلخاسه له قیسمی مه ئمورین و ته وانهی که هیشتا حقی چوار سالیان لا ماوه و مه بله غی کی زۆر قهرزدارن، ئیتر مهیدانی نو سین و به عزی معامله نه دن و، به ئه ومل واسیته دا به ناوی سندوقی به له دیه ی سلیمانیه وه چهند قهرزدارن بو مان بنیړن و رجا که مان ته رویج بفرمون.

"زاتمن له موهزه فيني مه تبهعه شيخ تهي ب ئه فهندي بؤ كؤ كرده وهى
به دهلاتى غه زه ته كه نيررا بؤ كهركوك، هه وليئر، رهواندز، كؤيه، شه قلاوه،
ئىستىرحام ئه كه ين معاونه تى بغه رمون و به دهلاته كهى به ته واوى ته سليم
بكه ن."

شيخ تهي ب ئه فهندي به سهر كه وتويى له كاره كهى كه راوه ته وه له ژ
١٨٦ دا سپاسنامه يه كى نوسيوه:

"ته شه كور و به يانى مه منونيه ت

"ههروه كو له نوسخه كانى پيشودا به يان كرابو، له سهر ته نسيبى
رياسه تى به له ديه و ته سديقى سه عاده تى موته سه ريفى ئه فخمى بؤ
كؤ كرده وهى به دهلاتى موته را كيمه ي ژيان كه له ليو اى كهركوك و هه وليئر و
قه زاي رهواندزدا هه ي بو بؤ دهر وه چوبوم.

"له م جيگايانه دا له ته عريف به دهر يارمه تى و ته سپيلاتم بؤ نوينرا. له
قه زاي رهواندزدا ئه و معاونه ته كه له ته ره ف قائم مقام جه نابى كه ريم
به گه وه ئيبراز فهر موراره شايانى تيزكاره، بيلخاسه معاونى موديرى پؤليس
جه نابى همزه به گ بينا به سائيقه يه كى مه حبه ت كه دهر حق به ئه هلى
ولاته كه مان و مه تبوعات هه يه تى، جگه له و هه مو ته سپيلاته ي كه له رى
گرد كرده وهى به دهلات كردى و خوشى حه قى ساليكى پيشينه ن دا، به رامبه ر
به شه خسى خوشم به دهر جه به ك كه مه حجوبى لوتف و ئينسانيه تى بوم
خزمه ت و معامله لى ميه ماننه وا زى دهر حه قم كردوه. له بهر ئه مه به لازم
زانى كه به ناوى ژيان و خؤمه وه عه له نه ن عه رزى ته شه كورات و به يانى
مه منونيه ت بكه م. ته ي ب"

۴. ۲. ئىعلانات

پارەى بىلەن كۆرۈنۈش ئىعلان بۇ ھەمۇ رۇزنامەكانى جىھان سەرچاۋەيەكى گىرنگى دەرامەتە. بۇ ژيان يىش ھەروا بوە.

ئىعلانات ئەگۈنچى دو سەرچاۋەى ھەبى: يەككىيان دامەزراروۋە ئەھلىيەكان و، ئەۋى تىريان دامەزراروۋە ھۆمەتەيەكان.

لە كوردستانى ئەۋ رۇزگارەدا بازار زۇر تەسك و بازارگانى زۇر كەم و دواكەۋتو بوە. كۆمپانىا و دامەزراروۋ بازارگانى خاۋەن سەرمايەى ناۋىچى و كەۋرە نەبوە. لە بەر ئەۋە (ئىعلانات) ى ئەھلى نەبوە، يان ئەگەر بوبى زۇر كەم و بى بايەخ بوە، ھىچ كەلەبەرىكى دارايى بۇ ژيان پىر نەكردۆتەۋە.

ئىعلاناتى ھۆمەتى چەند جۆرى بون، لەۋانە: ھى داداگان، دائىرەى ئىجرا، دائىرەى تاپۇ، مەقامى مۇتەسەرىفىيەت، رىياسەتى بەلەدىيە، كەرتەكانى پۇلىس و جەيش...

ھەندى لەم ئىعلاناتە سەرچاۋەيەكى گىرنگ بون بۇ دەرامەتى ژيان و، ھەندىكى تىريان رەنگە بى پارە بىلەن كىرگەنەۋە.

لىكۆلىنەۋەيەكى سەربەخۇ لە سەر ژيان و ئىعلاناتى نوسراۋە.

۵. ھۈنەرى رۇزنامەۋانى

۵. ۱. لايەنى رۇزنامەنوسى

ئەگەر رۇزنامە بە ناۋچەى (Local) و، نىشتامانى يا نەتەۋەى (National) و، ناۋدەۋلەتەنى يان ۋەكو ئەللىن نىۋنەتەۋەى (International)، دابەش بىرى، ئەۋا ژيان ئەچىتە خانەى رۇزنامەى ناۋچەيەۋە.

ژيان له بارى روژنامه نوسيه وه، له چاو هه لومهرجى ئهو زهمانهى
سلېمانى دا بگره هى عيراق دا، به روژنامه هى كى سهر كه وتو دائه نرى. زوړى
بابه ته كانى روژنامهى هاوچه رځى تى دا بلاو كراوه ته وه:

هه وال.

هه والى ناوخوى سلېمانى و دهوړوبه رى

هه والى به غداد و حكومهت و پارلهمانى عيراقى

هه والى دهوله تانى دراوسى و گه شه كردنى پيوهنديان له گهل

حكومهتى عيراق

هه والى خه باتى گهلان له پېناوى سهر به خوږى دا وه كو ميصر، سوريه،

هيندستان...

هه والى جهنگ وه كو مهنچوريا

ههندي له ئيعلاننه كانيشى به هه وال و، له چاو ئهو سهرده مه دا به

هه والى گرنگ دائه نرين، وه كو ئيعلانى وهرگرتنى خوږندكار له خوږندنگهى

عهسكه رى عيراق.

ريپورتاج.

ژيان چهندين ريپورتاجى گرنگى نوسيوه. زوړيان نرځى ميژويى

گه وره يان هه يه. له وانه: ريپورتاج دهر باره ي سهردانى مهن دوى سامى له

سلېمانى، ريپورتاج دهر باره ي سهردانى سهر وهريرانى عيراق و وه زيره كان.

ريپورتاج دهر باره ي ته شريف هينانى مهليك...

وتار.

ژيان به سهدان وتارى سياسى، پهروه رده يى، كوومه لايه تى، ئه ده بى،

ئابورى، روژنبيرى... تى دا يه.

لیدوان .

هەندى جار دواى گيرانهوهى روداو پک ژيان رهئى خۆى به لیدوانى له پەراوێزى ههواله کهدا نوسیوه .

سەرۆتار .

زۆر ژمارهى سەرۆتارى تىدايه . بابته كانى جۆراوجۆرن . سياسى و پەروەردەى و کۆمهلايه تى و ئابورى ... و هەندى کيشيان باس له خەمى رۆژانهى ژيانى خەلک ئەکەن و ، داواکارى به له حکومهت .

زمانى نوسين

ئەگەرچى ژيان چەند جارى باسى بژارى زمانى کوردى کردوه و ، له ژ ٤٥ دا ههوالى پێکەينانى (کۆمهلى بژارى زمانى کوردى) بلأو کردۆتهوه و ، له ژ ٤٩ دا ئەم (تکا) يەى نوسیوه :

"ههروه کو له خویندهواره موخته ره مه کانمانه وه مه علوم بوه ئەمڕۆ بۆ ریکخستننى زبانه کهمان و ، له کهليماتى غەيره رزگار کردنى له ههمو لایه کهوه ههول ئەدرى و تى ئەکۆشرى ، چونکه به تهواوى زانرا که يەکى له وه سائيتى سەرکهوتن ، پێشکهوتنى ميلهت ریکخستن و سەر به خۆى زبانه که يه تى ، جا له بهر ئەمه به تايبه تى لهو تێگه يشتوه بپروناکانه ي که بۆ خزمه تى هاوولآتیه کانیان له پەرى ژيان دا مهقاله ئەنوسن ، تکا ئەکەين بۆ ئەمه ي ههمو کهس بى گرانى تى بگا ، زۆر ههول بدەن و ههتا ئەتوانن که ليمه ي کوردى په تى رون و شيرين به کهلک به يئن ، که مه قسه د لهو نوسينانه ش قازانجى ههمو .."

به لآم ژيان خۆى لهم قوناغه دا به هيج جۆرى گوێ نه داوه ته پاکى و پاراوى زمانى نوسينه كانى . ژماره يه کى زۆر وشه ي عه ره بى به کار هیناوه ، که ئەيتوانى له باتى يان وشه ي کوردى باو به کار به يئن . ههروه ها هەندى وشه ي له زمانه ئه وروپايه کانه وه وه گرته وه به لآم به فۆنه تیکى تورک نوسیونى و ، کافه كانى کردوه به قاف .

رېنوسه کهي

رېنوسه که يشی به گشتی ههمان رېنوسی زمانی فارسی و عه ربی بوه. سالی ۱۹۳۰ که توفیق وهه بی بۆته مونه سهریفی سلیمانی، ماوه ی چهند ههفته یه ک، ژيان پېړه وی رېنوسیکی نوی کردوه ته گهرچی له بزوينه کانی دا له هی ئهم سهرده مه وه نزیك بوه به لام زیاد له پيوست اموباله غه له به کار هیانی دا کراوه، وشه و رسته عه ره بیه کانیشی بهو رېنوسه تازه به نوسیوه، به لام دواتر وازی لی هیناوه.

۵. ۲. لایه نی روژنامه گهری

سلیمانی ههر ئهو چاپخانه کۆنه ی لی بوه که ۱۹۲۰ میجر سۆن هینا بوی، ماکینه و دهزگاکانی ههر کۆنه کان بون و، به هو ی په شیوانی هه لومهرچی سیاسی سلیمانی هه جاروبار په کی که وتوه، وه ستاکانی سلیمانی، له ئاستگر و چه خماخساز، چاکیان کردۆته وه. ئهم (ئیعتیزار) ه تا راده یه کی باش، که می توانای چاپخانه که و روژنامه که بیان ئاشکرا ته کا: "له بهر نه خوشی یه کی له موه زه فه کانمان دو ههفته غه زه ته که مان مومکین نه بو ده رچی ئیستیرحامی عه فو له قاریئینی کیرام ته که یین. ژيان " (۱۳۲)

روشنبیرانی سلیمانی دو جار هه ولی کرپنی دهزگای نوی چاپیان داوه و، بۆ ئهو مه بهسته له ناو خه لک دا پیتاکیان کۆکردۆته وه: جاری یه که م، له سهرده می حوکمرانی شیخ مه حمودا. جاری دوهم، کۆمه لی زانستی کوردان. هه ردو جار به هو ی تیکچونی بارو دۆخی سیاسی سلیمانی هه سهری نه گرتوه. چار ناچار په نایان بردۆته وه بهر دهزگای چاپه کۆنه که ی ملکی شاره وانی.

ژیان، به ههمان چاپخانه و به ههمان قهواره و شیوهی روژنامه‌کانی
پیش خوی دهرچوه، که له چاو هونه‌ری چاپ و روژنامه‌وانی سهردهمی
خویدا زۆر له دوا بوه.

کلێشهی ناوه‌کی له ژ ۱ - ۱۱ ئه‌وه بوه که به جوریکی ساده له
سلیمانی له سهر تهخته هه‌لکه‌نراوه، به‌لام له ژ ۱۲ به دواوه کلێشه‌که‌یان
گۆریوه به یه‌کیکی که که حوزنی و یومنی دروستیان کردوه. له ژ ۱۲ دا بهم
بۆنه‌یه‌وه نویسیوتی:

"عه‌له‌نهن ته‌شه‌کور

"زۆر زۆر سهربه‌رز و خوشخال بوین به‌مه‌ی که غه‌زه‌ته‌که‌مان خوی
بردۆته دلی برا کورده موخته‌رهمه‌کانمانه‌وه و له ههمو لایه‌که‌وه بۆ یاریه‌دان
و پیشکه‌وتنی غه‌زه‌ته‌که هه‌ول ئه‌دری. ههر بهم فکهره به‌رز و بلند هه‌مجاره
له به‌غداوه له لایه‌نی هه‌کاکی به ناو جه‌نابان: حوزنی و یومنی ئه‌فه‌ندی‌یه‌وه
سهرله‌وه‌یه‌ک بۆ غه‌زه‌ته‌که‌مان به‌وه نه‌خش و نیگاره، به‌وه نویسینه جوان و
شیرینه‌ی خویان که دلی ههمو که‌سی بردوه، به دیاری بۆمان نی‌یراوه. له
سایه‌ی ئهم هیمه‌ته گه‌وره‌وه (ژیان) جه‌ژنی بو به دو.

"له بهر ئه‌مه به ههمو هی‌ز و قوه‌تی دل ته‌شه‌کوراتی خالیسانه‌مان
پیشکه‌ش و به دل و گیان ته‌قدیری ئهم خزمه‌ت و هیمه‌ته گه‌وره‌یه‌یان
ئه‌که‌ین و، له جیاتی ئهم دیاریه به قیمه‌ته (ژیان) ناوی موخته‌رهمی (حوزنی و
یومنی) له سهر سهری هه‌تا بژی ئه‌نوسی و ته‌قدیسی ئه‌کات."

حوزنی له‌و کاته‌دا هیشتا روژنامه‌وانی نه‌کردبو به پیشه له به‌غداد
دوکانی هه‌کاکی هه‌بوه.

هه مو ژماره کانی ٤ لاپهړه ی ٣٢ X ٢٠ سم بوه اچکه له چهند بۆنه په کی کهم که به هو ی روداوی گرتگه وه کراوه به ٦ لاپهړه یان پاشکویه کی له گهل چاپ کراوه و، ههر لاپهړه به کی شی ٢ ستونی تی دا نوسراوه. مانشی تی نه بوه. خه تانی تی دا به کار نه هاتوه. حهرفی سه ردی پی و تار و مه تنه که ی په ک جوړ و په ک قهواره بون، چهند حاله تی کی زوړ ده که من نه بی که هه ندی سه ردی پی به حهرفی کی که می ته ستور تر نوسراون، نه وانی تری هه موی وه کو په که.

له هیچ ژماره په کی دا وینه و کاریکاتی پی تی دا نیه.

٦. نرخی میژوی

ژیان بو میژوی نوی کورد سه رچاوه په کی ده وله مهنی جی باوه په.

٦. ١. بو میژوی سیاسی:

روداوه کانی کوردستانی عیراق، هه واله کانی شوړشی شیخ مه حمود و، پیوه ندی له گهل ئینگلیز و عیراق، مه بعوسه کانی کورد و پارله مانی عیراقی، پیوه ندی عیراق له گهل تورکیا و ئیران و، ره نگدانه وه ی له جولانه وه ی کوردا، روداوه کانی کوردستانی تورکیا، روداوه کانی کوردستانی ئیران، پیوه ندی عیراق و دراوسی کانی، پیوه ندی عیراق و ئینگلیز، گفتوگوی شهرافی سلیمانی و نوینه رانی عیراق و بریتانیا، کورد و په یمان نامه ی ١٩٣٠ ی عیراقی ئینگلیزی...

٦. ٢. بو میژوی روشنبیری:

کۆمهلی زانستی کوردان، کۆمهلی بژاری زمانی کوردی، یانه ی سه رکه وتنی کوردان له به غداد، بلاو کراوه ی کوردی، هه والی روژنامه کانی عیراق، ته مسیل، وه رزش...

۶. ۳. بۇ مېژۇي ئەدەبىي:

لېكۆلېنەۋەي ئەدەبىي، نوپۇردنەۋەي شىعەرى كوردى، بانگەۋاز بۇ
زىندو كوردنەۋە و چاپكردنى بەرھەمى شاعىرەكان...

۶. ۴. بۇ مېژۇي خويندن و پەرۋەردە:

كردنەۋەي مەكتەب، سىستەمى پەرۋەردە، پروگرامەكانى خويندن...

۶. ۵. بۇ مېژۇي كۆمەلەيەتى:

داكۆكى لە ژن، داکۆكى لە جوتياران، چاك كردنى ژيانى دانىشتوانى
لادى...

تېيىنى:

ئەو بەرگەي لاي مەنە ھەندى ژمارەي ناتەۋاۋە، پېم وايە ھەندى لەو
ژمارانە باس و بابەتى گرتگيان تىدايە، كە بۇ ئەم لېكۆلېنەۋەيە بە كەلك
ئەبون:

چەند تېيىنىيەك:

۱. مامۇستايان رەفيق سالىح و سديق سالىح خەرىكى ئامادە كىردىن و لىكۆلپىنەۋەي ھەمۇ ژمارەكانى (ژيان) ن لە چەند بەرگىك دا، يەكەم بەرگيان لى بلاءو كىردۆتەۋە، بېروانە:

روژنامەي ژيان ژمارە ۱ ۸۱، ئامادە كىردى: رەفيق سالىح، لىكۆلپىنەۋەي سديق سالىح، يەكەم بەرگ، دەرگاي چاپ و پەخشى سەردەم، سلىمانى، ۲-۲.

كاك سديق سالىح ل ۵ ۹۹ ي ئەم بەرگەي تەرخان كىردوۋە بۆ لىكۆلپىنەۋەيەكى وردى ناۋەرۆك و پېرسىتى بابەت و ژىننامە و وىنەي نوسەرەكانى ئەم ۸۱ ژمارەيە.

ژمارەكانى ژيان بە پاكى و جوانى چاپ كراۋنەتەۋە. رەنجى ئەم دو جوامىرە بۆ ژياندەۋەي سامانى روژنامەۋانى كوردى شايانى رىزلىپان و پىشتىۋانى كۆر و كۆمەلە روژىنبىريەكانى كوردە.

۲. لە كاتى ئامادە كىردى ئەم باسەدا ئەو بەرگەي ژيان كە لە بەردەستى من دا بو ئەم ژمارانەي ناتەۋاۋ بو:

۸۱ / ۸۵ / ۱- / ۱۳۷ / ۱۴۱ / ۱۴۳ / ۱۴۴ / ۱۴۷ / ۱۵۹ / ۱۶۲ / ۱۶۹ / ۱۷۱ / ۱۷۵ / ۱۷۶ / ۱۸۲ / ۱۸۳ / ۱۹۳ / ۱۹۸ / ۲۰۱ / ۲۰۲ / ۲۰۳ / ۲۰۵ / ۲۱۰ / ۲۱۲ / ۲۱۴ / ۲۱۵-۲۱۹ / ۲۲۱ / ۲۳۶ / ۲۵۲ / ۲۵۳ / ۲۶۵ / ۲۷۸-۲۸۰ / ۲۸۲-۲۹۰ / ۲۹۳ / ۲۹۶ / ۳۲۰ / ۳۲۱

رەنگە لە ھەندى لەو ژمارانەدا باس و بابەت و ھەۋالى گرنگيان تىدا بى بەلام من نەمتۋانى كەلكيان لى ۋەربگرم.

۳. لەم كىتپەدا بە پىۋىستىم نەزانى ھەندى لەو بابەتانەي لە كىتپى: ۱ كوردستانى عىراق ۱۹۲۸ - ۱۹۳۱: سەردەمى قەلەم و موراجەعاتا دا بلاءوم كىردۆتەۋە، ئەگەرچى گرنگ و بايەخدارن، دوبارە بگەمەۋە. خوينەر ئەگەر وىستى ئەتۋانى ئەو بابەتانە لەو كىتپەدا بخوينىيەۋە.

ژيان

و

ههواله كانى شېخ مهحمود

۱. شهپرې ههمه لايه نهى ئينگليز دژى شېخ مهحمود

۱. ۱. جاييزه بۇ كوشتنى

۱. ۲. شيواندنې ناوبانگى

۱. ۲. ۱. به وتارى روژنامه

۱. ۲. ۲. به دانى به دادگا

۱. ۳. وشك كردنى سهرچاوه كانى دهرامهتى

۱. ۴. راوانانى هيژه كانى

۲. گفتوگوى شېخ مهحمود و ئينگليز

۲. ۱. گفتوگو له خورمال

۲. ۲. گفتوگو له بهغداد

۲. ۳. كوشارى زورتر

۳. كه ناره گيرى

۳. ۱. ناردنى بابعهلى بۇ بهغداد

۳. ۲. سهره زيران له سليمانى

۳. ۳. چونى شېخ مهحمود بۇ بهغداد

۴. ههلسهنگاندنى جولانه وه كه

۵. تېپه لچونه وه و وازهينانى يه كجارى

ههواله كانى شېخ مهحمود

١. شەرى ھەمەلایەنەى ئینگلیز دژى شیخ مەحمود

١.١. جانیزه بۆ کوشتنى

له ئابى ١٩٢٤ دا جەعفەر عەسكەرى وازى له وهزارەت ھىنا، مەلىك فەیسەل یاسین ھاشمی تەكلیف كرد وهزارەت پێك بهێنێ. عەبدولموحسین سەعدون له وهزارەتەكەى یاسین ھاشمىدا بو به وهزیری کاروبارى ناوڤۆ و، له حوزهیرانى ١٩٢٥ دا كه یاسین ھاشمی ئىستىقالەى كرد، مەلىك فەیسەل سەرلەنوێ عەبدولموحسین سەعدونى تەكلیف كرد وهزارەت پێك بهێنێ. ئەو سێھەمین وهزارەتى سەعدون بو. رەشید عالى گەیلانى لەم وهزارەتەدا وهزیری داخڵیه بو. جولانەوہكەى شیخ مەحمود ھاوژەمان بو له گەل ئەم ئالوگۆرە وهزارى یانەدا.

عەبدولموحسین سەعدون، كه ھاوژەمانى شوێر شەكانى شیخ مەحمود، ٢ جار بوبو به وهزیری کاروبارى ناوڤۆ و، ٣ جار بوبو به سەرۆكى ئەنجومەنى وهزیرانى عیراق، بۆ ئەوێ ئاسایش بگەرێتوہ بۆ کوردستان و، کوردستان به بى بەرەنگارى ببەستری به دەرگای بەرپۆه بەرایەتى عیراقوہ، لایەنگرى له ناوبردى شیخ مەحمود بو. سەعدون ئەم رایەى خۆى به ئاشکرا دەربرى بو.

عەبدولموحسین سەعدون، سەرۆهزیرانى ئەوسای عیراق دواى گەرانهوێ له سەردانى سلیمانى، لەو کۆبونەوہیەدا كه له ٤ ی ٦ ی ٩٢٣ دا له کۆشكى شاھانەدا له بەغداد، به ئامادەبونى فەیسەل (مەلىكى عیراق)، ھینرى دوبس امەندوبى سامى بریتانى له عیراق، سیر جۆن سالمۆن (فەرماندەى گشتى ھێزەکانى بریتانیا) و چەند کاربەدەستى ئینگلیزى و عیراقى تر، كه بۆ لیدوانى ھەلومەرجى سلیمانى کردیان. سەعدون به راشکاوى وتى:

"ھەمو خەلک، جگە له ھەندى سەرۆک عەشیرەت، به ھەمو ھێزبانەوہ ئەیانەوێ بخرێنە سەر عیراق. شیخ مەحمود له بەر چاوى خەلک كەوتوہ.

هه‌مويان رقیان لێی ئەبێتەوه، که لێی ئەبونگێنەوه چونکه له ده‌ستدرێژیه‌کانی ئەتەرسن. لایه‌نگرانی شیخ مه‌حمود زۆر که‌من. "سه‌عدون بو‌ ئەوه‌ی ئینگلیزه‌کان له شیخ مه‌حمود تیژ بکا ئینجا وتی: "ه‌کومه‌تی بریتانی درێخی له یارمه‌تیدانی شیخ مه‌حمود نه‌کرد و چاکه‌یه‌کی زۆری له گه‌ل کرد، که‌چی سو‌دی نه‌بو. شیخ مه‌حمود کابرایه‌کی (شریره‌وه‌ داوی ته‌جروبه‌کانی رابوردو نابێ پشته‌ی پێ به‌ستری. ئەگه‌ر بتوانرایه له ناو به‌ری، ئەوسا رێککه‌وتن له گه‌ل کورد ئاسان ئەبو."

ئەگه‌رچی له مانگی حوزه‌یرانی ۱۹۲۵ دا عیراق به ته‌نگوچه‌له‌مه‌یه‌کی وه‌زاری‌دا تێ ئەبه‌ری و، یاسین هاشمی ئیستیقاله‌ی ئەکرد و وه‌زاره‌ته‌که‌ی ئەروخا و، وه‌زاره‌تیکی تازه له سه‌ر ته‌کلیفی مه‌لیک فه‌یسل، به سه‌رو‌کایه‌تی عه‌بدولموحسین سه‌عدون ته‌شکیل ئەکرا، به‌لام دیاره ئەم روداوانه کاریان لهو به‌ریاره نه‌کردوه که ئەنجومه‌نی وه‌زیران له سه‌ر داوای مه‌ندوبی سامی به ده‌ستیه‌وه به‌وه.

"به‌پاری چواره‌می ئەنجومه‌نی وه‌زیران له دانیشتنی ۱۳ ی حوزه‌یرانی ۱۹۲۵ دا:

"نوسراوی ژماره‌ بی. ئۆ/ ۱۲۲ ی ۸ ی حوزه‌یرانی ۱۹۲۵ ی موسته‌شاری فه‌خامه‌تی مه‌ندوبی سامی عیراقی خوێنده‌وه سه‌بارمه‌ به ته‌رخان کردنی ۱- هه‌زار روپیه پاداشت اجا‌یزه‌) بو‌ گرتن وه یا کوشتنی شیخ مه‌حمود و، که‌ریمی فه‌تاح به‌گ و سابیری کو‌ری. له‌وه ۶۰ هه‌زار روپیه‌ی بو‌ کوشتن وه یا گرتنی شیخ مه‌حمود و، ۲۰ هه‌زار روپیه‌یش بو‌ هه‌ر یه‌کی له که‌ریمی فه‌تاح به‌گ و سابیری که‌ریم به‌گ. به‌وه مه‌رجه‌ی ئەو پاره‌یه‌ی بو‌ کوشتنی یه‌کی لهو سی‌پانه ئەدری چواریه‌کی ئەو پاره‌یه‌ بی که بو‌ گرتن‌یان ئەدری. ئەنجومه‌نی وه‌زیران به‌پاری‌دا ئەم پێش‌نیاره قبول بکا."

"برپاری دوه می نهنجومه نی وهزیرانی له دانیشتنی رۆژی ۳۰ ی
حوزهیرانی ۱۹۲۵ دا:

"نوسراوی (بی، ئۆ/ ۱۵۱ ی ۱۹ ی حوزهیرانی ۱۹۲۵) ی فهخامهتی
مهندوبی سامی خویندهوه، سهبارمت به راسپاردنی موفهتیشی ئیداری
سلیمانی بۆ دانی جائیزه بۆ ئهو مه بهستهی له برپاری چواره می دانیشتنی ۱۳
ی حوزهیرانی ۱۹۲۵ دا باس کراوه، بۆ کهسانیک جگه له ئهفرادی هیزی
ئاسوری. نهنجومه نی وهزیران برپاری دا دهسهلات بدا به موفهتیشی ئیداری
سلیمانی که بۆ ههندی کهسی ههلبژێردراوی رون بکاتهوه، که ئه کهر
نهنجامی ویستراو به هۆی ئهوانهوه بو جائیزه کهیان ئهدریتی بهو مهرجهی له
سنوری ئهو مه بهلهغه دا بی که نهنجومه ن له دانیشتنی ۱۳ ی حوزهیرانی ۱۹۲۵
دا موافقهتی له سه ر کردوه."

تهرخاتکردنی ۶۰ ههزار روپیه بۆ گرتن وه یا کوشتنی شیخ مهحمود له
به ر ئه وه بوه که شیخ مهحمود سه ر کرده ی جولانه وه که بوه و، لایان وا بوه به
له ناو بردنی ئهو جولانه وه که ییش تهواو ئه بی. هی کهریمی فه تاح به گ و
سابیری کوریشی له به ر ئه وه بوه تاوانبار بون به کوشتنی کاپتان بۆند و
ماکانت، که دو ئه هسه ری ئینگلیزی بون.

له و کاته دا سی ر هینری دو بس مهندوبی سامی بوه له عیراق و کاپتن
لاین موفه تیشی ئیداری سلیمانی بوه. پی ئه چی نه یان ویست بی ته رخان
کردنی ئهم جائیزه یه له ناو خه لک دا بلا و بکه نه وه، به لکو ویستویانه له رێگه ی
چه ند که سیکی هه لبژێردراوه وه کاره که ئه نجام بدن. به لام سه ره پرای ته رخان
کردنی ئهم پاره زۆره نه یان توانیوه که سانیک په یدا بکه ن شیخ مه حمودیان
بۆ بکوژی.

۲.۱. شیواندنی ناویانگی

دهسه لاتدارانی ئینگلیز بۆ شیواندنی ناویانگی شیخ مه‌حمود و زراندنی ناوی خۆی و لایه‌نگره‌کانی هیرشیکی پرۆیاگانده‌ی فراوانیان ده‌س پی کردوه، له لایه‌که‌وه ژیان که‌وتۆته‌ نوسینی وتار و لیدوان و، له لایه‌کی تره‌وه به توهمه‌ی به‌ فیڕۆدانی پاره‌ی شاره‌وانی داویانه‌ته‌ دادگا.

۱.۲.۱. به‌ وتاری رۆژنامه

"قەت گورگ ئەبی به‌ شوانی مه‌ر؟

"موده‌تیکی زۆر ئهم وه‌ته‌نه‌ مه‌عسومه‌ به‌ ده‌ست به‌عزی خائینانی خۆیه‌وه‌ ئەینالاند. هەر رۆژی به‌ نه‌وعی، هەر سه‌عاتی به‌ به‌هانه‌یه‌ک، ئهم میله‌ته‌ مه‌ز لومه‌یان ئیغفال ئەکرد. ئهم خائینانه‌ گاه به‌ مه‌سه‌له‌ی موصل و هاته‌وه‌ی تورکه‌وه‌ میله‌تیان ئەتۆقاند، گاه به‌ وه‌عه‌دی ئیستیقلالیه‌تی کورده‌وه‌ سه‌ریان له‌م خه‌لقه‌ ئەشیواند. تا له‌ نه‌تیجه‌دا بون به‌ سه‌به‌بی ئهم فه‌لاکه‌ته‌ عه‌زیمه‌ که‌ دیمان.

"له‌ روی ئهم به‌دخواهانه‌وه‌ ئه‌وی له‌مه‌وێش زانی بومان، ئه‌وی که‌ چه‌ند سال له‌مه‌وبه‌ر بیست بومان، له‌ بیرمان چه‌وه‌. له‌ ته‌ره‌قیاتی عه‌سری حازر مه‌حرومیان کردین، ئیستراحه‌تیان لی سه‌لب کردین، له‌ تیگه‌یشتن و پێشکه‌وتنی په‌نجا سال دوايان خستین. وه‌له‌حاسل ئه‌وی مه‌تله‌بیان بو له‌ خراپه‌ به‌ سه‌رمانا ئیجرايان کرد.

"فه‌قەت مه‌سه‌له‌ی مه‌شه‌پوره‌: لچرای دز ناگاته‌ به‌یانی شوکر ئیستا میله‌ت به‌ ته‌واوی له‌ فکری ئەمانه‌ گه‌یشت، مه‌نفه‌عه‌تپه‌رستی ئهم خائینانه‌ی که‌شف کرد.

"ئیتیر تی گه‌یشتن که‌ مه‌قسه‌دی ئەمانه‌ ته‌نها مه‌نفه‌عه‌تپه‌رستی، ته‌نها ئیتتیقام جویی، ته‌نها ته‌ره‌فداری جه‌هاله‌ت و شه‌قاومت بو. هه‌ول و ته‌قه‌لایان

هەر بۆ ئەشقییا حیمایه کردن، هەر بۆ میلەت تالان کردن و خۆ دەوله‌مه‌ند کردن بو.

"ئیتەر شوکر هیچ کەس بە قسەى ئەم خائینانە باوەڕ ناکات.

"چاوی ره‌شیان کال بوەوه، هیچ گورگ نابێ بە شوانی مەر، هیچ زەمانیک پشیلە نابێ بە ئیشکچی گوشت.

"حقوقی میلەت کەى بە جەردەیی و دزی و درۆزنى سەنراوه؟ تالان کردنى دینەت، روتاننەوهی میلەت، روتکردنەوهی کاروان، کوشتنى ریبوار، تو خوا کەى ئیستیقبالى قەومى ئەئمین و روناک ئەکات؟

"ئیدىعای حقوق بۆ بە دەست خستنى حقوق ئەکرى، بۆ غەسبى حقوق ناکرى. فیداکارى بۆ محافەزەى شەرف و ناموس، بۆ ئەئمینی ئیستراحت و تیجارەت، بۆ تەرەقى عیلم و مەعاریف لازمە، نەک بۆ نەهیشتنى شەرف، نەک بۆ سەلبى ئیستراحت، نەک بۆ ھەلگرتنى عیلم و مەعاریف.

"ئەم میلەتە کەى ئەیویست وای بۆ بکرى، تا وای لى بکرى؟

"ئیتەر ئەى خائینانى وەتەن! ئەمین بن دایکى وەتەن ئیتەر ئیوه بە ئەولادى خۆى قبول ناکا، چونکە وەجاختان کویر کردوه، چونکە نەک بە حەرامیتان لە گەل کرد.

"ئەى دوشمنانى میلەت! موحەقق بزانن میلەتى کوردئیتەر ئیوهى لە قەیدى کوردیەت و لە زومرەى بەشەریت دەرھاویشتوه.

"ئەى گومراھانى تەرىقى سەلامەت! لیتان مەعلوم بى میلەت ریگای نەجاتى خۆى دۆزیوئەتەوه، عەنقەریب سەعادەتى ئەبەدى خۆى دەست ئەکەوى و ئیوەش وەکو فاسقى مەحروم لە دورەوه مەئیوس و مەحروم ئەمێنەوه.

"ئەى بەدخواھان، وەى مەنفەعەتپەرستان! ئیتەر ئەمین بن ئەو ناوه ناشیرینە، ئەو لەکە چرکە، تا ئەبەد بۆ ئیوه باقیە، وەکو خالیکی ره‌ش لە ناوچاوانتان ناسرپێتەوه.

"ئېتىر ھەر لە ئىستاۋە كفن بۇ خۇتان بېرىن لە ھەمو شىتېك چاكتىرە، تا ئېۋە خراپىيى بىكەن نەخىرەتى مىلەت زىياد ئەكا و ئەمىن بن جەزاي خۇتان بە چاۋى خۇتان لە دەست مىلەتى خۇتانى ئەيىن!" (ژيان، ژ ۳، ۴ ي شىۋاتى ۹۲۶) "دەنگى دەھۇل لە دور خۇشە!"

"ھەرچەند ئەم غەزەتەيە ھەمو ۋەختى مەسلەكىكى ئىعتىدالكارانە تەعقىب و زىيانىكى مولايىمانە محافىزە ئەكات، بەلام ھىچ ۋەختىكىش چاكە و خراپەي لە بىر ناچى. بۇ ئەۋانەي كە چاكەيان بۇ مىلەت پىشان داۋە و ئىستىراحتى مىلەتيان تەئىمىن كىردو، دائىمەن خۇي بە مەدىۋنى شوكرانيان ئەزانى و ەلەنەن ەرزى تەشەكوراتيان ئەكات. ۋە بۇ ئەۋانەش كە خراپەي بە مىلەت كەياندو و خيانەتيان لە كەل مىلەت كىردو، لە تەشەبىر و تەغىر كىردىيان قىسور ناكات. لە بەر ئەمە ھەتا ئىستا ئەم غەزەتەيە چەند جارىك بە لىسانى حال و قال بە سورەتتىكى ئىنتىباھى خيانەتى و خراپەي شىخ مەحمۇدى خىستوتە بەر نەزەرى دىقەت، داخل و خارىج و، بە ناو خەلق ئىعلانى كىردو.

"بەلام ئەلەين: (دەنگى دەھۇل لە دور خۇشە) ئەترىسم ھەنگى كەس ئەم خەقايقە ئىنكار بكا و بە نەۋەيكى تر ھەملى بكا، ۋەكو ەبدولكەرىم رىقى و شىخ سنوسى، ئەمىش بە سايىبى قودرەت و غايەيەك بزمىرن. لە بەر ئەمە مەجبۇر بويىن ئەۋى دەرھەق بەم شەخسە دىيىتمان و بىستىيتمان بەياني بىكەين.

"ئەم شەخسە بىچگە لەۋەي كە ھەمو مىلەتى روتاندوۋە و خەزىنەي مالىيەي تالان كىرد و، بۇ ئامالى غەيرە مەشروەي خۇي پەخشانى كىرد، مىقدارى پارەش كە لە تەرەف ھەمىيەتمەندانى كوردوۋە بۇ ھىناني ماكىنەيەكى چاپ كۆ كرابوۋە قوتى دا و، دىسانوۋە بەمەش چاۋى تېر نەبو

پاره‌یه‌کی زۆری به‌له‌دیه که له سندوقی به‌له‌دیه‌دا مه‌وجود بو، وه سیرف عائیدی به‌له‌دیه بو، وه حه‌قی حکومه‌تی به سه‌ره‌وه نه‌بو، وه ئیجابی نه‌کرد ته‌نیا سه‌رفی عیمران و نه‌واقیسی مه‌مله‌که‌ت بکری، به‌م سه‌ره‌ته که له‌مه‌ولا به‌ره به‌ره ده‌رج و ئیعلان نه‌کری سه‌رفی کردوه و، ئه‌م سه‌رفیاته له یه‌ومه‌یی ئه‌و موده‌ته‌ی به‌له‌دیه‌دا موقه‌یه‌د و مه‌وجوده. ئینجا هه‌ر ته‌ماشای بکری و عیبه‌رت وه‌ر گه‌یری^۱ (ژیان، ژ ۷، ۴ ی مارتی ۱۹۲۶)

له ژماره‌کانی ۸ و ۱۱ و ۱۴ دا لیسته‌ی ئه‌و خه‌رجی‌پانه‌ی به‌لاو کردۆته‌وه. شیخ مه‌حمود نفوزیکی گه‌وره و ریزیکی زۆری له ناو کوردا، به تایبه‌تی له ناو خه‌لکی ناوچه‌کانی سلیمانی و که‌رکوک و گه‌رمیان دا، هه‌بوه. ئه‌م بابه‌تانه و چه‌ندین بابته‌ی تر که ژیان به‌لاوی کردونه‌ته‌وه بۆ زرا‌ندنای شیخ مه‌حمود و، پوچه‌ل کردنی ناوه‌روکی سیاسی و نه‌ته‌وه‌یی شوێشه‌که‌ی بوه و، به‌شیک بوه له‌و هه‌ی‌رشه‌ فره‌ لایه‌نه‌ی کراوه‌ته سه‌ری، به‌لام ئه‌م شالاره‌ به‌رفراوانه‌ی جه‌نگی پرۆپاگاندە دژی شیخ مه‌حمود کاریکی نه‌تۆی له بیروبوچون و هه‌لوێستی زۆر له نیشتمانپه‌روه‌رانی کورد نه‌کردوه. هه‌ر له‌و روژانه‌دا اجه‌معه‌تی زه‌رده‌شتا که له لایه‌ن چه‌ند لاویکی نیشتمانپه‌روه‌ره‌وه به نه‌ینی دامه‌زراره‌و نامه و نوێنه‌ریان ناردۆته لای شیخ مه‌حمود، بۆیان نویسه‌وه:

"بۆ هه‌زره‌تی عالی جه‌ناب شیخ مه‌حمود دامه‌ ئیقباله‌وه

"به‌حه‌سه‌بی ئه‌وه‌ی که جه‌نابتان سه‌رکرده و زاتیکی گه‌وره‌ی کوردن، به‌ناوی کوردایه‌تیه‌وه به‌عزێ قه‌زیه هه‌یه عه‌رزتانی نه‌که‌ین که زۆر ئاره‌زوو ره‌جا نه‌که‌ین به‌ ئه‌هه‌مییه‌ت ته‌ماشای به‌هرموون چونکه ئه‌م مه‌عروزه‌ هه‌ی شه‌خسیک نین و بۆ یه‌کیک نین. ئه‌م ئاره‌زووه هه‌ی هه‌موو میللته‌ی کورده‌و

ئەم ھاوارە بەيەك دەنگە، ئەمىن بن لە ھەموو كوردستانەويە لەبەر ئەو
لەپش ھەموو شتێكدا زۆر تكتان لى ئەكەين كە زۆر ئەھەمىيەتى بەدەنى.
"...

بروانە: د. كەمال مەزھەر: خێروبیئى راپۆرنووسىكى كورد، اچەند
لەپەرەيەك لە مۆزى گەلى كورد، بەرگى دوهم، دەزگای چاپ و
بلاوكردنەوى موكرىانى، ھەولێر، ۲۰۰۱. ل ۲۹۹

۲. ۲. ۱. بە دانی بە دادگا

بەشیكى تری جەنگى پرۆپاگانده دژى شىخ مەحمود بریتى بوە لەو
شكاتهى شارەوانى سلیمانى لىیان كرده سەبارەت بە خەرج كردنى ئەو
پارەيەى لە لایەن خەلكەو كۆ كرابووەو بۆ كړینی دەزگای چاپ.
"ئىعلان

"بينا لە سەر دەعوای دائرەى بەلەدیەى سلیمانى لە سەر مودەعی
عەلەيەى ھەفیدزادە شىخ مەحمودى كۆرى شىخ سەعید، مەحكەمەى
بیدایەتى سلیمانى بەپێى مادەى ۱۴۶ و ۱۶۰۶ لە مەجەلە و مادەى ۹۷ و ۱۰ لە
ئوسولى محاکەماتى حقوقیە غیابەن حوکمی دا بە سەر مودەعی عەلەيەى شىخ
مەحمود بە تەئیدیە دە ھەزار وشەصت و چوار روپیە و نیو و سى و ھەشت
لیرەى عەینی عوسمانى، ئەو مەبلەغەى كە لە وەختى خۆیدا لە تەرەف ئەھالى
سلیمانیەو بۆ كړینی ماكینەى تەبەپرەو كرا بو، وە مودەعی عەلەيەى
غەسبى كرد بو، لە گەل فائیزی نيزامى صەدى نو، لە تارىخى تەلەب كە
موسادیفى ۳۰ ی كانونى سانى ۹۲۶ ھەتا حینى تەئیدیە و تەحمیلی
مەساریفی محاکەمە پینج سەد و سى و پینج روپیە ئوجرەتى محامى بۆ سى
جەلسە و، صەد و پەنجا روپیە ئوجرەتى تەنزیمی لەوايى قانونیە و پارەى پۆل

و ئوچره‌تی مومه‌یزین و ئیعلان له سه‌ری. وه له به‌ر ئه‌مه که موده‌عی
عه‌له‌یهی شیخ مه‌حمود مح‌له‌ی ئیقامه‌تی مه‌جه‌وله به سوره‌تی ئیعلان له‌م
غه‌زه‌ته‌دا ئه‌م حوکمه ته‌بلیغی ئه‌کری که له تاریخی نه‌شریه‌وه هه‌تا پانزده
روژ حه‌قی ئیعتیراز و له پاش ئه‌وه هه‌تا سی روژ حه‌قی ئیستینافی هه‌یه.
ئه‌گه‌ر له زه‌رفی ئه‌م موده‌ته‌دا به ئه‌م تو‌روقی قانونیه‌یه ته‌وه‌سول نه‌کا ئه‌م
حوکمه که‌سبی قه‌تعیه‌ت ده‌کا.

٣ ی شوباتی ٩٢٦ مه‌حکمه‌ی بیدایه‌تی سلیمانی "اژیان، ژ ٣، ٤ ی
شوباتی ٩٢٦

"ئیعلان: حه‌فیدزاده شیخ مه‌حمود کوری شیخ سه‌عید به پی‌ی ئه‌و
ئیعلامه که به تاریخی ٣ ی شوباتی ٩٢٦ و عه‌ده‌د ٧ له مه‌حکمه‌ی بیدایه‌تی
سلیمانی سادر بو‌ه و له ته‌ره‌ف دائیره‌ی به‌له‌دییه‌وه ته‌نفیزی حوکمی ته‌له‌ب
کراوه، به ته‌ئدییه‌ی ده‌هه‌زار و شه‌ستوچوار روبیه و نیو و حه‌وت ئانه و، سی
و هه‌شت لیره‌ی عه‌ینی عوسمانی له به‌ر ئه‌مه‌ی مه‌حکوم عه‌له‌یهی ئه‌مرۆ
مح‌له‌ی ئیقامه‌تی مه‌جه‌وله ئه‌وا به ئیعلان ئیخ‌بار ده‌کری که له تاریخی
نه‌شره‌وه هه‌تا مانگیگ خۆی وه یا وه کیلیکی له دائیره‌ی سلیمانی ئیسپاتی
وجود وه ئه‌م مه‌بله‌غه ته‌ئدییه نه‌کات، حوکمی ئه‌و ئیعلامه به سوره‌تی حیج‌ز
و فروشتنی ئه‌موالی مه‌نقوله و غه‌یره‌مه‌نقوله‌ی ته‌نفیز ده‌کری.

١- شوباتی ٩٢٦ ره‌ئیس‌ی ئیج‌رای سلیمانی "اژیان، ژ ٤، ١١ ی شوباتی

٩٢٦

٣.١. وشک‌کردنی سه‌رچاوه‌کانی ده‌رامه‌تی

شیخ مه‌حمود ئه‌رکیکی دارایی گه‌وره‌ی له سه‌ر شان بو‌ه. به‌رپرسی
داینت‌کردنی پپۆسته‌یه‌کانی ژبانی خ‌یزانه‌که‌ی خۆی و هه‌مو چه‌ک‌داره‌کانی بو‌ه.
نه هیچ ده‌وله‌تیگ هه‌بو‌ه یارمه‌تی دارایی بدا و، نه‌خۆیشی ده‌زگایه‌کی دارایی

هه‌بو‌ه ئه‌م کاره ئه‌نجام بدا. سه‌رچاوه‌ی ده‌رامه‌تی بریتی بو‌ه له‌ مل‌کانه‌ی زه‌وی و زاری گونده‌کانی خۆی و، له‌و باجه‌ی له‌ دانیشه‌توانی دهبه‌ات و خه‌له‌ ره‌وه‌نده‌کانی کۆ کردۆته‌وه‌.

وه‌زاره‌ته‌که‌ی سه‌عدون بو‌ بنه‌رکردنی بزوتنه‌وه‌که‌، ره‌وشوینی وشک کردنی سه‌رچاوه‌ی ده‌رامه‌ت و دارایی شیخ مه‌حمودی دانا، له‌ لایه‌که‌وه‌ به‌ زه‌وت کردن و ده‌س به‌سه‌را گرتنی هه‌مو مو‌ل‌که‌کانی خۆی و کوره‌کانی و هاوسه‌ره‌کانی و خوشکه‌که‌ی و، له‌ لایه‌کی تره‌وه‌ به‌ ره‌گرتن له‌ کۆکردنه‌وه‌ی باج و سزادانی ئه‌وه‌ی باجی ئه‌دا.

"ئاگاداری

"بو‌ زانینی هه‌مو، سوره‌تیکی قه‌راری مه‌جلیسی وه‌زا، که‌ له‌ خسوس موساده‌ره‌ی ئه‌ملاکی شیخ مه‌حمود و ژنه‌کانیه‌وه‌ ده‌رچوه‌، لیره‌ نیشه‌انی قارئینی کیرامی ئه‌ده‌ین:

"وه‌زاره‌تی داخه‌یه‌ی عیراق

ژماره‌ ۱۱۶۵ تاریخ ۶ ی مایسی ۱۹۲۶

"ئه‌مری وه‌زاری

"به‌ مو‌جیبه‌ی قه‌راری مه‌جلیسی وه‌زا که‌ له‌ تاریخی ۲ ی مارتی ۱۹۲۶ ده‌رچوه‌ و بینا له‌ سه‌ر ئه‌و سه‌لاحیه‌ته‌ی که‌ به‌ مو‌جیبه‌ی ماده‌ی ۲۷ ی قانونی مونا‌زه‌عاتی جه‌زائیه‌ و مه‌ده‌نیه‌ی عه‌شائیر به‌ من دراوه‌ ئه‌مرمان کرد که‌ جه‌میعی ئه‌ملاکی شیخ مه‌حمود کوری شیخ سه‌عیدی به‌رزنجی و، ژنه‌کانی: عایشه‌ خان و به‌هیه‌ خانم، به‌ ناوی حکومه‌ته‌وه‌ موساده‌ره‌ بکری و بفرو‌شری به‌ شه‌رتی قه‌مه‌ته‌کانیان به‌ مو‌جیبه‌ی ئه‌وامه‌ریک که‌ له‌ ئاخیریا سادر ئه‌به‌یت سه‌رف بکری‌ت. "اژیان، ژ ۱۸، ۲۷ ی مایسی ۱۹۲۶

"بو‌ زانینی هه‌مو

داخه‌ی قه‌زای شاربازیر له‌ دی‌ی که‌ناروی‌دا یان‌زده‌ پارچه‌ زه‌وی به‌راو که‌ ناویان: زه‌مینێ کۆته‌ره‌ وشکه‌ل که‌ به‌ دی‌به‌ری هه‌مه‌ شوله‌ و زه‌مینێ

خوارمال که به دښهري برايمی فقهیّ علی و زهمنی بهرباغ که به دښهري قادری فقهیّ علی و زهمنی بهرمالآن که به دښهري شهریفی فقهیّ علی و دو زهمنی تر که ههردوکیان ناوریان پی تلّین و به دښهري همه شوله مهشهورن و سی پارچهی تر که ههرسیکیان به زهوی بهرمالانی میری و مالآن و سهر تهستیل که ههردوکیان به دښهري مهلا محمهد و نهحمهد موسا مهشهورن و، به ناوی شیخ مهحمودهون. ثم زهویانه موقابیل به تلهبی بهلهديه خزانه موقیعی موزایهدهوه بینائن علهیبهی له ئیعتیباری نهشری ثم ئیعلانهوه ههتا سی روژ ههرچی تالبه صهدی ده تهئمینات بهینیت و موراجهعت به دائیرهی ئیجرای سلیمانی بکات.

۲۶ ی ئیلولی ۹۲۶ رهئسی ئیجرای لیوای سلیمانی "ازیان، ژ ۳۵، ۳۰ ی

ئهیلولی ۹۲۶

"ئعلان: نهزهر به موندهرهجاتی ئیعلامیک که له تهرهف بهلهديهی سلیمانیهوه بو تهنفیز بهم دائیرهیه تهودیع کرا بو شیخ مهحمودی حهفید مهحکومی تهئديهی ده ههزار و شهست و چوار روپیه و نیو و سی و ههشت لیره عوسمانی بوه ب بهلهديه وه له بهر ئهوهی مهحکوم علهیبهی به رهزای خوئی له تهئديهی مهبلهغی مهحکوم بیبهی ئیمیناعی کرد، له سهر تلهبی مهحکوم لهوه ثم دائیرهیه حیجزی سیانزه دوکان له شاری سلیمانی و پهنجا پارچه زهوی بهراو که له دیی کهنارو و کانی سپیکه و کهلهکن و داریکهلی واقعن قهراری داوه، بینائن علهیبهی له تاریخی ثم ئیعلانهوه ههتا سی روژ تهگهر مهحکوم علهیبهی تهئديهی مهبلهغی مهحکوم بیبهی له گهل مهساریفاتی سائیرهی نهکات، ثم مولکانه که حیجز کراون عهلهل ئوسول به تالیبی دهفرۆشریت و له قیমেتهکهی مهبلهغی مهحکوم بیبهی ئیستیفا دهکری. له بهر نهمه ئعلان کرا.

رهئسی ئیجرای لیوای سلیمانی. "ازیان، ژ ۱۶، ۱۳ ی مایسی ۹۲۶

"له روئتهسای روغزادی قادری وهیسی که موده تیکه له گهل به عزی له روئتهسای تری روغزادی و تهرخانی دا گیرا بو، له سهر ته نسیمی مهقامی مونه سه ریغیه ت بهرام بهر به ۵ هزار روپییه ته ئمینات که داویه به ره لا کرا، به شهرتی که له مه وودوا له هه مو خسوسیکه وه ملکه چی حکومت بی و، له م موده تی دو ساله دا که بۆیان داناوه به هیچ کلۆجی بزوتنه وه یه ک که بیته باعیمی تیکدانی ئه من و ئاسایش لی رو نه دا. ههروه کو زانراوه دهرحق به ره فیه کانی تریشی ته تبیقی ئه م که یغیه ته نیته کراوه." (ژیان، ژ ۵۸، ۱۷ ی مارتی ۱۹۲۷)

"ته عویزات"

"ئه وه هزار و پینجسه د سهرمه پهی که به جهزا له روغزادی و تهرخانی سه ندرا و که فروشرا ته قریبه ن بایی چوارده هزار روپییه بو، ئه مجاره له سهر ته نسیمی حکومت وا قهرار درا به سهر ئه وان که سانه دا که له مه و پینش له لایه نی ئه م دو عه شیره ته وه توشی زهره ر و زیان بون دابهش بکری. له عه داله ت و مه رحه مه تی حکومت و له عالیجه نابیی مونه سه ریف، که بی شوبه به بۆ ئه م خسوسه هیمه تیان روی داوه، به زیاد بی." (ژیان، ژ ۵۶، ۳ ی مارتی ۱۹۲۷)

۴.۱. راونا نی هیزه کانی

شیخ مه حمود، ئه گهر چی چه ندین ئه فسه ری دهرچی ئاکادیمی جهنگی ئه سته مو ل و چه ندین رو شنبیری شاره زای له گهل بوه، به لام ستراتیجیکی جهنگی دیار یکرای نه بوه که ئامانج و تاکتیک و جۆری شه ره کانی و، مه یدانه کانی کار و چالاکیه کانی و، شیوه ی ریکخستنی هیزه کانی، دیاری بکا. شیخ مه حمود و هیزه کانی به زۆری خو یان له شه ر لاداوه و، هه لو یستی لدیفاعی سه لبی یان گرتوه، هه میشه چاوه ری بون دوژمن هیرشیان به یئینه سهر. سهر کردایه تی جهنگی و سیاسی بریتانی له عیراق دا، به وه هه مو

تهجروبه بهوه که له بواری جوړاو جوړی جهنگ دا هه ی بوه، به هیزی ئاسمانی و زه مینی هه میسه له راوانانی شیخ مه محمود و هیزه کانی دا بوه. هیزه کانی شیخ مه محمود که له تاقمی خیله کی ناریکو پیک، بگره بی سهر و بهردا، ساز درا بون، توانای په لاماردان و بهرگری هیزی بریتانی و عیراقی یان نه بو، به تایبه تی چونکه ماوه ی چند سالیکی خایاند. له بهر نه هه میسه له که مېونه وه و هه لوه رین دا بون. لی یان نه گیرا، لی یان نه کوژرا و، لی یان ته سلیم نه بوه وه.

نه گهر چی له و ماوه یه دا ژماره یه کی زور شهر و پیکادان له ناوچه ی جیوازی دور له یه ک دا روی داوه. هیزی شاهانه ی ئاسمانی ئینگلیز به چالاکی به شداری هیرشه کانیان کردوه و، ده یان گوندیان ویران و، سهدان باخ و خرمانیان ناگر تی بهرداوه و، ده یان چه کداری شورش و هاوالاتی ملکی یان کوشتوه، به لام ژبان زور کم نه و روداوانه ی تو مار کردوه. یه کی له و روداوانه هه والی (کوشتنی که ریم به گاه، که به مجوره نوسیوتی:

"که ریم به گ که موده تی که به خه باسه ت و شه قاوه تی بی ئینسافانه و بی دینانه عالمی لیوا یه کی رهنجیده و دلخون کرد بو، وه له ده نائمت و جهرده یی ئانیک فارغ نه نه بو، له گهل نه مه ییش دا هه مو وه ختی له ترسی قیوای حکومتی کوناوکون خوی نه شارده وه، نه و نه مجاره له شهریک دا که له گهل دی قهره تامور دا کردویه تی، که دی یه که له دی بهاتی ده وری چه چه مال و یونس ئاغای مه محمود ئاغا گه وره یانه، کوژراوه. دائیر به کوشتنی نه م پیواوه، راست و درو، گهل ته و اتورات هه یه، سه حیچه که ی نه مه یه که ئیمه له مه نبه عیکی مه وسوقه وه وهرمان گرتوه:

"مه رقوم که ریم به گ خوی و تاقمیک له هه مپاکانی چند روژی له پیش کوشتنیا له و دی بهاتی ده وروپشتی چه مچه مالده ته سورانه وه و ههر شه وه

میوانداری یان به دی‌یهک نه‌کرد. نۆره دیته سهر قهره‌تامور. یونس ئاغا له هاتن مومانه‌عتیان نه‌کات و، خه‌به‌ری لی نه‌گیریته‌وه که تو له حکومت عاسیت و پیاویکی جه‌رده‌ی، له بهر نه‌مه مه‌سئولیه‌ت ناهیتمه سهر خۆم. نه‌ویش که په‌رده‌ی مه‌غوریه‌ت چاوی دا‌پۆشی بو گو‌ی ناداتی. له سهر نه‌مه لی‌یان نه‌بی به شهر. لهو شهر‌مدا پیاویکی که‌ریم به‌گ و کو‌یخاکه‌ی قهره‌تامور نه‌کوژری، که‌ریم به‌گیش بریندار نه‌بی و بلا‌وه‌ی لی نه‌کری. ههر له ته‌ئسیری نه‌و برینه له پاش یه‌ک دو سه‌عات خاتیمه به حه‌یاتی شه‌قاهه‌تی که‌ریم به‌گ دیت. له غه‌زه‌ته‌کانی به‌غدادا که نوسراوه له شهر‌یک دا له گه‌ل جه‌یش کردوبه‌تی کوژراوه بی نه‌سه‌له. راستیه‌که‌ی نه‌مه بو که عه‌ر زمان کردن. "لژیان، ژ ۲۴، ۱۵ ی ته‌موزی ۱۹۲۶"

که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گ له سه‌رائی تیره‌ی به‌گزا‌ده‌ی هه‌مه‌وه‌ند بو. ههر لهو کاته‌وه که شیخ مه‌حمود بو به حوکمداری کوردستان که‌ریم به‌گ به دلسۆزی دایه پال شیخ مه‌حمود و، تا کوژرا لی جیانه‌بو‌وه.

دوا‌ی گیرانی شیخ مه‌حمود له حوزه‌یرانی ۱۹۱۹ دا و، دورخسته‌وه‌ی بۆ هیندستان، که‌ریم به‌گ خۆی به ده‌سته‌وه نه‌دا و، به یاخیتی له ئینگلیز مایه‌وه و هیزیکی له هه‌مه‌وه‌ند ساز دا، شان به شانی ده‌یان که‌سی که له جه‌باری و جاف و پشده‌ری، به‌رگری داگیرکه‌رائی ئینگلیزی و، داوا‌ی گه‌رانه‌وه‌ی شیخ مه‌حمودی نه‌کرد.

له حوزه‌یرانی ۱۹۲۲ دا له گوندیکی ده‌وری چه‌مچه‌مال کاپتن بۆند و کاپتن ماکانت، دو نه‌فسه‌ری ئینگلیزی کوشت، کاپتن بۆند حاکمی سیاسی چه‌مچه‌مال بو. به‌مه‌یش بو به دوژمنی ژماره یه‌کی ئینگلیز و نه‌و کاته ۱۰ هه‌زار روپیه (پاداشت) یان ته‌رخان کرد بۆ له ناو بردنی.

که هیڅی تورک که یشته ره‌واندز، که یریم به‌گ چوه لایان و، له شه‌ری دهر به‌ندی رانیه‌دا له ۳۱ ی ثابی ۹۲۲ دا، که هیڅی ټینگلیز زور به خرابی شکا، به‌شداریه‌کی کاریگه‌ری کرد، هم شه‌ره و، چند شه‌ر ټکی تر و زیاده‌بونی جموجولی دوزماني ټینگلیز کار به‌ده‌ستانی ټینگلیزی ناچار کرد، بیر له چولکردنی سلیمانی و هیئانه‌وه‌ی شیخ مه‌حمود بکه‌نه‌وه.

کار به‌ده‌ستانی ټینگلیز له نه‌یلولی ۹۲۲ دا سلیمانیان چول کرد، له کاتیک دا پیاو ماقولانی سلیمانی خه‌ریکی ریڅخستنی کاروباری سلیمانی بون، که یریم به‌گ به هیڅیکه‌وه که یشته ناو شار و، مسته‌فا پاشای یاملکی، که یه‌کی له دوزمنه سهرسه‌خته‌کانی که مالیه‌کان بو، گرت. به ته‌ما بو به گیراوی بینیری بو ئوزده‌میری فه‌رمانده‌ی مه‌فره‌زه‌که‌ی تورک له ره‌واندز. به‌لام خه‌لک مسته‌فا پاشایان به‌ره‌لا کرد و ریگه‌یان به که یریم به‌گ نه‌دا هم کاره ناپه‌سنده بکا.

که شیخ مه‌حمود که‌راپه‌وه که یریم به‌گ دیسانه‌وه دایه‌وه پال شیخ مه‌حمود، به‌لام له بهر نه‌وه‌ی له لایهن ټینگلیزه‌وه به تاوانباریکی خواستراو دانرا بو، سهره‌تا شیخ مه‌حمود له خوی نزیک نه‌خسته‌وه تا نیوانی به ناشکرا له گه‌ل ټینگلیز ټیک چو.

که شیخ مه‌حمود سلیمانی به جی هیشت و روی کرده نه‌شکه‌وتی جاسه‌نه، که یریم به‌گ له ده‌وری سلیمانی مایه‌وه و، کاتی ټینگلیز بو جاری دوم سلیمانیان چول کرده‌وه، پیش‌ره‌وی هیزه‌کانی شیخ مه‌حمود که چونه‌وه ناو شاری سلیمانی که یریم به‌گ بو.

که یریم به‌گ به‌شداری ده‌یان شه‌ری کردبو دژی ټینگلیز و شاره‌زاییه‌کی زوری په‌یدا کردبو له شه‌ری پارتیزانی‌دا، هر بویه ټینگلیز نه‌یانتوانی زه‌فه‌ری پی به‌رن. دواي کوشتنی هم، نه‌گه‌رچی سابیری کو‌ری و چندین کهس له پیاوه ناسراوه‌کانی هممه‌وه‌ند له ریزی شو‌رش دا مابون، به‌لام شیخ مه‌حمود به کوشتنی که یریم به‌گ یه‌کی له باشتین فه‌رمانده دلسوزه‌کانی له ده‌س دا.

"موهفقيه تېكى گهوره"

"نهمجاره حكومت پي زاني كه ۵ كس له نه شقياكان دوباره هاتونه سهر نه هاليه هه زاره كه و دهستان كرده به هاتوچو كردن و خو به خپو كردن و زك له وهرانن. هه وره قوه تېكي مونسپي ريك خست و ناردى. نهم قوه ته شويني نهم جهرده بي نينسافانه هه لته كرن تا نه يانكهن به دي سيتهك دا. به ته دبيريكي باش ههر چوار نه ترافي دي په كه نه كرن، بي نهمه كه مه جالي موساده مه و مودافعه يان به پلگريت، نه يان كرن. نيستا له سلیماني حه پسن و، ناويان نه مانه په كه له خواره وه نوسراوه. ههر كه سي كه له تهرهف نه مانه وه ته جاوز وه يا غه دريكي لي كراوه نه تواني موراجه عت به حكومت بكات.

"شيخ ته ها كوري سهد نه حمده پچكوله. كويخا عزيزي خه مزه. نيسماعيل شهريف. عزيز فه تاج. خهليل نيسماعيل." (زيان، ژ ۴۳، ۲۵ ي تشريني ساني ۱۹۲۶)

۲. گفتوگوي شيخ مه حمود و نينگليز

له ته موزي ۹۲۶ دا په كي لهو فرؤكانه ي كه بؤردوماني كوردستاني نه كرد له بهر نه وه ي تيكچونيكې ته كنيكې تي دا دروست بو ناچار بو بنيشينه وه. فرؤكوانيك و ميكانيكيه كي تي دا بو. ههر دوكيان به ديل گيران و برانه لاي شيخ مه حمود. نه ویش له لاي خوي له كوندی وله زير گلي دانه وه. شيخ مه حمود ويستی نه مه بكات به هو ي ده سپيكردي گفتوگو له گه نينگليز. چهند جاري نامه و نيردراو له نيوانيان دا هاتوچو. سهره نجام وا ري كه وتن مه ندوبي سامي بو بينيني شيخ مه حمود بيته خورمال. مه بهستي سهره كي مه ندوبي سامي له م بينينه نازاد كردني ديله كان بو، نهك گفتوگوي سياسي.

۱.۲. گفتوگو له خورمال

مەندوبى سامى، سېر ھېنرى دوبس، لە بەر نەخۇشىن يان خۇ نەخۇش خستىن نەچو. لە باتى ئەو كۆرنواليس، كە ئەودەم موستەشارى وەزارەتى داخلىيە عىراق بو، رۆژى ۹ ى ۱۰ ى ۹۲۶ چو بۇ نرىك خورمال بۇ بينىنى شېخ مەحمود. شېخ مەحمود لە گەل خۇى ھەردو دىلى ھېنا بو بە سەلامەتى تەسلىمى كۆرنواليسى كردن. ماوەى چەند سەعاتى گفتوگويان كرد. خواستەكانى شېخ مەحمود دو جۆر بون: ھەندىكيان تايبەتى بو، پېوەندى بە گېرپانەوہى مال و ملكەكانى خۇيەوہ و، بە چۆل كردنى پېنجوينەوہ ھەبو بۇ ئەوہى لى دابنىشى. ھەندىكيشيان گشتى بون، پېوەندىيان بە مافى نەتەوہى كوردەوہ ھەبو. شېخ مەحمود داواى ئەكرد حكومەتېكى كوردى سەرەخۇ لە ژېر ئىنتىدابی برىتانىدا دروست بكرى.

كۆرنواليس بە راشكاوى بە شېخ مەحمودى راگەياندا، كە مەسەلەى حكومەتى كوردى بابەتى باس نيە و، بۇ ئەوہى واز لە خۇى بھېنن و ملك و مالەكانى بۇ بگېرپانەوہ، ئەبى دەس نەخاتە كاروبارى سياسىيەوہ و، لە شارىكى خواروى عىراق يا لە گوندىكى ئيران دور لە سنورى عىراق دابنىشى و دەس وەرنەداتە كاروبارى حكومەتى عىراقەوہ.

ژيان ھەوالى ھاتن و گەپانەوہى كۆرنواليسى بۇ سلىمانى نوسىوہ، ھەروەھا ھەوالى بەرەلا كردنى فرۆكەوانەكانىشى بلاو كردۆتەوہ، بەلام باسى يەكتىرىنن و گفتوگوكانى شېخ مەحمود و كۆرنواليسى بە ئەنقەست پشست گوى خستوہ. ھەوالەكەى بەمجۆرە بلاو كردۆتەوہ:

"ھەوالى ناوشار

"تەشرىف ھېنان

"۷ ی مانگی جاری، روژی پینجشمه، وه کاله تهن له بری فهاخته میستهر کورنوالیس، له گهل سکرتری خاسی فهاخته میستهر سامی جه نابی که پتان هولت، یهومی مهزکور سهعات ۸ و نیوی غروبی به ئوتوموبیل ته شریفیان هیئاوته سلیمانی. به سورتهی که لایق به شان و شهره یان بی ئیستیقبالیکی موخته شه میان بو کرا. له مقامی عالی موته سهریفیه وه به سورتهی مه خسوسه ئه شراف، تیجار، روکسای دهوائیر و، مه ثورین له گهل قوتاییانی ههر دو مه کتبه، ده عومت کرابونه جیگای ته یاره. سه عاده تمه ئاب جه نابی موته سهریف و موفه تیشی ئیداری به ئوتوموبیل تا ئه و لای قلیاسان به پیریانه وه چوبون. موته باقی هه یئه تی موته قبیلین هه مو له جیگای نیشتنه وه ی ته یاره چاوه پروانی هاتنیان ئه کرد. ته قریبه ن له سهعات ۸ به ولاره ئوتوموبیله کان دهستیان کرد به هاتن. له میاندا ئوتوموبیلیک که مه عالی جه نابی موته شاری تیا بو روی کرده خهلقه که. له ته رف ته له به کانی مه کته به وه ته رفیقهن به سه دای ئاهه نگداری مؤزیه وه گورانی به خیر هاتن ته غهنی کرا. وه له ته رف فایقه وه (شهش سآله یه) له مقامی به خیر هاتن دا ئه م دو مه سرعه ی ژیره وه خویندرا یه وه.

"مه غریب که بو به مه شریق و روژی له سه ره لات

پایز به هاره ئه وده می ته شریفی ئیه هات

ئه م هاتنه نیسانه ی هات و سه عاده ته

مه کتبه عمومی عهرزی به خیر هاتنت ده کات

جه نابی موته شار زور پیخوشحال بو.

"له پاشا له ته رف جه نابی موته سهریفیه که به پیرییه وه چو بو وه له

خزمه تیا گه رابه وه بیلعوم موته قبیلین به جیا جیا ته قدیم کران. ئیلتیفاتی

به هه مو لايهك ئيبراز فهرمو. له دواي تهواوبوني مهراسيم تهشريفان هاته ناو شار و له دائيرهی عالی موهسه ريفي دا دابهزی. له سهعات ۹ دا ئه شراف، تيجار، روئسهای دهوانير، دهسته دهسته بو عهرزی خوشنامهدی له جی و مهقامی جهناپی موفهتیشی ئيداری دا به مولاقتی موشار ئيله یهی موشه ر ه ف بون.

"یهك دو روژ تهشريفی لیڤه مایه وه. له پاش بینینی ئیشوکاری مهودوعی خوڤان بهانی دوشمه به ئوتوموبیل گهرا نه وه. له گه ل به خیر هاتن خوا حافیزیان لی ئه کهین." (ژیان، ژ ۳۷، ۱۵ ی تشرینی ئه وه لی ۱۹۲۶ تییینی: فایق، که ئه و کاته شهش سآله و، ئهم شیعره ی خویندوته وه فایه ق هوشیار بو ه و شیعره کهیش هی پیره میڤردی بابیری تی.

"به ره لآبون

"ئهو دو ته یاره چیه ی که له ته ره ف شیخ مهحموده وه گیرا بون و موده تیکه له وی مابونه وه ئه مجاره له سایه ی هیمهت و وه ساته تی مه عالی جهناپی موسته شاره وه نه جات درا. وه روژی به کشمه ی رابوردو به ئوتوموبیل رویشتنه وه به غداد." (ژیان، ژ ۳۷، ۱۵ ی تشرینی ئه وه لی ۱۹۲۶ به لآم ژیان له بۆنه یه کی که دا یه کتر بینینی شیخ مهحمود و کۆرنوالیسی ناشکرا کردوه. کۆرنوالیس له ۱۸ ی ۱۰ ی ۹۲۸ دا سهردانی سلیمانی کردوه. به و بۆنه یه وه ژیان له ژ ۱۳۲ دا ریپورتاجیکی بلآو کردوته وه و، له سهروتاری ژ ۱۳۳ دا له ژیر سهردیڤی (چاکه له فکر ناچیته وه) نویسویتی:

"دیسان مه علوممانه و هیشتا له فکرمان نه چوته وه که له وه قتیکا عمومی میله ته کانی دراوسیمان له ره حه تی و ئیستراحه تا بون، که چی ئیمه به واسیته ی به عزی ئه سبابه وه له ناو وه رته یه کی فه لاکهت و ئینقیلا با گیزمان ئه خوارد و، ئهم فه لاکه ته موده تیکی چه ند سالی دهوامی کرد و حه تا که

حکومتیش تەشریفى ھىنايەو دەيسانەو بە تەواوى ئەمنىەت و ئاسایشیک ئەمین نەکرا ھەتا دەرەجەيەکی لی ھات، کە سەروەتى مەملەکەتە کەمان زایع و دەرگای تیجارەتمان بەسترا، میلەتى بی قوت دەستەوئەژنۆ دانیشت و کە حکومتی فەخیمە زانی ئیتر بە بەریەو نەماو و میلەتە کە مۆتەنەبیە بوە و، ئەو مەمەلە خرابانەى لە فکری خۆی دەرھیناوە و پەشیمان بوئەو. ئیتر بە جدی بۆ رەفعی ئەم حالە قەراری قەتعی دا.

"مەعالی کۆرنوالیس وەکو گەلی مەسائیلی موھیمتری عیراقي ھەل فەرمو، بۆ ھەلی ئەم مەسئەلەيەش بە جدی سەعی فەرمو و، تەشریفى ھینایە سلیمانی و لیڕەیشەو چوہ خورمال و، لەوی لە گەل شیخ مەحمود ئەفەندی دا مولاقاتی فەرمو و، لە داخلى بەعزى شەرائیت موما ئیلەبیی عەفو فەرمو و، نەتیجە ئەم ئینقیلاب و فەلاکەتەى بە ئەبەدی رەفە فەرمو."

٢.٢. گفتوگۆ لە بەغداد

بۆ درێژە پی دانی گفتوگۆ، شیخ مەحمود بە نوینەرایەتى خۆی سەید ئەحمەدی بەرزنجی ناردۆتە بەغدا. سەید ئەحمەد رۆژی ٢١ ی ١٠ ی ٩٢٦ گەیشتۆتە سلیمانی و لەویو چۆتە بەغداد. گفتوگۆکانی لە بەغداد لە گەل سەید ئەحمەد کراوە وەکو ئەو و بون کۆرنوالیس لە خورمال لە گەل شیخ مەحمودی کردون. مەرجەکانی بۆ شیخ مەحمودی داناو قورس بون. ئینگلیز تەنانەت ئامادە نەبوە (لیبوردنی گشتی) بۆ شیخ مەحمود و ھاوکارەکانی دەر بکا. بەرنوسی ئەو بەلگەيەى کە بە ناو ریکەوتنە لە نیوان شیخ مەحمود و حکومت دا و، لە راستی دا ئەوانری بە مەرجنامەى ئینگلیز و بەلینامەى شیخ مەحمود (ناوبەری، ئەمەیش دەقەکەيەتى:

"بۆ دەفئى مەراقى خویندەوارانى ژيان و تەعدیلی فکری بەعزى ئیفراتپەرورەران بۆ نەشەرى شەرئىتى ئىنقىاد و ئىتاعەتى شىخ مەحمود ئەفەندى لە حکومەت موساعەدەمان وەرگرت. ئەوا سورەتیکى ئەو شەرئىتە کە لە مەقامى عالى مۆتەسەرەفەو دەستمان کەوتو، عەینەن دەرجى ستونى ژيانى ئەکەین:

"وەزارەتى داخلىه

"ژمارە ۲۲۵

"تارىخ ۱۹ ى كانونى سانى ۹۲۷

"بۆ رەوانەکراو جەنابى سەید ئەحمەد ئەفەندى

"لە بەر ئەوەى کە لە بەینمان دا دەرھەق بە ئیشوکارى شىخ مەحمود ئیئىفاق پەیدا بو، لە شکلى کاغەزىک دا نوسىنى بەشىکى نەتائىجى گفتوگۆکەمان مۆناسىب ئەبینم، کە ئەمانەیش لە مەوادى ژێرەو عىبارەتە:

۱. شىخ مەحمود تەعەھود ئەکات کە هەتاكو حکومەتى عىراق لە حوسنى نىمەت و ئیخلاسیەتى بە تەواوى کەسبى ئەمنىمەت ئەکات، خۆى و، کورەکانى: شىخ رەئوف و شىخ لەتەف و، ژنەکانى: عایشە و بەھىە خانم، لە گەل فائەمە خانى خوشکى، لە دىى ولەژێر کە لە ئەرازی ئێران دا یە ئىقامەت بکەن.

۲. شىخ مەحمود تەعەھود ئەکات نە خۆى و نە ئەوانەى کە لە مادەى یەکەم دا ناویان براو، بە بى ئیزنى حکومەتى عىراقیە داخلى بە ئەرازی عىراق نەبن.

۳. شىخ مەحمود تەعەھود ئەکات نە خۆى و نە ئەوانەى لە مادەى یەکەم دا ناویان براو، بە هیچ سورەتى و لە هیچ جىگایەک، دەست نەخەنە ئىدارەى حکومەتى عىراقیەو، بۆ ئەمە پیاو،کانى تریشيان تەشویق نەکەن،

له گهڻ ٽه مەيش دا خۆي و ٺهواني تر له ته داخل به ئوموري سياسي عيراق
ٺهبي خويان بپاريزن.

٤. شيخ مه محمود تهعه هود ٺه کات شيخ باباعلي کوري له مه کته بيک دا
که حکومت قبولي بکات بۆ خويندن رهوانه ي به غداي بکات و، جگه له مەيش
ٺهم کورهي به بي ئيزني حکومت به غدا به جي نه هيتي.

٥. شيخ مه محمود له روي ٺهو کرده وان هوه که ئيرتيکابي کردوه بۆ
ئيجراي ههمو قهراريک که له مه حاکيمي مه ده ني هوه دهر ٺه جي له نه تيجه ي
ٺهو ده عاويهي که له لايهني ئه فرادي ميله ته وه له عه له به ي ئيقامه کراوه
مه ستولي هت قبول ٺه کات.

٦. به شه رتي ٺهم تهعه هودانه به جي بپيئري، حکومت عيراق به پري
ٺه قهراتي ژيره وه به دانه وه ي ٺهو ملکانه که موساده ره کراون و، حه قی
مولکيه تي عايد به شيخ مه محمود و کورپه کاني شيخ ره ئوف و شيخ باباعلي و
شيخ له تيف و ژنه کاني عايشه و به هيه خانم له گهڻ فاته مه خاني خوشکيه،
موافقه ت ٺه کات.

١. شيخ مه محمود له بري ساحيب مولکيه کان بۆ ئيداره ي ٺهو مولکانه
وه کيلي وه يا چهند وه کيليک که حکومت به باشي بزاني ته عين ٺه کات.

ب. ٺهم وه کيله وه يا وه کيله کان له موداخله ي ئوموري ئيداري و
سياسي حکومتني مه نع ٺه کرين و هه چ وه کيلي بي ئيتاعه تي ٺهم ٺه واميره، وه
يا له ته ئديه ي رسومي موعتاده ي حکومتني ئيزهاري عيجز بکات حه قی
حکومه ته ده سته جي عه زلي بکا و، له جي ٺهو بۆ ته عين و داناني په کيکي تر
له گهڻ شيخ مه محمودا ته رتي بات ئيجرا ٺه کري.

د. له سالي ١٩٣١ بهم لاوه ههر ٺه ملاکي له ته ره ف شيخ مه محمود هوه وه
يا له ته ره ف په کي له و زاتانه ي که ناويان له ماده ي په کم دا نوسراوه

نیستی ملاک کرابی، حەقی حکومەتە بیداتەو بە ساحیبی پېشویان، بە شەرتی
ساحیبی مۆلکەکان ئەو پارەیی که موقابیل بەو مۆلکانە وەریان گرتو بە شیخ
مەحمود وە یا بەو زاتانە که ناویان لە مادە یە کەم دا بەیان کراوە ئیعادە
بکەنەو.

۷. ئەگەر شیخ مەحمود وە یا یەکی لەو زاتانە که ناویان لە مادە یە
کەم دا سیبەتی کردو هەر وەختی لە تەنغیزی یەکی لەو شەرتانە که لە
سەرەو نو سراو عیجز بنوینی حکومەتی عیراق لە هەمو نەوعە مەسئولیەتی
تەخەلی ئەکات و بۆ ئیتیخازی ئەدابیری زەروریە سەر بەست ئەمینی.

۸. تەرتیباتی مەزکور هەر که خرایە مەوقیعی تەنغیزەو حکومەت
بەرامبەر بە ئەتباعی شیخ مەحمود سیاسەتیکی مولایم وەر ئەگری و لەمانە
چەند کەسیک نەبی ئیستیسنا ئەکرین ئەوانی تر عومومەن لە پاش وەرگرتنی
تەعەهودی حوسنی سلوک بۆ دېهات و جیگای خۆیان بە گەرانه وەیان
موساعەدە ئەکرین.

ئەو کەسانە ی ئیستیسنا ئەکرین وەختی خۆی لیستە یەکی بە شیخ
مەحمود ئەدری.

۹. هەچ واریداتی بە ناوی حکومەتەو قەید کرابی لە ئەملاکی شیخ
مەحمود وە یا لە ئەملاکی ئەوانە که ناویان لە مادە یە کەم دا نو سراو
موافەقەت پەیدا بو که نەیاندریتەو.

۱۰. پێنە سەر مەسائیلی عومومیە ی کوردایەتی: مەعلومی عالەمە که بۆ
تەببیقی ئەو سیاسەتە ی دەر حەق بە کورده کانی عیراق لە تەرەف عیسبەتول
ئومەمەو دانراو حکومەتی بریتانیا و عیراق بەرامبەر بە عیسبەتول ئومەم لە
ژێر تەعەهودیکی موقەدەس دان. وە لە بەر ئەمە ی لەم خسوسەو ئەم دو
حکومەتە مەسئولن ئەم مەسئەلە یە ناخریتە مەواد ی موزاکەرە کەمانەو.

۱۱. موافقه‌تی ته‌حریره‌تان له‌م خسوسه‌وه به‌ زویه‌کی زو ناردنی ئاره‌زو ئه‌که‌م. به‌ گه‌یشتنی ئه‌م کاغه‌زه‌ بۆ لای شیخ گه‌رانه‌وه‌تان و له‌ نه‌تایجی موزاکه‌ره‌ بۆ ئاگادارکردنی مانعیک نابینم. موافقه‌ت و ئیسپاتی عه‌مه‌لی حوسنی نیه‌تی شیخ مه‌حمود به‌ چونه‌ و له‌ژێر، وه‌ به‌ ناردنی شیخ باباعه‌لی کو‌ریان بۆ به‌غدا دیاری ئه‌دا. ئه‌وا حکومه‌ت بۆ ئیجرائی ئه‌و قیسمه‌ی که‌ به‌ری ئه‌که‌وی حازر و ئاماده‌یه‌.

موس‌ته‌شاری وه‌زاره‌تی داخ‌لیه‌ "لژیان، ژ ۷۰، ۲۱ ی حوزه‌یرانی ۱۹۲۷

۲. ۳. گوشاری زۆتر

شیخ مه‌حمود قبۆلکردنی ئه‌و مه‌رجانه‌ی پی‌ قورس بو. سه‌ره‌تا ده‌ستی ده‌ستی پی‌ کردن، ئه‌یویست کاربه‌ده‌ستانی ئینگلیز قان‌یع بکا، پینج‌وینی بۆ چۆل بکه‌ن لی‌ داب‌نیشی. ئینگلیزه‌کانیش نوقته‌ لاوازه‌کانی شیخ مه‌حمودیان دۆزی به‌وه‌، ئه‌یانویست بی‌ ئه‌وه‌ی هیچ ئیمتیازیکی بده‌نی به‌ زویه‌کی زو ملی پی‌ که‌چ بکه‌ن.

ئالو‌گو‌ری موته‌سه‌ریفه‌کان

ئهنجومه‌نی وه‌زیرانی عیراقی ئالو‌گو‌ر‌یکی له‌ موته‌سه‌ریفه‌کانی لیوا کوردن‌شینه‌کان دا کرد. ئه‌حمه‌د به‌گی توفیق به‌گ، که‌ دوا‌ی گرتنه‌وه‌ی سلیمانی و نوساندنی یه‌ک‌جاره‌کی به‌ حکومه‌تی عیراقه‌وه‌، کرا بو به‌ موته‌سه‌ریفی سلیمانی، ئیستیقاله‌ی کرد. ئیستیقاله‌که‌ی قبۆل کرا و، له‌ جینگه‌ی ئه‌و ئه‌حمه‌د عوسمان، که‌ که‌سایه‌تیه‌کی هه‌ولێری باوه‌رپن‌کرا‌وی ئینگلیز بو، وه‌ له‌و کاته‌دا موته‌سه‌ریفی هه‌ولێر بو، گو‌یزرایه‌وه‌ بۆ سلیمانی.

"قه‌راری مه‌جلیسی وزه‌را: مه‌جلیسی وزه‌را به‌ ته‌عینی نائیبی ره‌ئیس‌ی مه‌حاکیمی مه‌ده‌نیه‌ی لیوا‌ی دیاله‌ عومه‌ر نه‌زمی به‌گ بۆ موته‌سه‌ریفه‌تی

"خوسنی ئیداره و مەزىاتى عاليهى جەنابى مۆتەسەرىف وارەستەى ئىزاخە. بە ھىواين ئەو تەئەسۈرەى كە لە قبۇلى ئىستىغفاى مۆتەسەرىفى پېشومانەو پەيدا بوە بە خەدەماتى نافعە بۇ ولاتەكەمان تەلافى بكت. بەم مۇناسەبەتەو لە وەزىفەى تازەيان دا موفەقىيەت و سەعادەتى تەمەنا ئەكەين." (لژيان، ژ ۶۲، ۲۱ ى نىسانى ۱۹۲۷)

ھېرش بۇ سەر پېنجوين

"دەنگوباس:

"۱۹ ى مانكى ھالى كە رۇژى تەشەرىف ھېنانى سەعادەتەتاب مۆتەسەرىف بو، بە گەيشتى موشار ئىلەيى، ھەر ئەو رۇژە مىقدارىكى زۆر عەسكەر لە جەيشى عىراق و لىوى بە تۆپ و موھىماتىكى زۆرەو، لە گەل مەفرەزەيەكى پۇلىسى سوارە، رو بە پېنجوين خەرەكەتيان كەرد بو، لە رىگا توشى تاقيى لە چەتەكان ئەبن. لە شەرىك دا كە لە بەينى تەرەفەين دا روى داوہ چەتەكان ۵ مەقتول و چەند بريندارىكيان بە جى ھېشتوہ و، بەرامبەر بە سەتوہتى قىواى ھۆكۈمەتى مفاوہمەت و موقابەلەيان پى نەكراوہ و رايان كەردوہ. لەم لا ئاقە نەفەرېك كوزراوہ. لە ۲۳ ى نىسان دا قوہتەكە بە بى موقابەلە داخلى پېنجوين بون.

"ئيتەر ئەمجارە ھۆكۈمەت بە تەواوى و قەتەى لە پېنجوين ئەمىنيەتەو و ئيدارە تەشكىل ئەكات. ھەچ تەواتورىك لەم خەسوسەو بە نەوعىكى تر بگىرپەتەو بى ئەسلە. ھەقىقەتى ھال ئەمەيە كە بەيانمان كەرد.

"لەو رۇژمە كە عەسكەر بۇ پېنجوين خەرەكەتى كەردوہ ئەو ئاقمە چەتە خوېرپىيانە كە لە دىھاتەكانى دەورى شار بە شەو بە دزىەو ئەچونە سەر لادىيەكان و ئەبونە باعيسى تېكدانى ئىستراخەتيان ھەمو بەرتەرەف كراون. وە لە ساپەى ھىمەت و خوسنى تەدبىرى جەنابى مۆتەسەرىفەو لەو ناوہدا ئاسايش و ئەمنىيەتېكى تەواو دامەزراوہ." (لژيان، ژ ۶۳، ۲۷ ى نىسانى

۱۹۲۷

"بۆ زانینی ھەمو:

ئەوا لە تارىخى ئەمروۆە ئەمرىك كە بە ژمارە ۵۵۵ رۆژى ۹۲۷/۲/۲۳ تەعميم و ئىسدار كرابو لەغو كرايەو. يەنى لەمەولا سەوقى ئەموال بۆ پىنجوين و ئىخراجى ئەموال بۆ مەريوان و ھەورامان و سائىرى سەفەحاتى ئىران لە پاش كەمالى مەمەلەلى قانونيە لە گومرگى سلیمانى و لای مودىرى پىنجوين مەمنوع نيە و، ھەر كەسى ئەتوانى ئەو لەن موراجەعەت بە دائىرى گومرگى سلیمانى بكا و موافىقى قەوانىن و ئەنزىمە مەمەلاتى لازمە جىبەجى بكت و ئەمجا ئەموال سەوق بكت. فەقەت لازمە ئەو ئەموالە ئەو لەن بجىتە پىنجوين و مودىرى پىنجوين خەبەردار بى و مەمەلەلى لازمەى ئىجرا بكت ئىنجا مەنزورە بۆ ھەر لایەك مەتلوبە سەوق بكرى و، موحتاج بە وەرگرتنى كەفالىت نيە. مۆتەسەرىفى سلیمانى" (ژيان، ژ ۶۳، ۲۸ ی نیسانی ۱۹۲۷)

لە گەل ئەو لەشكر كىشیدە ديارە دانىشتوانى پىنجوين شارەكەيان چۆل كرده بۆيە مۆتەسەرىفى سلیمانى ئەم (ئىعلان) ەى بۆ بلاو كردونەتەو:

"حکومت ئەمجارە كە بە قووەتى عەسكەريەو ھاتوتە پىنجوين بەم فكرە ھاتو كە دائىمى لە پىنجوين دابنىشى و محافەزەى ناحيەى پىنجوين و ئەھالى مۆتيە تەمامەن بكت، ئیو كە ئەھالى ناحيەى پىنجوين بە نامى حكومت ئىخبارتان ئەكەم ئەمجارە حكومت بە دائىمى لەوى دائەنىشى و تەشكىلاتى حكومەتى تەمامەن ئىجرا ئەكات. ئەو كەسەى كە لەم سەفەرەدا مقاومەتى حكومەتى نە كەردبى حكومت قەتعیەن عەلاقەى ناكا. لازمە كەس نەترسى و ئەھالى ھەر كەس بىتە سەر مەك و ئاوەدانى خۆى و بە كاسبى خۆى مەشغول بى. حكومت بە حق محافەزەى ئەھالى مۆتيە دەكات.

مۆتەسەرىفى سلیمانى" (ژيان، ژ ۶۴، ۵ ی مایسى ۱۹۲۷)

"دەنگوباس:

"له سهر ری پېنجوین

روژی ۱ ی مانگ مهفره زه کی عهسکهری و قافله یهک که شهش صهه بار نه رزاقی پی بو رو به پېنجوین هره کهت نه کهن. بو دوم روژ له نریکی بادانه توشی تا قمیکی نه شقیا ده بن که بو ته عهروزی عهسکهر خوین له ناو دار و درهخت دا شار دبووه. به دبه ختانه نازان که سیلاحشور و پیلانگیریکی وه کو کاپتن لاینیان له گه لایه، که حه یاتی خو ی له مهیدانی هرب و جیدال دا رابواردوه، له هه مو لایه که وه به جاریک قوه ته که نه دهنه بهر ده سترپژ. عهسکهره کان هیچ نه همیعت نادن بهم ته قانه. ده سته جی له سهر نه مر و ته رتیبی جه نابی موفه تیش بو ده فیان ۲۰ نه فهریک له عهسکهری لیوی ئاسوری جوی نه بیته وه و به بی نه مهی نه همیعت بده نه گولله ی تفهنگی نه شقیا هجوم نه که نه سهریان، نوقاتی حاکمه یان لی نه گرن و نه یانده نه بهر تفهنگ. له نه تیجه دا نه شقیا کان تارومار بون و ۴ که سی موناسیبیان لی کوژراوه که عیباره تن له: شیخ رهشیدی باغ، شیخ نوری قزلهر و ۲ کابرای چنگنیانی. له عهسکهر قه تعین تهلفیات نه بوه. له پاش ده فع و ته تکیلی نه م نه خته مانعه یه دیسان نه که ونه وه ری و نه چنه پېنجوین.

"حکومت ههر له سلیمانیه وه هه تا پېنجوین له مه واقیعی موهمه دا دهستی کردوه به دروستکردنی نوقته ی پولیس، نه م نوقتانه بو ته ثمنی ئاسایش و محافه زه ی حقوقی نه هالی و سهر بهستی تیجارهت و نامه دوشود بو پېنجوین پره له پولیس. ئومید نه که بن که حکومت له مه ودوا بهر بهستی شه قاهوت و راووروتی جهرده کان بکا ناوه کو میلهت له ژیر سیبه ری نه منیهت و ئاسایش دا بجه و پته وه." (ازیان، ژ ۶۵، ۱۲ ی مایسی ۱۹۲۷)

"راپورتی پولیس

"نزیکی ۱۰ ۱۵ نفه ریک له چته کان له گهر میان نه بن و له چونی
قیوای حکومتی بۇ پینچوین و حهره کاتی عهسکهریه خه بهر وهرئه گرن، بۇ
نهمی خوین رزگار کهن و دهقیقهیه زوتر ئیلتیحاق به رهقیقه کانی تریان
بکهن، له ۲۲ ی مانگی رابوردودا بۇ نهودیه نه گهرینه وه. له ری توشی
کابرایه کی ئابلاخی دین، له نه ندیشه ی نه وه که نه ک خه بهری حکومتیان لی
بدا، بۇ تهخویف تهقه ی لی نه کهن. له نه سهری تهسادوف و بهدبهختی کابرا،
بهر گولله بهک نه کهوی و نه کوژری.

"له ۱۸ ی نیسانه وه تا ۲ ی مایس له داخل و خارچی لیوادا، شایانی
قهید، هیچ وقوعاتیک تر روی نه داوه." (ژیان، ژ ۶۴، ۵ ی مایسی ۱۹۲۷)
"خوله ی دهوله تیار، که موده تیکه دیهانی نه م قهراغ شاره ی به
راووروت تهعجیز کرد بو و، له نه شقیایی و جهرده یی دا گه شت بوه
دهره جهی نیهایهت. بینا له سه ر تهعلیمات و نهوامیریک که له مهقامی
موته سه ریغه وه تهبلغ کرا بو، وه کیلی مودیری قهره داغ، له گهل باشچاوهشی
پولیس نهوی، به یانی ۲ ی مانگی حال نه دهن به سه ر ئاواپی خیه ته ی بازیان و
له ناو ئاغاسوری دا له گهل کویتخادی و زر کوپیکیدا نه یگرن.

"موکافاتهن له بری نه م خزمهت و فعالیته، له لایه نی
سه عاده ته ئاب جه نابی موته سه ریغه وه، عه بایه کی نایاب به وه کیلی مودیری
قهره داغ رهشید نه فه ندی و سه عاتیکی باش له گهل قوردوئیک به
باشچاوهشی پولیس نهوی بابه شیخ و، ههر یه که سه رو نه سپیکیان پی
به خشراوه." (ژیان، ژ ۶۵، ۱۲ ی مایسی ۱۹۲۷)

"شەوی ۱۵ ی مانگ تاقمیک لە چەتەکان، لە ژێر مەعیەتی سابیری کەریم بەگ و ئەمینی حەمە ی ئیمام دا، لە تاو هێرشى برسیتی چۆنەتە قەرەتۆغان و، لە پاش خۆ تێر کردن لە ئۆلۆبەووە تی ئەپەرێن. لەوێ توشی و لآخەکانی رهشیدی حاجی فەتاح و سائیرە دین، کە لە چایردا بون، لەم فرسەتە بیلیستیفاده و لآخەکان ئەدەنە پێش خۆیان و ئەچنە هەزارمێرد. حکومەت هەر کە بەمە ی زانی و لە حال ناگەھدار بو، دەستبەجی لە سەر ئەمری عالی مۆتەسەریری مەفرەزەبەکی پۆلیس لێرەو، قووەتیکێ تریش لە مەرکەزی ناحیە ی سەرچنار (لە) باوە گێلیدی بەو سەووق ئەکەنە سەریان. ئەم دو مەفرەزەبە پاش و پێشیان لی ئەگرن و ئەباندەنە بەر دەستپێژی تەتگ. لە نەتیجە ی مۆسادەمەدا قیسیمیک لە و لآخەکان ئیستیرداد ئەکەنەو و دوانی ناوداریان لی ئەکوژن، لە پۆلیسەکانیش یەکی کوژراو. چەتەکان کە ئەبینن تەنگیان پی هەلچنراو ئیتر مقاووەمەتیا پی ناگری و بە روکاری بەرانان دا فیرار ئەکەن. لە لایەنی قووەتە کە بیلتە عقیب لە دەوری خێووەتە خراوونەتە موخاسەرە و، لێرەو دیسان میقداری کافی عەسکەر و پۆلیس رەوانە کراو. ئومیدی قەوی وایە کە تاقیان لی دەرئەجی و هەمویان بگیرین و، خاتیمە بە حەباتی شەقاووت و جەردەبیان بپینن. "لژیان، ژ ۶۶، ژ ۷ ی مایسی ۱۹۲۷

"ئەو تاقمە چەتەبە ی کە نوسی بومان لە خوار ئۆلۆبەووە و لآخیان فراندووە و، لە نەتیجە ی شەرپک دا لە هەزارمێرد لە گەل مەفرەزە ی پۆلیس دا بویانە ئیستیرداد کراووەتەو و، لە دەورە خێووەتە خراوونەتە موخاسەرەو شەوی لە فرسەت .. خۆیان گوم کردووە و بە فیرار موفەقق بون و مەعلوم نیە بۆ چ لایەک رویشتون. فەقەت هەرەو کو قسە ی لی ئەکەن بۆ ئەودو کەراوونەتەو. حکومەت بۆ مەنە ی ئەم نەووعە تەجەوازە بە کەمالی جدیدەت تەدابیری لازمە ی وەرگرتووە و لەو رۆژەو ئەسەری چەتە لەو ناویدا نەماوە و

ئومىد ئەكرى لە ساپەي ئەم تەداپىرەو لەمەودوا مەيدانى رودانى ئەم
نەو شتە بگىرى. ئىتر مەفەقىەتى حەمەت ئەخوازىن. "اژيان، ژ ۶۷، ۲۴
ى مايسى ۱۹۲۷

"ئەو قەتە تەعقىبەيە كە لە لىواو تەرتىب كراو و لە ناحىەي بازىان
دا تەعقىبات ئەكەن، يەك دو رۆژ لەمەو پىش لە پىشت ھەنجىرەو توشى دو
سوار دەبن، لە تەرف رەئىسى قەتەكەو بۆ تەحقىقى ھەويەتيان ئەمر بە
راوستانيان ئەدەن، لە گەل ئەمەي ئىتاعەت و ئىمتىسالى ئەمرەكە ناكەن،
موقابەلەيان ئەكەن. لە سەر ئەمە لە تەرف مەفرەزەكەو ئەدرىنە بەر
تەقە. لە نەتىجەدا ھەردو سوارەكە ئەكوژرېن. وەختى كە جەنازەكانيان
ھىنايە شار، تەحەققى كەرد كە يەككىيان لە چەتە مەشھورەكانى ھەمەوەند
كەرىم ئەحمەد سەلىمە و ئەوى تەرىشيان خەلقى سەلىمانى عەبدوللا كورى
قادىرە. "اژيان، ژ ۶۸، ۳۱ ى مايسى ۱۹۲۷

۲. ۴. مەندوبى سامى لە پىنجوين

ژ ۶۶ ى ۱۷ ى مايسى ۱۹۲۷ رىپۇرتاچىكى درىژى لە ژىر سەردىرى
امەراسىمى ئىستىقبال دا سەبارەت بە سەردانى مەندوبى سامى بۆ سەلىمانى
نوسىو. لە سەرەتا كەيدا ئەلى: "خەبەرى تەشەرىف ھىنانى فەخامەتەتاب
مەندوبى سامى عالەمى ئىرەي غەرقى سرور و خوشى كەرد. ئەم زاتە بىلەند و
بە قىمەتە و، ئەم داھى سىياسەت و مەقدەرەتە، سەرى سەيەمىن جارە
سەلىمانى بە وجودى خۇيان موشەرف ئەكا، كە ھەر ھاتنىكى بۆ تەئىمىنى
رەفاھ و سەعادەتى قەومى نەجىبى كورد، ھەر تەشەرىف ھىنانىكى.. حەل و
كەردنەوى گەرىپەكى سىياسى و ئىدارى وەتەنى موعەزەزى خوشەويستى ئىمە
بو، جگە لە مانە لە ساپەي عەزەمى.. و تەشەبۇساتى لاىەتەزەلەزەلى موشار

ئېلەپىيەوھە كە حكومەتى عىراق ئائىلى ئىستىقلالىيە تىكى تام و ئىمەيش
مەزھەرى كوردىيەت و .. مىللى خۇمان بوين و لە مەجلىسى عىسبەتول ئومەم
دا بۇمان.. قەرار كراو، ئەم خەمەتە شايستەيە و ئەم سەعيە مەشكورە لە
سەر ھەمو عىراقىيەك بىلخاسە لە سەر ھەمو كوردىكى عىراقى پىويستە
تيزكار و تەئىدى بىكات."

رۆژى ۱۴ ي مايسى ۹۲۷ مەندوبى سامى بە ئوتوموبىل گە بىشتوتە
سلىمانى و، بۇ پارىزگارى كاروانەكەي و پىشاندانى دەبدەبە و دەسلاتى
ئىنگلىز، دو فرۆكە بە سەر ئوتوموبىلەكەيەوھە فرىوھ و، بۇ پىشوازي لى
كردنى "ھەيئەتتىكى گەورە لە روئەساي دەوائىر و مەئورىن، عولەما،
ئەشراف، روئەساي عەشائىر، تىجار، تەلەبەكانى مەكتەب و قىتەيەكى
عەسكەرى گەورەي لىوى ئاسورى لەمبەرى جادەي مشىرئاواو و جەمەئىكى
غەفەر لە سائىرى ئەسناف و تەبەقاتى ئەھالى لەوبەرى جادەي مەزكور كورد
بوونەوھە..."

وھەكو زىان لە ژ ۶۷ ي ۲۴ ي مايسى ۹۲۷ دا نوسىوئىتى: "فەخامەتى
مەندوبى سامى كە تەشرىفيان ھىنا بوھ ئىرە لە پاش ئەمەي دو رۆژ لىرە
مايەوھە و گەلى كەس بە مولاتاتى موشەرەف بو و لەم مولاتەدا بەو
كەلىمانە نازكە بە قىمەتانەي خۆي فەرەح و خۆشى خستە دلى ھەمو لایەكەوھە
و، ھەر تەعلیمات و ئەوامىرىك ئىجاب بكا ئىعتا و لە پاش ئەمەي بەعزى جىگا
وھەكو خەستەخانە، مەكتەب و سائىرەي زيارەت فەرمو، بۇ تەواو كردنى ئەم
سەفەرەي كە دەستى دابوہە، دوھم رۆژى گەيشتىيان بە تەيارە تەشرىفى
فەخامەتيان بۇ ناحىيەي خورمال و پىنجوين چو. لە تەرەف مەئوران و
ئەشرافى محەليەي ئەوئوھە بە سورەتتىك كە لایەقى شان و شەرەفيان بى

ئىستىقبال كراۋە. فەخامەتى مەندوب لە ئەسنای مولاقتا دا پىي گەياندن
 كە حكومەت بۇ تەئىمىنى ئاسايش و ئىستراحتەتى ئەھالى، بۇ مەنەي ھەمو
 نەوعە تەجاۋزاتىك و لەو ناوەدا بۇ دامەزراندنى نفوزى حكومەتى ھەچ
 تەدابىرىك ئىجاب بكت وەرى گرتو. لە گەل ئەمەيش دا فەرموئەتى: لازمە
 ئىمتىسالى ئەوامىرى حكومەت بكن و ھەر كەسە لە داخلى وەزىفەى خۆىدا
 ھەرەكەت بكت تاوەكو بە تەواۋى مەرحەمەتى حكومەت جەلب بكن."

مەندوبى سامى دواى سەردانى خورمال و پىنجوين گەراۋەتەو
 سلیمانى و بەيانى رۆزى ۱۷ ى مايس بە ئوتوموبىل رۆيشتۆتەو. سەردانى
 مەندوبى سامى لە پىنجوين و خورمال، كە دو مەلەندى نفوزى شىخ مەحمود
 و تازە داگیر كرا بون، بىگومان بۇ جىگیر كەردنى ھىزەكانى حكومەت و
 دلىا كەردنىان بو.

ھەلۋەرىنى ھىزەكان

ھىزەكانى شىخ مەحمود، بە ھۆى ناھەموارى بارى ژيان و راوانى
 ئاسمانى و زەمىنى بەردەوام و ئائومىدى لە دوارۆزى سياسى كەوت بو
 ھەلۋەرىن و، ھەندى لە چاكتىن شەر كەرەكانى خۇيان بە دەستەو ئەدا.
 ژيان ھەندى لەم روداوانەى تۆمار كەردو و، ھەندىكىشى نەنوسىو. لەوانەى
 تۆمارى كەردون:

"ھاتن

قائىمقامى ئەلەبجە جەنابى حامىد بەگ تەشرىفى ھاتو، لە ئەشقىباى
 مەشھورە خەلىفە يونس كە مودەتىكە مودەوالىكەن عەرزى دەخالىت بە
 حكومەت ئەكا، ئەمجارە ھاتە سلیمانى و لە مەر كەزى لىوادا عەرزى ئىنقىاد و
 نەدامەتى كەرد لە سەر كەفالىت تەئىمىن و ئىنجا تەرخىس كرا." (ژيان، ژ ۳۸،
 ۲۱ ى تشرىنى ئەوەلى ۱۹۲۶)

"کورې شیخ قادری شیخ سہلام، جہنابی عہدولاً عادل ٹھہندی کہ لہ لای شیخ مہمود یوزباشی بو و، مودہ تیکہ ئینفیکاکی کردوہ بو تہئیدی ئەم جوئبونہوہیہ ہاتوٹہ سلیمانی و، بہ حوسنی نیمت تہعہوودی بہ حکومت داوہ. "لژیان، ژ ۶۸، ۳۱ ی مایسی ۱۹۲۷

"شیخ سہعیدی باغ: شیخ سہعیدی باغ کہ چہند روژی لہمہویش کورپکی کوژرا و، خوئی نامہدوشودی حکومتی نہئہ کرد ہاتہ سلیمانی و بہ موجیبی مادہ ۴۳ ی قانونی عہشایہر کہفالتی لی سہنراوہ. لہ گہل ئەمہیش دا تہعہوودی کردوہ سوارہکانی تری کہ لہودیو ماونہتہوہ بو دہخالت بیانہینیت. "لژیان، ژ ۶۸، ۳۱ ی مایسی ۱۹۲۷

"شیخ عہدولعہزیزی شیخ عہلی: شیخ عہدولعہزیز کورې شیخ عہلی دہرہمیانہ کہ مہشہورہ و مودہیہ کہ ئیقاعہتی ئەوامیری حکومتی ناکا لہ سہر تہلہبی سہعادہتمہتاب جہنابی موتہسہریف ہاتوٹہ سلیمانی و بہ پی مادہ ۴۳ ی قانونی عہشایہری کہفالتی لی سہندراوہ.

"لہ حہرہکاتی پینجوبین و ہاتنی جہنابی موتہسہریفی تازہوہ تا ئیستا لہ چہتہ و موتہہمہکان ۲۱ کہس عہرزی دہخالت و ئینقیادیان بہ حکومت کردوہ و رہبتی کہفالت کراون. "لژیان، ژ ۶۸، ۳۱ ی مایسی ۱۹۲۷

۲. کہنارہگیری

پی ئەچی دواي ئەوہی ژمارہ ۶۸ لہ ۲ ی حوزہبرانی ۱۹۲۷ دا بلآو بوٹہوہ ئینجا ہہوالی قبولکردنی مہرجنامہکہیان پی گہیشتبئی لہ بہر ئەوہ ہہوالکہیان بہ جیا وہ کو امولحہق ی ئەو ژمارہیہ لہ پەرہیہکی جیاوازدا لہ ژیر سہرناوی امہسئہلہی شیخ مہمود دواپی ہات و بہتہواوی عہرزی ئینقیادی بہ حکومت کردا بہم جوڑہ بلآو کردوٹہوہ:

"له پاش ته شريف هيناني فه خامه تمه ئاب مه ندوبى سامى عيراق و عه ودهت فهرمونيان، لهو روژه وه له به ينى مه قامى عالى موته سه ريفى و موفه تيشى ئيدارى و جه نابى شيخ مه حمود ئه فه ندى دا بو دوايى پى هينان بهم ئيختيلافه موخابه رات به كه مالى گهرمى جه ره يانى كردوه، له سايه ي حوسنى نيەت و ته دبيري خيرخواهى سه عاده تمه ئاب جه نابى موته سه ريف و موفه تيشى ئيداريه وه به هه لگرتنى ئهم ئيختيلافه موفه قيهت په يدابو و دوايى ئهم مه سه ئه له يه هات.

"بو ته ئيد و ته حكيمى ئهم خصوصه 3 روژ له مه وپيش جه نابى موفه تيشى ئيدارى به ته ياره ته شريفيان بو پنجوين چو، له وى له گه ل ماجيد ئه فه ندى ره وانه كراودا مولاقتى كرد، و له ته ره ف جه نابى شيخ مه حمود ئه فه ندى به وه بو قبول و ئيمزا كردنى، مو عاه ده ده يه كى ته وديع به ماجيد ئه فه ندى كرد. بينا يه ته لغرافيك كه له پنجوينه وه هاتوه مو عاه ده ي مه زكور له ته ره ف جه نابى شيخ مه حمود ئه فه ندى به وه قبول و به ئيمزا كروى به شيخ بابه عه لى كورپان دا بو پنجوين ره وانه كراوه ته وه. وا به ته ماین كه روژى شه مه شيخ بابه عه لى به خو ى و مو عاه ده ده كه وه بو ئيره حه ره كه ت بكات.

"دوايى هينانى ئهم مه سه ئه له يه كه مه صله حه ت و مه نافي عى عمومى تيدايه ژيان له پيش هه مو كه سيك دا به بلاو كردنه وه ي سه ر به رزه."

3. 1. ناردنى بابه عه لى بو به غداد

شيخ مه حمود (مه رجنامه) كه ي ئينگليزى قبول كرد و، كه وته جيبه جى كردنى به لينه كانى. به پى ماده ي 2 هه مى ئه و به لى ننامه يه بابه عه لى كورپى نارد بو كه وه ي بچى له به غداد بخوينى.

"ده نگوباس"

"هاتن"

"روژی دوشمه دوینی که موصادیفی ۶ ی حوزهیرانی ۹۲۷ بو، شیخ باباعلی ئهفهنندی کوپی شیخ مهحمود ئهفهنندی له گهل جهنابی ماجید ئهفهنندی دا بهو شهرائیتی حکومهتیهوه که له تهرهف جهنابی شیخ مهحمود ئهفهنديهوه قبول و ئیمزا کراوه، تهشریفیان هاته سلیمانی و له مالی سهعادهتمهئاب جهنابی موتهسهریف دا میوان بون. ههروهکو خهبرمان وهگرته جهنابی شیخ باباعلی ئهفهنندی تهشریفیان بو بهغدا ئهچ و جهنابی ماجید ئهفهندیش بو ئه و دیو ئهگهپتهوه. له بهر ئهوهی ئهم هاتنه ئیستیراحهت و مهنافیعی میلهتی تیا مهسهویره به خیر هاتنیان ئهکهین." (ژیان، ژ ۶۹، ۷ ی حوزهیرانی ۱۹۲۷)

"شیخ بابا علی: جهنابی شیخ باباعلی ئهفهنندی که تهشریفیان هینابوه ئیره روژی ۹ ی حوزهیران بو کهرکوک و، له پاش ئهوهی چهند روژی له کهرکوک ماوهتهوه، بو بهغدا حهرهکهتیان فهرموه." (ژیان، ژ ۷۰، ۲۱ ی حوزهیرانی ۱۹۲۷)

حکومهت ئهم ههنگاهوی شیخ مهحمودی به نیشانهی کوتایی هاتن به چالاکي چهکدار داناوه بۆیه ئهم ههوالهی بلاو کردوتهوه:

"له بهر ئهمهی وهزعیهت چاک بو و، رینگاوبان به تهواوی کهسبی ئهمینهتی کرد، ههروهکو خهبرمان وهگرتهوه له مهقامی عالی موتهسهریفیهوه بو لابردنی مومانههتی سهیر و سهفهري ئوتوموبیل، ئههالی به تهنها و بو ئهمهی به کهمالی سهربهستی و به ئارهزوی خۆیان به بی زرههلی هاتوچۆ بکهن، تهلغرافیک بو موتهسهریفي کهرکوک لی دراوه. ئیتر لهمهودوا ههمو کهسی به ئارهزوی خۆی ئهتوانی هاتوچۆ بکات." (ژیان، ژ ۶۹، ۷ ی حوزهیرانی ۱۹۲۷)

٢.٢. سه‌روه‌زیران له سلیمانی

"فه‌خامه‌تی ره‌ئیس‌هل وزه‌را

"روژی سێشه‌مه که موسادیفی ٢٨ ی مانگ بو، سه‌ر له به‌یانی له سه‌عات ١١ ی عه‌ره‌به‌دا، فه‌خامه‌تی ره‌ئیس‌هل وزه‌را جه‌نابی جه‌عه‌فر پاشای عه‌سکه‌ری به‌ ته‌یاره‌ ته‌ش‌ریفیان هینایه ئێره. له جیگای نیشته‌وه‌ی ته‌یاره‌ له ته‌ره‌ف ئومه‌را و زایبانی جه‌یشه‌وه به‌ ئیختیرام ئیستیقبال کران. له‌و‌پوه به‌ ئوتوموبیل ته‌ش‌ریفیان هینایه مالی سه‌عاده‌تی جه‌نابی موته‌سه‌ریف. له پاش نه‌ختی ئیستراحت و چا خواردنه‌وه به‌ پی‌هاتنه‌ دائیره‌ی حکومه‌تی، له به‌ر دائیره‌ی موته‌سه‌ریفیدا له ته‌ره‌ف عوله‌ما، ئه‌ش‌راف، روئه‌سای ده‌وائیر و مه‌ئمورین و له گه‌ل قوتابییه‌کانی مه‌کته‌به‌وه به‌ سوهره‌تی که لایه‌ق به‌ شان و شه‌ره‌فی فه‌خامه‌تیان بی‌راسیمه‌ی سه‌لام و ئیستیقبالیان بو به‌ جی هینا. له پاش قه‌ده‌ریک له مه‌قامی موته‌سه‌ریفیدا عمومی موسته‌قیبلینی قبول و ده‌رحه‌ق به‌ هه‌مویان به‌ که‌لیماتی نازکانه ئیبرازی ئیلتیفات و مه‌حه‌به‌تی فه‌رمو. نزیکه‌ یه‌ک دو سه‌عات لی‌ره‌ مانه‌وه و دیسان به‌ ته‌یاره‌ ته‌ش‌ریفیان رو‌یش‌ت. وا به‌ هیواین که ئه‌م ته‌ش‌ریفه‌ بی‌ته‌ واسیته‌ی ره‌فاه و سه‌عاده‌تی مل‌ک و میله‌ت. به‌م مونا‌سه‌به‌ته‌وه به‌ خێر هاتن و خوا حافی‌زی ئه‌که‌ین.

"وه‌ختی که فه‌خامه‌تی ره‌ئیس‌هل وزه‌را ته‌ش‌ریفی هینا غه‌زه‌ته‌که‌مان له ته‌واو بونا بو به‌لام بو ئه‌مه‌ی به‌م هاتنه‌ بیرازیننه‌وه دوامان خست." "ژیان، ژ ٧١، ٢٨ ی حوزه‌یرانی ١٩٢٧

له‌و ماوه‌یه‌دا ئه‌وه چه‌نده‌مین جار بو خه‌لکی سلیمانی کیش بکری‌ن بو ئه‌و جو‌ره‌ پێشوازیه‌ ره‌سمی‌یانه‌.

عبدالرزاق الحسنی که پیاویکی ئاگاداری روداو‌ه‌کانی ئه‌و سه‌رده‌مه و نوسه‌ری امیژوی وه‌زاره‌ته‌کانی عیراق ه له (ص ٤٨، ج ٣، ط ٤، تاریخ العراق

السیاسی الحدیث) دا نویسیویتی: له ۲۸ ی حوزه برانی ۱۹۲۷ دا جه عفر
 عهسکهری به فرۆکه چو بۆ سلیمانی و، له گه‌ل شیخ مه‌حمود کۆ بو‌هوه و،
 ئیقناعی کرد سهردانی به‌غداد بکا. به‌لام لهم ریپورتاژهدا هیچ ئیشاره‌تیکێ بۆ
 ئەو باسه تی دا نیه و، هیچ نیشانه‌یه‌کیش نیه بۆ ئەوه‌ی له‌و رۆژه دا شیخ
 مه‌حمود له سلیمانی بوبی.

۳.۳. چونی شیخ مه‌حمود بۆ به‌غداد

شیخ مه‌حمودیش خۆی ئاماده کردوه بۆ سهردانی به‌غداد. پێش
 ئەوه‌ی ئەم سهردانه بکات موته‌سه‌ریفی سلیمانی چۆته‌وه پێنجوبین. یه‌کێ له‌و
 کارانه‌ی ئەنجامی داوه به‌ لادا خستنی کێشه‌ی هاوکاره‌کانی شیخ مه‌حمود بو‌ه
 به‌ پێی ماده‌ی ۸ می به‌لێننامه‌که. ده‌سه‌لاتی بریتانی ئاماده نه‌بو‌ه الی‌بوردنی
 گشتی بۆ به‌شداری شۆرشه‌که‌ی شیخ مه‌حمود دهر بکا، به‌لکو له‌ گه‌ل
 ههریه‌کێ به‌ جیا ره‌فتاری کردوه. هه‌ندیکێ به‌خشیوه‌ اته‌عه‌هودی حوسنی
 سلوکا ی لێ وه‌رگرتون و (وه‌سیقه‌ی ته‌ئمین) ی داونه‌تی و، له‌ هه‌ندیکیش
 خوش نه‌بو‌ه.

"ده‌نگوباس

ته‌شریف بردن

مه‌علومی هه‌مومانه که سه‌عاده‌تمه‌ئاب جه‌نابی موته‌سه‌ریف له‌و
 رۆژهوه ته‌شریفیان هی‌ناوته ئێره هه‌ر خه‌ریکی دامه‌زراندنی ته‌مینه‌ت و
 ئاسایش و ته‌ئمین مه‌نافیعی میله‌ت بو‌ه. بۆ ئیستراحتی عوموم راحه‌تی خۆی
 سه‌لب کردوه و له‌ ئۆغری ئەم مه‌قسه‌ده‌دا هه‌ر مانیه‌ و مه‌حزوریک هاتییه‌
 سه‌ر ری به‌ عه‌ق‌لی سه‌لیم و فکری ئیسا به‌تکارانه‌ی خۆیان به‌ لابردنی موه‌فه‌ق
 بو‌ه. برپه‌نه‌وه و ره‌فعی ئیختیلافی به‌ینی شیخ مه‌حمود و حکومه‌ت بۆ ئەمه

دملیلی کافیه، ئەمجاره به عهینی مه‌قسەد بۆ دەور و تەفتیشی قەزای ئەلەبجە و ناحیە ی پێنجوین و ئەو ناوێ له ١٥ ی حوزەیران دا به ئوتوموبیل تەشریفیان بردۆتە موان. لەوێ له تەرەف قایمقامی ئەلەبجە حەمید بەگەوێ ئیستیقبال کراوێ. رۆژی ١٦ گەشتۆتە پێنجوین، لەوێش له تەرەف مەئموڕینی محەلیه‌وه له پاش ئیستیقبالیکی موختەشەم له گەل جەنابی شیخ مەحمود ئەفەندی‌دا مولاتاتی کردوێ. جەنابی مۆتەسەرێف لەم سەفەرەیان دا بۆ دەخالت پێ کردن به بەگزاڤه‌ی هەورامی تەدابیر و تەرتیباتی قەوێه‌ی ئیتیحاز فەرموێ. بۆ ئەم سەفەرە به کولفەتە که له رێی رەفا‌ه و سەعاده‌تی مەلک و میلمەت دا ئیتیحاز کراوێ مۆه‌فەقیه‌تی ئەخەسی ئامالمانه. "لژیان، ژ ٧٠،

٢١ ی حوزەیرانی ١٩٢٧

"دەنگوباس

"هاتنەوه:

"له نوسخه‌ی رابوردومان دا بۆ هەلەبجە و پێنجوین تەشریف بردنی جەنابی مۆتەسەرێفمان نوسی بو، وه نوسی بۆیشمان له گەل جەنابی شیخ مەحمود ئەفەندی‌دا مولاتاتی فەرموێ. جەنابی شیخ مەحمود ئەفەندی رۆژیک له پێنجوین تەشریفیان ماوێتەوه. له پاش رۆژەودوا بۆ وڵەژێر عەودەتیان فەرموێ.

"جەنابی مۆتەسەرێف له زەرەفی ٣ رۆژدا که له پێنجوین ماوێتەوه به ریکخستنی ئومووری ئیداری ئەوێ ئیشتیغالی فەرموێ. له بەگزاڤه‌کانی هەورامی: جەغفەر بەگ، حەمە شەرێف بەگ، ئاغا بەگ، حەمە رەشید بەگ و فەرەج بەگ، له سەر تەدابیری که له تەرەف جەنابی مۆتەسەرێفه‌وه ئیتیحاز فەرموړاوه به حوسنی سلوک و تەئینی رێگای به‌ینی هەلەبجە و پێنجوین تەعه‌هودیان داوه.

"له زاپيتان: يونس ئهفهندي، رهمزي ئهفهندي، حيكمهت ئهفهندي، سهبري ئهفهندي، رهشيد ئهفهندي، هسهن ئاغا. له عهشائير: ئهحمهدي كهريم بهگي ههمهوه، ههر ۳ براي ئهميني ههمه ئيمام، سهيدهي شايخ عهلي كاني كهوه، شايخ عهلي سهركار و كوچهكاني، ئهمانه به خوي و پياوه كانيانهوه. تاقمي سوڤيوهند، غهوارهي جاف، شايخ عارفي باني بنوك، له گهل قيسميك له ئههالي شار و چيگاياني سائيره، نزكي ۱۲۰ كهسي له چهتهكان چونهته پينجوين و، له خزمهت جهنابي موتهسهريف دا، نهعههودي حوسني سلوكيان داوه و وهسيقهيان وهركرتوه.

"له دواي تهواوبوني ئهم ئيشانه روژي ۱۹ ي مانگ جهنابي موتهسهريف به كه مالي ئيحتيرام تهشيع كراوه و، له روي خورمال، بياره، تهويلهوه تهشريفيان هاتوتهوه ههلهبجه. له ههلهبجهيش ۳ روژ ماونهتهوه. عمومي دهوايري حكومهتي تهفتيش، مهكتهبي زيارهت، وه بو ئهمه له روي بهعزي ئيحتياجاتي تهلهبهكان دا سهرف بكرى ۸۰ روپيهي به مهكتهب تهبهروع فهرمو. روژي ۱۴ ي مانگ به سواري تا سهراو و به ئوتوموبيل بو سليمانى عهودهتيان فهرموتهوه. به خير بينهوه." (زيان، ژ ۷۱، ۲۸ ي حوزهيرانى ۱۹۲۷)

"دهنگوباس"

"هاتنهوهي جهنابي شايخ مهحمود ئهفهندي بو سليمانى و بو بهغدا

رويشتنى

"له پاش مقاومهت و سهباتيكي ۳ سالي، جهنابي شايخ مهحمود ئهفهندي تي كهيشت و لي مهعلوم بو كه بهرامبهه به قوهت و عهزمي لايهتهزلهزلهي حكومهتي له سهه ئهوه نهوعه ئهحواله دهوام و ئيسرار كردن نه بو خوي و نه بو ميلهتهكه خيريك نابخشى و فائيدهيهكي تيا نيه، به پي شهرايته كه له نوسخه رابوردودا نهشرمان كرد، له گهل حكومهت دا

تەئلیفی بەینی کرد و رێک کەوت. بۆ تەئیدی ئەم خسوسە روژی شەمە کە موسادیفی ٩ ی مانگ بو، تەشریفیان ھاتە ئێرە. ماجید ئەفەندی و گەلی لە پیاوھەکانی تری خۆی لە خزمەتا بو. یەک دو روژ لێرە مانووە و لە پاش دا بە ئوتوموبیل بۆ بەغدا تەشریفیان رویشت. ئێمە بە کەمالی مەمنونیتەو بە خێر ھاتن و خواحافیزیان ئەکەین، چۆنکە مەنافیعی ولایت، سەرکەوتن و ئەرھقی میلەت، وەکو ئیستا بە ژینیکی بی غائیلە و، بە ئەمنیەت و ئاسایشیکی ئەواوھو بەستراوھ. "ژیان، ژ ٧٢، ٥ ی تەموزی ٩٢٧

شیخ مەحمود چەند روژی لە بەغداد ماوھتەو مەندوبی سامی و مەلیک فەیسەلی بینوھ. دوای گەرانیوھە بۆ کوردستان چوھ گوندی پیران، بی ئەوھە دەس وەر بداتە کاروباری سیاسیوھ، بە گوێھگیری دانیشت.

٤. ھەڵسەنگاندنی جولانەوھکە

ژیان لە ژ ٧٦ ی دا نوسیویتی:

"مەسئەلە و خەبەری ئیتااعتی جەنابی شیخ مەحمود ئەفەندی بە حکومەتی عیراقیە، لە گەلی غەزەتەدا بیلخاسە لە غەزەتەکانی سوریه و میصر و سائیرەدا، بە کەمالی ئیھتیماموھ نەشر و قەید کراوھ و، بەم سورەتە ناوی شیخ مەحمود و کوردستان بوته سەرمايەیی خەبەراتی غەزەتەکانی دەرەوھ."

ژیان سەرۆتاری ژ ٦٩ ی ٧ ی حوزەیرانی ٩٢٧ ی بۆ ھەڵسەنگاندنی شیخ مەحمود و شوێرشەکەیی تەرخان کردوھ. لە وتاریک دا بە قەلەمی م. ا. لە ژێر سەردیپری امەسەلەیی شیخ مەحمود دا نوسیویتی:

"ئەمڕۆ مودەتیکێ زۆرە لە ناو خاس و عام دا، لە دەر و ژور دا، ناوی شیخ مەحمود بە سەر زبانیوھەییە و مەوزووعی بەحسە. بەعزیک تەقدیر، بەعزیک تەنقید و، حەتا بەعزی کەسیش زۆر بە خراپ ناویان ئەبرد و ئەھینا.

"ئه‌كه‌رچى شېخ مه‌حمود لهم موده‌ته درېژده‌دا به لاي خۇيانه‌وه گۇيا خزمه‌تى ميله‌تى كورد و مه‌فكوره‌ى كوردايه‌تى ئه‌كات، فه‌قمت له‌ حه‌قيقه‌تى حال دا بو به واسيته‌ى گه‌لى خراپه و مانيعى ته‌ره‌قى و دواكه‌وتنى ميله‌ت و زه‌ربه‌يه‌كى كه‌وره‌ى له‌ مه‌فكوره‌ى كوردايه‌تى دا، له‌ به‌ر ئه‌مه‌ كه‌ خيلافى وه‌عد و به‌لئى خۇي هه‌له‌ه‌ستا و، هه‌مو وه‌ختى ته‌رىقى نيزاع و ئىختىلافى ئىختيار ئه‌كرد و، رېك نه‌ئه‌كه‌وت، دوچارى غه‌زه‌بى حكومه‌ت بوو. ئه‌ويش كه‌ په‌ئسى حاسل كرديبو، به‌ فكري نواندنى ئىقتىدار و قوه‌تى خۇي و، دواخستنى ئومورى ئىداره‌ى حكومه‌تى، له‌ هه‌مو لايه‌كه‌وه ته‌عجيزاتى ئه‌كرد و، بو ئىستىحسالى ئه‌م مه‌قسه‌ده له‌ هېچ شتيك ته‌ره‌دودى نه‌ئه‌كرد.

"ئاقمېك له‌ ئه‌شرار و جه‌رده بى ئىنسافه‌كان لهم وه‌زعه بيلئىستيفاده لىي گرد بونه‌وه و، به‌ بى خه‌به‌ر و ره‌زامه‌ندى ئه‌و، هه‌ر رۆژه به‌ نه‌وعى راووپوت، تالان و كوشتاريان، له‌ ئه‌هالى و له‌ ديه‌اته‌كانيان ئه‌كرى. رىي تيجارعت، مه‌يدانى فه‌لاحمت و زه‌راععت، خۇلاسه‌ هه‌مو كار و كاسبى ميله‌ته‌كه‌يان ته‌حديد كرد بو و، خست بوه ژېر ته‌ه‌ديه‌دوه. بو مه‌نع و نه‌هېشتنى ئه‌م ئه‌حواله حكومه‌ت به‌ كه‌مالى جدى تى ئه‌كۆشى و هه‌ولئ ئه‌دا، به‌لام ئه‌مانه له‌ به‌ر ئه‌مه‌ى موقابه‌له‌ى عه‌زم و قوه‌تى حكومه‌تيان بى نه‌ئه‌كرا، به‌ دزيه‌وه له‌ فرسه‌ت، بيلئىستيفاده، ئه‌م كارانه‌يان ئه‌كرد. هه‌ول و ته‌قه‌لاى حكومه‌ت عه‌قيم ئه‌مايه‌وه، خسوسه‌ن ئىستىلا نه‌كردنى پېنجوين، كه‌ ئه‌هميه‌تيكى فه‌وقه‌لعاده‌ى هه‌بوه و، بووه موجيبي غروريان. لهم ئاخريه‌دا كرتنى پېنجوين و، له‌وى دا ته‌ئيسى ئىداره‌ى حكومه‌تى، خاتيمه‌ى به‌م كه‌شمه‌كه‌شه هينا.

"ئه‌مجا جه‌نابى شېخ مه‌حمود ئه‌فه‌ندى كه‌ زانى له‌مه زياتر به‌ ده‌ميه‌وه نه‌ماوه و به‌رامبه‌ر سه‌توه‌ت و قوه‌تى حكومه‌تى نه‌تيجه‌ى مقاومه‌ت،

زهره‌ری خۆی و میله‌ته، عهرزی ئینقیاد و موناوه‌هه‌تی به حکومه‌ت کرد. هه‌روه‌کو له موله‌قی ژماره ٦٨ ی ژیان دا نوسیومانه، له سایه‌ی خلوسی نیه‌ت و حوسنی ته‌دبیری سه‌عاده‌تمه‌ئاب جه‌نابی مونه‌سه‌ریف و موله‌قی‌شی ئیداریه‌وه، که بۆ ته‌ئیمینی ئیستراحه‌تی میله‌ت و کردنه‌وه‌ی ریگای کار و کاسبی هه‌ول ئه‌ده‌ن، به‌ه‌په‌نه‌وه‌ی ئه‌م ئیختیلال و ئیختیشاشه، موه‌فه‌قیه‌ت په‌یدا بو. ئیتر هه‌مو که‌سی ته‌وانی به‌ه‌وپه‌ت و سه‌ره‌سته‌یه‌کی ته‌واوه‌وه، له ژێر ئیداره‌ی حکومه‌تی‌دا، بۆ ئیشوکاری خۆی به‌هه‌مو لایه‌ک دا بێت و بپروا. ئیتر بۆ ته‌ره‌قی و پێش‌خستنی ولاته‌که‌مان مانیه‌ی تیکۆشین هه‌چ شتیک نه‌ما. بینانه‌ن عه‌له‌یه‌ی، له‌سه‌ر هه‌مومان پێویسته‌ به‌ج‌دی بۆ مه‌نافیه‌ی میله‌ت و ئیسلامی ولاته‌که‌مان هه‌ول بده‌ین. له‌کرده‌وه و هه‌ره‌که‌تی که‌ بیه‌ته‌ باعیه‌سی تیکدانی ئه‌م وه‌زع و راییه‌یه‌ خۆپاراستن موجیه‌ی سه‌عاده‌ت و ئیستیراحه‌تی میله‌ته، عه‌کسی حال ئه‌مین بن وه‌کو پێشو فه‌لاکه‌ت و سه‌رکه‌ردانیه. "ژیان، ژ ٦٩، ٧ ی حوزه‌یرانی ١٩٢٧

ئهم وتاره، ئه‌گه‌رچی به‌ئیمزای م. ا. واته‌مه‌هد ئه‌دیبه‌ی به‌رپه‌وه‌به‌ری رۆژنامه‌که‌ بلاو کراوه‌ته‌وه، به‌لام بیر و بۆچون و هه‌لوێستی ره‌سمی ده‌سه‌لاتدارانی ئینگلیز و عیراق ده‌رئه‌به‌ری به‌رامبه‌ر شیخ مه‌حمود و جولا‌نه‌وه‌که‌ی. ئیستا دوا‌ی تی‌په‌ر بونی ئه‌و هه‌مو ساله‌ به‌سه‌ر ناوه‌روکی ئه‌م وتاره‌دا و، دوا‌ی ئه‌وه‌ی به‌شیکی گرتگی ادو‌کۆمینه‌کانی حکومه‌تی بریتانی و، به‌شیکی (اوثاق) ی حکومه‌تی عیراقی، بۆ خۆپنده‌وه و تاووتوی کردن، له‌به‌رده‌ستی لیکۆله‌وه‌مه‌دایه‌ هه‌له‌سه‌نگاندنی حوکه‌مه‌سیاسیه‌کانی ناو ئه‌م وتاره‌ کاریکی دژوار نیه.

۵. تینه‌لچونه‌وه و وازه‌ینانی یه‌کجاری

بۆ دهربرپینی نارمه‌زایی له سه‌ر نه‌وه‌ی مافی نه‌ته‌وه‌یی کورد له په‌یماننامه‌ی عیراقی بریتانی دا باس نه‌کرا‌بو، خه‌لکی سلیمانی بریاریان دا که به‌شداری له هه‌لبژاردنی ده‌وره‌ی سییه‌می مه‌جلیسی نواب دا نه‌که‌ن، نه‌و مه‌جلیسه‌ی نه‌بو په‌یماننامه‌که ته‌سدیق بکا. به‌لام کاربه‌ده‌ستانی بریتانی و عیراقی نه‌یانویست، هه‌رچۆنی بی ته‌که‌ر به‌ رواله‌ت و روکه‌شیش بی، هه‌لبژاردن له سلیمانی بکری.

روژی ۶ ی نه‌یلولی ۱۹۳۰ که نه‌بو هه‌یه‌تی ته‌فتیشیه له سه‌رای سلیمانی‌دا کۆ بیته‌وه بۆ سه‌ره‌رشتی هه‌لبژاردنی مه‌بعوسه‌کانی سلیمانی، شاری سلیمانی خرۆشا، دوکان و بازار داخرا و، خه‌لک له به‌ر دهرکی سه‌رای سلیمانی کهوتنه‌ خۆپیشان‌دان دژی هه‌لبژاردن. له نه‌نجام دا بو به‌ ته‌قه‌ جه‌یشی عیراقی بۆ دامرکان‌ده‌وه‌ی خۆپیشان‌دانه‌که تیکه‌لاوی روداو‌ه‌که بو. ده‌یان که‌س کوژران و، ده‌یان که‌س بریندار بون و، ده‌یان که‌سایه‌تی ناسراوی سلیمانی گیران. نه‌م روداو‌ه‌ شیخ مه‌حمودی بزواند و له گۆشه‌گیری دهرچو. ۳ نه‌فسه‌ری کورد: مه‌حمود جه‌وده‌ت، حه‌مید جه‌وده‌ت، کامیل حه‌سهن، ریزی جه‌یشی عیراقی‌یان به‌ جی هیشت و، دا‌یانه پال شیخ مه‌حمود. شیخ مه‌حمود چه‌ند نامه‌یه‌کی بۆ مو‌فته‌تیشی ئیداری سلیمانی، مه‌ندوبی سامی بریتانی له عیراق، کۆمه‌له‌ی که‌لان نوسی، دا‌وای لی کردن که حکومه‌تی عیراق له زاخۆوه هه‌تا خانه‌قین چۆل بکات و، ده‌وله‌تییکی کوردی سه‌ربه‌خۆ له ژێر ئینتیدابی بریتانیا یا هه‌ر به‌کی له ده‌وله‌ته‌ گه‌وره‌کان دروست بکری. کاربه‌ده‌ستانی بریتانی زۆر به‌ توندی چونه‌وه به‌ گژ نه‌م دا‌وایانه و به‌ گژ شیخ مه‌حمودا. له زنجیره‌یه‌ک شه‌ر و پیکادان دا، که دوا‌یینیان له گوندی ئاوباریک بو، به‌ شکان و خۆبه‌ده‌سته‌م‌ودانی شیخ مه‌حمود کۆتایی هات.

ژيان هه‌ندی لهو به‌لگانه‌ی تۆمار کردوه، له‌وانه:
"صوره‌تی لهو کاغه‌زانه‌یه که له ته‌ره‌ف فه‌خامه‌تمه‌تابان مه‌ندوبی
سامی و وه‌زیری داخلیه‌وه بۆ شیخ مه‌حمود نیراوه:

وه‌زاره‌تی داخلیه

ژماره: س/ ۲۵۳۷

رۆژ: ۱۹۳۰/۱/۲۰

بۆ شیخ مه‌حمود ئه‌فه‌ندی

به‌ پێی لهو مقاومه‌یه‌ی که له سالی ۱۹۲۷ دا ئیمزاتان کردوه بۆ
مه‌وادێ خواره‌وه ته‌عه‌هودتان کردوه:

۱. که خۆت و کوربه‌کانت و ژنه‌کانت و فاته‌مه‌ خانی خوشکت له
دی‌یه‌ک دانیشن که خاریجی حدودی عیراق بێت.

۲. که خۆت و لهو که‌سانه‌ی له فه‌قه‌ره‌ی په‌که‌م دا ناویان زیکر کراوه
به‌ بی ئیزن و موساعه‌ده‌ی حکومت داخلی مه‌مله‌که‌تی عیراق نه‌بن.

۳. که نه‌ خۆت و نه‌ هیچ که‌س لهو شه‌خسانه‌ی له سه‌ره‌وه‌ زیکر
کراون به‌ هیچ نه‌وعێ نه‌ له‌ لیوای سلیمانی و نه‌ له‌ جیگایه‌کی تر دا عیراق دا
موداخله‌ی ئیداره‌ی حکومتی عیراق نه‌که‌ن و بۆ ئهم مه‌قسه‌ده‌ خه‌لقی تر
ته‌شویق نه‌که‌ن و، چ خۆت و چ له‌وان له‌ هه‌مو مه‌سائیلیکی سیاسیه‌ که
عه‌لاقه‌ی به‌ عیراقه‌وه‌ بێی له‌ موداخله‌کردنی ئیجتیناب بکه‌ن.

که‌زالبکه‌ موافقه‌ت کرا که‌ ئه‌گه‌ر خۆت وه‌ یا هه‌ر کام له‌و
شه‌خسانه‌ی که‌ به‌حسیان کرا له‌ هه‌ر وه‌قتیک دا په‌کی له‌م شه‌رتانه‌یان به‌ جی
نه‌هینا حکومتی عیراق هیچ مه‌سئولیه‌تیکێ به‌ سه‌ره‌وه‌ نه‌مینی و هه‌ر
ئیجرائاتی به‌ لازمی بزانی بۆ ئیتیخازکردنی سه‌ربه‌ست بێ.

ئه‌گه‌رچی له‌ ۱۰ ی ئه‌یلول دا له‌ ته‌ره‌ف فه‌خامه‌تمه‌تابان موعه‌مه‌ید
ئهل‌سامی و وه‌زیری داخلیه‌وه‌ له‌و ته‌عه‌هودانه‌ی که‌ داوتانه‌ به‌ حکومتی

عیراق هیڤنرایهوه بیرتان و نهگهرچی تهوسیه کران له کهمالی سکونهت دا له دیی پیران دا بمیننهوه، ئیوه گویتان نهدايه ئهو ئیختاران و بی ئیزن داخلی خاکی عیراق بون.

دیسانهوه وهکیلی موتهسهریفی سلیمانی له کاغهزی ۱۸ ی ئهلول دا ئیخباری کردن که ئیوه موغابری ئارهزوی فهخامهتهئان مهندوبی سامی و وهزیری داخلیه حهره کهت نهکن و شهرائیتی ئهو ئیتیفاقنامهیه که ئیمزاتان کردوه شکاندوتانه و بۆی نویسن که بۆ ئهو دییه که خارجیجی حدودی عیراقه فهورن عهدهت بکهنهوه و ئهو ۳ زابیته کورده که له جهبشی عیراق رایان کردوه و زانرا بو که له لای ئیومن تهسلیمیان بکهنهوه.

ئهم ئهوامیره ی که وهرتان گرت دیسانهوه خستانهوه گوژشهی نسیانهوه و لهو وهختهوه بهو غایهیه که شوژش بهربا بکن له مهناقی لیوای سلیمانی دا ئهسوڕینهوه.

له ۲ ی تشرینی ئهوهل دا تهکیلی موفهتیشی ئیداری سلیمانیان کردوه که له شارباژێردا مولاقتان بکات و موفهتیشی موما ئیلهیهی جوابی دانهوه که له بهر ئهوهی به بی ئیزنی حکومت داخلی خاکی عیراق بون و له بهر ئهوهی ئیتاعهتی ئهو ئیختارات و ئهوامیرهتان نهکردوه که تهوجیهتان کراوه، مومکین نابێ که مولاقتان بکات و دیسانهوه تهبلیفان کرا که بیلا تهئخیر بۆ پیران بگهڕینهوه.

وا ئیستا عهینی ئهوامیرتان بۆ تیکرار ئهکهمهوه که بۆ پیران عهدهت بکهنهوه و ئیختارتان ئهکهم به گهیشتنی ئهم کاغهزه ئهگهر دهستهجی ئیتاعهتی ئهوامیری سالیفل زیکر نهکن له حق خوتان و ئهتباعان ئیجرائات ئیتیخاز ئهکری و ههر ئهملاکیکتان لهم مهمله کهتهدا بیی موستهحهقی موسادهره ئهبی.

"ئیداره‌ی موعته‌میدی سامی له عیراق

تاریخ: ۲۰ ی تشرینی ئه‌وه‌لی ۱۹۳۰

بۆ شیخ مه‌حمود ئه‌له‌ندی

سه‌له‌فی من چه‌ند کاغه‌زێکی له ئیوه‌وه وهر گرتوه به‌لام هه‌تا له خاکی عیراق نه‌چه‌ دهره‌وه و ئه‌و ته‌عه‌هوداته‌ی که کردوتانه و له ئیتیفاقنامه‌ی ساڵی ۱۹۲۷ دا ئیمزاتان کردوه به‌ جێ نه‌هێن پێم ناکرێ موخابه‌ره‌تان له گه‌ل بکه‌م.

دیاره دهر خاتری ئه‌که‌ن که یه‌کێ له شه‌رائیتی ئیتیفاقنامه‌ی مه‌زکور ئه‌وه بو که بێ ئیزنی حکومه‌ت داخلی عیراق نه‌بن و به‌ هیچ کلوجێ ده‌خلتان به‌ سه‌ر ئیداره‌وه نه‌بێ که حکومه‌تی عیراق له لیوای سلیمانی وه‌ یا له جیگایه‌کی تری عیراق ته‌عقیبی ئه‌کات و بۆ مه‌قسه‌دیکی وه‌ها که‌سی تر ته‌شویق نه‌که‌ن و له مه‌سائیلی سیاسیه‌ی عیراق خۆتان دور بگرن.

ئیه‌وه به‌و ئیختاراته‌ که ته‌وجیه‌تان کراوه ئیتاعه‌تتان نه‌کردوه و، گویتان نه‌داوه‌ته ئه‌و نه‌سیحه‌تانه که له ته‌ره‌ف فه‌خامه‌تمه‌تابان وه‌کیلی مه‌ندوبی سامی و وه‌زیری داخلیه‌وه له کاغه‌زی رۆژی ۱۰ ی ئه‌یلولی ۹۳۰ بۆتان نوسراوه و، دیسان موخاله‌فه‌تی ئه‌وامیری وه‌کیلی موته‌سه‌ره‌فی سلیمانی‌یشتان کردوه که به‌ تاریخی ۱۸ ی ئه‌یلولی ۹۳۰ بۆی ناردون و، له‌و کاغه‌زه‌دا ئه‌مری پێ کرد بون که ئه‌بێ ده‌رحال له ئه‌رازی عیراق بچه‌ دهره‌وه. وا ئیستا منیش ئه‌مه‌وی ئیشراکێ ئه‌و ئه‌مرانه بکه‌م که له ته‌ره‌ف وه‌زیری داخلیه‌وه به‌ ئیه‌وه دراوه، بۆ ئه‌وه‌ی که فه‌ورمن له خاکی عیراق بچه‌ دهره‌وه و ئیتر واز له موداخله‌ کردنی ئوموری حکومه‌تی عیراق به‌ین و، به‌م واسیته‌یه‌وه ئیختاراتان ئه‌که‌م که عه‌ده‌م ئیتاعه‌ت به‌م ئه‌مرانه ئه‌یه‌تته موجیبی عاقیبه‌تیکی وه‌خیمه بۆ خۆتان و ته‌ره‌فدارانتان.

مەندوبى سامى عىراق.

....

"بەياننامە بۆ كوردەكانى لىۋاي سلىمانى

"بە پى ئىتىفاقنامە يەك كە لە سالى ۱۹۲۷ دا ئىمزاى كىردو شىخ

مەحمود تەعەھودى كىرد بو كە لە دى يەك دا لە خارىچى حدودى عىراق

ئىقامەت بكا و بە پى ئىزنى حكومت داخلى عىراق نە يىتەو و بە هىچ

وەسىلە يەك نە لە لىۋاي سلىمانى و نە لە هىچ چىگا يەكى تىرى عىراق دا

موداخىلە ئىدارەى حكومتى عىراق نە كا.

"شىخ مەحمود ئەم شەرتانەى ھەمو شكاندو و ھەرچەند ئەمرى پى

كراو كە خاكى عىراق بە جى بېلى ئىتاعەتى ئەو ئەمرانەى نە كىردو كە

دراو پى و لەم چەند ھەفتەى رابوردودا لە مەناتىقى لىۋاي سلىمانى دا دەستى

كىردو بە سوپانەو و لەو دا تەشەببوسى كىردو كە لە زدى حكومت

شۆرش بەرپا بكا.

"لە بەر ئەو ئەمرى پى كراو ھەورەن خاكى عىراق بە جى بېلى و

ئەگەر ئىتاعەتى ئەم ئەمرە نە كا لە ھەقى خۇى و ئەتباعى ئىجرائاتى لازىمە

ئىتىخاز ئەكەرى.

"بىنائەن ەلەبىى وا ئىختارتان ئەكەين كە ھەركەس پەنا بدا بە شىخ

مەحمود و ئەتباعى وە يا معاو نەتبان بكا خۇى توشى جەزای شەدەد ئە كا.

۱۹۳۰/۱/۲. "ئزبان، ژ ۲۶۲، ۶ ى تشرىنى دوھى ۱۹۳۰

....

"داخلى

"لە زابىتانى جەيش، رەئىس ئەوئل مەحمود جەودەت و مولازمى

ئەوئل ھەمەد جەودەت، كە مودەتەك لەمەو پىش لە جەيشى عىراقى فەيران

کرد بو ئەمشەوی رابوردو لە سلیمانی ئەسلیمی ئەفسیان بە حکومەت کرد. "لژیان، ژ ٢٦٦، ١ ی کانونی سانی بە هەڵە ١٩٣٠ نوسراوە بەلام راستەکە ١٩٣١ ە

....

"ئەبلیفی رەسمی

"ئەو ئالای سواری لە گەل قووەتی پۆلیس که لە ژێر قوماندەیی عەقید (قائیمقام) ئیسماعیل نامیق بەگ دا بو لە تاریخی ٥ ی نیسانی ٩٣١ رویان کرد بوە ئیستیقامەتی دیی ئاوباریک که ئیستیخبارات کرا بو که شیخ مەحمود خۆی و ئەتباعی لەوێن و قووەتی مەزکۆرە دیی ئاوباریک ئیحاتە ئەکەن و لە تەرەف تەیارەشەووە مۆتەمادین ئەشقیاکان و دەوروپشتی دیی مەزکۆر بۆمباردومان ئەکەن. وە لە پاش نیوەڕۆوە هەتا تاریکەشەو بە شیدەت موسادەمە دەوام ئەکات. قووەتی جەیش بە دەرهجەیهکی که شایانی ئیفتیخار بێت ئیبرازی شەجاعت و بەسالت ئەکەن و لەم موسادەمەیدا ٤ عەسکەر و ١ زابیت شەهید و ١٤ عەسکەر و ١ زابیت بریندار ئەبێت.

"تەلەفیات و خەسارەتی شیخ مەحمود جەمن زۆر و بە دەرهجەیهک ئەبێت که تەنها لە دیی ئاوباریک لە ئەشقیاکان ١ کۆژاو و مەیتی دو کەس لە روئەسا که یەکیکیان شیخ عەلی کوپی رەحیم که خزمی شیخ مەحمودە لە بەینی ئەم کۆژاوانەدا دینراوە.

"وە لەئەو رێگایە که ئەشقیاکان فیراریان لی کردووە خۆینیکی زۆر دیار بوە که دەلالەت لە سەر ئەمە ئەکات که شیخ مەحمود تەلەفیاتیکی زۆری دراوە و برینداریکی زۆری لە گەل خۆی نەقل کردووە.

"ئەو عەشائىرىي كە معاوونەتى شىخ مەحموديان ئەكرد ھەمو بىلاو
بونەوہ. ئىستاكە شىخ مەحمود تەنھا لە نەجات دانى رۇحى خۇى زياتر شتىكى
تر تەفەكۇر ناكات.

"ئەمىرۆ مەوسوقەن زانیومانە كە شىخ مەحمود تەنھا لە گەل ۵ و ۱۰
سواریدا لە شاخی قەرەتاغ تی پەر بوہ.

"قوتى جەپش و پۆلیس بۆ مەحوکردنى شىخ مەحمود و ئەتباعى بە
شىدەت لە تەعقیب دایە و مەحوکردنیان قەویەن مەئمولە." (لژیان، ژ ۲۷۹، ۱۶
ی نیسانی ۱۹۳۱)

تبلیغات روسی

مقید (لاشعنا) ۱. امایل کاش پک
تحت نوامیاستندکی - سواری الای ابه
پولیس قوی ۹ - نیسان ۹۳۱ تفریخته شیخ
همود که بافتن حسابیها او را مایل به
استغفار کشتن (آوردیک) فرضی استقله
منته دوشو ابره بجه قریه مذکورده
بو قوت طرفندن اسطه ایدش و لیادار
طرقهده مذکور قریه مذکورده ابراهیه
انتخاب اوردت بویارانه برشوار جعدن
سوکرا کیه قارا کنت کادو شندنی بر
صورتده مصاصه دوام ایدیک جتدیک
فرایه قیبه نقش و شایان اختیار رسورده
جیش نقاش و پولیس قوت طرفند ابراز
بالت ایدیکسور.

اشبو مصاصه سواری الایند (۱)
ضابط (۲) خبر شهید (۱) ضابط (۱) (۱۵)
خر مجروح دوشمقد.

حقی شیخ همود که در قریه قلات
و حشرات ایه بر مقدارده کاشه اولوب
بر وجهه کتس (آوردیک) لایسته مانقین
اون عدد منقول پولوتی و قورق آراسته
ایلی رئیس جسته ایدیکسور
انتخاب قرا آنتیپات طری یول اوردت
بر جوق قاتل کوروش که برده آراسته
سورود و جوق بر جوق مجروح و کوروش
دلیله.

شیخ همود ایه - نیسی بو شری
یدیکسور کاتر برهان و شافین و طار
خنی بر حافه شال شرقی استقامت دوشور
قرا ایه سلفور شیخ همود مایوتده
بولون عمار بر وجهه کتس طلیفیش
وشعی کنه نیسی بالکر بر حافه بالشی
تعیین قورقارمه مشورده
بو کون موتو آله یلن مطولما نظرا
شیخ همود بالکر یس لون آلی ایه لره
داغ داغ لری کیه یکه ظلمتده لاله کاشه
آنتی ایدیکسور.

جیش و پولیس قوتلری طرفند شیخ
همود ایه ابراهیه شانه تعجب ایدیکسور

اولوب یلین بر زنده هو ایدیکلری قویا
مأولور ۹ - نیسان ۹۳۱
کرکک لرا مصرقی

چان روسی

انالکیتیکه لایه الی بر ایدیکه
له ایدیکه تفریکه لایه لایه کانتده کانتده
نحو استغفار قریه (آوردیک) الی استغفار
انالکیتیکه همود بالشی کان مع حسابیها
و ذک لی ۹ - نیسان ۹۳۱ احاطات هذا القوه
القریه للذکورده کانت الخیالات خطر ریحال
المصابه المنتشره اطراف القریه و یستطیر
۹ - نیسان جرت مصاصه عینی داخل القریه
حتی الکلام الی قریه بلش بلا مستار اظہر
بما کدمر الی صلیبه و قد قتل فی هذه المعركة
اربعه جنود و ضابط واحد و جرح اربعة
عشر بشلح ضابط واحد.
المصابه بالشیخ همود کانت فادحة
جداً کله لری عثر جیش من ریحال
مصابت فی قریه (آوردیک) و شوسده
بین هو لا یقتل اثنان من الرؤساء احدهما
الشیخ علی رحیم من القادریه شیخ همود
و کانت ایدیکه لری طول الطریق الی
حریت من النساء الامری الی بدل علی عظم
الحاردا لری تکیدها الشیخ همود و کثره
الجریس القریه قلم و ران . . .

و بعد عله الضریه لایه الشیخ همود مع
قول مصابت لایه لایه لایه الی القرا بحر
الشیخ التشرقی و هو لا یلوی علی شیخ الماصیه
و وجهه من الارنیک
و قد قتل علی لایه لایه لایه الی القرا
و الیه هو الآن لایب الایجاب بخله
و قد علمنا الیوم موتو ایه قده جیل
قوداغ منقیده من ظلام لال و لیکن
سوی ۹ او ۹۰ لسان فقط.

از قوی بلش و الترمه یازده تعجب
مع ریحال لایه علی نهایی و الامل قوی
بان بقضی جلیح من القریه الماحل.

۹ - نیسان ۹۳۱
مصرقی لرا کرکک

تبلیغات روسیه

تور آلا سواری لایه قوی پولیس
کله لری قورماده عقید (۲۵) امایل
نقش ک دایو له لری ۹ - نیسان ۹۳۱
دولان کردوده ۱. لایه لایه (آوردیک)
که انتخاب کرابو که شیخ همود خوی
و ابایی لایه لایه دایو و قوی مذکورده
کوندی (آوردیک) احاطه کن و له طرق
طیاره شوم منابره اشتیاق کان و دور یقسی
کوندی مذکور جیاره مان کانت و لایه لایه
نیرو حنا تاریک شوم جیش مصاصه دوام
الایه قوی جیش و جیش ک شایان
اختیار بیت ابراز شجاعت و وسالت کانت
و له مصاصه دا (۲) عسکر و (۱) ضابط
شهید و (۱۵) عسکر و ۱ ضابط بریدار
هیت .

تعلقات و شماره شیخ همود جدا
زور و جیش ک ایدیکه تپا له کوندی
(آوردیک) لایه لایه کان (۱۰) کور و دور
ده کیه قرا کیکیکان شیخ علی قوی
رحیم لایه لایه شیخ همود لایه لایه
قورقارمه دیزارده

و ده و لایه لایه که انتخاب کان فرادین
لی کردوه شوی زور دایو که دلالت
له لایه لایه که شیخ همود لایه لایه
زودی دراده و بریدار لایه لایه که
خوی نقل کرده

شیخ همود و ابایی له دوی خواردن
لایه لایه به سالیی بلا و بریدار و سر
کردای فرادین کرده

تور عشاری که دایو شیخ همودین
ا کرد همو بلا و بریدار ایستاک شیخ
همود تپا لایه لایه روسی خوی زبار
شبی تفریکه کانت
ایزو موتو زایو مان که شیخ همود
تپا لایه لایه (۵) و (۱۰) سواری دایو
قوداغ قورماده

قوی جیش و پولیس بر هو کردن
شیخ همود و ابایی شندت که تعجب دایو
و ده کربان قویا مأولور

۹ - نیسان ۹۳۱
مصرف لری کرکک

چەند تېيىنىيەك:

۱. م. ر. ھاوار: شىخ مەحمۇدى قارەمان و دەولەتەكەى خواری
كوردستان، بەرگى دوم، لەندەن ۱۹۹۱.

۱. ۱. ل ۵۷۴ دەربارەى ئەو جايىزەيەى كە بۇ كوشتنى شىخ مەحمود
دانراو، ئەل: ۲۰ ھەزار روپپە بو، لەو دەدا پىشتى بە يادداشتەكانى شىخ
رەئوفى شىخ مەحمود بەستو، بەلام شىخ رەئوف باسى نەكردو، كە پىشتى بە
چ سەرچاوەيەك بەستو. راستەكەى ۶۰ ھەزار روپپە بو، نەك ۲۰ ھەزار.
بۇ بىرپارەكانى ئەنجومەنى وەزيران بىروانە:

الدكتور غسان العطية: (العراق، نشأة الدولة ۱۹۰۸ - ۱۹۲۱)، ترجمة عطا
عبد الوهاب و تقديم حسين جميل، داراللام، لندن ۱۹۸۸. ص ۱۸.

السيد عبدالرزاق الحسنى: تاريخ العراق الساسي، ج ۳، ط ۶. ص ۳۰۹.
۱. ۲. ل ۷۰۳ ۷۰۴ دەربارەى رۆژى چوئى شىخ مەحمود لە سلیمانيەو
بۇ بەغداد زانیاری جیاوازی لە سەرچاوەى جیاوازهو راگويزاوه.
ئاگادارییەكانى ژيان لەو بارەيەو، كە سەرچاوەيەكى ئاگاداری دەستی
يەكەمى كاتى روداو، كەيە، رەنگە لە ھەمويان زیاتر جیگای باوەر بێ.

۲. دەربارەى ھەلوپىستی سەعدون لە شىخ مەحمود بىروانە:
الدكتور لطفى جعفر فرج عبدالله: عبدالمحسن السعدون ودوره فى
تاريخ العراق السياسى المعاصر، بغداد ۱۹۸۸. ص ۱۰۷.

ژيان

و

مه بوسه کانی کورد

ناوه روک

مه جلیسی ته ئیسیسی

۱. دامه زرانندی دهوله تی عیراق

۱. ۱. حکومه تی خوجییی

۱. ۲. وهزاره ته کانی نه قیب

۲. مه جلیسی ته ئیسیسی

۲. ۱. پیکهینانی

۲. ۲. کوکردنه وهی

۲. ۳. ئه رکه کانی

۲. ۴. هه لوه شانده وهی

۳. مه جلیسی ئوممه

۳. ۱. مه جلیسی نواب

۳. ۲. مه جلیسی ئه عیان

مه جلیسی نواب

۱. ده وره ی ئینتیخابی یه کهم

۱. ۱. پیکهینانی مه جلیس

۱. ۲. چاوه پروانه کانی خه لک

۱. ۳. ئیجتیماعه کانی

۱. ۴. هه لوه شانده وهی

۲. هه وئه کانی

۲. ۱. هه‌وآلی مه‌جلیس
۲. ۲. سه‌ردانه‌وی مه‌بعوسه‌کان له سلیمانی
۲. ۳. زمانی هه‌وآله‌کانی
۳. بابه‌تی پێوه‌ن‌د‌دار به‌ کورده‌وه
۳. ۱. په‌یمان‌نامه‌ی بریتانی - عیراقی
۳. ۲. ریکه‌وت‌ن‌نامه‌ی بریتانی- عیراقی - تورکی
۳. ۳. خویندن به‌ زمانی کوردی
۳. ۴. ته‌ج‌ن‌یدی ئیجباری
۳. ۵. وه‌زاره‌تی تازه کوردی تـیـدا نیه
۴. هه‌لسه‌نگاندنی کاری مه‌بعوسه‌کان
۲. ده‌وره‌ی ئینتیخابی دوهم
۱. وتاره‌کانی ژبان
۲. پیکه‌ینانی مه‌جلیس
۲. ۱. ته‌رش‌یج
۲. ۲. دیاریکردنی مۆنته‌خ‌یبی ئه‌وه‌لی
۲. ۳. هه‌لب‌ژاردنی مۆنته‌خ‌یبی سانه‌وی
۲. ۴. هه‌لب‌ژاردنی مه‌بعوسه‌کان
۳. چاره‌پ‌وانیه‌کانی ژبان
۴. داواکاری مه‌بعوسه‌کان
۴. ۱. ده‌رباره‌ی مه‌عاریف
۴. ۲. ویستنیکی مه‌شروع
۴. ۳. هه‌وآلی په‌کته‌نی ئه‌مین زه‌کی
۴. ۴. ده‌نگدانه‌وی داواکاریه‌کان
۵. هه‌لو‌ه‌شان‌د‌نه‌وی مه‌جلیس
۳. ده‌وره‌ی ئینتیخابی سێهه‌م
۴. ده‌وره‌ی ئینتیخابی چواره‌م

۱. دامه زانانی دهوله تی عیراق

۱.۱. حکومتی خو جییی

که یه که مین جهنگی جیهانی براییه وه هیزه کانی بریتانیا ولایه ته عوسمانیه کانی به صرا و به غدادی داگیر و، له بهر دهروازهی ولایه تی موسل دا راوه ستا بو، پاش چهند روژی ئه ویشی داگیر کرد.

له روژگاری جهنگ دا بریتانیا و فهره نسا و روسیا به نهینی له ناو خۆیان دا پیک هات بون له سهر دابه شکردنی میراتیه کانی دهوله تی عوسمانی، له وانه ئهم ۳ ولایه ته. به هۆی هه لگی رسانی شوړشی ئوکتۆبه ری ۱۹۱۷ هوه روسیا له و سه و دایه ده رچوو. دوا ی جهنگ دهوله ته براوه کان چهندین کۆبونه وه یان کرد بو بریاردان له چاره نویسی ناوچه داگیر کراوه کان. له کۆنفره نسی سان ریمۆدا، بابه تیکی تازه بان به ناوی ئینتیداب هوه له باتی لداگیر کردن دا هینا. مه به ست له ئینتیداب ئه وه بو ئه و ولاتانه ی که هیشتا نه که یشتونه ته پله یه کی ئه و تو ی پیشکه و تن بتوانن خۆیان به رپوه به من، دهوله تیکی پیشکه و تو به رپوه ی بیات و یارمه تی بدات، تا ئه ویش ئه گاته پله یه ک بتوانی خۆی به رپوه بیات. بریار یان دا ههر ۳ ولایه تی که دواتر دهوله تی عیراقی لی دروست کرا بخریته ژیر ئینتیدابی بریتانیه وه.

ده تگدانه وه ی بریاری ئینتیداب نیشتمان به روه رانی عیراقی وروژاند. سالی ۱۹۲۰ شوړشیکی فراوان و توندوتیژ دژی داگیر که رانی ئینگلیز له عیراق دهستی پی کرد. ئهم شوړشه ی چهند مانگیکی خایاند له میژوی عیراق دا به (سه و ره ی عشرین) ناسراوه. کوزاندنه وه ی له لایهن ئینگلیزه وه خه رجیکی زۆری

کیانی و مادی تیّ چو. دهمسلاّتی داگیرکهری ئینگلیز بۆی دهرکهوت حوکمی راستهوخوی عیراق گران نهکهوی له سهری، بۆ خاوکردنهوهی ههلمههرجی ئالۆزی عیراق، سیّر پیرسی کۆکسی نارد، نهویش بۆ یاریدهدانی خوی بۆ بهرپوهبردنی کاروباری عیراق، برپاری دا حکومهتیکي خوجیسی له چهند کهسایهتیهکی عیراقی پیک بهیئتی. کۆکس داوای له سهید نهورهحماني کهیلانی نهقیبی نهشرافی بهغداد کرد، که پیاویکی دینی به سالاجوی دوستی ئینگلیز بو، سهروکایهتی نهو حکومهته بکا.

۲. ۱. وزارهتهکانی نهقیب

یهکهمین وزارهتی

نهورهحمان نهقیب، دواي راویژ و پرسورا، به موافقهتی کۆکس، یهکهمین وزارهتی له ۲۵ ی تشرینی یهکهمی ۱۹۲۰ دا پیک هیئا. ئهم وزارهتهی که پیک هات بو له ۹ وهزیری خاومن وزارهت و له ۱۲ وهزیری بی وزارهت هیچ کوردیکی تیّدا نهبو، لهو کاتهیش دا هیشتا چارهنوسی سیاسی کوردستان به لایهک دا نهکهوت بو.

ههمو وزارهتیک (موسستهشارا) یکی ئینگلیزی بۆ دانرا بو، دوا برپار به

دمس نهو بو.

ئهرکی سهرهکی وزارهتهکهی نهقیب، هیمنکردنهوهی ههلمههرجی عیراق و خوشکردنی زهمینهی بهیعت بو به فهیسهل. جعفر عهسکهری وهزیری جهنگ و، ساسون حسیقل وهزیری دارایی لهم حکومهتهدا، له گهل کۆکس مهندوبی سامی، له مارتی ۹۲۱ دا چون بۆ بهشداری کۆنفرهنسی قاهره، که برپاری دا عهرشی عیراق به فهیسهل کورپی شهریف حسین بسپیری.

له ٢٩ ی حوزه‌ی پیرانی ٩٢١ دا فه‌یسه‌ل له حیجازه‌وه گه‌یشته به‌غداد.

له ١١ ی ته‌موزی ٩٢١ دا، وه‌زاره‌ته‌که‌ی نه‌قیب فه‌یسه‌لی به‌ مه‌لیکی عیراق را‌گه‌یانده‌وه مه‌رجه‌ی: له‌کومه‌ته‌که‌ی ده‌ستوری، نو‌ینه‌رایه‌تی، دیموکراتی، گر‌یدراوی قانون بی‌

له ٢٣ ی ئابی ٩٢١ دا ئاهه‌نگی تاج‌گوزاری مه‌لیک فه‌یسه‌لی به‌که‌م له ساحه‌ی برج‌الساعه له به‌غداد، به‌ ئاماده‌بونی مه‌ندوبی سامی بریتانی و، ئه‌ندامانی وه‌زاره‌ته‌که‌ی نه‌قیب، به‌ریا کرا.

به‌مه‌یش ئیتر ئیسی وه‌زاره‌ت ته‌واو بو، هه‌مان رۆژی تاج‌گوزاری ئیستیقاله‌ی دا به‌ مه‌لیک فه‌یسه‌ل، بۆ ئه‌وه‌ی ئیتر ئه‌و به‌ پی‌ ده‌سه‌لاته‌کانی خۆی، که‌سی بۆ سه‌رو‌کایه‌تی وه‌زاره‌ت و پێکه‌ینانی هه‌لبژێری.

دوهمین وه‌زاره‌تی

له ١٠ ی ئه‌یلولی ٩٢١ دا مه‌لیک فه‌یسه‌ل، سه‌ره‌له‌نوی ئه‌وره‌حمان نه‌قیبی ته‌کلیف کرد وه‌زاره‌ت ته‌شکیل بکات.

له ١٢ ی ئه‌یلولی ٩٢١ دا ئه‌وره‌حمان نه‌قیب دوهمین وه‌زاره‌تی خۆی له ٩ وه‌زیر ته‌شکیل کرد. له ناو ئه‌وانه‌دا موسو‌لمانی سونی و شیعه و، جو و مه‌سیحی تی‌دا بو. له‌م وه‌زاره‌ته‌یش دا وه‌کو ئه‌وه‌ی پێشو که‌سی کوردی تی‌دا نه‌بو.

ئه‌رکی سه‌ره‌کی وه‌زاره‌ت ئاماده‌ کردنی په‌یمان‌نامه‌یه‌ک بو له نیوان عیراق و بریتانیادا، که ئینتیدابی بریتانی له عیراق دا جێگیر بکا.

له‌و ماوه‌یه‌دا فه‌یسه‌ل بۆ نه‌شته‌رکاری ریخۆله‌ کو‌پره له نه‌خۆشخانه که‌وت، کو‌کس خۆی راسته‌وخۆ سه‌ره‌رشتی کاروباری وه‌زاره‌تی ئه‌کرد، به‌وه‌په‌ری توندیه‌وه له گه‌ل نه‌یاره‌کانی به‌ستنی په‌یمانه‌که‌ جولا‌یه‌وه. هه‌ندی

له وهزیره کان وازیان هیئا و، نارهزایی له ناو خه لک دا زۆر بو. دواى دهرچونى فه یسه ل له نه خۆشخانه، نه قیبه له ۱۹ ی ئابى ۹۲۲ دا ئیستیقاله ی دا و قبول کرا.

سییه مین وهزاره تی

به هو ی ئه و نارهزایه زۆره وه که له نه قیبه هه بو، فه یسه ل ئه یو یست له باتی ئه و یه کیکی که ته کلیف بکا وهزاره ت پیک به یئی، به لام له ژیر گوشاری کوکس دا سه ره نه جام له ۲۸ ی ئه یلولی ۹۲۲ دا دیسان ئه و ره حمان نه قیبه ته کلیف کرد بو جاری سییه م وهزاره ت پیک به یئی.

ئهرکی سه ره کی وهزاره ت ئیمزا کردنی په یمانی عیراقی بریتانی و، هه لێاردنی ئه ندامانی مه جلیسی ته ئیسیی بو، که یه کی له ئهرکه سه ره کیه کانی ئه بو ته سدیق کردنی په یمانی گۆرین بی.

له ۱۰ ی تشرینی یه که می ۹۲۲ دا ئه نه جومه نی وهزیران په یمانه که ی ئیمزا کرد، به لام به هو ی نارهزایی و (موقاته عه) ی خه لکه وه، به تاییه تی عوله می شیعه، نه یه توانی هه لێاردنی مه جلیسی ته ئیسیی، که فه یسه ل (ئیراده ی مه لکه کی) بو دامه زراندنی دهر کردبو، ئه نه جام بدا.

نه قیبه له ۱۵ ی تشرینی دوهمی ۹۲۲ دا ئیستیقاله ی کرد.

۲. مه جلیسی ته ئیسیی

۲. ۱. پیکه ینانی

مه لیک فه یسه ل، عه بدو لموحسین ئه لسه عدون، که له وهزاره ته که ی نه قیبه دا وهزیری ناو خۆ و، لایه تگری ئه وه بو به زۆریش بی هه لێاردنی مه جلیسی ته ئیسیی ئه نه جام بدری، ته کلیف کرد وهزاره ت پیک به یئی.

له ۲۰ ی تشرینی دوهمی ۹۲۲ دا سهعدون په کهمین وهزارهتی خۆی و، چوارهمین وهزارهتی له میژوی دهولهتی تازه دامهزراوی عیراق دا تهشکیل کرد. له پيش دا ناجی ئەلسویدی به وهزیری ناوځو دانرا بو، بهلام بۆ ئەوهی سهعدون دهستی ئاواله بى بۆ ئەنجامدانى ههلبژاردنى ئەندامانى مهجلیسى تهئسیسی، سویدییان له وهزارهتی ناوځوه گوێزایهوه بۆ وهزارهتی داد و، سهعدون خۆی کاروباری وهزارهتی ناوځوی گرتە دەس.

سهعدون عالمهکانی شیعە، که فتوای موقاتهعهی ههلبژاردنیان دابو، دورخستهوه بۆ دهرهوهی عیراق و، کهوته نواندنی زهبروزهنگ، بى ئەوهی له هیچ بیونگیتهوه و، گوێ له رهخنهی کەس بگرى، وهکو الحسنی ئەلی: "له جهویکی پر له زۆر و تۆقاندن دا" ههلبژاردنى ئەنجام دا.

ژ ۱۹ ی ئومیدی ئیستیقلال، زمانی حکومهتی کوردستان، ههوالی بهشی له ههلبژاردنهکانی له ژیر ناوی (مهجلیسی مەبعوسانی عیراق) دا بهمجۆره بلأو کردۆتهوه: "سامهره، کازمیه، بهغداد، بهعقوبه، ئهربیل و کۆیه، بۆ مهجلیسی مەبعوسانی عیراق ئەعزایان ئینتیخاب کردوه." رۆژنامهکه ناوی مهجلیسهکهی به ههله له باتی (مهجلیسی تهئسیسی) به (مهجلیسی مەبعوسان) نوسیوه.

ناوچهی سلیمانی به هۆی شوێنی شیخ مهحمودهوه ناأارام بو، شاری سلیمانی له ژیر دهسهلاتی حکومهتی کوردستان دا بو، له بهر ئەوه کاربهدهستانی ئینگلیز و عیراق نهیانتهتوانی وهکو لیواکانی تر ههلبژاردنی تی دا ئەنجام بدەن، ئەیشیانویست نوێنهرازی سلیمانی ههرجۆنی بى لهم مهجلیسهدا بهشدار بن، له بهر ئەوه رێگهیان دا له کهركوك كۆ ببنهوه و ۵ کهسیان به نوێنهری سلیمانی بۆ مهجلیس ههلبژارد. ئەم کاره نارهزایی حکومهتی کوردستانی ورژاندوه بۆیه ئومیدی ئیستیقلال، زمانی حکومهتی

کوردستان، مەزبەتەیه‌کی بڵاو کردۆتەوه که ژمارەیه‌کی زۆر له: "ئەشەرفی مەملەکەت، عولەمای کیرام، توجاری مەملەکەت، بازرگان، ساداتی کیرام، موسەوی مەملەکەت، کهوشدروی مەملەکەت، بەقالی مەملەکەت، ئاسنگەری مەملەکەت" ئیمزایان کردوه تییدا نوسیویانه:

"وه‌کو له جەرائیدی العراق و سائیری بەغداد دا خۆپندراوه‌تەوه گۆیا بۆ لیوای سلیمانی: عیزەت بە‌گی عوسمان پاشا و، ئەحمەد بە‌گی توفیق بە‌گ و، میرزا فەرەج و، محەممەد بە‌گی فەتاح بە‌گی جاف، بیلا ئینتیخاب بە مەبعوس تەعین کراون.

"ئەمە تەصادوفی غەریبه. بە قەوانینی ئەساسیه مەبعوس بە ئینتیخاب تەعین کردن حقوقی میلییه‌یه. فەقەت نازانین چۆن ئەم زەواته بە بی مەعلوماتی میلەت بە مەبعوس ناسراون. وا بزانی ئەمانە بە تەعین مەئوریەتی مەبعوسی‌یان تەوجیه کراوه....

"ئێمە ئەگەر مەبعوس ئینتیخاب بکەین بۆ ئەئینی حقوقی میلییه و ئیکمالی ئەواقیصی داخیمان له ناو خۆمان دا له خۆمان بە ئوصولی ئینتیخاب ئەو کەسانە که شەرائیتی قانونیه‌یان تیا مەوجود بی ئینتیخاب ئەکەین. ئەمڕۆ ئەم وەزیفەیه هەتا ئینکیشافی حەقیقەت و تەسلیمی حقوق و مەوجودیه‌تمان، تەودیی مەجلیسی میلی‌مان کردوه.

"وه‌کو وتمان چونکه ئەم مەبعوسانە بە ئینتیخابی ئێمە نەکراوه ئیعتیمادیشمان پێیان نیه. له موقەرەرەت و تەعه‌هوداتیشیان عەلاقەدار نین." (ئومیدی ئیستیقلال، ژ ۲۲، ۱۰ ی نیسانی ۱۹۲۳)

شیخ قادری برای شیخ محمودیش بە‌کی بۆه له‌وانه‌ی بە نوێنەری سلیمانی دانراوه، بە‌لام لێرمەدا بە هەڵە یان بە ئەنقەست ناوی نەنوسراوه، بە‌لام له ژ ۲۳ دا بە‌مجۆره هەڵە‌که‌یان راستیان کردۆتەوه:

"ثبعتیزار: له نوسخه‌ی هه‌فته‌ی رابوردوی ئومیدی ئیستیقلال دا که به تاریخی ۱۰ ی نیسان و ژماره ۲۲ له خصوص مه‌بعوسانی سلیمانی که به‌حس کرا بو له‌و میانهدا جه‌فیدزاده شیخ قادر ئه‌فه‌ندی له به‌ر حاله‌تی ره‌مه‌زان سه‌ه‌وم داخ‌ل نه‌کرا بو."

وه‌زاره‌ته‌که‌ی سه‌عدون توشی ته‌نگ‌وچه‌له‌مه‌ی دارایی بو له ۱۶ ی تشرینی دوهمی ۹۲۳ دا ئیستیقاله‌ی کرد.

۲. ۲. کو‌کردنه‌وه‌ی

له ۲۲ ی تشرینی دوهمی ۹۲۳ دا جه‌عفر عه‌سکهری یه‌که‌مین وه‌زاره‌تی خۆی، که پینجه‌مین وه‌زاره‌تی عیراق بو، بیک هینا.

ئهرکی ئهم وه‌زاره‌ته ئه‌وه بو: مه‌جلیسی ته‌ئسیسی، که ئه‌ندامه‌کانی هه‌لبژێررا‌بون، کو بکاته‌وه، بو ئه‌وه‌ی ته‌سدیقی په‌یماننامه‌ی عیراقی بریتانی و، ریکه‌وتنامه‌ی مالی و عه‌سکهری و عه‌دلی بکا و، ده‌ستوری عیراق و، قانونی هه‌لبژاردنی مه‌جلیسی ئومه‌ په‌سند بکا.

ئه‌که‌رچی هه‌ندی له سیاسیه‌کانی عیراق له باسکردنی پروژه‌ی ئهم به‌لگه‌ گرنگانه‌دا، که په‌یکه‌ره‌ی ده‌وله‌تی تازه دامه‌زرا‌وی عیراقیان دروست نه‌کرد، به‌شداری‌یان کرد بو، به‌لام هه‌مو پروژه‌کان له لایه‌ن شاره‌زایانی بریتانیه‌وه ئاماده کرا بون و، دوا قسه بو ئه‌وان بو.

۲. ۳. ئه‌رکه‌کانی

۲۷ ی ئازاری ۱۹۲۴ مه‌جلیسی ته‌ئسیسی ده‌ستی به کو‌بونه‌وه کرد.

اخیتابی عه‌رش خۆیندرایه‌وه. له‌م خیتابه‌دا ئه‌رکه‌کانی مه‌جلیس دیاری کرا‌بون. ده‌قی مو‌عه‌ده‌ی عیراقی بریتانی و مو‌لحه‌قه‌کانی، به ۴ زمان:

ئینگلیزی، عەرەبی، تورکی، کوردی، چاپ کرا بو، بۇ خۆپىندىنەۋەى بە سەر ئەندامانى مەجلىس دا دابەش کرا.

۱۱ ى حوزەيرانى ۱۹۲۴ مەجلىس، موعاھەدەى برىتانى عىراقى تەصدىق کرد.

۱۱ ى تەموزى ۱۹۲۴ پرۆژەى دەستورى پەسند کرد.

۲ ى ئابى ۱۹۲۴ قانونى ھەلېزاردنى مەجلىسى ئوممە امەجلىسى نواب و مەجلىسى ئەعیان ى دانا.

لە سەردەمى وەزارەتەكەى عەسكەرىدا مەجلىسى تەئسىسى لە ۴۹ جەلسە دا كە ۴ مانگ و ۷ رۆژى خایاند ئەركە دیاریکراۋەکانى خۆى بە جى گەياند.

بەمجۆرە ھەر ۳ ئەركى بە جى ھىنا و، ئىتر ھىچ ھۆيەك بۇ مانەۋەى نەما. بەۋەيش ھەم وەزارەت و ھەم مەجلىس ئىشيان تەۋاۋ بو.

۲. ۴. ھەلۋەشاندىنەۋەى

ژيانەۋە بەمجۆرە ھەۋالەكەى راگەياندو:

"مەجلىسى تەئسىسى عىراق

"ۋەكو لە جەرائىدى بەغداددا خۆپىندراۋەتەۋە دەۋرەى ئەمسالى

مەجلىسى تەئسىسى عىراق نىھايەتى ھات و ئەعزاكانى ھەركەسە

گەراۋەتەۋە بۇ شوئىنى خۆى. " (ژيان، ژ ۱، ۱۸ ى ئاغستۋسى ۱۹۲۴)

لە ۲ ى ئابى ۹۲۴ دا جەغفەر عەسكەرى، پاش ئەۋەى ئەركەكانى

ۋەزارەتەكەى بە جى ھىنا، ئىستىقالەى لە ۋەزارەت دا. ھەر لەو ژمارەيدا

(ژيانەۋە) ھەۋالى (گۆرانى قاينە) ى لە رۆژنامەى (المفید) ۋە بەمجۆرە

ۋەرگرتو:

"وزارەتی جەغفەر ئەل عەسكەرى پاشا ئىستىعفايان كەردوھ. ئىرادەى
ملوكانە سادر بوھ كە وەزارەتى فەخامەتى ياسىن ئەل ھاشمى بەم رەنگە كە
لە ژىرەوھ نوسراوھ تەشەكول بكت:

وەزىرى داخلىيە	عەبدولموحسىن سەعدون
وەزىرى مالىيە	ساسون حسقىل
وەزىرى ئەوقاف	ئىبراھىم ئەل ھەيدەرى
وەزىرى عەدلىيە	رەشىد عالى ئەل گەيلانى
وەزىرى ئەشغال	موزاحىم ئەل ئەمىن ئەل پاچەچى
وەزىرى مەعارىف	شىخ مەھمەد رەزا ئەل شىببى
وەكىلى وەزىرى دىفاع	

رەئىس ئەل وزەرا ياسىن ئەل ھاشمى

ئەم ھەيئەتە تازەيە رۆژى ۳ ى ئاغستۆسى ۹۲۴ دەستيان كەردوھ بە
ئىش. (ژيانەوھ، ژ ۱، ۱۸ ى ئاغستۆسى ۱۹۲۴)

۳. مەجلىسى ئوممە

مەجلىسى ئوممە ئەبو لە ۲ مەجلىس پىك بى: مەجلىسى نواب و
مەجلىسى ئەعيان، كە يەكەميان بە ھەلبۇزاردن و دوھميان بە تەعيين
دائەنران.

۳. ۱. مەجلىسى نواب

بە دو قۇئاغ، لە لايمەن مونتهخىبى ئەوولى و مونتهخىبى سانىيەوھ، بۇ
ھەر ۲۰ ھەزار پىاوا ۱ نائىب، بۇ دەورەيەكى ئىنتىخابى كە ئەبو ۴ سال بى،
ھەلئەبۇزدرە. ھەمو دەورەيەكى ئىنتىخابى ئەبو ۴ دەورەى ئىجتىماعى
ئىعتىادى سالانەى ھەبى كە لە ۱ ى تشرىنى دوھم دا دەستى پى ئەكرد. لە
كاتى پىويست دا مەلىك ئەيتوانى بانگيان بكا بۇ ئىجتىماعى نائىعتىادى.

ژماره‌ی ئەندامانی مەجلیسی نواب تا ۱۹۳۵ بریتی بو لە ۸۸ ئەندام و
دوای ئەوە لە بەر زۆربونی ژماره‌ی دانیشتوانی عێراق کرا بە ۱۱۸ نایب.

۲. ۲. مەجلیسی ئەعیان

هەمویان لە لایەن مەلیکەووە تەعیین ئەکران. ئەبو ژماره‌یان لە
چواریه‌کی ژماره‌ی مەجلیسی نواب زیاتر نەبێ. لەو کاتەدا بە هەمویان ۲۰
عەین بون. بۆ ۸ ساڵ تەعین ئەکران، بەلام ئەبو هەر ۴ ساڵ جارێک نیوێیان
بگۆردی.

هەردو مەجلیس لە یەک کات دا کۆ ئەبونه‌ووە و کۆبونه‌ووە کانیشیان
پێکەووە تەئجیل و تەئجیل ئەکرا.

پروژە‌ی قانون لە لایەن مەجلیسی نوابه‌ووە ئاماده ئەکرا و ئەنێردرا بۆ
مەجلیسی ئەعیان، ئەگەر پەسندی بکرایه ئەرویشت بۆ جێبه‌جێ کردن،
ئەگەر ئیعتیرازی لی بکرتایه، لە کۆبونه‌وه‌ی هاوبه‌شی هەردو مەجلیس دا بۆ
ئەوه‌ی پەسند بکری ئەبو زۆرایه‌تی دوسی‌یه‌ک بە دەس بهێنی.

شاعیری بە ناوبانگی عێراق معروف الرصافی، که خۆی یه‌کی له سیاسیه
ئاگاداره‌کانی عێراق بوه و له ناو روداوه‌کان دا ژیاوه، دهرباره‌ی مەجلیسی
ئوممه‌ له شیعریکی‌دا وتویه‌تی:

علم و دستور و مجلس امة

کل عن المعنى الصحيح محرف

واته: به‌ی‌داخ و، دستور و، مەجلیسی ئوممه

هەمویان لە مەعنا‌ی راسته‌قینه‌یان لادراون

چەند تېيىنىيەك:

۱. دەر بارەى مەلىك فەيسەل بېروانە:
علاء جاسم محمد: الملك فيصل الاول حياته ودوره السياسى فى الثورة العربية وسوريه والعراق ۱۸۸۳ - ۱۹۳۳، بغداد، ۱۹۹۰.
۲. دەر بارەى مەجلىسى تەئسىسى بېروانە:
۱. ۲. محمد مظفر الادهمى: المجلس التأسىى العراقى، وزارة الاعلام، بغداد، ۱۹۷۶.
۲. ۲. السيد عبدالرزاق الحسنى: تاريخ العراق السياسى، ج ۳، ط ۶، بيروت، ۱۹۸۳.
۳. دەر بارەى عەبدولموحسین سەعدون بېروانە:
الدكتور لطفى جعفر فرج عبدالله: عبدالمحسن السعدون ودوره فى تاريخ العراق السياسى المعاصر، بغداد، ۱۹۷۹.
۴. دەر بارەى جەعفەر عەسكەرى بېروانە:
علاء جاسم محمد: جعفر العسكرى ودوره السياسى والعسكرى فى تاريخ العراق حتى عام ۱۹۳۶، بغداد، ۱۹۸۷.
۵. دەر بارەى ياسين هاشمى بېروانە:
سامى عبدالحافظ القيسى: ياسين الهاشمى ودوره فى السياسة العراقية بين عامى ۱۹۲۲ - ۱۹۳۶، الجز الاول البصرة ۱۹۷۵، الجز الثانى بغداد ۱۹۷۵.
۶. دەر بارەى نورى سەعيد بېروانە:
عبدالرزاق احمد النصيرى: نورى السعيد ودوره فى السياسة العراقية حتى عام ۱۹۳۲، بغداد، ۱۹۸۷.

مه جلیسی نواب

(دهوره یه کهم)

۱۹۲۸/۱/۱۹ ۱۹۲۵/۷/۱۶

۱. دهوره ی ئینتیخابی یه کهم

له ۲ ی ئابی ۹۲۴ دا یاسین پاشای هاشمی یه کهمین وهزارهتی خۆی و شه شه کهمین وهزارهتی له عیراق دا پێک هێنا. ئیبراهیم حهیده ری، له م وهزارهته دا وهزیری ئهوقاف بو.

ئیبراهیم حهیده ری، کورد پێکی ههولێری و، که سایه تیه کی ناسراو بو، به مه لایه نی چوبوه ئهسته مو و له دواساله کانی دهوله تی عوسمانی دا که پشت بوه پله ی شیخ ئهل ئیسلام. تا له ئهسته مو و بو له گهل کو و کو مه له و کو قاره کوردیه کان دا هاوکاری ئه کرد. دوا ی گه رانه وه ی بو عیراق له وهزاره ته که ی یاسین هاشمی دا (۹۲۴ - ۱۹۲۵) بو به وهزیری ئهوقاف و، دواتر مه لیک فه یسه ل ئه عینی کرد به (عهین) له مه جلیسی ئه عیان دا.

له ۱۹ ی ته موزی ۹۲۴ دا سلیمانی داگیرکرایه وه و به یه کجاری خرایه سه ر عیراق.

له ۱۵ ی تشرینی دوهمی ۹۲۴ دا ئیراده ی مه له کی ده رچو بو هه لپژاردنی مه جلیسی نواب.

وهزاره ته که ی یاسین هاشمی ئیستیقاله ی کرد، مه لیک فه یسه ل دیسانه وه سه عدونی ته کلیف کرد وهزاره ت پێک به یینی. (ژیانه وه) هه واله که ی، به مجوره به لیدوانیکی خۆیه وه، بلاو کردوته وه:

"گۆرانی هه‌یئەتی وزەرا

"بە پێی خەبەرێ که تازه له بەغداوه هاتوه هه‌یئەتی وزەرای عێراق

گۆراوه و هه‌یئەتی تازه وه‌کو نوسراوه دانراون:

عه‌بدولموحسین به‌گ

ره‌ئیس ئهل وزەرا و وه‌زیری خاریجیه

ره‌شید عالی گه‌یلانی وه‌زیری داخلیه

ره‌ئوف به‌گی جادرچی وه‌زیری مالیه

ناجی سویدی وه‌زیری عه‌دلیه

سه‌بیح نه‌شئەت وه‌زیری دیفاع

عه‌بدولحسەین چه‌له‌بی وه‌زیری ئه‌شغال

حیکمەت سلیمان وه‌زیری مه‌عاریف

حه‌مدی به‌گ پاچه‌چی وه‌زیری ئه‌وقاف

"خوابکه‌م پێ و قدومی هه‌مو لایه‌کیان بۆ میله‌تی عێراق به‌ خێر و

سه‌عاده‌ت بێ و عه‌رزێ ته‌بریکات و ته‌مه‌نای موه‌فه‌قیه‌تیان ئه‌که‌ین. له‌ ناو

ئهم زاته‌ موخته‌ره‌مانه‌دا، سه‌بیح نه‌شئەت به‌گ، که‌ یه‌کێ له‌ ئه‌عازیمی

کورده و مه‌بعوسی ئه‌ریله، له‌ دلی هه‌مو کوردیک دا جێگا‌یه‌کی زۆر به‌رز و

به‌ قیমে‌تی هه‌یه. ئه‌مسال له‌ گه‌ل هه‌یئەتی عیسه‌به‌تول ئومه‌م دا که‌ بۆ

ته‌حیدیدی حدودی شیمالی موسل ته‌شریفیان هات بو جه‌نابی سه‌بیح نه‌شئەت

به‌گیش له‌ ته‌ره‌ف حکومه‌تی عێراقه‌وه مومه‌سیل بون. ژایانه‌وه، ژ ٢٩، ١ ی

ته‌موزی ١٩٢٥

سه‌بیح نه‌شئەت، که‌ وه‌کو ژایانه‌وه نویسیویتی له‌ ئه‌عازیمی کورد بوه،

ئەبێ پیاویکی هه‌لکه‌وتو له‌ هه‌مان کات دا جێگه‌ی بر‌وای ئینگلیز و مه‌لیک

فه‌یسەل بوبی چونکه‌ چه‌ندین پله و پایه‌ی به‌رزێ له‌ حکومه‌تی عێراق دا پێ

سپێردراوه. چەند جاری بۆتە وهزیر و، دواى ئیمزاکردنى رێککهوتنى تورکیا و
عیراق دا دانراوه به وهزیری مفهوهزی عیراق له تورکیا تا لهویّ مردوه. ژبان
به بۆنهى مردنیهوه نوسیویتی:

"زیاعیکی گهوره

"ئهنگهره، وهزیری مفهوهزی عیراق له تورکیا مهعالی سهییح نهشئت
بهگ روژی ۱۹ ی ئەم مانگه له ئیستانبول بهر رهحمهتی خوا كهوت. خودای
تهبارك و تهعالا سهبر و تهسهلا به عائلهی كهدمردیدهى ئیحسان
بفرموی. "ژبان، ژ ۱۸۸، ۲۵ ی تهموزی ۱۹۲۹

۱. ۱. پێکهێنانی مهجلیس

له کاتی ههلبژاردنی دهورهى ئینتیخابی یه کهم دا له سلیمانی
روژنامهی (ژبانوهه) و له بهغداد (دیاری کوردستان) دهڕهچون. ههردوکیان
ههندی له ههوانهکانی ئەم ههلبژاردنهیان بلّاو کردوتهوه.

(دیاری کوردستان) که له بهغداد، به کوردی و عهرهبی و تورکی،
دهرچوه، ئهنجامی ههلبژاردنهکانی ههمو عیراقی نوسیوه. له ژ ۷ ی دا له ژیر
سهردیری (ئینتیخابی مهبعوسان) دا نوسیویتی:

"۹ ی حوزهیرانی ۱۹۲۵ ۱۳۴۱ روژی دوشهمو له بهغدا و له دهروه
نوابی عیراق ئینتیخاب کرا. لهم نزیکانه کۆ دهبنهوه و دهست ئهکهن به
ئیش. ئیسته ههراویان عهرز دهکهین. ئینشائهلّا بهره بهره رهسمی
ههمویان نیشان ئهدهین. خوا موهفقیان بکا."

ئینجا به ریز ناوی نایبهکانی بهغداد، دیاله، دلیم، حله، کهربهلا،
کوت ئهل ئیماره، دیوانیه، بهصره، عماره، مونتفهیک، موصل، کهرکوک و
تهربیلی بلّاو کردوتهوه. ئهوانهى دواى بهمجۆره بون:

"نوابی موصل: ئەرشەد ئەل عومەرى، زىا بەگ ئال شەرىف بەگ،
 عەلى ئەل ئىمام، ئىبراھىم كەمال، سەعید چەلبى د.چ، سايب، سايب
 عەبدەلنور، حازم بەگ ئال شەمەدىن ئاغا، شەيخ نورى ئەل بىرىفكانى،
 ھەبىبەتوللا ئەفەندى موفتى عەقرە، ئەلخورى يوسف خەيات، رەئوف شەماس
 ئالوس، ئىسحاق ئەفرايم.

"نوابى كەركوك: نەشئەت بەگ، شەيخ حەبىب ئەفەندى تالەبانى،
 رەفىق ئەفەندى خادىم سوجادە، سەعید ئەفەندى مەلاحيە.

"نوابى ئەربىل: مەبىح نەشئەت بەگ، داود بەگ ئەل حەيدەرى،
 يوسف ئىبراھىم ئەفەندى، ئىسماعىل بەگ، عەبدوللا مولىس بەگ."
 لە داوینى ئەم لیستەیدا وتاریکی بە ناویشانی (نائیب مەبعوس:
 نارراوا نوسیوه، ئەلى:

"لە بەر ئەمەى كە دیاری كوردستان سیاسى نیه، لە حق نەتیجەى
 ئىنتیخبات مۆتالەعات و ئىجتىهادات ناوینین. فەقەت بە ناوی ھەبەتەى
 ئىجتىماعیەو ئەتوانین نەختی بەحس لە حقوقى ئىجتىماعى و ئەدەبى خۆمان
 بکەین."

بە ھۆی ھەلومەرجى تاییەتى سلیمانیەو ھەلبژاردن لەوێ دوا
 کەوتو. دیاری كوردستان لە ژ ٨ ی دا ناوی (نوابى سلیمانى) یشى بلأو
 کردۆتەو:

"رۆژی ٢٤ ی حوزەیرانى ٩٢٥ لە سلیمانیش مەبعوسان ئىنتیخاب کرا.
 جەنابى محەمەد سالىح بەگ محەمەد عەلى بەگ بە ١٤٥، میرزا فەرەج حاجى
 شەرىف بە ١٣٧، محەمەد ئەمىن بەگ بیگباشى ئەركان حەرب بە ١٢٥،
 ئەحمەد موختار بەگ عوسمان پاشا بە ١١٠ رەئى، بون بە مەبعوسى سلیمانى
 عەرزى تەبرىكات دەکەین، لە سەر خێر و نەفعى مەملەكەت و مىللەت
 موافەق بن."

(ژيانهوه) يش كه له سلیماني دهرچوه له ژیر سهرناوی: اینتیخابی
 مهبعوس) دا، بی ټهوهی باسی ورده کاری رهوتی ههلبژاردن و قوئاغه کانی بکا،
 ههوالی ههلبژاردنی مهبعوسه کانی سلیمانی بهمجوره بلاو کردوټهوه:
 "روژی چوارشمه ۲۴ ی مانگ ئینتیخابی مهبعوس تهواو بو له
 نهتیجه دا:

"محمد صالح بهگی محمد علی بهگ به ۱۴۵ رهئی، میرزا
 فهرجی حاجی شریف به ۱۳۷ رهئی و، ئەمین زهکی بهگی بیگباشی ئهراکانی
 حهرب به ۱۲۵ رهئی، ئەحمەد بهگی عوسمان پاشا به ۱۱۰ رهئی، بو مهبعوسی
 لیوای سلیمانی ئینتیخاب کران و دانران.

"ئهم زهواته موخته رهمانه، کهوا بو مهبعوسی لیواکه مان ههله
 بژیراون، به ناوی ههمو میلله تهوه عهرزی تهبریکیان ئهکهین و، بهدل و
 بهگیان دوعای موهفه قیه تیان تهقدیم ئهکهین. ئومیدمان وایه که ئینشائهللا
 ئهم ولاته به واسیتهی هیمهت و سهعی ئهم زهواته موخته رهمهوه زور شتی
 باش و چاکی بو ببی و بچپته ریزی ولاتانهوه. زاتهن ئهمهل و ئومیدی زور زلی
 ئهم ولاته بهستراوه به نهتیجهی سهعی و هیمهتی ئهمانهوه. سا خوا
 تهوفیقیان بدا ئامین." (ژيانهوه، ژ ۲۸، ۲۶ ی حوزهیرانی ۱۹۲۵)

وازهینانی ئەحمەد موختار جاف

"ئیعلا ن

"به پیی تهلغرافیکیی بیتهل که له وهزارهتی جهلیلهی داخلیهوه بو
 مهقامی موتهصریفی هاتوه ئەحمەد موختار بهگ له مهبعوسی ئیستیغای
 کردوه و ئوصولهن له حیاتی مومائیلهیی مهبعوسیکی تر ئینتیخاب بکری.
 بینانهن عهلهیی ههرکهسی تالیبه بو مهبعوسی له تاریخی ئینتیشاری ئهم
 ئیعلا نهوه له غهزه تهی ژیان دا تا دو ههفته نامزهدیی خۆی ئیعلا ن بکا.

دائیره‌ی به‌له‌دی‌هی سلیمانی "اژیان، ژ ۳، ۴ ی شوباتی ۱۹۲۶

نامزهدکردنی مسته‌فا پاشا

له جی‌ی ئەحمەد موختار چەند کەسایەتی ناسراوی سلیمانی، کە
بیگومان خاوەن نفوز و لایەنگر بون، حاجی مسته‌فا پاشای یاملکی‌یان بو
نوێنەرایەتی سلیمانی، له ژ ۵ ی ژیان دا بەم نامە‌یه ناودێر کردوه:

"بو مودیری موختەرەمی غەزەتە‌ی ژیان

"ئێمە کە له ئەشراف و تيجار و منە‌وه‌رانی سلیمانی‌ین، لەبەر ئە‌وه کە
حاجی مسته‌فا پاشا بە زاتیکێ موقتە‌دیر و بە لیاقت ئەزانین وە بو ئە‌وه‌ی کە
سلیمانی له مە‌جلیسی نواب دا تەمسیل بکات له گە‌ل‌ صد کەس رە‌فیقمان
نامزە‌دی موشار ئیله‌یهی ئیعلان دە‌کە‌ین و له مونتە‌خیبی سانیه‌کانمان ئومید
ئە‌کە‌ین کە بو مە‌بعوسی ئینتیخابی بفرمون.

فەتاح بە‌گ زاده: ئەحمەد. عە‌بدورەحمان ئاغا زاده: محە‌مەد ناجی.
حاجی ئیبراهیم خە‌فاف. حە‌سەن ئاغا زاده: حاجی. محامی رە‌فیق. توفیق
قە‌زاز. رە‌شید مە‌ستی. مە‌عروف بە‌گ زاده: فائیق. حاجی شە‌ریف زاده:
فەتاح. حاجی فەتاح زاده: رە‌مزی."

پی‌ ناچی ئینگلیز رای له حاجی مسته‌فا پاشا بوی‌ له بەر ئە‌وه هە‌ل
نە‌بژێ‌راوه.

۲. ۱. چا‌وم‌روانیه‌کانی خە‌لک له مە‌بعوسە‌کان

له عیرا‌قی تازه دامە‌زرا‌ودا ئە‌وه جاری یە‌کە‌م بوە هە‌ل‌بژاردن بو دانانی
نوێنە‌رانی خە‌لک بکری. کوردستان، بە تاییه‌تی ناوچه‌ی سلیمانی، له ۱۹۱۹ م‌وه
تا ئە‌و کاتە له هە‌لومە‌رجیکێ ئا‌ساسایدا ژیا‌وه. ئارام و ئاسایش، بازا‌ر و
بازرگانی، کاروان و هاتو‌چۆ، خوێندن و پە‌روه‌رده، دە‌وام و دائیره‌کانی

حکومت، هه‌موی تیک چو بو. دامه‌زرانی ۳ جار حوکمرانی کوردی و روخانی و، ئازاد بونی سلیمانی و بۆردومانکردنی و چۆلکردنی چهند جاره‌ی و داگیرکردنه‌وه‌ی، خه‌لکی توشی بی‌زاری و داهیزران کردبو، به هیوا بون ده‌روه‌کی ره‌حمه‌تیان لی بکریته‌وه.

له ۱۹ ی ته‌موزی ۹۲۴ دا سلیمانی له لایه‌نی هی‌زی زه‌مینی عیراقی و بریتانی یه‌وه، به پشتیوانی هی‌زی شاهانه‌ی بریتانی داگیر کرا و شیخ مه‌حمود و هی‌زه‌کانی کشانه‌وه بۆ شاخه‌کان. سلیمانی به یه‌کجاری وه‌کو لیوایه‌ک خرابه سه‌ر عیراق. ده‌زگای به‌رپوه‌به‌رایه‌تی عیراقی تی‌دا دامه‌زرا و، له وه‌ب‌ژارنه‌یش دا که بۆ مه‌جلیسی نواب کرا، دانیش‌توانی سلیمانی به خواهیشت بی‌یان به زۆر، به‌شدار بون.

ته‌جروبه‌ی پارله‌مانی له عیراق دا، ته‌جروبه‌یه‌کی تازه بو، ئه‌وه‌نده چاووپراوی باشی بۆ کرا بو، خه‌لک پی‌یان وابو، گیروگرفته‌کانیان چاره‌سه‌ر و، هه‌مو پی‌ویستیه‌کانیان بۆ دابین و، هه‌مو ناته‌واویه‌کانیان بۆ پر ئه‌کاته‌وه. خه‌لک هی‌شتا شاره‌زای فروفی‌لی ئینگلیز و گه‌مه‌ی پارله‌مان و ته‌له‌که‌بازی سیاسیه‌ پێشه‌یه‌کان نه‌بوون، به نه‌تیک‌ی پاک و به دل‌یک‌ی سافه‌وه، له مه‌جلیسی مه‌بعوسان چاوهروانی زۆر شتی باش بون.

هه‌ر له‌م روانگه‌یه‌وه (ژيانه‌وه) له ژیر سه‌ردی‌ری اچیمان ئه‌وی له مه‌بعوسه‌کانمان؟! نویسی‌تی:

"به ناشوکرێ نه‌بی ئه‌وه‌نده ئیحتیاجمان زۆره، هی‌نده که‌موکۆری‌مان هه‌یه، هه‌ر نازانین داوای چی بکه‌ین، چونکه هه‌رچی ب‌لین که‌مه. ولاته‌که‌مان له مه‌عاریف، له مه‌نایع، له تی‌جاره‌ت، له زه‌راع‌ت، خولاصه له هه‌رچی ئاساری ئاوه‌دانی و گه‌وره‌یی و به‌رزی بی‌به‌شه. به هه‌ر لایه‌کدا ئه‌روانی وێرانی ئه‌بینی. خۆ جاری له پێش هه‌مو شتی‌که‌مانه‌وه ئه‌وی بۆ ئیمه پی‌ویسته

ئاسايش و ئەمىنەتە كە بۆ ئەو خىسۇسە ئەو لەن لە حكومت دوهەمىن لە
 مەبوسە كانمان ئەپارپىنەو كە مەرحەمەت بفرمون و ھەولمان بۆ بدەن بۆ
 دامەزراندنى ولاتە كەمان. ئەمجار لە پاش ئەو ئەو بى بۆ كەورەى
 و سەربەرزى مان مەعارىفە و مەكتەب، مەكتەبە و مەعارىف، يەنى
 مەعارىف، مەعارىف...

"چونكە ديارە كە مەعارىف بو ورده ورده، بەرە بەرە، ئەخلاقمان باش
 ئەبى، تىجارەتمان سەر ئەكەوى، زەرەعتان زىاد ئەكا، صنەعتان زۆر ئەبى.
 "ئەمرو كە حكومت حكومەتى خۆمانە و حاكمىەتى مېلەمان ھەيە،
 كەچى لە ھەمو لىوای سلىمانيا تەنيا مەكتەبىكى ئىبتىدائى ھەيە، كە ئەویش لە
 بەر ناعىلاجى ئەبى پى نايىزى مەكتەب. سەبرى كەركوك كەن بە بن
 دەستمانەو، نامە خۆاى لى بى، مەدرەسەى عىلمىەى، لە ھەمو كەرەكى
 مەكتەبىكى ئىبتىدائى، مەكتەبى سەنائىەى، مەكتەبى كچانى، مەكتەبى
 خرىستان و موسەوى، بگرە ە بەردەى مەعارىفى، ھەرا و زەناى كەشافەى،
 تاقى تەداروكى مەكتەبەكانى، شەوق و زەوقى قوتابىەكانى، ئىنسان ھەيرانى
 ئەبى. لاى ئىمەش ھەر راووروت و كەرفراندن و دل داخوړپاندنە.

"ئىمە ئەو لەن بە پەلەپەل ئىستىرخامى ئەو ئەكەين كە
 مەبوسە كانمان بە ھەمو ھىز و قوۋەتى خۆيان ھەولمان بۆ بدەن كە تەئىمىنى
 ئەمىنەت و سەربەستى مان بۆ بكەن، ئەمجار مەكتەب و مەعارىفمان بۆ
 بگەيەننە دەرەجەيەكى باش و لائىق. ئىمەيش لە بەرەو ئىحتىياجى تىرمان
 ھەرز ئەكەين. "ئۆيانەو، ژ ۳۴، ۶ ئاغستۆسى ۱۹۲۵

زىان، كە راستەخۆ دواى ئۆيانەو دەرچو، بە ئىمزاى (كوردى) ئەویش
 بە دو ئەلقە نامەيەكى كراوۋى (بۆ مەبوسە موختەرەمەكان) ناردو. لە
 ئەلقەى ۱ دا نوسىوئىتى:

"له پيش هه مو شتيكا به دل تكا ئه كه م، بى زه حمه تى ئه م مه عرو زاته قبول بغه رمون و به ئه هميه ت بيخويننه وه، چونكه ئه م هاواره هى شه خصى نيه، هى دوان نيه، بو قه ومي كه، بو ميله تيكي هه زار و به جي ماوه، عا ئيد به ژين و مردنى قه وميكي بى كه سه.

"وه كو روژ لاي جه نابقان مه علومه كه ئيمرو، ئه م زه مانه، هه چ ميله تى بى عيلم و عير فان، بى عير فان و عيلم، ناژى و حه قى ژيانى نيه. هه چ ميله تى بيه وى له صنعت، له تيجاره ت، له زه راعه ت و له هه مو شتيكا پيشكه وى، له پيش هه مو ئه بى كردن و پي كه ينانى ئه مانه بزاني، كه ئه مانه ش به عيلم و عير فانه وه ئه بى.

"به لى، ئيست تيجاره كانمان تيجاره تى خو يان ئه كه ن، به لام بى زه حمه تى بى روان چون تيجاره تي كه؟ كتي بي تيجاره تيان مو قاييل به اده ته رى ئو صولى تيجاره ت، حساباتى ماليه ي عالمه؟ وه كو كتي به كه ي مه لا يونس تي كه ل و پي كه له هه زار چه شنه يه. سالى له روى نه زانين و نه خو يندنه وه چه ند هه زار رو پيه زه ره ر و زيان ئه كه ن.

"به لى، ئيست جوتياره كانمان جوت ئه كه ن، به لام به ره حميكي ده رونه وه بى روان بزنان تا گاي له ر و بى فهر بهيدا ئه كه ن و خه رمان هه ل ئه گرن، چه ند جار ئه زيه ت و ناخوشي ئه بينن؟ خو صنعت لاي ئيمه هه ر.. نا باسى بكري.

"ئينجا تا ميله ته كه تان ئه مه سه ويه و عير فاني بى، ئه مه به هره و زانستى بى، له م عه صرى پيشكه وتن و ژياندها قاibil نيه .. ده وام بكا.

"بو چاك كردنى ئه مانه، بو پيشكه وتنى .. زه راعه ت و هه مو شتيكمان له پيش هه مو شتيكا عيلم و عير فان پيوسته، بو ژين و ژيان عير فان و عيلم لازمه، ئه ميش به سا به ي مه كته ب و مه دره سه وه ئه بى. ميله تانى تر هه ر

یه که میقداریک پیشکەوتون وا به چوار پهل خەریکی مەعاریفن، ئیمه که دواکهوتوی هەمو قەومێکین، ئەبێ برفین، برفین مەعریفەت پەیدا بکەین و برفین و نەووەستین.

"ئەفەرمون مەقەصد لەمانه چیه؟ ئەوه چیه مەکتەب و مەداریس، ئەوه چیه عیلم و مەعاریف هەمانه، بەلام بێ زەحمەتی تۆزی بڕواننه ولاته کهمان، ئەو ولاته عەزیزه ئیوه ئیمرو وه کیلی ئەو قەومەن که تیا به، بڕوانن سهویه و عیرفانی ئەو میله ته مهزلومه که ئیوهی ناردوه بو پێکەینانی نامالی، که ئیوه لیسان حالی ئەو میله ته به سه زمانه.

"هەر له سنجاره وه تا شاره زور بڕوانن دو مەکتەب، دو صنعه تخانه، دو مەکیه ی تیا نیه که پێی بیژری واسیتە ی پیشکەوتن و مایه ی هونه ر، بوچی له به ر چی؟ بەلێ ئەفەرمون سلیمانی تا ئیستا له به ر شوێش و هه را هیچی بو نه کراوه به لام ئە ی کوێه، ره وان دز، هه ولیر، ئاکری و بادینان، دهوک و زاخو و سنجار، ئەمانه چی و بوچی وا ویرانه ن. بوچی کوردستان هه ر سلیمانیه؟ به هه مو مەکتەبه کانی کوردستان دو موعه لیمی چاک، دو کتیی تیا نیه و نیه.. کوانی موعه لیمه کورده کان، ئەوانه ی وه ختی خۆی له مە کاتی بی عیلمیه و، ئیسته له دارمل موعه لمینی ده رچون له کوین و چیان لی هات؟

"ئە ی مە بعوسانی کیرامی کورد!

"ئیه که وه کیلی میله تی کوردن، ئیه که تیمسالی روخی قهومی کوردن، به دل تکانان لی ئە که م ئیتر به ره حمه وه به چاوێکی پر دیقه ته وه بڕواننه حالمان، حالی ئیقتیصادی، عیلمی و ئیجتیماعیه مان، بزانه له چ سه فاله ت و سه رگهردانیه کاین، بزانه چهن د جاهیل و باشکەوتوین؟ ئەمانه وه زیفه ی مه ودوعه ی ئیوه یه... ئەوه کوێه، هه ولیر، ئاکری و زاخو، دو مامۆستای وای تیا نیه که به که لک بێ و کوردی بزانه و مناله کانمان تی

بگه يەنن، كەچى ئەوۈ غەمارە، مەجەر، دىوانىيە، بەصرە، غانە، ھەريە كە
يەكدو موعەلىمى كوردى لىيە، بۆچى ئەوانە لە ولاتان دەر بەدەر بن و
ولاتە كەى خۆمان لە بەر بى موعەلىمى داماو و پەككەتو بى. ئەمە چۆن
پېشكەوتنىكە؟ (ژيان، ۹، ۱۸ ى مارتى ۱۹۲۶)

لە ئەلقەى ۲ ھەمىدا نوسىوئىتى:

"ئەمجارە مەستەلەيكى زۆر موھىم و نازك ھەيە كە عائىد بە رۆحى
پېشكەوتنى مەلەتە كەيە ئەمەوئى عەرزتان بكەم.

"ئىمرو ھەمو مەلەتئ بۆ پېشكەوتنى عىرفانى خۆئ ئوسولى پروغرامىكى
رىكوپىك تەعقىب ئەكا كە لە سەر ئەوۈ برۆن. ھىچ قەومئ نىيە بى پروغرام
بژى، ھىچ جەمەيەتيك نىيە بى پروغرام ئىش بكا، بەو چەشنە مەعارىفىش لە
سەر پروغرامىك ئەبى برۆا. عىراقىش وا خەريكە پروغرامىكى تازە بۆ
مەعارىف رىك ئەخا. لىرەدا وەزىفەيەكى زۆر گەورە و نازك ئەكەوئە سەر
ئىوۈ كە عائىد بە ئىستىقبالى مەلەتەكەتەنە، عائىد بە ژىن و مردنى
قەومەكەتەنە.

"خۆشنتان ئەزانن ھىچ قەومئ رۆحى مەلەتيكى تىرى نىيە. ھەچ مەلەتە
بە غەنەنات و عادات و قاعىدەيەك كە موافىقى تەيغ و رۆحى خۆئ بى
بەرئوۈ ئەچى و تابىع بە عادات و قەوانىنى مەلەتيكى تر نابى.

"لە بەر ئەوۈ بە دل ئىستىرخام ئەكەين و ئەپارپىنەوۈ و تەلەبى دوشتى
گەورە، پىويست و نازك ئەكەين: (پروغرامىك بۆ مەعارىفى كورد،
دارولموعلەيمىنىكى كوردى) ھەردو كيان بۆ قەومى كورد ئىمرو زۆر زۆر
پىويست و موھىمە، زۆر گەورەيە. مەعارىف بى ئوسول و پروغرام نابى،
مەدارىس بى مامۇستا نابى.

"تهله بهی کورد ناتوانی به فه صاحعتی عه ره بی عیلم و فهن فیڕ بی و تهحصیل بکا. هه مو تهله بهیه کی کورد ئیستیعدادی فیڕبونی ئهم عه ره بیه قورسه ی نیه. ته گهر دارولموعه لیمینی نه کری ته وه به کوردی، سبهینی موعه لیممان نامینی، په کمان ته که وی له بهر بی موعه لیمی. ئینجا ته وه وخته یا موعه لیمی بیگانه و زمان نه زانمان بو ته ئیرن یا مه کته به کان ته بی داخری. که به هه ردولادا، به هه ردو چه شن، مردنی میله تی له دوایه، تاریکی ژینی ته ولادی وه ته نی تیا به، که هیوامان هه یه ئیوه یش هه ز به هیچیان نه که ن و نه تانه وی.

"له بهر ته وه زۆر به زویی و به عه جه له دارولموعه لیمینی کمان ته وی. دارولموعه لیمینی کمان ته وی و زۆر زو ته مانه وی. وه کو مه داریس بی موعه لیم نابی، ته حصیل و ته علیمیش بی پرۆگرام و ئوصول نابی. پرۆگرامی که به غدا ته ربیبی بکا هه تا جوز ئیکیشی موافیقی رۆحی میله تی ئیمه نیه و بو ئیمه ناشی. ئیمه له سه ر پرۆگرامی که موافیقی رۆحی قهومی عه ره ب بی ناتوانین برۆین به رپوه و ناژین. نه تیجه ی ته تبیقی ته وه پرۆگرامه زیان و دواکه و تنه. پرۆگرامی کمان ته وی که موافیقی رۆحی میلی مان بی، که ئاساری رۆحی قهومی مان تیا بی. له بهر ته وه پرۆگرامی کی خصوصی مان ته وی بو مه عاریفی کورد و، زۆر پیویستمانه.

"ته مانه که عه رزی جه نابتانم کردوه هه مو ته ساسی سه رکه و تن و پیشکه و تنمانه. بی ته مانه، بی پیکه پانی ته مانه پیشکه و تن و به رزی نابی، نیه. داوا کردنی ته مانه هه قمانه، حقو قیکه عالمی مه ده نیه ت و قه وانین پی به خشیوین و ئیمرو ئیمه مالیکی ئهم حقو قهین، داوا کردنی عه یب و ناحه ق نیه. داوا نه کردنی و به جی نه هیانی عه یب و عاره. دیسان به ناوی ژین و

ژيانى قەومىكەۋە ئەپارېمەۋە و ھاۋار ئەكەم بە ئەھمىيەت بېرواننە ئەم مەعروزاتە، ئەم ھاۋار و داۋايە و بۆمان بكن، بۆمان ئيجرا بفرمون.

"مىلەت بى عىلم و عىرفان ناژى، عىلم و مەعريفەت بى مەكتەب نابى، مەكتەب و مەدرەسە بى موعەلىم نابى و مەعارىفى هېچ مىلەت لى سەر پرۇگراممى مىلەتلىكى تر ناپروا و پرۇگراممىكى خصوصى ئەۋى، ئەكىنا نە پىشكەوتنمان ئەبى، نە سەرکەوتنمان ئەبى و نە ژيان. ئىنجا ئىمپروپە رۆژى خزمەت و ھىمەت، رۆژى لوتف و مەرحەمەت." (ژيان، ژ ۱۰، ۲۵ ى مارتى ۱۹۲۶) لەو سەردەمەدا عىراق تازە خەرىكى دانانى سىستەمى پەرۋەردە و پرۇگراممەكانى خويندنى سەرەتايى و ناۋەندى و دوا ناۋەندى بو. بۇ ئەم مەبەستە (اساطع الحصرى) كە پەرۋەردەكارلىكى نەتەۋەپەرستى عەرب بو، ھىنرا بو بۇ عىراق و، كرا بو بە بەرپوۋەبەرى گشتى پەرۋەردەى ھەمو عىراق، كاروبارى پەرۋەردەى كوردستان بەشى بو لە ھى ھەمو عىراق. حوصەرى يەككە لە تيۋرسيپەنەكانى بىرى نەتەۋەبەرى عەرب و، ھەر بەو گيانەيش ئەيوست سىستەمى پەرۋەردەى عىراق و پرۇگراممەكانى خويند بۇ قوتايانى مەكتەبەكان دابنى. زۆر لە ھەولەكانى مەبوسەكانى كورد و مامۇستا شارەزاكانى بوارى پەرۋەردەى كوردى، لە لايەن ئەمەۋە تەگەرەى لى ئەدرا و، نەى ئەھىشت جىبەجى بكرين.

ھەلبۇئەردەى كورد ئەگەر لەۋەۋپىش داۋايان ئەكرد زمانى خويند لە قوتابخانەكان دا كوردى بى، لەم نامەيەدا (كوردى) لەۋە تى پەرپوۋە و داۋاي دو بابەتى زۆر گرنگى كەردو: يەكەمیان، دانانى پرۇگراممىكى خويند و پەرۋەردەى تايبەت بە كورد، كە جياۋازى لى ھى عەرب و، لە گەل گيانى نەتەۋەبەرى كوردا بگونجى. دوەمیان، كوردنەۋى دامەزراۋىكى تايبەتى بۇ پىگەياندنى مامۇستاي كورد.

داوای یه که میان، به بیانوی ئه وهی که پهروه رده و پێگه یاندنی نه وهی تازه پێگه یشتوی عیراق، به عه رب و کورده وه، ئه بی به شی بی له سیاسه تی ناوه ندی ده ولت، نه له سه رده می پاشایه تی دا و نه له سه رده می جه موری دا، سه ره رای ئه وهی بو بو به داوای جولانه وهی نه ته وهی کورد و له هه مو خوله کانی گفتوگۆی نوینه رانی شوێشی کورد و حکومه تی عیراق دا خراوه ته بهر باس و مشتومر، به لام هه رگیز جیبه جی نه کرا.

داوای دوه میان، ده یان سال هه ولی سه رومرێ و یست تا له جه فتا کانی سه ده ی بیستهم دا په یمانگای پێگه یاندنی مامۆستایان له هه ندی له شاره کانی کوردستان دا کرایه وه.

١.٣. ئیجتیماعه کانی مه جلیس

ده وری ئینتێخابی مه جلیسی نواب ئه بو ٤ سال درێژه بکیشی و، هه مو سالیک یه ک ئیجتیماعی ئیعتیادی هه بی له ١ ی تشرینی دوه م دا ده ستی پی بکا. ئه گه هه لێژاردن پێش ئه م کاته بکرایه و مه لیک به ئیراده ی مه له کی داوای کۆبونه وهی لی بکردنایه، یاخود ئیجتیماعی ئیعتیادی له کاتی دیاریکراوی خۆی دا کاره کانی ته واو نه کردایه و، مه لیک ئیراده ی ته مدیدی بکردایه، به م کۆبونه وانه ئه و ترا ئیجتیماعی غه یر ئیعتیادی.

ده وری یه که م هه ردو جوړ ئیجتیماعی کردوه.

(ژایانه وه) هه والی یه که م کۆبونه وهی به م جوړه راگه یاندوه:

" کردنه وهی مه جلیسی میلی

" به پی خه به ری که له به غداده وه ها توه رۆژی پینجشهمه ١٦ ی

ته موزی ٩٢٥ موصادیفی ٢٤ ی زیلحیجه ی ١٣٤٣ به ئیراده ی ملو کانه مه جلیسی میلی عیراق گوشاد ئه کری.

"ئەم رۆژە رۆژىگە بىناغەى سەئادەتى مېلەتى عىراق دائەمەزىنى و رىگەى فەلاح و سەلاح نىشان ئەدا. دىل فەرەح ئەكەتەو، چاو رون ئەيىتەو، غونچەى ئومىد ئەگەشەيتەو. خودا بە گەورەى خۆى ئەم رۆژە موبارەكەمان بۆ بە خىر بگىرى و خۆشى و سەئادەتى زۆر بە سەرمانا داببارىنى ئامىن. " (اڭرەئەو، ژ ۳۱، ۱۶ ى تەموزى ۱۹۲۵)

ئەم كۆبونەو، كە رەشىد عالى گەيلانى بە ارەئىسى مەجلىسى نواب و يوسف سویدی بە ارەئىسى مەجلىسى ئەعیان ھەلبۇارد، سەرەتای كارى مەجلىس بو، لە بەر ئەوئى ئەكەوت بو، بەر ۱ ى تشرینی دوهم بە بە ئىجتىماعى غەیر ئىعتىدادى (كۆبونەوئى ئاسایی) دائەنرا. لە ۱۶ ى تەموزەو تا ۲۹ ى تشرینی يەكەمى ۹۲۵ ى خایاند، ۴۷ جەلەسەى تەدا كراو.

ئىستىقالەى سەعدون

ئىجتىماعى ئىعتىدادى (كۆبونەوئى ئاسایی) سالانەى مەجلىس، بە پى ى قانون، ئەبو لە ۱ ى تشرینی دوهم دا دەستى پى بكا. سەعدون سەرۆزىرانی عىراق، حىكمەت سلیمان كە وەزىرى ناوخۆ بو لە وەزارەتەكەى دا، ناوژەد كرد بۆ سەرۆكايەتى مەجلىس، بەلام مەجلىس رەشىد عالى گەيلانى بە رەئىسى خۆى ھەلبۇارد. سەعدون ئەمەى بە تىشكان بۆ خۆى ژمارد. داواى لە مەلىك كرد يان مەجلىس ھەل بكا يان ئىستىقالە لەم قبول بكا. لە بەر ئەوئى مەجلىس تازە ھەلبۇررا بو، مەلىك بە چاكى نەزانى مەجلىس ھەل بكا، ئىستىقالەى لە سەعدون قبول كرد و، ديسان جەغفەر عەسكەرى تەكلىف كرد وەزارەت پىك بېنى. ژيان نوسىویتی:

"خەبەرەتى بەغدا:

"قابينه‌ی تازه: بينا له ته‌لغرافى كه له وه‌زاره‌تى جه‌ليله‌ى داخليه‌وه بو
سه‌عاده‌تمه‌ئاب موته‌سه‌ريف هاتوه قابينه‌ى تازه‌ى عيراق بهم نه‌وعه
ته‌شه‌كولى كردوه:

ره‌ئيس‌ل وزه‌راو وه‌زيرى خارجه	جه‌غفر پاشا ته‌لعه‌سكه‌رى
وه‌زيرى داخيه	ره‌شيد عالي به‌گ ته‌لگه‌يلانى
وه‌زيرى ماليه	ياسين پاشا ته‌له‌اشمى
وه‌زيرى عهدليه	ره‌ئوف به‌گ جادرچى
وه‌زيرى ديفاع	نورى سه‌عيد پاشا
وه‌زيرى ته‌شغال و مواسه‌لات	تهمين زه‌كى به‌گ
وه‌زيرى مه‌عاريف	سه‌يد عه‌بدولمه‌هدى
وه‌زيرى ته‌وقف	تهمين عانى به‌گ باش ته‌عيان

"اڙيان، ژ ٤٣، ٢٥ ي تشريني سانى ١٩٢٦"

يه‌كه‌م ئيجتماعى ئيعتيدادى مه‌جلس كه له ١ ي تشريني سانى ٩٢٥ تا
١٥ ي حوزه‌يرانى ٩٢٦ ي خاياند. ٥٤ جه‌له‌سه‌ بوه.

"دوه‌مين ده‌فعه بو مانگيكي تر جه‌له‌ساتى مه‌جليسى مه‌بعوسان
ته‌مديد كرا. "اڙيان، ژ ١٨، ٢٧ ي مايسى ١٩٢٦
"هه‌والى به‌غداد

"ره‌ئيسى تازه‌ى مه‌جليسى مه‌بعوسان
"له پاش قبولى ئيستيعفاى ره‌ئيسى پيشو فه‌خامه‌تى ره‌شيد عالي به‌گ
به ته‌كسه‌ريه‌تى ئارا وه‌زيرى داخيه مه‌عالي حيكمه‌ت به‌گ سليمان بو
رياسه‌تى مه‌جليسى مه‌بعوسان قبول و ئيتتبخاب كرا. ئيشوكارى وه‌زاره‌تى
داخيه به وه‌كاله‌ت موه‌قه‌ته‌ن ره‌ئيس‌ل وزه‌را فه‌خامه‌تى عه‌بدولموحسين
به‌گ ته‌بيينى. "اڙيان، ژ ١٩، ٣ ي حوزه‌يرانى ١٩٢٦"

دوهمین ئیجتیماعی ئیعتیادی

"میزانییهی عمومی

هه‌مو وه‌زاره‌ته‌کان خه‌ریکی ئی‌ح‌زار کردنی میزانییهی عمومی تازهن. له بهر ئه‌مه‌ی له ئه‌وه‌ل مانگی ئیجتیماع دا ته‌قدیمی پارله‌مان ئه‌ک‌ری موخته‌مه‌له له ئه‌واخیری مانگی جاری دا فسولی میزانییه‌که ته‌واو بک‌ری." (ژیان، ژ ۳۹، ۲۸ ی تشرینی ئه‌وه‌لی ۱۹۲۶)

"گوشادی ده‌وره‌ی دوهمی مه‌جلیسی ملی

"ئیراده‌ی مه‌له‌کی صادر بوه بۆ گوشادی ده‌وره‌ی دوهمی مه‌جلیسی ملی عیراق له ئه‌وه‌لی تشرینی سانی‌دا." (ژیان، ژ ۴۱، ۱۱ ی تشرینی سانی ۱۹۲۶)

له دار‌شتنی ئه‌م هه‌وا‌له‌دا دو هه‌له‌ی ت‌ی‌دا ک‌راوه: یه‌که‌م، له باتی ده‌وره‌ی دوهمی مه‌جلیس) ئه‌بو بینوسیایه (ئیجتیماعی دوهمی مه‌جلیس) چونکه وشه‌ی ده‌وره بۆ کۆبونه‌وه به کار نه‌ه‌ین‌راوه، به‌ل‌کو بۆ هه‌مو ماوه‌ی مه‌جلیس بوه، که ئه‌بو ۴ سال ب‌ی. دوهم، مه‌جلیسه‌که ناوی (مه‌جلیسی نوابا یان وه‌کو ژیان پ‌ی و ته (مه‌جلیسی مه‌بعوسان) بوه نه‌ک (مه‌جلیسی ملی).

"ره‌ئ‌یسی تازه‌ی مه‌جلیسی مه‌بعوسان

"پ‌ینا له سه‌ر ئین‌ح‌یلالی ریاسه‌تی مه‌جلیسی مه‌بعوسان به ئه‌ک‌سه‌ریه‌تی ئارا فه‌خامه‌تی عه‌بدولموح‌سین به‌گ سه‌عدون به ره‌ئ‌یسی مه‌جلیس هه‌لب‌ژ‌یراوه. له ری ئامالی میله‌ت دا موه‌فه‌قیه‌ت و عه‌رز‌ی ته‌به‌ریکات ئه‌که‌ین." (ژیان، ژ ۴۶، ۱۶ ی کانونی ئه‌وه‌لی ۱۹۲۶)

دوهمین کۆبونه‌وه‌ی ئاسایی که له ۱ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۶ دا ده‌ستی

پ‌ی کرد و تا ۳۰ ی نیسانی ۱۹۲۷ در‌یژه‌ی هه‌بوه ۵۴ جه‌لسه بوه.

له بهر ئه‌وه‌ی ئه‌نجومه‌ن به‌رنامه‌ی کاره‌کانی ته‌واو نه‌بوه ژیان هه‌وا‌لی

داوه:

"ههوالی بهغداد

"دهنگ وا بلاوه که مهجلیسی مهبعوسان له پاش تهواو بونی ئەم دەورەیی، که له ئەواخیری ئەم مانگەدا دوایی دیت، بۆ باس کردن له بهەزێ ئوموراتی موهمیهی حکومهت که پێیان ئەسپێرێ، بۆ کرد بونهوهیهکی فەوقەلعاده قەرار بدەن. " (ژیان، ژ ٦١، ١٤ ی نیسانی ١٩٢٧)

"ههوالی بهغدا

"له غەزەتەکانیەوه

"له پاش تهواو بونی مودهی ئیجتیماعی مهجلیسی مهبعوسان بۆ ته‌صدیق و ئیبرامی میزانییهی سالی تازه و به‌عزێ له‌وائیحی قانونیهی تر حکومهت بۆ کردبونهوهیهکی فەوقەلعاده مهجلیس ده‌عووت ئەکات. " (ژیان، ژ ٦٤، ٥ ی مایسی ١٩٢٧)

کۆبونهوهی نائاسایی که ٣ ی ئایار تا ٨ ی حوزه‌یرانی ١٩٢٧ ی خایاند ٢٤ جەلسە بو.

"ئیراده: ئیرادهی مه‌له‌کی صادر بوه که له ١ ی تشرینی سانی دا مه‌جلیسی مه‌بعوسان ئیجتیماع و ده‌ست بکات به‌ ئیش. " (ژیان، ژ ٨٨، تشرینی سانی ١٩٢٧)

له ژ ٨٩ دا چەند هه‌والیکی مه‌جلیس و وه‌زاره‌تی به‌ جیا جیا و به‌ دوای یه‌ک دا بلاو کردو‌ت‌ه‌وه که هه‌مویان پێوه‌ندیان به‌ یه‌که‌وه هه‌یه و، ئه‌یتوانی و ئه‌بو تیکه‌لاویان بکا و بیان کا به‌ یه‌ک هه‌وال یا به‌ دو هه‌وال. هه‌والیکیان ده‌رباره‌ی ئیقتیتاحی مه‌جلیس و هه‌لبێاردنی ره‌ئیس‌ه‌کانی و ته‌ئجیل کردنی و، ئه‌وی تریان ده‌رباره‌ی ئیستیقاله‌ی وه‌زاره‌ت بوایه. به‌مه‌یش ئه‌یتوانی له‌ به‌ کاره‌ینانی وشه و داگیر کردنی جیگای ناو روژنامه‌که‌دا پاشه‌که‌وت بکا و، باشتر سه‌رنجی خوینده‌وار بۆ هه‌واله‌که‌ رابکشی.

"هه‌وایی داخلی

"ره‌سمی ئیفتیتاحی مه‌جلیسی مه‌بعوسان و ئه‌عیان

"روژی ۱ ی تشرینی دوهم ره‌سمی ئیفتیتاحی مه‌جلیسی مه‌بعوسان و

ئه‌عیان ئیجرا کراوه و ده‌ستیان کردوه به ئیش. "اژیان، ژ ۸۹، ۸ ی تشرینی

سانی ۱۹۲۷

"ئيجتیماعی مه‌جلیسی مه‌بعوسان و ئه‌عیان

"له ۱ ی مانگا مه‌جلیسی مه‌بعوسان و ئه‌عیان ئیجتیماعیان کردوه له

نه‌تیجه‌ی ئینتیخاباتا به ئه‌کسه‌ریه‌ت فه‌خامه‌تی عه‌بدولموحسین به‌گ

ئه‌له‌سه‌عدون ئینتیخاب فه‌رموراوه به ره‌ئیس مه‌جلیسی مه‌بعوسان و له

نه‌تیجه‌ی ئینتیخاباتی مه‌جلیسی ئه‌عیانا یوسف ئه‌فه‌ندی سویدی ئینتیخاب

فه‌رموراوه به ره‌ئیس مه‌جلیسی ئه‌عیان. "اژیان، ژ ۸۹، ۸ ی تشرینی سانی

۱۹۲۷

"ته‌ئجیلی مه‌جلیسی مه‌بعوسان و ئه‌عیان

"له سه‌ر ئیراده‌ی مه‌له‌کیه مه‌جلیسی مه‌بعوسان و ئه‌عیان چل و پینچ

روژ ته‌ئجیل کراوه. "اژیان، ژ ۸۹، ۸ ی تشرینی سانی ۱۹۲۷

۱. ۴. هه‌ژوه‌شانده‌وه‌ی مه‌جلیس

"ئیسیتیعای یاسین پاشا ئه‌له‌باشمی

"وه‌کیلی ره‌ئیس‌هل وزه‌را و وه‌زیری خاربیجه مه‌عالی یاسین پاشا له

وه‌کاله‌تی هه‌ردولا ئیسیتیعای کردوه و ئیسیتیعاکه‌ی قبول کراوه و هه‌تا

عه‌وده‌تی فه‌خامه‌تی جه‌غه‌ر پاشا ئه‌م وه‌کاله‌ته‌ با ئیراده‌ ته‌ودیع مه‌عالی

ره‌شید عالی به‌گ ئه‌لگه‌یلانی فه‌رموراوه. "اژیان، ژ ۸۹، ۸ ی تشرینی سانی

۱۹۲۷

جەعفەر عەسكەرى ئىستىقالەى كرد، مەلىك جارىكى كە سەعدونى تەكلىف كرد وەزارەت تەشكىل بكا، سەعدون بۆ ئەوئى ئەم تەكلىفە قبول بكا مەرجه كۆنەكەى خۆى، لە مەر حەلى مەجلىس دانایەو، مەلىك ئەم جارە قبولى كرد. سەعدون (سپىەمىن وەزارەتى خۆى) لە ۱۴ ى كانونى سانى ۹۲۸ دا بىك هئنا. ژيان هەوآلەكەى داو:

"سقوط و تەشكىلى قايىنە

"لە بەر ئەوئى فەخامەتى رەئىسەل وزەرا جەعفەر پاشا لە رياسەتى قايىنە ئىستىعفاى كرد و ئىستىعفاكەيشى لە تەرەف جەلالەتى مەلىكەوہ قبول فەرمورا، ئىرادەى ملوكانە صادر بو كە فەخامەتى سىر عەبدولموحسین بەگ ئەلسەعدون رەئىسەل وزەرايەتى دەرعوھدە و قايىنە تەشكىل بفەرموئت. لە تەرەف فەخامەتەوہ قايىنە لەم زاتانە كە لە خوارەوہ ئىسميان دەرچ كراوہ تەشكىل و كورسى وەزارەتيان ئىشغال فەرموہ:

"رەئىسەل وزەرا و

وەزىرى خارىجىە و وەكىلى وەزىرى دىفاع

سىر عەبدولموحسین بەگ ئەلسەعدون

عەبدولعەزىز بەگ ئەلقەساب

حىكەمەت سلىمان بەگ

يوسف غنىمە

توفىق بەگ ئەلسويدى

سلىمان ئەلبەراك

عەبدولموحسین ئەلشەلال

ئەلشىخ ئەحمەد داوداژيان، ژ ۹۸، ۱۷ ى

وەزىرى داخلىە

وەزىرى عەدلىە

وەزىرى مالىە

وەزىرى مەعارىف

وەزىرى زەراعت و رەى

وەزىرى ئەشغال

وەزىرى ئەوقاف

كانونى سانى ۱۹۲۸

ئەگەرچى ھېشتا مەجلىس ماھى قانۇنى خۇى تەواو نەكرد بو، لە كاتېك دا ئەمە يەكەمىن مەجلىسى نىابى، واتە يەكەمىن دەسلەلتى دانانى قانۇن و لېيىچانەھەى وەزارەت بو لە عىراق دا، لە سەر داواى سەعدون، سەرۆكى دەسلەلتى جېبەجى كەردن، ئىرادەى مەلەكى بو حەلى ئەم و ھەلېژاردنى مەجلىسىكى نوى دەرچو، ئەمە بو بە (سايىقە) يەكى خراب لە ژيانى پارلەمانى عىراقىدا. دەسلەلتى قانۇن دانان (مەجلىس) لە بەردەم دەسلەلتى جېبەجىكەردن (وەزارەت) دا لاواز بو، مەجلىس ئەگەر وىستەكانى وەزارەتى جېبەجى نەكردايە ھەمىشە ترسى ھەلۆەشانەھەى ھەبو.

وەزارەتى ناوخۆ ھەوالى ھەلۆەشانەھەى مەجلىسى بەمجۆرە دابەش کرد:

"فەسخى مەجلىس

"سورەتى مۆتەرجمەى تەلغرافى ژمارە ۱۰۶۷ و رۆژى ۱۹ ي ۱ ي ۲۸ ي وەزارەتى داخلىە:

"بۆ مۆتەسەرىفى سلىمانى

"لە بەر ئەھەى كە ئەساسى مەشروئىەت ئىجاب بە موازەنەتىكى قەوى ئەكات لە بەينى قىواى ئىجرائىە و قىواى تەشرىعەدا و، ئەم موازەنەتەيش مەنوتە بە مەوجودىەتى شوعباتى پارلەمېنتۆ كە ساحىبى مەقاسىدى موعەيەنە و غايەى مەعلومە بن، وە لە بەر ئەھەى كە ئەوزاع ئىسپاتى كەردو مەجلىسى ئوممەت لە وەزەىەتى حازرىدا ئەو فىرقانەى تيا نىە تەئىمنى مەوجودىەتى ئەم موازەنەتە بكا و لە بەر ئەھەى كە مەسئەت مەسائىلى زۆر موھىمى بە دەستەوہىە كە مەنافىعى ئەھەمى مىلەتى تىايە، وەكو: موعاھەدەى ئىنگلىز و عىراق و، ئىتىفاقنامەى مالى و عەسكەرى و، مەسئەلەى دىفاعى وەتەنى، كە

ئىجاب ئەكات لە ھەمويان مېلەت خەبەردار بکړيټ که حسياتی خوځيان نیشان بدن و فرسەتيان بدریټي که لەم خسوساتەوه به واسیتەي مومەسيليانهوه خواھيشي خوځيان بکەن، بۆ فەسخي مەجليسي ئوممەت و موباشەرەت به ئينتيخابات بۆ مەجليسي تازە، موافيقی مادەي ۲۶ ی قانونی ئەساسی، ئیرادەي مەلەکی صادر بو. ئەمڕۆ مەجليس فەسخ بوەوه. بۆ مەلومات بۆ ئەوهي فەرەن موافيقی قانون دەست به ئينتيخابات بکړي نيړرا. "ژيان، ژ ۹۹، ۲۴ ی قانونی سانی ۱۹۲۸

۲. ھەوالەکانی

ژيان پەيامنيرکي تايبەتي نەبوه ھەوالی گفتوگۆکانی ناو مەجليس و ئەنجومەني وەزیرانی و ململانی تاقم و دەستە جیاوازه کانی بۆ بنوسی. وەکو به روژنامە کەدا دەرئەکەوي، سەرچاوهي وەرگرتنی ھەوالەکانی: يەکەم، مۆتەسەريفيەتي سلیماني و دوهم، روژنامەکانی بەغداد بوە.

لە مەجليسی نواب دا بابەتي جوړاوچۆر باس کراوہ. گەلی جار کيشە و مشتومر و دهمەقالی لە نيوان نايبەکان دا قەوماوہ. بابەتي زۆری سیاسی به تايبەتي دەربارەي پيوەندی عیراقي و بریتانی و پەیمانەکانی نيوان ھەردولا باس کراوہ. روژنامە عەرەبیەکانی بەغداد زۆر جار گفتوگۆکانی ناو مەجليسیان گيړاوتەوہ، بە چاک یان بە خراپ لە سەریان نوسیوہ، پشتیوانی یان لی کردوہ یا لە دژی وەستاو، بەلام ژيان خوێ لە گيړانەوهي ئەو مشتومرێانە بواردوہ و دور و نزیک توخنيان نەکەوتوہ، بە تايبەتي چونکە نايبە کوردەکان کەم وا بوہ لە گفتوگۆيەک دا ھەليان دايتی و، بیروبوچونی تايبەتي خوځيان لە بەردەم مەجليس دا دەربري بی. لە کاتی دەنگ دان دا یان خوځيان دزیوہتەوہ یان به قازانجی بریتانیا دەنگیان داوہ. ئەوہ تا ژيان لە

وتاریکی دا تیری توانج له مهبوسه کانی کورد نه گری و رو به داود حیدری، یه کی له مهبوسه کانی کورد، نهلی: "نه گهر له مه جلیس دا مقسه د له موعاره زه و موناقه شه، جهلی زهره و روخاندنی ته ساتی میلیه ی خومان بی، وه کو مهبوسه کانی ئیمه ئیختیاری سکوت و ئیعلانی بی تهره فی کردن، به لامه وه گهلی چاکتر و موسیبتره."

هه و له کانی ژبان دهر باره ی گفتوگو کانی ناو مه جلیس و برپاره کانی و چالاکي نه ندامه کانی بلاوی کردونه ته وه، جگه له هه ندی بابه تی که پیوه ندی یان به کاروباری کورده وه هه بوه، نه وانی تر بابه تی نه وه ندی گرنه نه بون جیگه ی بایه خ پی دانی خوینده واری کورد بن. له وانه:

۱. ۲. هه وانی مه جلیس

جگه له هه وانی ئیتیتخاب، گوشادی مه جلیس، ئیجتیماع، ته عتیل و ته ئجیل، فه سخ و حه لی مه جلیس، هه ندی له ده نگوباسه کانی ناو مه جلیسی بلاو کردو ته وه، وه کو:

"موزاکهراتی مه جلیسی نیابی: بو مه حوکردنه وه ی توی کولله و ئیتیتخابی ته دابیری لازمه له پیش حلولی وه ختی ژبان ه وه ی دا له ته رف مه بوسه کانی موصله وه موته فیه نه ته قریرک ته قدیمی مه جلیس و موزاکهره ی له سه ر کراوه. " (ژبان، ژ ۴۷، ۲۳ ی کانونی نه وه لی ۱۹۲۶)

"موقه ره راتی مه جلیسی مه بعوسان: له پاش موناقه شه وریکه خستنی لایحه ی فهرشکردنی جاده کانی به غدا موافقه تی له سه ر نوینراوه. " (ژبان، ژ ۴۸، ۳۰ ی کانونی نه وه لی ۱۹۲۶)

"وه زاره تی زه راعت له مه جلیسی مه بعوسان دا: نه و لایحه قانونیه یه که بو دامه زراندنی وه زاره تی زه راعت به مه جلیسی مه بعوسان درا بو قبول

کرا. مودیریته‌ی زه‌راعت و، ئەملاکی ئەمیریە و، بەیتەرە، خراونەتە ژێر
 تابییەتی ئەم وەزارەتەو. " (ژیان، ژ ٦١، ١٤ ی نیسانی ١٩٢٧)
 "میزانیە‌ی سالی ٩٢٨: بە‌غداد، مە‌جلیسی مە‌بعوسان میزانیە‌ی سالی
 ٩٢٨ ی تە‌س‌دی‌ق ک‌رد‌و‌ه ک‌ه واری‌داتە‌ک‌ه‌ی عیبارەت بو لە ٧٠,٦٨١,٧٠ و
 مە‌ساری‌فاتە‌ک‌ه‌یشی ٦٩,٧٨٠,٦٤٤ روپیە و لە‌مە‌دا واری‌دات و مە‌ساری‌فاتی
 شە‌مە‌نە‌فە‌ری عیراق و ئیدارە‌ی ئە‌سکە‌لە‌کانی تیادایە. " (ژیان، ژ ١٣١، ٤ ی
 تشرینی ئە‌وه‌لی ١٩٢٨)

٢.٢. سە‌ردانە‌و‌ی مە‌بعوسە‌کان لە‌ سلیمانی.

پێ‌و‌ە‌ندی بە‌ر‌دە‌وامی نیوان هە‌لبژێ‌رەر و هە‌لبژێ‌رراو شتیکی زۆ‌ر گ‌رن‌گە
 بۆ ئە‌وه‌ی هە‌لبژێ‌رراو هە‌میشە‌ ئا‌گای لە‌ هە‌مو لایە‌نە‌کانی هە‌لومە‌رجی ژیا‌نی
 سیاسی، ئابوری، کۆ‌مە‌لایە‌تی، رو‌شنی‌بری، پە‌روە‌ردە‌یی... دانیش‌توانی ناو‌چە‌ی
 هە‌لبژار‌دە‌نە‌ک‌ه‌ی بی و، بە‌ر‌دە‌وام لە‌ گ‌فت‌و‌گۆ و دان‌وسە‌ندن دا بی لە‌ گە‌لیان، بۆ
 ئە‌وه‌ی هە‌میشە‌ جی‌گ‌ه‌ی با‌وەر و متمانە‌ی هە‌لبژێ‌رەرە‌کانی بی.

مە‌بعوسە‌کانی سلیمانی: میرزا فەر‌جی حاجی شە‌ریف، یە‌کی لە
 دە‌و‌لە‌مە‌نە‌کانی سلیمانی بو، بە‌لام کار و کاسی و سە‌رمایە‌ی لە‌ بە‌غدا و،
 خۆ‌یشی نیشتە‌جی هە‌میشە‌یی بە‌غداد بو. ئە‌مین زە‌کی بە‌گ ما‌و‌ە‌یە‌کی زۆ‌ر
 ئە‌فسەر بو لە‌ ئۆ‌رد‌وی عوسمانی‌دا و، د‌و‌ای گە‌ر‌انە‌وه‌ی بۆ عیراق لە‌ بە‌غدا
 نیشتە‌جی بو، جار‌وبار بۆ ئیش‌و‌کار هات‌و‌تە‌وه‌ بۆ سلیمانی. لە‌ ناو ئە‌وانە‌دا تە‌نیا
 محە‌مە‌د س‌ال‌ج بە‌گ م‌الی لە‌ سلیمانی بو، و، لە‌ پ‌ش‌و‌ە‌کانی مە‌جلیس دا
 گە‌ر‌ا‌و‌ە‌تە‌وه‌ سلیمانی و، هە‌مو جار ژیا‌ن بە‌ خێ‌ر هات‌نە‌وه‌ی ک‌رد‌و‌ه.

"هات‌نە‌وه‌: بە‌ م‌ونا‌سە‌بە‌تی تە‌وا‌بو‌ن و تە‌عتی‌لی جە‌لە‌ساتی مە‌جلیسی
 مە‌بعوسان هە‌فتە‌ی راب‌و‌ردو لە‌ بە‌غدادە‌وه‌ مە‌بعوسی موختەرە‌م محە‌مە‌د س‌ال‌ج

بەگ تەشریفی ھېناوہ تەوہ سلیمانی. بە ناوی عومەوہ عەرزى بە خېر ھاتنى ئەم نائیبە بە ھیمەتەمان ئەکەین. " (ژیان، ژ ۲۳، ۸ ی تەموزى ۱۹۲۶)

"رۆیشتن: مەبعوسى موختەرەم جەنابى محەمەد سالىح بەگ بە مونسەبەتى گوشادی مەجلیسى مەبعوسان بە قافلەى ئوتوموبیلى رابوردو تەشریفى بۆ بەغداد رۆیشتوہ. تەمەنای موہفەقیەت و خوا حافیزی ئەکەین. " (ژیان، ژ ۴۰، ۴ ی تشرینی سانی ۱۹۲۶)

"ھاتنەوہ: مەبعوسى موختەرەم جەنابى محەمەد سالىح بەگ بە مونسەبەتى تەواو بونی دەورەى مەجلیسى میلی تەشریفیان ھېناوہ تەوہ. بە خېر بێنەوہ. " (ژیان، ژ ۷۰، ۲۱ ی حوزەیرانى ۱۹۲۷)

ھەوالی دوہم دو سەرنج ھەلئەگرى: یەکەمیان، لە ناو مەبعوسەکانى سلیمانىدا، تەنیا محەمەد سالىح بەگ مالى لە سلیمانى بوہ، بۆیە لە ژيان دا بە زۆرى ھەوالی ھااتن و رۆیشتن ی ئەو لە پشووہەکانى ئەنجومەن دا نوسراوہ. دوہمیان، بە ھۆى شوێرشى شیخ مەحمودەوہ رێگاوبانەکان ناھەمین بوہ، لە بەر ئەوہ بە (قافلە) ھاتوچۆیان کردوہ.

۲. ۳. زمانى ھەوالەکان

ژیان لە گیرانەوہى ھەوالەکانى مەجلیسەکانى عیراق دا دەقوادەق ھەمان وشەگەلى قانونەکانى عیراقى لە باتى وشەى کوردی بە کار ھېناوہ وەکو:

ئینتیخاب: لە باتى ھەلبژاردن. ئیرادەى مەلەکی: لە باتى ویستی شاھانە. ئیستیعفا: لە باتى وازھێنان. ئیستیدعا: بانگ کردن. ئیجتیماع: کوۆنەوہ.

تەصدیق: پەسەند کردن. تەصویت: دەنگدان. تەرشیح: پالۆتن.
تەمسیل: نواندن. تەودیع: پێ سپاردن. تەعتیل: راگرتن. تەئجیل: دواخستن.
تەشکیل: پیکهێنان.

جەلەسە، جەلەسات: دانیشتن.

حەل: ھەلۆەشانەوھ.

دەورە ی ئینتیخابی: خولی ھەلبژارن. دەفتەری تەسجیل: دەفتەری
تۆمارکردن.

رەئیس: سەرۆک. ریاسەت: سەرۆکایەتی.

سقوط: کەوتن، روخان.

عزو، ئەعزا، ئەعزایەتی: ئەندام، ئەندامان، ئەندامەتی. عەین،

ئەعیان: پیر، پیران، لە باتی سیناتۆر.

فەسخ: ھەلۆەشانەوھ. فیرقە: حیزب، پارتی.

قەرار، قەرارات: بڕیار. قوای ئیجرائیە: دەسەلاتی جێبەجێ کردن.

قوای تەشریعیە: دەسەلاتی قانون دانان.

لایحە: پرۆژە، گەڵاڵە.

مەجلیسی مەبعوسان، مەجلیسی نواب، مەجلیسی نیابی، مەجلیسی

ئوممەت، مەجلیسی میللی: لە باتی ئەنجومەنی گەل. مەنتیقە ی ئینتیخاب:

ناوچە ی ھەلبژاردن. مەبعوس. مەندوب. مومەسیل: نوێنەر. موزاکەرە،

موزاکەرات، موناقاشە: گفتوگۆ، وتووێژ. مونەتەخیب، مونەتەخیبی ئەوھل،

مونەتەخیبی سانی: ھەلبژێرەر، ھەلبژێرەری یەكەم، ھەلبژێرەری دوھم.

مەشروئیتە: دەستوری. موقەرەرەت: بڕیار. مەزبەتە: مەزبەتە. معامەلە ی

تەحلیفیە: سوێنددان.

نائب: نوێنەر. نەتیجە ی ئینتیخاب: ئەنجامی ھەلبژاردن. نەزارەت:

چاودێری. نوتقی ئیفتیتاحی: وتاری کردنەوھ ی ئەنجومەن. نیزامات.

وه کیل: نوینەر.

هه یهته تهفتیشیه: دهسته ی پشکنین. هه یهته موختاریه.

هه ندی وشه ی فارسی، وه کو: نامزد: پالاوتن. گوشاد: کردنه وه.

هه ندی وشه ی ئه وروپایی به تورکی کراوی وه کو: قایینه. پارله میتۆ.

بارتی. پرۆغرام.

۳. بابته ی پیوه ندیدار به کاروباری کوردوه وه

۳. ۱. ئیمزاکردنی په یماننامه ی عیراقی - بریتانی

"تهسیدی موعاهده ی تازه

"بینا له تهلغرافیکی رهسمی که به تهلغرافی بیتل بۆ جهنابی

موتسه سهریف هاتوه مهجلیسی مبعوسان موعاهده ی تازه ی بریتانیا و عیراقی

بۆ ۲۵ سال قبول کردوه. "ژیان، ژ ۱، ۲۱ ی کانونی سانی ۱۹۲۶

ژیان له ژ ۴ یدا دهقی په یماننامه کی بلاء کردۆته وه. تهسدیق کردن

و تهعدیل کردنی ماده کانی په یماننامه ی عیراقی بریتانی، بوبو به یه کی له

کیشه سهره کیه کانی هه مو وهزارهت و مهجلیسه کان و، بهردهوام ئهم کیشه یه

هه لی ئه دایه وه.

ئهم په یمانه که پیوه ندی هه مه لایه نه ی نیوان عیراق و بریتانیای ریگ

ئه خست و، هه رچه ند سالی جاری تهعدیل ی تیدا ئه کرا، ئه بو باسی

داینگردنی پاشه روژی سیاسی کوردیشی تیدا بی. مبعوسه کانی کورد،

ئه گهرچی دهنگیان بۆ په سند کردنی داوه، به لام له باره ی ناو هیئانی کوردوه وه

بی دهنگ بون. هه ر ئهم مه سه له یهش بو که له کاتی هه لپزاردنه کانی

دهوره ی سییه می ئینتیخابی مهجلیس دا له ۶ ی ئه یلولی ۱۹۳۰ دا له سلیمانی

تهقیه وه و، بو به هو ی روداوه کانی شهشی رهشی ئه یلول.

۲.۲. ئیمزاکردنی په یماننامه‌ی تورکی - بریتانی - عیراقی

په کیکی که له کاره‌کانی مه‌جلیس ته‌سدیقی ریکه‌وتننامه‌ی تورکی بریتانی عیراقی بوه "سوره‌تی موته‌رجه‌مه‌ی ته‌لغرافی بیتل ژماره ۸۰۵۸ و روژی ۱۴ ی حوزه‌یرانی ۱۹۲۶ ی وه‌زاره‌تی جه‌لیله‌ی داخلیه بو موته‌سهریفی لیوای سلیمانی:

"مه‌جلیسی مه‌بعوسان ئهم به‌یانیه موعه‌هده‌ی تورکی ته‌سدیق کرد، نوقاتی ئه‌ساسیه عیبارته له‌وه که حکومتی تورکیا ئیعتیرافی به ئیستیقلالیه‌تی عیراق کرد و، ولایه‌تی موسل که موافیقی خه‌تی بروکسل ته‌عین کراوه به جوزئیکی موته‌میمی عیراقی ناسیوه. نوسخه‌ی موعه‌هده‌که به پوخته‌دا نی‌رراوه. ئهم نوقته مه‌سعووده که له‌مه‌دا ته‌ئسیسی موناسه‌باتی دوستانه له گه‌ل حکومتی دراوسیمانا کراوه و که به واسیته‌ی ئه‌وه‌وه تاجی زه‌هر له سهر جه‌هد و ته‌شه‌بوساتی ئیمه دانراوه، لازمه جه‌فله‌ی بو ئیجرا بکریت. "لژیان، ژ ۲۱، ۱۷ ی حوزه‌یرانی ۱۹۲۶

له ژ ۲۲ و ۲۳ دا ئیکستی ریکه‌وتننامه‌که‌ی بلاو کردوته‌وه.

زو‌ری ماده‌کانی ئهم ریکه‌وتنه‌ پیوه‌ندی‌یان به سهر‌کوتکردنی بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی کورده‌وه هه‌بوه له هه‌ردو دیوی سنوردا. مه‌بعوسه‌کانی کورد له مه‌جلیس دا، نه‌ک هیچ قسه‌یه‌کیان له سهر نه‌کرده‌وه، به‌لکو هه‌مویان ده‌نگیان بو په‌سند کردنی داوه. نه‌که‌رچی ژیان هیچ لی‌دوانیکی تاییه‌تی خو‌ی نه‌نوسیوه، به‌لام وتاریکی ته‌رجومه کراوی بلاو کردوته‌وه مه‌به‌ستی راسته‌قینه‌ی ریکه‌وتنه‌که‌ی رون کردوته‌وه.

٢. ٢. خويندن به زمانى كوردى

داود حەيدەرى لە كاتى گفتوگۆكانى ناو مەجلىس دا دژى كردنى خويندن به زمانى كوردى لە ليواكانى سەروى عىراق دا دواوه، م. ١١ محەممەد ئەدىبە لە ژێر سەردێرى ابو مەبعوسىكى حەق لە ژێر پى نەرا دا بەرپەرچى داوه تەوه و، داكۆكى كردوه لە مافى فێر كردن به زمانى كوردى و نوسىوێتى:

"لە ژمارە ٢١٤٩ ى غەزەتەى العراق دا ديمان كە مەجلىسى نىابى لە ئەسنای موزاكەرە و موناخەشەى ميزانىەى مەعاريف دا نوابى موختەرەمەى كەر كوك و ئەربىل، جەنابان: نەشتەت ئىبراھىم و يوسف ئىبراھىم و ئىسماعىل بەگى رەواندزى، ناتەواوى مەعاريفى ئەلويەى شىمالىە و عەدەم عىنايەتى حكومەتيان تەنقىد و، لە ئەلويەى مەز كوردا بە كوردى تەعمىمى تەدرىساتيان داوا، لە گەل ئەمانەيش دا كردنەوهى مەكتەبيكى سانهوى لە ئەربىل و ئىكمالى سانهوى كەر كوكيان تەلەب و بەيان كردوه و، جەنابى ئەمىن زەكى بەگ تەئيدى فەرموه.

"موقابيل بەم ئيديعا حەقانه يەكى لە رەفيقەكانيان جەنابى داود حەيدەرى بەگ، كە ئەويش بو تەئمينى مەنافيع و مەقاسيدى مەشروعەى مېلەت رەوانە كراوى ئەربىلە و تويەتى: (لە ئيديعاى لزومى تەدرىسات به زمانى كوردى موخالىفى رەفيقەكانم و، لە سەر موسامەحە كردنى تەدرىسات به زمانى كوردى، مەعاريف به هەمو هيزى خۆم تەنقىد ئەكەم. لە ئەلويەى سەرودا مەعاريف زۆر ناتەواوه، قوتابىەكانى ئەو ناوه نە به كوردى و عەرەبى و نە به توركى ئەتوانن قسە بكەن) لە بەر ئەمەى ئەم قسانە لە زمانى مەبعوسىكى كوردەوه لە مەجلىسى مېلەت دا بەيان كراوه و بو عەلەمى كوردايەتى تەجاوزيەكە، مەجبرر بوين كە بليين ئەم بەيانانە ليسان حالى هېچ فەردىكى مېلەت نيە، ئيلا جەنابى مەبعوس خۆى نەبى.

"ئەو لەن، سەرفی نەزەر ئەمەي که کوردی حەقی مەشروع و لیسانی میلیمانە و، لە نەتیجەي فەلاکەت و مسیبه‌تی گەوره گەورەدا نائیلی بوین و، بە قەراری لایەتەزلەولی جەمعیەتیکی وەکو عیسبەتول ئومەم پیمان بەخشراوە، ئەمڕۆ هەموو میله‌تی موقەدیمەي خویندن و تەحسلیان بە لیسانی مادەرزاډی خۆیان دا ئەمەزڕین. حەتا بۆ ئەمینی ئەم مەقسەدە حکومەتی مەتبوعەي عادڵەي عیراقیش لە کەرکوک دا بە تورکی موساعەدەي تەدریساتی لوتف کردووە، زیرا لە لایەنی هەموو ئەسحابی عەقلى سەلیم و شارەزایانی ئوسولی فەنی تەعلیم و تەدریس موسەدەقە، که تەحسلی ئیبتیدائی بە لیسانی میلی ئەو تەلەبانە بکری چاکتر و شایانی ئیستیفادەترە، ئەمەي که بە زبانی بیگانه بکری.

"سانین، لە ئەلویەي شیمالیەدا، لە سەر بە کوردی تەدریسات، موجیبی تەنقید مەعاریف نیە، لە پێش هەموو شتیک دا دانیشتوانی ئەلویەي شیمالیە بە ئەکسەر یەت کورده و، ئەمەیش لە دواي تەدقیقات و وردبۆنەوێکی ئاشکرایدا غەیر قاییلی ئینکار ساییت بوە، لە بەر ئەمە شایانی تەنقید مەعاریف نیە بە کورد خولقاو بونمانە و، ئەو کەسەي که ئەم حەقەي پی بەخشین.

"سالیسن، قوتابیە کامان زۆر چاک ئەتوانن بە کوردی قسە بکەن. ئەگەر نەیکەن ئەبی چۆن کوردیک بن؟ وە لە بەر ئەمەي یەکی لە مەوادێ پرۆگرامی تەدریسات زبانی عەرەبیە هیچ شوبه‌ی نیە عەرەبییش ئەزانن. بینائەن عەلەیی جەنابی داود حەیدەری بەگ هەروەکو موخالیفی رەفیقەکانی بو، بەیانەتە کەیشی خیلافی حەقیقەت و واقع بو.

"جەدن جای ئە ئەسوفە مەبعوسیک که بۆ ئەمین و ئامال و مەقاسیدی کۆمەلایک رەوانە کرابی و لەو مەوقیەدا حەقی تەکەلومی بە سایەي ئەوانەو دەست کەوتی، کەچی بیلە کس زەر بە لە بناغەي ئەمەلي میله‌ت بدا و بیەوی بیروختی و، لە حەقیقەت کە بە هەزار کۆیرەوهری و

فەلاکەت دەستپرسى بوپ، مەحرۇمان بکات. ئەگەر لە مەجلىس دا مەقسەد لە موعارەزە و موناقلەشە، جەلبى زەرەر و روخاندنى ئەساساتى مېلەي خۇمان بى، وەکو مەبعوسەکانى ئىمە ئىختىيارى سکوت و ئىعلانى بى تەرەفى کردن، بە لامهوه گەلى چاکتر و موسیبتەر. "لژیان، ژ ۶۸ ی ۳۱ ی مایسی ۱۹۲۷

لە ژمارەى دواترى دا دیسان ژيان هاتۆتەوه سەر باسى ئەم مەسلەیه و نویویتى:

"دائیر بە قسەکانى داود حەیدەرى بەگ

"موقابیل بە قسەکانى مەبعوسى هەولێر جەنابى داود حەیدەرى بەگ کە لە مەجلىسى نواب لە موناقلەشەى میزانیەى مەعاریف دا لە عەلەیهى تەعلیمی کوردی دەرمیانی کرد بو ژيان وەزیفەى مەودوعەى خۆى بە جى هینا. لە گەل ئەمەیش دا سورەتى تەلغرافى کە بە ئیمزای چەند زاتیک لە رهواندزەوه بۆمان هاتوه و لە ئەساس دا یەکسەر بۆ موما ئیلەیهى داود حەیدەرى بەگ لى دراوه، لە پاش خستنه سەر کوردی تەلغرافى مەزکور بە کەمالی ئیفتیخارەوه دەرج و نەشر ئەکەین:

"لە مەجلىسى نواب دا بۆ داود حەیدەرى

"لە ئەسنای موزاکەرەى میزانیەى مەعاریف دا لە عەلەیهى تەعلیمی کوردی موناقلەشەکەتان لە غەزەتەدا خویندراپەوه، حیرەتمان کرد، ئیوه کە ئاگاداری ئیحتیاجاتى مەملەکەت و ئارەزووی میلەت نین، رجا ئەکەین بەم نەوعە جەسارەت مەنوین.

ره ئیسی بەلەدیە، محەمەد عەلى. ره ئیسی دەرگەلە، محەمەد ئەمین. ره ئیسی بالەک، شیخ محەمەد. ئەعزای ئیدارە، مستەفا محەمەد سالح ئەفەندى. ره ئیسی زرارى، ئەسەد. "لژیان، ژ ۶۹

داود حەیدەرى کورپى ئیبراھیم حەیدەرى بوە. لە ئەستەموڵ حەقوکی خویند بو، لە وەزارەتەکەى توفیق سویدی دا (۱۹۲۹) بو بە وەزیری داد.

٤.٣. تهجیندی ئیجباری

دوای تهواووبونی جهنگ گهلی بریتانی داوای گیرانهوهی کوره‌کانی و، داوای کهمکردنهوهی باری گرانی باجی سهردهمی جهنگی نه‌کرد. مه‌سره‌فی هیژه‌کانی بریتانیا له عیراق دا، که له پاره‌ی باجده‌ری بریتانی نه‌درا، به‌مجوره بو:

١٩٢٠	١٩٢١	٣٢,٠٠٠,٠٠٠ پاوه‌نی سته‌رلینی
١٩٢١	١٩٢٢	٢٣,٣٥٥,٩٥٠ پاوه‌نی سته‌رلینی
١٩٢٢	١٩٢٣	٧,٨٠٧,٣٨٤ پاوه‌نی سته‌رلینی
١٩٢٣	١٩٢٤	٥,٧٤٠,٣٥٨ پاوه‌نی سته‌رلینی
١٩٢٤	١٩٢٥	٤,٤٧٩,٧٥٤ پاوه‌نی سته‌رلینی
١٩٢٥	١٩٢٦	٤,١١٨,٤٠٠ پاوه‌نی سته‌رلینی

بروانه: عبدالله فهد النفیسی: دور الشيعة في تطور العراق السياسي الحديث، دار النهار للنشر، بیروت، ١٩٧٣. ص ١١٧٢

یه‌کی لهو مه‌سه‌لانه‌ی له کۆنفره‌نسی قاهیره‌دا باسی لی کرا، کهمکردنهوهی خه‌رجی بریتانیا بو له عیراق. بۆ نه‌وه‌ی خه‌رجی کهم بکاته‌وه نه‌بو هیژه‌کانی کهم بکاته‌وه، بۆ نه‌وه‌یش که هیژه‌کانی کهم بکاته‌وه، بی نه‌وه‌ی ناوچه‌که‌ی له دهمس دهر بچی، نه‌بو هیژیکی خۆجییی له باتیان پیک به‌یینی. له کۆنفره‌نسی قاهیره‌دا که جه‌عفر عه‌سکه‌ری وه‌زیری جه‌نگی حکومه‌تی تازمه‌دازه‌ی عیراق ئاماده‌ی بو، بریار درا جه‌یشی عیراقی دروست بکری بۆ نه‌وه‌ی جیکه‌ی هیژه‌کانی بریتانیا بگریته‌وه بۆ پاراستنی عیراق، به‌تابه‌تی بۆ پاراستنی ئاسایشی ناوخوا.

نه‌ته‌وه‌په‌رسته‌کانی عه‌رمب ئهم هه‌واله‌یان به‌خۆشیه‌کی بی نه‌ندازه‌وه وه‌رگرت و، دوای گه‌رانه‌وه‌ی جه‌عفر عه‌سکه‌ری له قاهیره بۆ به‌غداد،

کەوتنە دانانی رېۆشوینی دامەزراندنی جەیشی عیراقي. ژمارە یەک لە ئەفسەرانی دەرچوی ئاکادیمیە جەنگیەکانی تورکیایان کۆکردەو، لە ناو ئەوانەدا چەند ئەفسەریکی کوردیشیان تۆدا بو. یەكەم یەكە ی جەنگیان بە ناوی افەوجی ئیمام موسای کازما وە دروست کرد و، یەكەم (عەمەلیاتی عەسکەری) یشیان پەلاماردانی سلیمانی بو.

هەر لە سەرەتاوە مشتومڕ، دەربارە ی جۆری دروستکردنی جەیشی عیراقي، لە نیوان دو بۆچونی جیاوازا دەستی پێ کرد. بۆچونیکیان کە بیری نەتەوەپەرستەکانی عەرەبی ئەنواندەو داوا ی دروستکردنی جەیشیان ئەکرد لە سەر بنچینە ی (تەجنیدی ئیجباری) و، بۆچونیکی تر کە بە زۆری بیری سەرانی خێلەکانی ئەنواندەو دژی تەجنیدی ئیجباری و لایەنگری پێکەینانی جەیش بون لە سەر بنچینە ی (تەتەوع). کاربەدەستانی بریتانی پشتیوانی یان لە بۆچونی دوهم ئەکرد. ئەم کێشە یە چوە ناو مەجلیسەو. زۆر جار پڕۆژە ی قانونەکە ی ئەهینرایە مەجلیسەو یان دوا ئەخرا، یان دەنگی تەواوی وەرنەئەگرت. تا سەرەنجام تەجنیدی ئیجباری لە عیراق دا بو بە قانون.

مەبعوسەکانی کورد، هەمیشە دەنگیان بۆ ئەو بۆچوانە داو کە ئینگلیزی لە پشت بو، لە بەر ئەو لەو قۆناغەدا، چ بە دەنگدان لە مەجلیس دا و چ بە نوسین لە رۆژنامەدا، دژی تەجنیدی ئیجباری راوستان. (ژیان) یش داکوکی لە هەمان هەلویست کردو. لە سەروتاریکیدا بە ناوینشانی (تەجنیدی ئیجباری) و مەندوبی هەولێرا نوسیویتی:

"لەم چەندانەدا لە رۆژنامە یەکی (بەغداد تایمس) دا مەقالە یەک لە خسوس تەجنیدی ئیجباری یەو بە ئیمزای مەبعوسیکی موقتەدیری کورد نوسرا بو خۆیندمانەو و، لە عەینی زەمانا بەعزی رەدیە ی پڕ هە یەجانی غەزەتە ی العراق و العالم العربی یشمان دی.

"له بهر ئهوه مهسئلههه تهجنیدی ئیجباری عادهتهن قهزیهیهکی
 جهیاتیهیه بۆ عهناسیری موتهحیدهی عیراق و بیلخاسه لهم وهقتهدا که لهم
 خسوسهوه له لهندهن مفاوهزه جهرهیان ئهکات. به لازمان زانی ئیمهیش
 لهم جیهتهوه فکری خۆمان بهیان بکهین. موچهپیری العراق له ردیهکهیدا
 ئهلی مهبعوسیگ ناتوانی فکریکی زاتی خۆی به غایهیهکی میلی نیشان بدا،
 فهقهت موچهپیر ئهگهر نهختی زیاتر مهعناهی کهلیمهی (نائیب و مومهسیلی) ی
 لیک بدایهوه، تی ئهکهیشته که ههر قسهیهک له دهمی مهندوبیک بیه
 دهرهوه عهکسی سهداي ختایی ۲۰ ههزار شهخسه که موقهدهرات و
 موقهرهراتی حال و ئیستیقبالی خۆیانیان تهسلیم کردوه. جدهن شایانی
 ئیستیغرابه که مهبعوسیگ بتوانی به ناوی وهکالهتی میلیهوه له مهجلیسا رهفر
 وه یا تهسدیقی ههمو نهووه قهوانین و نیزاماتی بکا، فهقهت نهتوانی فکریکی
 خۆی که خۆلاسهی ئهفکاری عمومیهی موهکیلهکانیتی، به غهزهته نهشری بکا.
 "له حالیک مهبعوسیگ له مهسئلهیهکی وا موهیم دا سهلاحیهتداری
 بهیانی رهئی میلهتهکهی نهبی، عهجهبا غهزهتهیهک بۆ نهشری ئهفکاری زاتی
 خۆی چ سهلاحیهتیک ئهبینی و، عهکسی ئهم فکری مهندوبهیی له چیهوه دهرک
 کرد و حوکمی پی ئهکات. ساحیبی ئهم رهديهپانه لازمه بزانی که مهبعوسیگ
 شارهزا و ینگهیشتهو زینفوزی وهک رهواندزی تاکو به تهواوی مهزهپهت وه
 یا مهنفهعهتی تهنبیقی تهجنیدی ئیجباری محاکمه و لهم خسوسهوه ئهفکار و
 ئارا و قاییلیهتی میلهتهکهی خۆی تهحلیل نهکردبی سهربهخۆ قسهی وا ناکات.
 وهک له سهرهوه وتمان فکری رهواندزی خۆلاسهی فکری ئارای عمومیهی
 میلهتی کورده.

"وه ئهم فکر و قهراری میلهتی کورده و ئهم نائیبهمان ههر بۆ ئهمه
 نیه که بی لیکدانهوه فکریک وه یا ریگایهکی موخالهفهت بگری و زدایهتیهک

تەعقېب بىكەت، بەلكو ئەزانى كە لە تەتبىقى ئەمەدا وەكو مەنفعەتتىكى نابى،
يىلعەكس زەرەررىكى زۆرى ئەبى بۇ مىلەت و وەتەنەكە.

"ئەگەر بە تەواوى ئەم مەسەلەيە محاکەمە بىكەين وابدانم كەس نىە
حالى حازر تەتبىقى ئەم قانۇنە موھىمە بە چاك بزانى. چونكە تەبىعى واسىتەى
تەتبىقى تەجنىدى ئىجبارى بۇ ئەوہىە كە مىلەتەكە فېرى خەدەمات و وەزائىفى
ەسكەرىە بىكەت، كە لە حالىكى تەعەروز و ەجوما وەتەنەكەى لە ئىستىلاى
ئەجانبى و دوشمن محافەزە بىكەت و بپارىزى، فەقەت محافەزەى وەتەن بە
خۇشەوېستىنەوہ ئەبى، وەتەن خۇشەوېستىنىش بە نىسبەت مىلەتەكەوہ لە گەل
ەقل و عىلما مەبسوئەن مۇتەناسىبە.

"مىلەتتىك ەتە عەقل و سەوہىە بە دەرەجەبەك نەگەىشتىبى كە پى
بىپزرى تەكامولى كەردوہ ئەم فەكرە عاليەى نابى.

"ەەرچەند ناتوانم بلىم مىلەتى عىراق ەموى جاھىل و ئەم فەكرە
عاليەى نىە، فەقەت ئەتوانم بلىم بە ئەكسەرىەت و ەتە قىسمىكى زۆرى
هېشتا كۆچەرە، بۆنى مەدەنىەتى نەكەردوہ، عادەتەن لە وەزەىەتى دنيا بى
خەبەرە و هېشتا چونكە ەىچ مەكتەبىكى نەدىوہ لە عىلم و مەعرفەت بى
بەھرە ماوہتەوہ، حاسلى وەحشىە. لە بەر ئەمە لەمانە ەىچ ئومىد ناكەرى كە
ئەم فەكرە عاليەيان ەبى و وەتەنەكەيان خۇش بوى.

.....

"لە بەر ئەوہ ەتە ئەم ەشائىرانەمان و جاھىلەكانمان لە نورى
مەعارىف بەھرەمەند ئەبن و حسى عالى محافەزەى وەتەن پەيدا ئەكەن و بە
واجىبى ئەزانن و تەعەروزی وەتەنەكەيان بە تەعەروزی ناموسىيان ئەزانن،
باش نىە ئەم قانۇنە تەتبىق بىكرى و ئەم فەكرە بىپنرېتە ەەىزى فېلەوہ،
چونكە وەكو وئمان غەبرى ئەمە ئىستىفادەى لى ناكەرى و ئەبى بە واسىتەى

رهنجیده‌ی دلی ئەم نەوعە ئینسانانەمان و ئەشبێ بە سەبەبی ئیختیلافاتی ئەهالی، ئیستا بۆ ئیمە لازمە لە پێش ئەمەدا سەعی بکەین کە تەدریجەن بە قەدەر قووت و ئیقنیداری حکومەتە کەمان عەومی مێلەتە کەمان ئیتتیسابی مەعاریف بکات، جاھیلی نەمیشتەو، غەیری ئەمەیش هەول بەدەین بۆ ئیکمالی ئەو هەمو نەواقیسانەمان کە لە ئیقتیسادیات، تێجارەت، زەرەعەت و مەعاریف... دا هەمانە.

"ئەوساکە مێلەتە کەمان پێش کەوت و حسی محافەزە‌ی وەتەنی پەیدا کرد و تەعەشوقی بە وەتەنە کە یەوێ کرد تەتبیقی ئەم قانونە لازمە و بەلکە واجیبە.

"خەتا ئەمەیش دەلیلە حکومەتی ئێرانی درۆسیمان کە هەمو ئەیزانین حکومەتیکی چەند کۆنە و بە تەواوی مۆستەقێلە فەقەت چونکە هێشتا مێلەتە کە‌ی ئەکسەر یەتی جاھیلە لە دوا‌ی ئەوێش کە قانونی مۆکەلەفیەتی عەسکەر یە لە مەجلیسی مەبعوسانیا تەس‌دیق کرا هێشتا ناتوانی تەتبیقی بکات.

"کەواتە لە حیاتی تەجەیدی ئیجباری ئەگەر تەتبیقی قانونی تەدریساتی ئیجباری، هیچ نەبی قیسمی ئیتیدائی بکری باشترە و نەفە‌ی زیاتر ئەبینن. " (ژیان، ژ ٩٢، ٢٩ ی تشرینی سانی ١٩٢٧)

دەربارە‌ی پێکھێنانی جەیشی عێراقی و مشتومڕی تەجەیدی ئیجباری
بەروانە:

الدكتور رجاء حسين حسني الخطاب: تأسيس الجيش العراقي وتطور دوره السياسي من ١٩٢١ - ١٩٤١، ط ٢، بغداد، ١٩٨٢.

جاریکی تریش ئەم کێشە‌یە هاتۆتەوێه کایە (ژ ١٢٨)

۲. ۵. وزارهتی تازه کوردی تیڤا نیه

وزارهته کهی سهعدون هیچ وهزیرکی کوردی تیڤا نه‌بوه. ژیان له سهر ئه‌وه به دهنگ هاتوه، له ژپړ سهردیږی (وزارهتی تازه) دا نویویتی: "ئهمسال به نه‌زهری تاریخی سیاسی عیراقه‌وه سالیکی موسته‌سنا و موهیم بو، له لایه‌که‌وه ئه‌عزای وزارهتی سایبکه به که‌مالی گهرمی و جدیعت خه‌ریکی مقاومتزه بون له له‌ندمن، له‌م لایشه‌وه به عه‌ینی گهرمی و حهرارمت رو‌حی مو‌عاره‌زه له زیاد بونا بو. له سهریکه‌وه فه‌عالیعت و مو‌جاهه‌داتی وه‌فدی عیراقی ته‌قدیر ئه‌کرا، له ته‌ره‌فیکی که‌وه به شیدعت ته‌نقید و مو‌ئاخه‌زه ئه‌کرا. خولاسه له‌م بو‌حرانه‌دا رو‌ئه‌سای سیاسه‌ت ریگای خو‌یان ون کرد، سیاسه‌تی داخلیه‌یان کامیلن وه یا ته‌قربیه‌ن له بیر چوه‌وه، نیهایعت له هه‌وایه‌کی وا پړ فه‌رتنه‌دا قایینه‌ی تازه ته‌شه‌کولی کرد.

"ئهمینم هه‌روه‌کو من، هه‌مو فه‌ردیکی کورد، که خه‌به‌ری زانی جه‌نابی فه‌خامه‌ته‌ئاب حه‌زهرتی عه‌بدولمو‌حسین به‌گ ئه‌لسه‌عدون ته‌شکیلی و‌زارمت ئه‌کات، زۆر که‌یفخۆش بو، چونکه ئه‌وه‌ل داخلکه‌ری وه‌زیری کورد به قایینه‌ی عیراق حه‌زهرتی عه‌بدولمو‌حسین به‌گ بو. له به‌ر ئه‌وه ئیمه له هه‌مو خسوسیک و حقو‌قیکه‌وه ئه‌مه‌لی گه‌وره‌مان به‌و زاته مو‌خته‌ره‌مه هه‌یه. غه‌یری ئه‌مه‌یش هه‌مو که‌س ئه‌یزانی که فه‌خامه‌تی له هه‌مو که‌سی زیاتر له سه‌رامه‌دانی ئه‌شرافی عیراقه و ئه‌نجه‌بی نوجه‌بای میله‌تی نه‌جیبه‌ی عه‌ره‌به. ته‌بیعی زاتیکی وا نه‌حیب و داهی، هه‌مو وه‌قتیک که‌رم و سه‌خای ئه‌بی و، حه‌قیقه‌نه‌ن جو‌ژی ته‌ئهمولیک له لیسته‌ی و‌زارهتی تازه بکری، مه‌علوم ئه‌بی که ئه‌قه‌لیاتی عیراق هه‌ر به‌که له صوره‌تی شه‌خسی وه یا دو شه‌خسا ته‌جه‌سومی کردوه و به که‌مالی هه‌بیعت و وبقار له سهر کورسی و‌زارمت دانیشه‌وه، که‌چی قه‌ومی به‌دبه‌ختی کورد به نه‌زهر ئه‌م ئه‌قه‌لیاته‌وه

ئەكسەرىيەتتىكى ئەزىمەتەشكىل ئەكەن و، ئەگەر موافىقى ئەدل و مساوات و بە پىي نفوسى مەوجودەى حەرەكەت بىكرایە، حەقى ئىشغالى ۳ كورسىيان ئەبو. مەئەللەسەف سەماحەتى بەخشىنى كورسىيەكىشمان لە گەل ئەكرا.

"ئىمە قەومى كورد، هېچ ۋەقتىك ئەمانوئىستو و نامانەۋى حەرەكەتتىك كە زەرە بۆنى تەفرەقە و اجىايەتى تىا بى بىكەين، فەقەت ئەبىنن ئىمە موقابىل بە خلوس و ئىعتىمادمان لە تەنھا كورسىيەكى ۋەزارەت مەحرۇم ئەبىن.

"لە گەل ئەمەيش دا كە ئەم مەحرۇمىيەتە و ئەم تەجاۋزى حەقە، بە ئىنتىزار و ئەدالەتەۋە موقابىلە ئەكەين، كەچى يەكلى لە غەزەتەكانى بەغداد بە سورەتى ئىستىيەزا ئەنوسى كە كورسىيەكى ۋەزارەت بۆ برا كوردەكانمان ھەلگىراۋە فەقەت فەخامەتى ئەبدولمۇحسەين بەگ تەشەئومى لە ئايەتى اتسە رھط يفسدون فى الارض كوردو و ئايەۋى ۋەزارەتى نۆيەم بەدا بە كەس ۋە يا بە تەعبىرە ئەسەحەكەى بىدا بە كورد، ئەكو ئىفسادى ئەرزى عىراق بكن.

"سۇبجانەلأ! ئەۋەلەن، زاتىكى ئەجىب و قەدردان و تىگەبىشتوى ۋەكو فەخامەتى مۇحسەين بەگ هېچ ۋەقتىك فەكرىكى ۋاى ئەكردو و ئاىكات. سانەين، تىغلى مەشروئىيەتى عىراق ھەتا ئىستا ۵ باوك ۋو يا ۵ ۋەزارەتى دى، لەمانە تەنھا دۋانى ئەخىر كورسىيەكى كوردى تىدا بو، نازانم كام يەك لەم پىنچە بە سەمىمىيەت و جەدبەتتىكى ۋەتەنپەرۋەرانە بۆ مەنافىعى مۆلك و مېلەت تى ھەلچون و چ خەمەتتىكى مۇھىمىيان بۆ ئوممەتەكەيان و، چ ئەسەرىكى تەرەقى سىياسى، ئىجتىماعى، ئىقتىسادىيان پىشان دا و مۇفسىدى نۆھەم لى تىك دان؟ ياخود ئەبى رەشى شەخسىك بەرامبەر بە رەشى و ناقدومى ھەشت كەس چ ئەسسىرىكى بىي كە ئىفسادى ئەرزى عىراق بكات؟

"ئېمە بە ناۋى سەلامەتى ۋە تەنەۋە ئارەزۇمان ۋابو كە ھەمو
 ەناسىرى موختەلىفەى عىراق دەست بدەنە بەك و موختەلىق بن و رېگای
 نەشر و دەر كەوتنى بە عزى قسە و نوسىن نەدرى، كە بىى بە سەبەبى
 تەفرەقە و برودەتى بەینى كورد و ەەرەب.

"ۋە دىسان بە ناۋى ەدل و مساۋاتەۋە ئارەزۇمان ئەكرد كە رەئىس
 وزەراى تازە لە تەشكىلى قابىنە كەىدا قەومى كورد بە ئەكسەرىەتى
 موھىمەيەۋە لە بىر نەچۋايەۋە و بە سەخا و كەرەمىكى سەعدونىەۋە ئەۋىش
 ۋەكو ئەقەلىاتەكانى تر نائىلى دو ۋە يا كورسىەك بكدرايە. "لژيان، ژ ۱۰۲

۴. ھەنسەنگاندنى كارى مەبەۋسەكانى كورد

"بە موناسەبەتى حلولى ئىجتىماعى مىليەۋە بو مەندوبە
 موختەرمە كانمان

"نائىب و واجىباتى

"ئۈصولى نىابەت ئۈصولىكى دىمۇقراسىيە. ئەمرو دەرەجەى ئەھمىيەت و
 لزومى ۋەك (موتاعەرەفە) بەكى لى ھاتوۋە لىدۋانى زائىدە. ئەساسى
 مەۋزۋى ئېمە تەدقيق و تەحقىقى ئەم ئۈصولى موھىمەى ھەياتىيە نيە، چونكە
 تەقريبەن لە ئەۋاخىرى ەسرى ھەزدەمەۋە ھەتا ئىستا، ەولەما، تىگەيشتۋانى
 غەرب و شەرق خەرىكى تەشۋىرىچى ئەم مەسئەلەيەن. باۋەر ناكەم كەس مابى
 ئىنكارى چاكى ئەم ئۈصولى ئىدارەى ھكۈمەتە بكت.

"ئەۋى ئېمە كىردومانە بە سەر لەۋجەى مەقال: ۋەزىفە و واجىباتى
 ۋەكەلەى ئۈمەتە. لاعەلەلتەعین ھەر ئۈصولىك ۋەلەۋ ھائىزى ھەمو نەۋعە
 ئەۋصافىكى نافع بى، بە شەرتى ھوسنى ئىدارە و ئىستىعمال نەكرى،
 فايئىدەيەكى مەتلوبەى لى ئستىھصال ناكرى. بىنائەن ەلەيەى ئەم ئۈصولى

نیابه‌تەیش ئەگەر لە تەرهف ساحیب لیاقت و ئیقتیدارەوه تەتبیق نەکری، لە جینگەى نەفع زەرەر ئەبەخشى.

"لە پاش ئەم موقەدیمەیه بیینهوه سەر رۆحى مەسئەله، ئیوه ئەى حەزەراتى وه کیلانى ئومەتى بېچارەى کورد، ئەم خیتابەمان لە گەل ئیوهیه. ئەبى بزائن که هەمو قەوانین و نيزاماتى حکومت تا ئیوه تەسدىقى نەکەن ناکری، وه لەم خسوسەوه مەسئول، ئەم مەجلیسەى ئیوهیهیه، ئەم مەجلیسە به جارى تەمسىلى مەلەتى عىراق و فەردەن فەردەن هەر ئەعزایەکیشى تەمسىلى مەلەتەکەى خۆى ئەکات، کولى مەندوییک لە تەرهف ۲۵ هەزار کەسەوه تەوکیل کراوه وحقوقى ئەم ۲۵ هەزار کەسە تەودىعى ئۆبالی ئەو کراوه، ئەو کورسیهى که لە مەجلیسا ئیشغالى ئەکەن شەرەفیکى ۲۵ هەزار کەسى ههیه و ئەبى بزائن که دائىمەن هەر یەکیک لە ئیوه ۵۰ هەزار چاو چاوه‌روانى خزمەت و فەعالیەتى لى ئەکات.

"ئەمە ۳ دەورەى ئیجتیماعیهى موهمى نیاپیه‌تان تى پەرەن کەچى هیشتا مەلەت لە ئیوه به تەواوى سەعیەک و فەعالیەتیکى نەدى. تەبیعی لە حەزەراتى ئیوه بەعزیکتان چاوتان پى کەوتوه وه یا بیستوتانە که ئەلویەکانى جنوب ئەمڕۆ لە خسوس هەمو شتیکەوه تەکامولى کردوه هەمو ماله‌زەمەیه‌کى بۆ ئیحزار و هەمو ئیحتیاجاتیکى دەفع کراوه، تەبیعی لیوانەکانى خۆپشتان دیوه. لازمه موقایەسەى بکەن. عەجەبا ئەسبابى ئەم هەمو نوقسانیه‌ته و دواکەوتنەمان نازانن، تەبیعی ئەیزانن که مەندوبەکانى ئەوان لە داخلى حدود و سەلاحیەتى خۆيانا هەمو نەوعە تەشەبوساتیکیان کردوه. واجیباتى مەودوعەى خۆیان به جى هیناوه و بۆ مەلەتەکەیان تى کۆشاوان. هەتا بەم نەوعە مەلەتەکەیان مەمنون و خۆشیان لای ئەوان خۆشەویست کردوه.

"ئەبىنن كە ئەكسەر لە نوابەكانى جنوب بۇ فەحس و تەدقيقى ئىحتىياجى ئىقتىسادى، عىلمى، سىجى ئەسورپنەو و ھەتا خارىجى مەنتىقەى ئىنتىخابەيان ئەگەرپن، لە زەرورەت و لەوازيماى مېلەت تى ئەگەن، بۇ پېكېننى ئەمانە ئىرشاد و تەوسىيەى حكومەت ئەكەن و، بەو نەوعە واجىبىاتى موقەدەسەى خۇيان ئىفا ئەكەن. كەچى ھېشتا زۆر لە ئىوہ ئەمەندە مەراقى نەكردوہ كە لە داخلى مەنتىقەى ئىنتىخابەى كەى خۇيا گەشتوگوزارى بكات، ئىحتىياجى زەرورەتى مېلەتەكە تەدقيق و بۇ ئىكمالى نەواقىسى تەشەببوسىك بكات.

"وەقتى بى لىكدانەوہ كە دەستى تەسوپتيان بۇ قانونى لرهسمى فەواكېه و ئەسمارا ھەلېرى ئەبوايە بتانزانايە كە فەرمانى ئىفلاسى و مەحبوبنەوہى مېلەتىك ئىمزا ئەكەن.

"لازم ئەكات ھەزەرەتى ئىوہش، عمومى مەندوبەكانى كورد: لە زەمانى عوتلەدا گەشتوگوزارى عمومى ئەرازی لىوا، قەزا، ناچى، ھەتا دېھانەكانى مەنتىقەكەتان و مەنتىقەى يەكترى بفرمون و، لە رۆجى ئىحتىياجى مېلەتەكە تى بگەن و ھەموتان دائىمەن موشەفېق عەبنى وەكو رۆجىكى جىسمىك ھەرەكەت بگەن، ئەم نەواقىساتانە و ئىحتىياجى مېلەتەكە ئەبىنن ئىرشاد و تەوسىيەى حكومەتى بگەن و ئەگەر وا بەو نەوعە ئىتېفاق و شارەزى مەناتىقى يەكترى بىن ئەتوانن دائىمەن لە مەجلىسا كىتلە و پارتىيەكى موھىم و بە قومەت تەشكىل و ئىحتىياجى مېلەتەكە بە ئەكسەرىيەت بە حكومەتى ئىكمال بگەن. وە مېلەتەكە لە زەرەر و زىان محافەزە و وىقايە بفرمون، ئەوسا مېلەت بە كەمالى جەدېتەوہ فەخرتان پىوہ ئەكات و بە موقەدەستان ئەزانى.

"ئىتر رجا ئەكەين كارىكى وا بىكەن كە بۇ ئىتتىخباتىكى كە بە شەرەفەو ئومىدى تەوكىل كىرنتان لە مەلەتەكە بىكەن. ئىتر ئىتتىزارى فەعالىيەت و مەساعى مەشكۇرەتان ئەكەين." (ازيان، ژ ۸۷، ۲۵ ى تشرىنى ئەوملى ۱۹۲۷)

بى ئەچى ئەم وتارە نائىبە كوردەكانى تورە كىردى بۇيە لە ژ ۹۶ دا لە ژىر سەرنەوى اتەلەبى عەقۇ دا وتارىكى تىر نوسىو. وتارەكە كۇيا داواى لى بوردن لە نائىبەكان ئەكا، بەلام وەكو لە ناوەرۇكى وتارەكەدا دەرئەكەوى، تەنيا باسى ئەمىن زەكسى بە چاكە كىردو و داواى لىبوردنى بە تەنيا لەو كىردو، بە چەشنىكى ناراستەوخۇ رەخنە و كەلەبەكانى خۇى لە نائىبەكانى تر دوبارە كىردوئەو. نوسىوئى:

"لە غەزەتەى ژمارە ۸۷ و ۲۵ ى تشرىنى ئەوملى ۹۲۷ دا بە موناسەبەتى كۆبونەوئەى مەجلىسى مەبوسانەو لە خسوس نائىبە موختەرەمەكانمانەو مەقالەپەكمان نوسى بو، وەكو زانىومانە ئەم مەقالەپە بو بە سەبەبى دىگىرى قىسمىك لە مەندوبەكانمان.

"ئىمە ھەمو وەقتىك ئەم زاتانە موقەدەس و، عادەتەن چۈنكە وەكىلمانن بە گەرەى خۇمان و، بە موختەرەم و عالى ھەمو قەومەكەمانى ئەزانىن.

"مەعلۇمى ھەمو شەخسىكە ئەمىرۇ مەلەتى كورد لە ھەمو قەومىك باخسوس لە دراوسىكانمان زياتر دواكەوتو و ئەمىرۇش عەسرى تەرەقى و ھەولدان و پىشكەوتنە. مەلەتىكى دواكەوتو تەبىئى نازى و ئەكەر ھەروا بىمىنئەو ھەقى ژيان و ھەتا نان خواردنى نابى و بە بەشەر ناناسرى. لە بەر ئەو ئىمەش مەجبور بوين بۇ خاترى تەلافى مافات بىكەين و ھەر بەم نەوعە

نه‌مپینه‌وه وه‌کیله موخته‌ره‌مه‌کانمان ته‌شویق بکه‌ین که له خه‌لقی که زیاتر سه‌عی‌مان بۆ بفرمون، که خیراتر بۆ ساحه‌ی مه‌ده‌نیته هه‌نگاو به‌اوین.

"ئیمه قه‌ت ئینکاری سه‌عی و فیداکاری ئهم زاتانه ناکه‌ین و مه‌ندوب و وه‌زیریکی وه‌کو مه‌عالی ئهمین زه‌کی به‌گ که عیلم و عیرفان و فه‌زیله‌تی ئهمرۆ فه‌وقی هه‌مو که‌سیکه و به ئومیدی خدمه‌تی وه‌تن و میله‌ته‌کی له دیاریکی دوره‌وه ته‌یی مه‌سافه‌ی کرد له حالیکی وا موهم دا که میله‌ت زۆر لزومی به‌ زات و شه‌خسی وا فه‌عال بو ته‌شریفی هینایه‌وه و، له‌وسایشه‌وه هه‌مو ئانیک به هه‌مو قوه‌تیه‌وه بۆ ته‌ره‌قی و پیکه‌ینانی هه‌مو ماله‌زه‌مه‌یه‌ک و نو‌قسانیه‌تی میله‌ته‌که هه‌ول و ته‌قه‌لای دا و، ئهمرۆکه هه‌مو ئه‌یبینین زۆر نو‌قسانیه‌تی بۆ ئیکمال کردین. که دائیمه‌ن له پێش چاوی میله‌ته و له فکر ناچیته‌وه. عه‌جه‌با چۆن ئه‌بێ له عه‌له‌یی ببین. حاشا ئیمه قه‌ت جه‌ساره‌تی وا ناکه‌ین زاتی عالی و شه‌خسی وا موقه‌ده‌س دائیمه‌ن ته‌قدیر و ته‌قدیس و ئیله‌ل ئه‌به‌د ته‌مه‌نای مو‌فه‌قیه‌ت و ته‌شه‌کوری خه‌دماتی مه‌شکوره‌ی ئه‌که‌ین.

"ئیس‌تیرحام ئه‌که‌ین که به نه‌زه‌ریکی خراب ته‌ماشای مه‌قاله‌که نه‌فرمون، چونکه له غه‌یری ئه‌وه که زیاتر بۆ هه‌ول‌دانی ئیکمالی نو‌قسانیه‌تی میله‌ته‌که نه‌بێ ته‌شویقیان بکه‌ین هه‌چی تر نا‌ئین و، هه‌ج حه‌قی‌کمان نه‌ه‌ بیلین و، دائیما ته‌مه‌نای مو‌فه‌قیه‌تیان ئه‌که‌ین. هه‌ر بۆین."

مەجلىسى نواب

(دەۋرى دوم)

۱۹۱ ي ئابارى ۱۹۲۸ ۱ ي تەموزى ۱۹۳۰

دەۋرى ئىتتىخابى دوم

۱. وتارمىكانى ژيان

"قەسەى حق وەلەو رەقىش بى نابی كەس بى ناخۇش بى
"وەكو تەماشى ئەكەم و ئەيىنم، لە سەلىمانى و لە خارىج، زۆر كەس و
ئەنواعى ئىنسان خۇى حازر كىردو و تەشەببوسات ئەكەن بۇ ئەوە كە بىن بە
مەبوس.

"ئەم زەوتانەش قىسمىكىان بە بى مەسئولىيەت موقابىل بە مىلەت خوا
كىردونى بە مەبوس و بە قەد مەبوسى كە بۇ مىلەتى خۇى سەرفى ھەمىيەت
و غىرەتى كىرد بى، حورمەت و شەرف و ئەملاك و سەرۋەتيان ھەيە و، لە
نەزەر عموم دا زۆر بە ئىعتىبار و نفوزن، لاکىن مەغلەسەف چوتكى
لەمەۋپىش تەحسىلى مەكتەب لەم مەحتەدا موھىم و مەتەب نەبو،
باخسوس بۇ پىاۋىك كە ساحىبى سەرۋەت و ئەمەلاك بو، دلى نەھاتو
ئەۋلاد لە خۇى دور بختەو و بىنئىرئە مەكتەب و زىاتر مەغرور بە سەرۋەت
و ئەملاك و ئىعتىبارى ئەۋلادى لە تەحسىلى مەكتەب و مەكاتىبى عالى مەحروم
كىردو و بە سايەى شەرف و ئەملاكىانەو بە حورمەت ژىاون و، ئىستائىش
لە نەزەر ئەھالىدا ئەو شەرف و حورمەتە باقىە، فەقەت چوتكە لە مەكاتىبى
عالىدا تەحسىلىان نە ئەم وەزىفە موھىمەيان بى ناكى، ھەر نىا مەحبوب
ئەبن، چوتكە ئەمرو وەزىفە نە كە لە وەزىفەى مەبوسى موھىمتر بى وەكو
وەزىفەى تر نە ھەر موقابىل بە شەخسەك مەحبوب بى. مەحبوبى

مهبعوسی موقابیل به میله تیکه. مهبعوسی موقتهدیر و زبان زان و عالم و
 ساحیب و بجدان و به حه میهت بی، میله تیک بهرز ئەکاتهوه و ولایتیک مهعمور
 و ئاوه دان ئەکات. خوانه کرده عه کسی ئەمه بی، میله تیک دوا ئەخات و
 ولایتیک و یران ئەکات و خوشی رهزیل و بی حورمهت ئەبی.

"کهوابو یه کی له هه مو خسوسی کهوه خۆی لایق نه بینێ و نه زانی لهم
 وهزیفه یه دا مهحجوب نابی، نابی و حه یفه ته شه بوس بهم وهزیفه یه بکات و
 ئوبالی میله تیک بخانه ئەستۆی خۆی و ئیعتیباری خۆی لای میله ته که مهحو
 بکاتهوه. به عزیزی تر هه ن که خۆشیان ئەیزانن ئەم وهزیفه یه یان پی ئیفا
 ناکری و ناشین به مهبعوس که چی مه نفعه تی زانی سهوقیان ئەکات
 ته شه بوس بۆ ئەم باره قورسه بکه ن. ئەمانه ش دو که لیمه خۆیندنی ئیبتیدائی
 وه یاخود چه ن روژیک له مهئموریه ت دا موسته خده م بون، چوار که لیمه فیر
 بون سهوقی ئەم ته شه بوسه ی کردون. مهبعوسی هه ر ته نها به خۆیند و
 خۆینده واریش ته وای نابی، نابی له بهر بی مهئموریه تی و یاخود بۆ ته رهقی
 مهئموریه ت ته شه بوس بکات، مهبعوس ئەبی میله ته ره وهر بی، ساحیب
 ئەخلاق، و بجدان و رهحم بی، عالم و زبان زان بی، مهوقیعی ئیجتیماعی لای
 میله ته که ی بی، مه نعه ته ره ست نه بی، له ئیحتیاجاتی میله ت چاو نه پۆشی، به
 سه بات بی، رۆخی خۆی فیدای مه نعه تی میله ت بکات و بتوانی موجدله له
 گه ل ئەو ته حسیلدیدانه بکات که له و مهجلیسه دا موجدله و سهعی بۆ
 وه ته نی خۆیان ئەکه ن، چونکه هه مو ئەیزانین له و مهجلیسه دا حه یات و مه مات
 به ش ئەکری. هه ر میله تیک مهبعوسی چاکی بیی بهر حه یات ئەبی، عه کسی
 چاک بی مردن به شیئی.

"ئهمجا کهوا بو حه یفه گوهر دۆراندن، رجا ئەکه م له سه ر ئیوه فهرزه
 بهم نفوز و حورمه ته وه سهعی بکه ن و ته نویری ئیمه مانان بکه ن تا به عموم

پیاوی لایهق، تهجره به دیده و ئه ربابی خۆی بدۆزینهوه که ئهم باره گرانه
 بدهین به سهريانا. ئهم قسانهم به بى ئه ده بى عهد مه کهن وه لا که سم نيه
 چاوى له مه بعوسى بى و خۆيشم له ئیوه نالایه قتر! حه قیڤیژى قسه رهق "ئزيان،
 ژ ۱-۱، ۹ ی شوباتى ۱۹۲۸

"خيتاييکه موقاييل به ههمو ميله تی کورد

"ئيوه ههمو ئه يزانی به بى قهرارى عيسبه تول ئومه م ئهمرۆ ئيمه له
 گهل حكومه تی عيراقا ئه زين و ههمو موقه ده رايتيکمان له گهل ئه وانا يه. له
 ههمو شتيك زياتر سه به ب و ئاله تی ته ره قى و ته عالى ميله تيک قه وانين و
 نيزاماتى حكومه ته که يه، يه عنى ته ره قى ميله تيک له گهل قه وانينى
 حكومه ته که يا مه بسوتن مونه ناسيبه، باش بى ئه بى به واسيته تی ته ره قى
 ميله ته که، خراب بى ميله ته که دوا ئه خات و مه حوى ئه کاته وه. وه ههمو يش
 ئه يزانی ئهم قه وانين و نيزاماته ههموى بۆ ته دقيق و ئيسلاح و ته سديقى
 ته وديعى مه جليسى مه بعوسان ئه کرى. ته بيعى ئه وسا ههمو مه بعوسىک له
 گهل قابيليه تی ميليه ی و ويسعه تی ئه رازى ليواکه ی دا موقايه سه ی ئه کات،
 ئه گه ر بۆ ته ره قى و پيشکه وتنى ليواکه موفيد بو ته سديق وه ئيلا به
 ئيعتيرازيکى مه عقول هه تا ئه بى به سه به بى ته ره قى ليواکه ی بۆ ئيسلاحى
 هه وڵ ئه دا. ئينجا که وابه بۆ ئهم جيگايه پياوى فه عال، موقته دير، وه ته نه ره وهر
 و ميله ت خۆشه ويست به عه مل دى.

"ئهمرۆ ليواکانى کورد دواکه وئوى ههمو عيراقه. ئه ميش به واسيته ی
 مه بعوسه کانمانه وه بو. چوتکه ئه و مه بعوسانه ی که له ئه ومل ده وره دا
 ئينتيخابمان کردن ههموى نا فه قه ت به ئه کسه ريته هيج ئه وسا فيکى
 مه بعوسيان تيا نه بو. پياوى ئه و مه جليسه نه بون. هه ر يه که يان بۆ مه نفه عه تی
 خسوسى خۆيان مه نفه عه تی عومومى ميله ته که يان واز لى هينا بو. بۆ خاترى

خوځيان گه وره بڼ ههړ په كه ټينټيسابى كرد بو به په كى له ومزيره كان و پياوه
به دهسته كانى ترموه. عاده تن وهكو مادونيكي ټهوان تايعى ههمو ټهفكار و
ټهواميريان بون. هه تا نه تيجه وا دوايان خستين و له ههمو ټهسابيكي تهرقى
مه حروميان كړدين.

"ټينجا ميلهت خو ټه مانه مان زانى له وانوه تهره به په كى باشمان دى.
لازمه عه قلمان پټه وه سهر. ههمو ټه هالى ليو ايهك به جدى تى بكو شين كه بو
ټهم جيگايه پياوى باش، فعال، موقته دير، ميله تهرور و وه تن خو شهويست
ټينټيخاب بكهين. چوتكه ټهمه بو حيات و ټيستيقبالىكي چوار ساليه.
خودانه خواسته ټيتر ټه كهر لهم حاله يش زياتر دوا بكهوين، جهبرى مافاتي
قابيل نابى و په شيمانى فائيده ناكلت. ټيتر خو تان و غيره تان احب الوطن من
الايمان ټه بى به دل و به گيان بو وه تنه كه مان همول بدهين." (زيان، ژ ١٣،
٢٣ ى شوباتى ١٩٢٨)

"به موناسه به تى ټينټيخاباتى تازهى مه بعوسانه وه چهنه قسه په كى رهق
ټهمما خو ش

"لهم به ينه دا به موناسه به تى ټينټيخاباتى تازهى مه بعوسانه وه شارى
سليمانى ومزعيه تيكي عه جايي به سهر هاتوه. له ههمو كو لانيك، له ههمو
چاينخانه يهك و ديوه خانه يهك، قسه و به حسى مه بعوسى تيكرار ټه كړي ته وه.
حه تا ده وائيرى حكومت، ستونى غزه ته، بهم مهوزوعه ټيشغال كراوه.
ههر كه سه به نه وعيگ ته شويقات بو خو ى وه يا بو خزميك و دوستيكي
ټه كلت. ټهوانه ى كه ټيقتيدارى كاتيكي دائيره يه كيان نيه ههواى مه بعوسى
كه لله يانى پر كړدوه. ټهوانه ى تا ټهمرو كورديت و ميلليه تيان پى عار بوه
ټهمرو به لافى فيداكارى و وه تنه تهرورى كوي عالميان كه كړدوه. ههر
كه له يهك ههر ټانيك نه وعيگ نه قهرات تيكرار ټه كانه وه. وه كو به رخه كه

نیستا، دایکی من رهش بو، هەر یه که روژی نهووعه ئهلیبسه له بهر ئەکات و له نهووعه شکلیکی موختهلیف دا خۆی نیشانی میلهت ئەدات، خۆ موخابهرات و کاغەزی ئیلتیماس ئەوهنده زۆر بوه پۆستهی ئەوهنده گران کردوه که موتهعههید به ئوتوموبیل پی هەلناگیری. ئیشتیاق و فیداکاری بهعزیک ئەوهنده له غهلهیان دایه که تهحهمولی جوابی کاغەزهکانیان ناتوانن بکهن خۆیان بیلزات به شوین کاغەزهکانیان دا دینه سلیمانی. زائیرین ئەوهنده زۆر بوه دیوهخانانی پر کردوه. ئیمه بیستومانه که له کوردستانا هەر گەزۆ ئەباریت، نهمانزانیوه که ئەمسال پهلای مهبعوسی داوه. فهقهت ئەی میلهت! ئەی برادهرینه! قسهی راستان عەرر بکه، ئەم ههمو فیداکاریه، ئەم کوسهرتی ئیشتیاقه، ئەم کۆمهله لاف و گەزافه، موحهقهق بزانه هەر بۆ معاشه مهبزوله کهیه، هەر بۆ پرکردنی گیرفانه له مهسکوکاتی متهنویه.

"خۆزگه حکومهت ئەم خزمهتی وهتهنهی مهجانن تهکلیف بکردایه و معاشی مهبعوسی بکردایه به صد روپیه، ئەو حهله فیداکار، وهتنپهروه بوار دهری ئەخست. به ئیعتیباری عموم نالیم، فهقهت به ئەکسهریهت که زاهیرن به زمان ئەم وهعدانه به ئیوه ئەدن، ئەم فیداکاریه که پی نیشانی ئەدن، کهچی له دلدا له گەل شتیکی که خهریکن. ئەوان پلانی خۆیان دهمیکه ریک خستوه: لهم ئەدواری ئیجتیماعه دا چهند معاش وهرئهگرن؟ چهندي سهرف ئەکهن؟ چهندي پاشهکهوت ئەکهن؟ ههمویان حساب کردوه. له سهر چ جادهیهک، کهلاوهی چ قوربهسهریک به ههرزان ئەکرن و لهو کهلاویهدا چ نهووعه بینایهک دروست ئەکهن؟ وه یا چ دییهک ئەکرن ههموی بهریکوپینکی پرؤغرامه کهی که به خهیاڵ تهرتیبیان کردوه له گیرفانیانایه. (مزگهوت روخواه، میجرابی ماوه)

"ئەي میلهت! موحهقهق بزانه ئەبی خۆت بهزهیت به خۆتا بیتهوه.

"فهقمت ها ئهم قسانهم بۆ ئهوه نيه كه ئيوه مهئوس بن، زاتهن له سهروهو و ئهم قسهيهه به ئيعتبارى عمومى نيه، له ناو خوئانا ئينسانى فيداكار، وهتهنپهروهو، موستهعيد ههيه. زۆر چاك چاو بگير، زهريف ورد بهروهو، له روا دامهينه، خزم و ئاشنا تهماشا مهكه، ئهوى به كهلكت ديت، ئهوى دهرمانى دهردت ئهكا، ئهوى ئيعتمادت به عيلم و سهويهى ههيه، ئهوى قيمهتى لاي تو مهعلوم و موجهربه، حاسلى ئهوى حهيات و مهياتى ئهوى، سهعادت و فهلاكهتى له گهلى توذا موشتهرهكه، ئهوه ههلبزيره، پرؤگرامى داوا لى بكه، پشت به يهكيك ببهسته امه بهسته. نم كه ئاگرت تى بهر بدا و خوئى له دورهوه سهيرت بكات ئيتتر:

من آنچه شرط بلاغ است با تو ميگويم

تو خواهى از سختم پند گير و خواهى ملال "اژيان، ژ ١٤، ١ ي مارتى

١٩٢٨

٢. پيگهينانى مهجليس

١.٢. نامزديى

"ئهمجاره بۆ ئهوهى له تهرف ئههالى ليوای سلیمانیهوه ئينتيخاب بکړين و ببن به مهندوب موافيقى ئيستيدعايهك كه تهقديمان كړدوه جهنابان: ناميق بهك كورپى على پاشا كه دانيشتوى موسله و، ئهمهد نورى ئهفهندي موديري پوخته و تهغرافى كهركوك نامزهدى خويان ئيعلان كړدوه." (اژيان، ژ ١٢، ١٦ ي شوباتى ١٩٢٨)

"بۆ زانينى ههمو

"ساكيني قهزاي ههلهبجه جهنابي ئهمهد بهك زاده على بهك بۆ ئهوهى له تهرف ئههالى ئهم ليوايهوه ئينتيخاب بکړى و ببي به مهبعوس به ئيستيدعاى رهسمى نامزهدى خوئى ومزع كړدوه.

"جهنابی سهبرى ئهفهندى حاجى على ئاغا بۆ ئهوهى له ليوای سلیمانی دا ئینتیخاب بکری و ببی به مهبعوس ئههجاره له تهرف دو سهه شهنسى ئهم ليوایهوه به مهزبهته تهرشیح و نامزهدىیان وهزع کردوه. "اژيان، ژ ۱۰۵، ۸ ی مارتى ۱۹۲۸

"نامزهدى

"له ئهشرفى سلیمانی موتهقاعید میرلیوای ئهركانى ههرب موختههرم حاجى مستهفا پاشا بۆ مهبعوسى ليوای سلیمانی نامزهدىی خوی وهزع و ئیعلان فهرموه.

"له بهگزهدهی جاف جهنابان ئهحمهد موختار بهگ و جهمال بهگی کورپی جهمیل بهگ له ههلهبچهوه و، له خهلقى سلیمانی و دانیشتوی بیروت سابق بیکباشی ئهركان ههرب جهنابی ئهحمهد زهکی بهگ له بیروتهوه بۆ ئهوهى له تهرف ئههالی ئهم ليوایهوه ئینتیخاب بکری و بین به مهبعوس نامزهدىی خویان وهزع کردوه. "اژيان، ژ ۱۰۸، ۵ ی نیسانی ۱۹۲۸

"بۆ زانینى ههمو

"موختههرم جهنابی سهیغولا بهگ کورپی عیزهت بهگ بۆ ئهوهى ئینتیخاب بکری و ببی به مهبعوسى ئهم ليوایه له تهرف ئههالیهوه به مهزبهتهیهکی دوصهد ئیمزایی نامزهدییان تهلهب و وهزع کردوه.

"جهنابی ماجید ئهفهندى کورپی مستهفا ئهفهندى قازی بۆ ئهوهى ئینتیخاب بکری به مهبعوسى ئهم ليوایه له تهرف ئههالیهوه به مهزبهتهیهکی دوصهدوپهههنا ئیمزایی نامزهدییان تهلهب و وهزع کردوه. "اژيان، ژ ۱۱۰، ۱۹ ی نیسانی ۱۹۲۸

"بۆ زانینی هه‌مو

"له خه‌لقی سه‌لیمانی دانیشه‌توی به‌غداد حاجی مه‌لا سه‌عید ئه‌فه‌ندی
که‌ر کوکلی زاده بو ئه‌وه‌ی له ته‌ره‌ف ئه‌هالی لیوای سه‌لیمانیه‌وه ئینتیخاب بکری
به مه‌بعوس له سه‌ر پرۆگرامیکی که له ژیره‌وه ده‌رج کراوه نامزه‌دی خۆی
وه‌زع کردوه:

۱. موعاهه‌ده له گه‌ل ئوممه‌ت ئه‌که‌م که به قه‌ده‌ر ناقت سه‌عی بکه‌م
بۆ ئیستیقلال تام که هیچ گرنیه‌کی نیا نه‌بی.

۲. غایه‌ی ئه‌مه‌لم ئه‌مه‌ته‌ میله‌تی عیراق و بریتانیای عوزما دائیمن له
حالی دۆستی و مه‌سالیحی ئینگلیز له عیراقا مه‌حفوز ببینم.

۳. سه‌عی و ته‌شویقی سوڵتاتی محه‌لیه ئه‌که‌م بۆ ته‌عدیلی به‌عزی
قه‌وانین و ئه‌شکالی مه‌وزوعه‌ی حازره وه‌ک ئوسو‌لی جیبابه‌ت (ضریبه) به
سوره‌تیک موافیقی مه‌سه‌له‌ته‌ی زوراع و موکله‌لین بی.

۴. موافقه‌ت له سه‌ر هیچ قه‌راریک ناکه‌م له مه‌جلیس ده‌رچی که
حقو‌قی میله‌ت پایه‌مال بکات وه یا موخیلی ئیستیقلال بی. "لژیان، ژ ۱۱۱، ۲۶ ی
نيسان ۱۹۲۸

"بۆ زانینی هه‌مو

"مه‌عالی ئه‌مین زه‌کی به‌گ بۆ ئه‌وه‌ی له ته‌ره‌ف ئه‌هالی ئه‌م لیوایه‌وه
ئینتیخاب بکری به مه‌بعوس به ته‌لغراف نامزه‌دی وه‌زع فه‌رموه.

"ته‌لغرافیک که له ئه‌حمه‌د نوری ئه‌فه‌ندیه‌وه هاتوه

"بۆ حه‌میته‌ندانی ژیان

"وه‌کو له وه‌قتی خۆیا له گه‌ل سه‌عاده‌تی موته‌سه‌ریف و زه‌واتی
موخته‌ره‌مه‌وه قسه‌ کرا بو دیسان ته‌رشیح به واسیته‌ی حکومه‌تی
مه‌رکه‌زیه‌وه ته‌مه‌نا ئه‌که‌م. فائیده له ئیمه مه‌ئمو له. که‌ر کوک ئه‌حمه‌د
نوری "لژیان، ژ ۱۱۳، ۱۰ ی مایسی ۱۹۲۸

۲.۲. دیاری کردنی مونته خیبی ئه وهلی

ههلبژاردن راستهخۆ نهبوه، بهلكو به چهند قۆناغێك دا روڤشتوه. سه رهتا لیستی ناوی ئهوانه دیاری کراوه که مافی دهنگدانیان ههبوه. چونکه دانیشتوانی ولایت ههمویان مافی دهنگدانیان نهبوه. ئافهرت مافی دهنگدانی نهبوه، ئهم مافه به تهنیا هی پیاوان بوه، له ناو پیاوانیش دا ئهوانهی که ملک و مالیکی دیاریکراویان ههبوه و سالانه له چهردهیهکی دیاریکراو زیاتر باجیان داوه. بهمانه وتراوه مونته خیبی ئه وهلی. هاوولاتیانیك که موک و مالیان نهبوه مافی دهنگدانیان نهبوه. مونته خیبی ئه وهلی مافی ههلبژاردنی مهبعوسی نهبوه، بهلكو مافی ههلبژاردنی چهند کهسیکی ههبوه له گهړه که کهی خۆیان دا که پێیان وتراوه مونته خیبی سانهوی. مونته خیبی سانهوی مافی ههلبژاردنی مهبعوسه کانی ههبوه.

"ئیعلا ن

گۆڤژه	دەرگای مزگهوتی شیخ محهمه دی ئاله کی
مه لکه ندی	پیش چاپخانه ی همه ئاغای ئه وره حمان ئاغا
دەرگه زین	دەرگای خانه قای مه ولانا
کانی ئاسکان	دەرگای مزگهوتی گه وره
سهر شه قام	دەرگای مزگهوتی مه لا حامید
چوار باغ	دەرگای خانه قای مه شوی
جوله کان	که نشته ی قهره داغی

دهفته ری مونته خیبی ئه وهلی محمه کانی شاری سلیمانی، که له هه یهته ی موختاریه وه وه رگیراوه، به و جیگایانه ی که له سه ره وه نوسراوه له روژی ۲۰ ی شوباتی ۹۲۸ دا ته علیق کراوه. ئهوانه ی که ئیس میان له و دهفته رانه دا ته سجیل نه کراوه وه یا ئهوانه ی که حقه ی ره ئی یان نه و له و دهفته رمه دا ته سجیل کراون، حاسلی ئه و شه خسانه ی که ئیعتیرازیکیان هه یه له

تاریخی تهعلیقوهه ههتا حهوت روژ تهتوانن موراجهعهت بکهن به ههیهتهی تهفتیشیه و ئیعتیرازه کهیان دهرمیان بکهن له دواى ئهم مودهته ئیعتیراز قبول ناکری. بۆ ئاگاداری ئیعلان کرا. ههیهتهی تهفتیشیه" (ژیان، ژ ۱۰۳، ۲۳ ی شوباتی ۱۹۲۸)

۲. ۳. هه ئیزاردنێ مونتەخیبی سانهوی

"ههوالی داخلی

"ئینتیخابات

"به مونساهبهتی تهواوبونی دهفتهری مونتەخیبه ئهوهلهکان ههیهتهی شوعبهی ئینتیخاباتیهی سلیمانی و میعادی قانونیهوه، دهست کرا به ئینتیخابی مونتەخیبه سانیهکانی ناوشار.

"له گهرهکی مهلکهندی، جهنابان: حهمه ئاغای عهبدورهحمان ئاغا و، مهحمود ئهفهندي رهئیسی بهلهدییه و، میرزا ئهحمهدی حاجی قادر و،

"له گهرهکی گوێژه، جهنابان: حاجی مستهفا پاشا و، حاجی ئیبراهیم ئاغا و، میرزا توفیق قهزاز و،

"له گهرهکی دهرگهزین، جهنابان: حاجی مهلا محیدین ئهفهندي و، غالب ئاغا و، مهجید ئهفهندي و،

"له گهرهکی کانی ئاسکان، جهنابان: مهجید ئهفهندي حاجی رهسول ئاغا و، شیخ محهمد ئهفهندي گولانی و، کهریم بهگی محهمد فوناد بهگ و،

"له سهershهقام، جهنابان: حاجی مهلا خالید و، مستهفا ئاغا و،

"له چوارباغ، جهنابی: مهلا خالید ئهفهندي کورپی مهحوی ئهفهندي و،

"له جولهکان، جهنابی: صالح بنهشی.

"له نهیجەى ئىنتىخاباتا به مونتهخبى سانیه‌تى ئىنتىخاب کراون.

"وه دەست کراوه به ئىنتىخابى ناحیه‌کانى مەربوتى لیوایش له

نهیجەدا ئەوانیش عەرز ئەکرى." (ژيان، ژ ۱۰۹، ۱۲ ی نیسانی ۱۹۲۸)

"ئىنتىخابات

"له دواى تەواوبونى ئىنتىخاباتى مونتهخبە سانیه‌کانى ناوشار له

نەزارەتى ئەعزیانى هەيئەتى تەفتیشیەدا دەست کرا به ئىنتىخاباتى

مونتهخبى سانی ناحیه‌کانى مەربوتى سلیمانى. وه له نهیجەى ئىنتىخاباتا:

"له ناحیهى تانجەرودا، جەنابان: مودیر رهشید ئەفەندى غەفور،

مەئمورمال قادر ئەفەندى، تەحسێلدار فایه‌ق ئەفەندى، عەبدوڵا ناجی

ئەفەندى، رهشید مەستى ئەفەندى، حاجی حەمەئاغا، حەمە رهشید ئەفەندى

حاجی ئیبراهیم ئاغا، شیخ قادری عەتار، ئەحمەد بازىانى و،

"له ناحیهى سەرچناردا، جەنابان: مودیر محەمەد فوئاد بەگ، ئەحمەد

بەگ سەعید بەگ، عیزەت بەگ عوسمان پاشا، غەفور ئەحمەد و،

"له ناحیهى قەرەداغدا، جەنابان: سەعید ئاغاى جەعفەرەن، شیخ

سەعیدى تیمار، کوپخا نەجم زۆراب، رۆستەم عەبدولقادر، فەخرى واسیف

بەگ، شیخ نوری ئەفەندى شیخ بابا عەلى و،

"له سورداشى جنوبىدا، جەنابان: مودیر شیخ یوسف ئەفەندى، حاجی

ئەمین کاکەحەمە، جەلال سائیب ئەفەندى، توفیق فایه‌ق..، محەمەد بەگى

حاجی رهسول بەگ، عەبدوڵا ئەفەندى کاتب،.. حاجی ئەحمەد و،

"له سورداشى شیمالىدا، جەنابان: حاجی محەمەد ئەفەندى حاجی

کەریم، محەمەد سالح بەگ، حەکیم حاجی فەرەج، عەزیز کوپخا ئەحمەد و،

"له ناحیه‌ی سروچک دا، جه‌نابان: عه‌زمی به‌گی بابان، شیخ ره‌زای
شیخ محمهد، شیخ حسین س‌ه‌ید، ئه‌حمهد، شیخ عه‌بدولی شیخ عه‌لی، شیخ
مه‌حمودی شیخ عه‌لی و،

"له ناحیه‌ی بازیان دا، جه‌نابان: مودیر فقه‌ی محمهد ئاغ‌ا، میرزا
مارف و، قادر ئه‌فه‌ندی موه‌ه‌ندیس.

"له تهره‌ف ئه‌ه‌الیه‌وه به‌ مونته‌خ‌یبی سانی ئینتیخاب کراون. "لژیان، ژ

۱۱۳، ۱۰ ی مایسی ۱۹۲۸

حکومت بو ئه‌وه‌ی ئه‌نجامی هه‌لبژاردن مسوکه‌ر بکات و، ئه‌و نائیبان
ده‌ربچینی که خۆی دیاری کردون، هه‌میشه هه‌ولی داوه مونته‌خ‌یبی سانه‌وی
له‌وانه هه‌لبژێردرین که گوێرایه‌لی ئاموژگاریه‌کانی حکومت بون. وه‌کو له‌م
ناوانه‌دا ده‌رئه‌که‌وی ژماره‌یه‌کی زۆری مونته‌خ‌یبه سانه‌ویه‌کانی قه‌زا و
ناحیه‌کانی سلیمانی، له‌ دانیش‌توانی ناوچه‌که‌ نین، به‌لکو موچه‌خۆره‌کانی
حکومه‌تن.

۲. ۴. هه‌لبژاردنی مه‌بعوسه‌کان

"ئینتیخاب

"له‌ دوای ته‌واوبونی ئینتیخابی مونته‌خ‌یبه سانیه‌کانی لیوای سلیمانی
روژی ۹ ی ۵ ی ۲۸ له‌ نه‌فسی شار و له‌ هه‌مو مه‌رکه‌زی قه‌زای مولحه‌قه‌دا
ده‌ست کرا به‌ ئینتیخابی مه‌بعوسان. نه‌تیجه‌ جه‌نابان: مه‌عالی ئه‌مین زه‌کی
به‌گ و، سه‌یفولا به‌گ و، سه‌ه‌ری به‌گی حاجی عه‌لی ئاغ‌ا و، محمهد صالح
به‌گ، ئه‌کسه‌ریه‌تیان ئیحراز کرد و بون به‌ مه‌بعوس. خوا لی‌یان موباره‌ک کا
ته‌مه‌نای موه‌فه‌قیه‌ت و خدمه‌تیان ئه‌که‌ین.

"له نه تیجه ی ئینتیخاباتی لیوای کهر کوک دا، جه نابان: مستهفا
 ئه فهندی یه عقوبی زاده و، سه عید ئه فهندی ئه هلی کفری و، حاجی عهلی
 قیردار و، محهمد به گی فه تاح به گ، ئه کسه ریه تیان ئیحرار کرد و بون به
 مه بعوس.

"له نه تیجه ی ئینتیخاباتی لیوای هه ولیردا، جه نابان: جه مال به گی بابان،
 ئیسماعیل به گی ره واندزی، مه عروف عهلی ئه سغه ر ئه فهندی، داود به گی
 حهیده ری، عه بدولا ئه فهندی مو فتی، به ئه کسه ریه ت بون به مه بعوس.
 "وه له م خسوسه وه له هه فته ی ئاتی دا مو فسه له ن مو تاله عی خو مان
 عه رزی قارئینی کیرام ئه که ی ن." (ژبان، ژ ۱۱۴، ۱۷ ی مایسی ۱۹۲۸)

۲. ۵. ئیجتیماعی مه جلیس

"هه وائی داخلی

"روژی شه مه ی ۲۸/۵/۱۹ به راسیمه یه کی مو ته نته ن مه جلیسی
 مه بعوسان ئیجتیماعی کردوه، له دوای خوینده وه ی نو تقی ئیفتیتاحیه ی
 جه لاله تی مه لیکى مو عه زه م، یه که یه ک معامه له ی ته خلیفه مه بعوسه کان ئیفا
 کراوه و له پاشا ده ست کراوه به ئینتیخابات بو ره ئیس ته عین کردن نه تیجه
 به ئه کسه ریه تی ئارا وه زیری داخلیه مه عالی عه بدولعه ریز به گی قه ساب به
 ره ئیس و مه بعوسی هه ولیر داود حهیده ری به گ به نائیبی ره ئیس ئینتیخاب
 کراون." (ژبان، ژ ۱۱۵، ۲۴ ی مایسی ۱۹۲۸)

۳. چاومروانیه کانی ژبان

"له مه ولا ئومیدی قه وی مان به مه بعوسه کانه

"له ئیجتیماعی ده وه ری پێشودا به ئه کسه ریه ت میله ت له وه کیله کانی
 رازی نه بو و ه یج ئومیدی کی فه عالیه تیان لی نه نه کرد. فه قه ت ئه م ئینتیخابه له

هه مو جیگایه کا باخسوس له ئهلویه و قهزاکانی کوردستان دا به سورهنیکی باش نه تیجی هات. ئهوانه ی که میلهت ئاره زوی ئه کردن ئه کسه ریه تیان ئیحرار کرد و بون به وه کیلی میلهت. چوتکه هه مو یان موجه پهب، عالم، فازیل، وه ته نه پهروه رن، ئومیدی قهوی مان پی یانه. وه موحه قهق حه سه بهل مه تلوب وه زیقه ی مه ودوعه ی خو یان به جی ئه هین و له دهره جه ی ئیمکان دا بۆ ته ره قی و ته عالی میلهتی وه ته نه که تی ئه کۆشن و، بۆ خاتری ئهوانه ییش که نایانناسن بۆ یان مه علوم بیی که چ نه وعه زه واتیکن یه که یه که له ژیره وه ته رجومه ی حالیان عهرزی قارئینی کیرام کرا.

ئینجا دپته سهر باسی ژیننامه ی:

مه بعوسه کانی سلیمانی: ئه مین زه کی به گ، محهمهد سالح به گ، سه یقولا به گ، سه بری به گ.

مه بعوسه کانی هه ولیر: جه مال به گی بابان، ئیسماعیل به گی ره واندزی، داود به گی حه یده ری، مه عروف ئه فه ندی عه لی ئه سفهر (مه عروف جیاوک)، عه بدولا ئه فه ندی مو فتی.

مه بعوسه کانی که رکوک: حاجی عه لی ئه فه ندی قیردار، مسته فا به گ، یه عقوبی زاده، سه عید ئه فه ندی، محهمهد به گی فه تاح به گ.

مه بعوسی قهزا کورده کانی مولحه قی موسل: حازم به گ، هه یبه تولّا ئه فه ندی، شیخ عه بدولا ئه فه ندی شیخ نور محهمهد.

له کۆتایی وتاره که دا نوسیویتی:

"ئینجا که ته رجومه ی حالی وه کیله خو شه ویسته تازه کانمان عهرزی قارئینی کیرام کرد، میلهت قهناعه تی کامیله ی هه یه که بۆ ئه م دهره ی حازره یه زه واتی مو قته دیری دۆزیوه ته وه و له حوسنی ئینتیخاب دا ئیسه به تی کردوه. ئه مجا رجا و ئیستیرحامیان لی ئه که بین که ئیتر ئه بی بۆ ته ره قی و

تعالی میله ته که له دهره جهی تیمکان دا سعی و جهد بفرمون و تهییعی
 نهوانیش نهیزانن که میله ت و وه ته نه که مان چند دوا که وتوه. له خسوس
 معاریف، تیجاره ت، سیجته، ریگا، وه سائیته نهقلیه، زهراعت، سه نایع و
 گهلی نه سبابی تهره قی تره وه مه حرومین. بو ئیستی کمالی هم نهواقیسانه
 یه گانه همهلان ئیتر به مانه. له هه مو خسوسیاتیکمانه وه ئه مان مه ستولن و،
 فهریزه ی زیمه تیانه واجیباتی مه ودوعه ی خو یان به جی بهینن و میله ت دو چاری
 ئینکی ساری خه یال نه که ن. ئیتر ئومیدی قه وی مان هه ر به م زاتانه یه و هه ر به م
 دهره یه یه. ئومید نه که بن شه و روژ سه عی مان بو بکه ن و بمانخه نه ریزه ی
 دراوسیکانمانه وه. خوانه خواسته نه که ر خدمه تمان نه که ن و وه زیفه ی خو یان به
 جی نه هیئن ئیتر نه بی میله ت قور بکا به سه ری خو یا دهسته وه نه ژنو مه ئیوس
 بی. له بهر نه وه دائیمه ن ئینتیزاری جهه د و کوششیان نه که بن.

"خودا به حوسنی نه ته وه مه فله قیان کات و موقابیل به میله ته که
 روسوریان کات. "لژیان، ژ ۱۷، ۲۴ ی مایسی ۱۹۲۸

ژیان هم په یامه ی ئاراسته ی مه بعوسه کان کردوه:

"بو وه کیله موختره مه کانمان

"نه ی وه کیلانی میله ت!

"نه ی نه و زاتانه ی که موقه ده راتی میله تیکیان ته ودیع کراوه!

"نه ی نه وانه ی که هم وه زیفه موقه ده سه، موهمه، حه یاتیه یان قبول

کردوه!

"نه ی نه و شه خسانه ی میله ت موقابیل به هه مو چاکه یه کیان ته قدیر و

خرابه یه کیان مه ستولیان نه کات!

"نه ی وه کیله موختره مه کورده کان! هم خیتابه مان له گه ل ئیوه یه و

هم هاواره مان هه ر موقابیل به ئیوه یه.

"ئېمە نامانەوې بەحسى دەورەكانى كە بکەين. لە دەورەكانى كەدا
ئەوى ئىشېكى كەردبى و حسابېكى دابى بە مېلەتەكەى خۆى، ھەر مەعالى
ئەمین زەكى بەكى وەكىلى موختەرەممان بو.

"بەلام تو خودا: ئېو ھېچ بە عمومى زانیوتانە و لیكتان داوہتەوہ كە چ
وہزىفەىەكى موقەدەس و حەیاتیتان تەودیع كراوہ و گرتوتانەتە ئەستوى
خوتان؟ عەجەبا نازانن وەتەنەكەتان لە چ حالېكاىە؟ غەبرى حقو، لە ھەمو
ئاسارىكى عیمران و تەرەقى، لە مەعارىف، صنایع، تیجارەت، زەرەعت،
ئىقتىسادیات دا چەند مەحرومە؟ وە ئەگەر ھەر وا بمىنیتەوہ چەند مەحكومى
مردنە؟ وە نازانن بو ئەوہى بڑى، تەرەقى بکات، حقو چنگ كەوى، ھىوا و
ئومىدى ھەر بە ئېوہىە؟

"ئېو ئەبى بزنانن كە ئىنتىخاب كەردەى مېلەتېكى يەك ملیون نفوسىيىن
و، لە دواتانەوہ پشتیوانىكى موھىم و بە قوہتى وەكو ئەم مېلەتە ھەىە. وە
ئەبى بزنانن و لە ھەمو كەسىكى مەعلوم بکەن كە ئەمرو لە مەجلىسى
مەبوسانى عىراقدا كۆمەلېكى زور ھەىە كە تەمسىلى شەعبىكى موھىمى وەكو
كورد ئەكات.

"موقابیل بەم وەزىفە موھىمەىەتان و لە حالېكا كە ئەزانن مېلەتەكەتان
ئەمەندە دواكەوتوہ و ئەبى فەوقەلحەد سەعى بو بکرىت، كەچى
مەعلەئەسەف ھەتاكو ئیستا نە لە مەجلىس دا و نە لە خارىجەوہ بە نەشریات
و تەشەبوسات كەس خەمەتېكى لە ئېوہ نەدى و فەعالیەتېكتان نەنواند و
تەئمىنى يەكى لە مەقاصىدى مېلەتتان نەكرد.

"ئىستېرحام ئەكەین ئەم مەعروزاتەمان بە شتېكى خراب تەلەقى
نەكەن و بزنانن ئیتر مېلەت بە بەرىەوہ نەماوہ و لە تاوانا ھاوار ئەكات و لە
ئېوہ زیاتر كەسىكى كە شك نابات.

"ئيتىر ئەبىيٰ لە نەزەر مېلەتە كەدا خۇتان روسور بگەن وە با دائىمەن مېلەت بە موقەدەسى ناوتان ببات و ئىسمتان بە شەرەفەو بە زەر كەفتى ئالتون بنوسرى. ئەبىيٰ ئەمجارە بە قەتەى بە ئىتيفاق و يەكزبانىەو بە ئەم مېلەتە مەزۇمەتان سەعى و ھىمەت بفرمون.

"بۇ ئەوەى لە گەل مېلەتى عەرمب و حكومەتى عىراق وەكو برا بژىن بە قەدەرى ئىمكان بۇ ئىكمالى نەواقىصانمان و بۇ تەئىمىنى ئەسبابى تەرەقىمان ھەول بفرمون.

"ئيتىر دىسانەوە رجا ئەكەين بۇ ئەوەى قسەى ئەم لا و ئەو لا بېرى و كەس حەقى گوتنى نەمىنى، بۇ ئەوەى لە نەزەر مېلەتە كەدا ھەر يەككەتان مەوقىيەكى عالىتان بېى، ئەبىيٰ لەمەودوا ھەمو وەقتىك لە مەجلىس دا فەعالىەتى ئىوہ بېينن. "لژيان، ژ ۱۶۴، ۴ ي نىسانى ۱۹۲۹

۴. داواكارى مەبعوسەكان

۴. ۱. دەريارەى مەعارىف

"سورەت و تەرجومەى تەقرىرىكى مەبعوسە موختەرەمەكانى كورده كە لە خسوس مەعارىفەوە داويانە بە وەزارەتى مەعارىف:

"بۇ وەزارەتى جەلېلەى مەعارىف

"لە فەخامەتتەنەوە مەعلومە كە جېھەتى شىمال لە خسوس علاقاتى سياسىيە و ئىقتىسادىيەوە لە ناو حكومەتە گەنجە تازە پېگەىشتوہ كەمانا ئەھمىيەتتىكى گەورەى ھەيە، لە بەر ئەمە لازمە ئىزالەى ھەمو مەوانىيەك بىرى لە خسوس نەشرى مەعارىفەوە، وە ئەو شتانەى كە جەھل لائەبات پېويستە ئىكمال بىرى.

"چونکه له مه نتيقه‌ی شيمالا مه عاريف زوړ سست نه‌روا و زوړ دواكهوتوه لازمه بۇ ټووى دهره‌جى مه تلوبه بگه‌يهرى معاونه‌تى بكرى به نه‌ويك مساوى بى به مه نتيقه‌كانى ترى عيراق.

"ټو سه به بانه‌ى كه مه عاريفى ټم مه نتيقه‌يى دواخستوه ټمانه‌ن:

۱. نه‌بونى كتيباني ته رجومه كراو به كوردى كه ليسانى ته دريسيه‌ى ټو مه نتيقه‌ى و عيبارته له چهند ليوا و قه‌زايه‌كى موهم كه تول و عورزى له زاخوويه هه‌ناكو پينجوين و خانه‌قين و به‌دره.

۲. كه ميټى موعليم لهو مه نتيقه‌يه‌دا.

۳. بۇ ټووى ئيرشاد و موراقه به‌يه‌كى ته‌واوى موعليمه‌كان و مه كتبه بكات و ته‌ره‌قى و ته‌عميمى مه عاريف بكات و له سه‌ر يه‌ك رى و يه‌ك پرؤغرام ته‌دريس و ته‌دروسيان پى بكات بۇ ټم مه نتيقه‌يه موديرى مه عاريف نيه.

۴. له م مه نتيقه‌يه‌دا مه كته‌ييكي موكه‌ملى سانه‌وى نيه كه ببى به كه‌فيل و به واسيته‌ى ته‌واوكردنى ټو عيلمانه‌ى كه ته‌له به‌كان له مه كاتيبى ئيبتيدائيه‌دا خوڼندويانه و، بۇ ټووى كه له وى‌دا له‌زمت له خوڼندن وهرگرن و عيلمىكي چاك فيرى ته‌له به‌كان بكرىت به نه‌ويك كه بتوانن بچنه مه كاتيبى عالي‌يه‌وه.

۵. ټم مه نتيقه‌يه مه‌حرومه له مه كته‌ييكي دارولموعليمين كه مه‌وجوديه‌تى ټله‌زومه و يه‌كانه واسيته‌يه بۇ ټووى موعليمى موقته‌دير پى بگه‌يه‌نى كه بتوانن چاك به كوردى ته‌دريس بكهن.

۶. له بهر فه‌قيرى ټه‌هالى ټو مه نتيقه‌يه ناتوانن و مومكينيان نابى ټه‌ولاده‌كانيان بۇ ټكمالى ته‌حسيلي سانه‌وى و عالي بنيړن بۇ مه‌ركه‌زى حكومه‌ت.

۷. زۆر ئەسبابى تر ھەيە كە بوە بە سەبەبى ئەو كە ئەبەو ھەيە كە ئەو ئىپتىمام ناكەن بۆ ئەو ھەي ئەولادە كانيان بئىرنە مەكتەب. ئەو رىيەى كە لازمە لە خسوس نەشرى مەعارىفەو تەبەئىيەتى بىرى ئەو ھەيە كە ئەو نوڤسانىيەتى و ئەو سىستىيەى لە خسوس مەعارىفەو ھەيە و زىيەنى ئەھالىە كەى ئىشغال كەردە كە ئىپتىمام بە مەعارىف ناكەن لازمە لابىرى، كە ئەمانەن:

۱. تەشكىلى (لىجنىيەى كى تەرجەمە و تەئلىف) كە ئەزىكانى لە عالم و مەھەرە مۆتەخەبە كانى كوردە كان بى، كە موافىقى پەرۋىرامى مەعارىف كىتب تەئلىف و تەرجەمە بىكەن. وە ئىعتىقادمان وایە كە ئەم لىجنىيە ئىشە كانيان زۆر چاك و بە تەواوى بە جى ئەھىن. وەزارەتى مەعارىف بۆ ئەم خسوسە مەسارىفىكى زۆرى ئەبى و ئەگەر وەزارەتى مەعارىف لە حالى حازردا مەعزور بو لە تەشكىل كەردنى ئەو لىجنىيە كە زۆر پىۋىستە بۆ لابەردنى تەزەبزووب ھىچ نەبى رجا ئەكەين رەسمەن ئىعلانى بىكات كە ئەو كەسانەى موافىقى پەرۋىرامى مەعارىف كىتبىك تەرجەمە وە پا تەئلىف ئەكەن بە نىسبەت چاكى كىتبە كەيانەو ئىكرامىيەى كى ئەدرىتى كە ئەقەلەن لە ۵۰ روپە كەمتر نەبى، و، ئەگەر ئەم مەسئەلەيە تەرك بىرى بۆ تەشەبۇسى شەخسى جوان نابى، چۆنكە ئەمە لە مەلەتەىكا ئەكرى كە لە ناويانا عىلم مۆتەرەقى بى و قەدرى مەعارىف بزانن. وە ئەگەر مەعارىف ئەم مەسئەلەيە بۆ تەشەبۇسى شەخسى تەرك بىكات باوەر ناكەين ھىچ كەسىك لە خۆيەو ئەم خەمەتە بىكات چۆنكە بۆ خۆى ئىنتىفائىكى مەدى و زەرورى تيا نابىنى.

۲. بۆ ئەو ھەي موعەلىمى مۆقتەدىر، عالم بۆ سىنڧە سانەو ھەيە كان چىنگ بىكەوى لازمە وەزارەتى مەعارىف لە خسوس زىيەى مەشەو ئىپتىمام بىكات، چۆنكە ئىعتىقادمان ھەيە كە پىاوى زۆر مۆقتەدىر، عالم ھەيە لە ولاتە كەمانا فەقەت لە بەر مەش كەمى ئىنتىساب ناكەن بە مەعارىفەو.

۳. لازمه دائیره‌یه‌کی مه‌عاریف له‌م مه‌نتیقه‌یه‌دا ته‌شکیل بکری به شه‌رتیک مه‌رکه‌زه‌که‌ی له وه‌سه‌تی ئه‌م مه‌نتیقه‌یه‌دا بی که بتوانی موراقه‌به‌ی هه‌مو مه‌کته‌به‌کان بکات و لازمه مودیریکی وای بو ته‌عین بکری که له مه‌داررسی عالییه ده‌رچوبی که موقته‌دیر بی حاله‌تی مه‌عاریفی بگه‌یه‌نی به هه‌دیکی مه‌تلوبه. وه بونی ئه‌م دائیره‌یه‌یش زه‌روریه بو نه‌شری عیلم و مه‌عرفه‌ت و، حکومه‌ت له ته‌شکیل کردنی ئه‌م دائیره‌یه مه‌سره‌فیکی زۆری نابی به نیسه‌بت ئیستاهه که بو ته‌فتیش و موراقه‌به‌ی لیوای سلیمانی و که‌رکوکی داوه به به‌غداد هه‌ولیر و ئه‌قزیه‌کانی شیمال وه‌کو زاخو، ده‌وک، عیمادیه، عه‌قره... ی داوه به موصل. له‌مه‌دا هه‌م له خسوس مه‌عاریفه‌وه و هه‌م له خسوس ته‌دریساته‌وه خراپه چونکه تاییهی مه‌نتیقه‌یه‌ک نین ته‌دریسیان وه‌کو یه‌ک نابی و غه‌یری ئه‌میش چونکه موفه‌تیشین و مودیرینی ئه‌م مه‌نتیقانه کوردی نازانن هیچ فائیده‌یه‌کیان لی حاصل نابی.

۴. ئیکمال و ته‌نزیمی مه‌کاتیبی سانه‌وی به سوره‌تیک وای که هه‌سه‌به‌ل مه‌تلوب ته‌که‌فولی ته‌رییه‌ی ته‌له‌به‌کان بکات و ئیحتیاجیاتیان ده‌فع بکات. ئه‌مما له خسوس ئه‌و مه‌حزوره‌وه که ته‌له‌به‌کان چونکه به عه‌ره‌بی ناخوین له مه‌کاتیبی عالییه‌دا موشکیلات ئه‌بینن ئه‌میش راست نیه چونکه ئه‌م مه‌حزوره به زیادکردنی ئه‌وقاتی ته‌دریسییه‌ی ده‌رسی عه‌ره‌بی له سینفه سانه‌ویه‌کانا لائه‌چیت.

۵. کردنه‌وه‌ی مه‌کته‌بیکی دارولموعه‌لیمین بو ئه‌وه‌ی ئیحزازی موعه‌لیمی موقته‌دیری چاک بکات که بتوانن له سه‌ر ئوسولی تازه و موافیقی مه‌تلوب ته‌له‌به‌کان پی بگه‌یه‌نن.

۶. کردنه‌وه‌ی مه‌کاتیبی کچان.

۷. هەر وهقتیک مه کته به کان و مه عاریفی ئەم مه نتیقه یه بهم نهوعه که
عه رزمان کرد ته نزیم کرا ئەو وهقته ئە به وهینه کان شه ووقیان ئەبی که
منالە کانیان بنیرنه مه کتەب بو ته حسیل.

ئینجا ئیستیرحام له وهزارهتی مه عاریف ئەکهین که ئیپتیمامیکی کافی و
تهواو بهم مه عروزاته مان بکات و لهم سألوه دهست بکا بهم ئیسلحاته
مه تلوبه و قه تعیه و ئیزاله ی هه مو مه وانیه ی بکات که ئەبی به سه به بی
عه ده مه ته رهقی مه عاریفی ئەم مه نتیقه یه و ئیمه یش پیشه کی ته شه کوری
ئەکهین.

به غداد ۱ ی حوزه یرانی ۱۹۲۸

مه عروف جیاووک نائیبی ئه ربیل، ئیسماعیل رهواندزی نائیبی ئه ربیل،
مه مه مد سالج نائیبی سلیمانی، مه مه مد جاف نائیبی که رکوک، سه بری نائیبی
سلیمانی، عه بدولاً مو فتی نائیبی ئه ربیل، جه مال بابان نائیبی ئه ربیل، سه بفولاً
نائیبی سلیمانی، مه مه مد سه عید نائیبی که رکوک. "اژیان، ژ ۱۱۸، ۲۱ ی
حوزه یرانی ۱۹۲۸

ژیان له ژێر ئەم یادداشتهدا نو سیویتی:

"بو ئەوهی فەعالیهت و ئیقتیداری مه بعوسه موختره مه کانمان له
میلەت بگه یه نین، ئەو عه زم و ته شه بوسانه ی که بهم موده ته که مه له
خسوس مه عاریفی ولاته که مانه وه کردو یانه عه رزی قارئینی کیرام کرا."

له پاش ستایشی ئەمین زه کی ئینجا ئەنوسی:

"ته بیعی لهم ده وره یه دا چونکه مه بعوسه کانی تریشمان هه مو
مو قته دیر و فەعالن له ئیستاهه سه عی خۆیان پیشانی میله ته که دا ئومید
ئەکه ین ئیتر به سه به بی فەعالیهت و عه زمی میله ته پهره رانه یانه وه روژ به
روژ به ره وه ته رهقی برۆین و ئیستیرحام ئەکه ین بو خاتری قه تعی مو هه فیهت

بکری ته شریکی مه ساعی بکهن و دهست له ناو دهستی به کتری بو به جی
هینانی ههمو ئامالیکێ میله ته که به زلی مه ساعی و هیمهت به فرمون چونکه لهم
عه سه رده دا ههمو شتیک به به کبونی ئه فکر و ته وحیدی مه ساعیه وه پیک دیت.
ئیتر دائیمه ته مه نه ای مو هه قیه ته و ئینتیزاری مه ساعی هه سه نه یان ئه که نه
خوا توفیق یان بدات."

٢.٤. ویستنیکی مه شروع

له ژ ١٦٦ ی ١١ ی نیسانی ١٩٢٩ دا به ناو نیشانی (ویستنیکی مه شروع)
دهقی یادداشتی هه ندی له مه بعوسه کانی کوردی بلاو کردۆته وه سه باره ته به
هه ندی مافی نه ته وه یی کورد، ئه مه به لوتکه ی چالاکی به کانیان دائه نری.
لیڤه دا لایه نی که می خواسته کانی گه لی کوردیان پشت ئه ستور به بیانوی
قانونی، به رپۆه به رایه تی، ئابوری، پهروه رده یی... دیاری کردوه و، داوایان له
کار به ده ستانی عیراق و بریتانی کردوه، بو قازانجی عیراق و کورد جی به جی
بکهن:

ژیان له پێشه کی یادداشته که دا نویویتی:

"بو ته له بی ته تبییقی ئه و ئیمتیازه ی که هه یه تی عالی عیصبه تول ئومه م
له هه لی ولایه تی مو صلا به کورده کانیان به خشیوه و بو ئه وه ی ئه م حقه و
ئه م ئیمتیازه به ته واوی له ههمو مو حیتی کورده ستانا ته تبییق بکری له ٤ ی ئه م
مانگه دا له ته ره ف مه بعوسه مو حته ره مه کورده کانه وه ته قریر یک ته قدیمی
ره ئیسه ل وزه رای عیراق و فه خامه تی مه ندوبی سامی کراوه، بو ئه وه ی ههمو
کورده کان له م مه سه له یه حا لی بن صوره تیکی یشی بو ده رجی له غه زته دا بو
ئیداره خانه ی ژیان نیردراوه.

"وا صوره‌تی ئەو مۆتالەبەییی که وه‌کیله موختره‌مه خۆشه‌ویسته به قیمه‌ته‌کانمان تله‌بیان کردوه به تهرجومه کراوی نه‌شر کرا. وه دهره‌جه‌ی حسیات و مه‌سروریه‌تی میله‌ته‌که‌یش به‌رامبه‌ر به‌م فه‌عالیه‌ته‌ی که وه‌کیله خۆشه‌ویسته‌کانمان بۆ محافه‌زه‌ی حقوق و بۆ به‌رزبونه‌وه‌ی ولات و میله‌ته‌که‌مان کردویانه به موفه‌صلی عهرز ئەکری."

ئینجا ده‌قی یادداشته‌که‌ی نویسه‌وه‌:

"فه‌خامه‌تی ره‌ئیس‌ل وزه‌رای عیراق

"صوره‌تیکی بۆ فه‌خامه‌تی مه‌ندوبی سامی عیراق

"له‌و وه‌قته‌دا که لیجنه‌ی عیسه‌تول ئومه‌م خه‌ریکی حه‌لی مه‌سه‌له‌ی موس‌ل بو، له‌ ته‌قریره‌که‌یانا ته‌وسیه‌یان کرد بو بۆ دانی به‌عزی ئیمتیا‌زاتی ئیداری به‌ میله‌تی کورد.

"له‌ خسوس ئیداره‌یانه‌وه و بۆ ته‌ئمنی مه‌سالیحیان سه‌لاحیه‌ت و خو‌په‌تیکی کامیلیان پێ به‌خشی بون، به‌لام مه‌عه‌له‌سه‌ف ئهم ئیمتیا‌زاته‌ که لازم بو له‌ عمو‌می کوردستانا ته‌تبیق بکری، هه‌ر مونه‌سه‌یر کراوه‌ته‌ سه‌ر لیوای سلیمانی و هه‌ولێر و ئهم ری‌یه‌ی له‌ خسوس ته‌تبیقی ئهم ئیمتیا‌زه‌وه‌ حالی حازر گیراوه، فائیده‌یه‌کی عیلمی، ئیقتیسادی و ئیداره‌یه‌کی باش، که ره‌غبه‌تیان له‌ سه‌ری بێ به‌ کورده‌کان نابەخشی.

"وه‌ مه‌علومه‌ ئهم ئوسوله‌ و ئهم ری‌یه‌ی که ئیستا بۆ ته‌تبیقی ئهم ئیمتیا‌زه‌ گیراوه و حکومه‌ت زۆر سه‌وباتی تیا ئەکیشی، نه‌تیجه‌ فائیده‌یه‌کی باشیشی نابێ بۆ کورده‌کان.

"که‌واته‌ لازمه‌ بۆ ته‌تبیقی ئهم ئیمتیا‌زه‌ ته‌شکیلاتیکی عمو‌می و واسیعت‌ر بکری که زیات‌ر مولا‌ئیم بێ بۆ حقو‌قی کورده‌کان، ئەو وه‌قته‌ به‌ ته‌بیعی ئهم باره‌ قورسه‌یش له‌ سه‌ر شانی حکومه‌ت سوک ئەبیته‌وه‌.

"به قهلییکی سه میمی یه وه ئیستیرحام ئه که ین ته ماشای مه تالیبه کانی
خوارومان بکن و، به عهجه له ته وه سول و سه لاجیه ت بدم بۆ ئهم ته شکلاته
مه تلوبه موسیبه یه.

۱. له فه خامه تئانه وه مه خفی نیه که لیوای موسل له وه زعیته
حازره یدا عیبارته له ۲۴ ناحیه و ۹ قهزا و ئهم قهزایانه ییش ئه مانه ن: شیخان،
عهقره، زیبار، عه مادیه، زاخۆ، دهوک، تهله عفر، سنجار و نهفسی قهزای
موسل. وه ئه گهر بلّین ئه کسه ریه تی عه شایهر و ئه هالی ئهم قهزایانه
موافیقی لوغته، تاریخ و عاده تیان کوردن شتیکی تازه نالّین و، ئهو
خهریته یه ی که لیجنه ی عیسه بته تول ئومه م له سه ر ئه ساسیکی جنسیه ت له م
خسوسه وه ره سمی کردوه له بهر چاومانه و به ئاشکرا ئیسه پات و ئیزاحی ئه مه
ئه کات.

"غه بری ئه مه ییش جدم زۆر زه حمه ته بۆ موته سه ریفی لیوای موسل
که دائیمه ن له ناو ئهم مه نتیقه واسیعه دا بگه ری و ئاگاهداری هه مو ئه حوالی
ئه هالیه که بی و، دیسانه وه بۆ ئه هالی ییش زۆر زه حمه ته که بۆ ئیشی
حکومه تیان دائیمه ن بینه مه رکه زی لیوا و، له بهر ری دوری و له بهر ئه وه ی
که له زبانی کوردی زیاتر لیسانیکی که نازانن و، له بهر ئه وه ی که وه زعیته
مالیه یشیان موساعید نیه، له بهر ئه وه ئیقتیراح ئه که ین ته شکلی لیوا یه کی
کوردی بکن که مه رکه زه که ی دهوک بی و به لیوای دهوک ناو به بری و،
قهزای عهقره، زیبار، عه مادیه، زاخۆ، مولحه قی ئهم لیوا یه بن و ته شکلاتی
ئهم لیوا یه ش به پی ته شکلاتی لیواکانی ئیستای شیمال بی و، معامه لاتی
ره سمیه یان بی به کوردی.

۲. وه له فه خامه تئانه وه مه خفی نیه که موازنه و مقیاسی میله تیک
هه ره مه عاریفه و هه ره مه عاریف ژین و سه عاده ت و ئیستیقبالی میله تیک

ئەمىن ئەكات. ۋە ەكسى ئەمە ئەگەر مېلەت مەعارىفى نەبى مەحكومى
 رەن و زىلەتە و، ئەگەر بە مونسىفانە تەماشای ۋەزعیەتى مەعارىفى لیوا
 نوردیەکان بکەین و لە گەل مەعارىفى مەنتیقه کانی کەدا موقایەسەى بکەین
 پوتەئەسیفانە چاومان پى ئەکەوى کە مەعارىفى مەنتیقهى کوردستان بە
 ەرجەبەک دواکەوتو ە ئەنسان مۆتەئەسیر ئەكات. ۋە ۋا ئەزانین ئەم
 ۋاکەوتنەى مەعارىفیش ەەر لە بەر ئەو ەبە کە مەربوتى مودیرىەتى عمومیه
 ە بەغداد کە هیچ ئیپتیمام ناکات بۆ ئیکمالى ئەو ۋاسیتانەى کە مەعارىفى
 ئەم مەملەکەتەى پى تەرەقى ئەكات. ۋە غەیری ئەمیش ئەسباییکی تری
 ەبە کە بە نىسبەتى سەدەو ەمىقداریکی زۆر کەمى بۆ مەسارىفى کوردستان
 سەرف ئەکریت و ئیپتیمام ناکریت بە تەرجومە و تەئلیفی کتیبان.

"لە بەر ئەو ەبە ئیقتیراحیش ئەکەین کە بۆ مەعارىفى ئەم لیوا کوردانە
 مودیرىەتیکی مەعارىف تەعین بکری کە مودیرەکەى کوردیک بى و
 بەرکەزەکەیشى لە یەکى ئەم لیوا کوردیانەدا بى.

"تەۋجیدی ئیدارەى چوار لیوا کوردەکە بکریت کە سلیمانى،
 کەرکوک، ەولیر و دەۋکە. ۋە بۆ ئەمانە تشکیلى موفەتیشیەتیکی عام
 بکریت کە رەئیسەکەیان یەکى بى لە کوردەکان کە ئیقتیدارى کیفایەتى بۆ
 ئەم ۋەزىفەى مەعلوم بى کە موراقەبەى ەمو ئیشوکاری ئەم لیوايانە بکات و
 مۆتەسەرىفى لیواکانیش موراقەبەتى پى بکەن و، سەلاحیەتیکی تەۋاۋیشى
 بدیرتتى و مەربوتى پایتەختى حکومەتى عیراق بى و، لە لیوا کوردەکانا تەمسیلی
 ەمو ۋەزارەتەکان بکات. ۋە بۆ ئومورى مالیه، ئیقتیسادیە، سىجیە،
 ەدلیەیش ەئەتیکی لە ژیر دەستا بى بۆ ئیستیشارە.

۴. تەلەب لە حکومەت ئەکەین کە سەعی بکات بۆ تەعدیلی بەعزى
 مەواد لە قەۋانینی عیراق دا، ئەوانەى کە ئەزانرى بە نەزەرى ۋەزعیەتى

جوغرافىيائى ئەو مەنتىقەيەو بۇ حقوقى ئەھالىەكەى موسايد نى تەتبيق بکرى و ئىقتىراح ئەكەين تەتبيقى مەوادى قانونى ئەرازى بکەن بە سورەتیک کە دائىرەى تاپۇ بە حەقى قەرار بتوانى تەسجیلی ئەرازىيان بۇ بکات بۇ مودەتیک کە لە دو سال کەمتر نەبى بۇ ئەوہى کە تەسھىلاتیک بى بۇ مەسالىحى ئەھالىەکە و تەشجىعیشیان بکات کە بۇ تەسجیلی ئەرازىەکانیان تەشەبوس بکەن بە مەجانى.

۵. ئىقتىراح ئەكەين بودجەى عمومى ئەم مەملەكەتە مەنتىقەيە موافىقى نىسبەتى لای خواروہ سەرف بکرى. لە مىزانىەى عمومى ئەو مەبلەغەى کە بۇ دەوائىرى مەركەزىە تەخسىس ئەكرى لى تەنزىل بکرى باقىەكەى تری مساواتەن، یا بە نىسبەتى نفوس، وە یا بە پى وارىداتیان، بە سەر لیواکانى کەدا تەقسیم بکرى و، لازمە مەسئەلەى گومرگى عمومىیش بە نەزەرىكى دىقەت بگىرى.

ئەى فەخامەتمەئاب! لە گەل ئەو حسیاتە چاکەى ئیمە ھەمانە بەرامبەر بە حکومەت ھىچ مانعیك ناپینین بە ئىحتىرامەوہ مەتالیبى مىلەتەكەمان تەقدیمتان بکەين بە سیفەتیک کە رهئیسى حکومەتەكەن و، رجا ئەكەين ئەم مەتالیبە بە نەزەرىكى دىقەت تەحقیق بفرمون کە چەند بۇ زەرەعت و تەرەقى ئەرازى و توروقى مواسەلاتمان چاکە و، لە تەتبیقا چەند ئیدارەمان تەوسیع و وەزعیشمان چاک ئەكات. ئیمە غەیری شتیک نەبى، کە تەتبیقى زۆر باش و مومكىنە، تەلەبىكى تر ناکەين کە بۇ ھالەت و وەزعیەتى مالیه و سیاسیهى عىراق خراب بیئت.

دیسانەوہ تەعزیماتى فائىقەمان تەقدیم ئەكەين.

ئىسماعىل نائىبى ھەولير. جەمال قەزا امەبەست ئەوئىش نائىبى
ھەوليرە. نەما، مەھمەد سالىح نائىبى سەلىمانى. سەيفوللا نائىبى سەلىمانى. حازم
نائىبى موسى. مەھمەد جاف نائىبى كەركوك.

لە پەراويزى ئەم يادداشتەدا پيوستە چەند تېيىنەك تۆمار بىرى:
يەكەميان، ئەم يادداشتە ئىمزاى ھەمو مەبوسە كوردەكانى پيوە نە.
لە مەبوسەكانى سەلىمانى: ئەمىن زەكى بەگ و سەبرى حاجى عەلى ئاغا، لە
مەبوسەكانى ھەولير: دادود حەيدەرى و مەعروف جياوك و عەبدوللا موفتى،
لە مەبوسەكانى كەركوك: حاجى عەلى قىردار و مستەفا يەعقوبى ئەم دوانە
تور كومان بون و سەعيد ئەفەندى (مەبوسى كەرى)، لە مەبوسەكانى
بادىنان: ھەيەتوللا ئەفەندى و عەبدوللا نور مەھمەد، ئىمزاىان نەكردو.
بۆچى ئىمزاىان نەكردو؟ بۆ وەلامدانەوى ئەم پەرسىارە پيوستە لىكولەر
بگەرئەو بۆ فائىلە نەيىنەكانى ئەو سەردەمەى عىراق و بىرتانيا.

دوهميان، لەم يادداشتەدا داواى جياكردنەو و يەكخستنى قەزا و
ناحىە كوردنشېنەكانى موسى و دروستكردنى لىوايەكى تازە بە ناوى لىواى
دەوكا مە كراو، بەلام ھەندى ناوچەى لى دەرھىنراو.

سەيەميان، لەو سەردەمەدا چالاكەكانى كورد داواى دروستكردنى
لىوايەكى تەريشيان كوردو لە قەزا و ناحىە كوردنشېنەكانى جەنوبى عىراق، كە
بەشى بون لە لىواكانى بەغداد و عەمارە وەكو كەرى، خانەقەين، مەندەلى،
بەلام لەم يادداشتەدا باس نەكراو. مەعروف جياوك ئەم باسەى كوردتەو:

"سوئالى مەبوسى ھەولير حەزەرەتى مەعروف بەگ جياوك

"بەغداد: وەقتى خۆى مەبوسى موختەرەمى ھەولير مەعروف بەگ
جياوك بەرامبەر بە وەزارەتى داخلىە ئىقتىراجىكى كرد بو كە حكومەت
پيوستە دو لىواى تازە ئىجداس بكا يەكەكيان بە ناوى دەوكەو و ئەوى تەريان

به ناوی باجه‌لانهوه. له بهر ئه‌وه مه‌علوم نه‌بوه حکومه‌ت چ قهراریکی داوه دیسانه‌وه پرسیاری له وه‌زاره‌تی داخله‌ کردوه. "لژیان، ژ ۲۲۳، ۱۶ ی کانونی سانی ۱۹۳۰

چواره‌میان، ئهم داواکاری‌یانه ئه‌گهر له کاتی خۆی‌دا جێبه‌جێ بکرایه له‌وانه بو زۆر له‌و گیروگرفتانه‌ی به‌ درێژایی میژوی عیراق له نی‌وان بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی کورد و حکومه‌تی عیراق دا رویان داوه، نه‌قه‌ومانایه.

حکومه‌تی عیراق له ۱۹۶۹ دا قبو‌لی کرد لی‌وای ده‌وک دروست بکری، ئه‌ویش به‌ ناته‌واوی و د‌وای ئه‌وه‌ی زۆر جی‌گه‌ی کوردن‌شینی لی‌ دهره‌ینا و، هه‌ندیکی ته‌عریب کرد. لی‌وای باجه‌لان، نه‌ک هه‌ر دروست نه‌کرا، به‌ل‌کو زۆری ئه‌و ناوچانه به‌ ته‌واوی ته‌عریب کران، هه‌مو کورده‌کانیان لی‌ دهر کرد و عه‌ره‌بیان ه‌ینایه شو‌ینه‌کانیان.

سالی ۱۹۷۰ د‌وای دان‌نان به‌ مافی نه‌ته‌وه‌یی کوردا له‌ سه‌ر بن‌چینه‌ی ئۆتۆنۆمی هه‌ندی له‌م داواکاری‌یانه به‌ نی‌وه‌ناچ‌ل سه‌لمه‌ینرا. سه‌لیمانی و هه‌ولیر و ده‌وک له‌ یه‌که‌یه‌کی به‌ ناو ئۆتۆنۆم دا یه‌ک‌خ‌ران، به‌لام که‌رکوک و زۆر له‌ ناوچه کوردن‌شینه‌کانی موس‌ل و جنو‌بی عیرا‌قی لی‌ دهره‌ینرا. مه‌جلیسێکی ته‌شریعی و مه‌جلیسێکی ته‌نفیزی‌یان بۆ ناوچه‌ی ئۆتۆنۆم دروست کرد. کورد به‌ گشتی به‌م کارانه رازی نه‌بو، چون‌که ئه‌مانه‌یان به‌ شی‌واندنی مافه‌کانیان دانا نه‌ک به‌ سه‌لماندنی.

۴. ۳. هه‌ولێ یه‌کته‌نی ئه‌مین زه‌کی

ئهمین زه‌کی که‌ له‌م ده‌وره‌یه و له‌ ده‌وره‌ی پێش‌شودا مه‌بعوسی سه‌لیمانی بوه چه‌ند جاری بۆته وه‌زیری مه‌عاریف و ئه‌شغال و مواسه‌لات، له‌ گه‌ل ئه‌وه‌یش دا هه‌ندی هه‌ولێ یه‌کته‌نی داوه، به‌ تایبه‌تی بۆ کاروباری خ‌ویندن و

پهروهه ده و کردنه وهی ریځاوبان. ههوله کانی خوئی له دهوړه یه کهم دا له نامیلکه یه کی سهر به خوډا به ناویشانی محاسه به یی نیابته چاپ و بلاو کردو ته وه. له دهوړه بهش دا دو تهقریری داوه به مهجلیس و (به یانات) یکی دریژی له مهجلیس دا داوه. ژبان پوخته ی ههردو تهقریر و، دهقی به یاناته که ی بلاو کردو ته وه:

خولاسه ی دو تهقریر

"خولاسه یه کی دو تهقریری مه بعوسی موخه ره می سلیمانی مه عالی ئەمین زه کی به که تهقدیمی مهجلیسی عالی مه بعوسانی کردوه له خسوس: مه عاریفی کوردستان و، تهشکیلی لیجنه یه کی عیلمی بو تهئلیف و تهرجومه ی کتیبانی تهدریسیه ی کوردی و، بو ئیحداس و تهشکیلی مودیریه یتیکی مه عاریف و، تهعینی موفه تیشینی کورد بو مه نتیقه ی کورده کان. "خولاسه ی تهقریری ئەوهل:

"له لیوای موصل، ههولیر، کهرکوک و سلیمانی دا حالی حازر ۳۸ مه کته بی کوردی تیا مه وجوده. له مه کاتی بی ئیبتیدائی، سانهوی کورده کانا له سهر مینهاچی ره سمی مه عاریف بو ۵۸ مهوزوع، که مهجبورن تهدریسی بکن، تهنها بو دهرسیکیان کتیبی کوردی ههیه. بو مهوزوعه کانی که، چونکه کتیب نیه، تهله به کان مهجبورن نووت بگرن و له سهر ئەو نو تانه مهحکومی سهعی کردنن. لاکین له سینفی ئەوهلیه کانا، چونکه تهله به کان به تهواوی ناتوانن بنوسن، مومکینیان نابو نویتیکی سهحیح بگرن و له خاربیجی ئیمکانیانایه، له غهیری ئەوهی که به غهلهت و به عهجهله دهفته ره کانیا ن رهش و پر بکه نه وه، ناتوانن سهعیه کی تر بکن، له بهر ئەمه زیهنیان به مهعلوماتی غهیر سهحیحه ئیشغال و مانگو ئەکری. هیچ ویجدانیک قبولی ناکات ئەم

تهلهبانه كه ئومىدى ئىستىقبالى كوردەكانن به مه‌علوماتى غەيرسەدىحه زېهن و دوماغيان مشه‌وهش و زه‌هراوى بكري.

"مه‌جبورين ئهم مه‌كتەبانه‌ى كه كراونه‌ت‌وه بېكه‌ين به موئه‌سه‌سه‌يه‌كى مه‌عرفه‌ت، به وه‌سائيتى ته‌درىسيه‌ى چاك ماده‌ته‌ن وه مه‌عنه‌ن ته‌جه‌يزيان بكه‌ين. له به‌ر ئهمه ئىستېرحام ئه‌كه‌م بۆ ئه‌وه‌ى ده‌ستبه‌جى ده‌ست بكه‌ن به ته‌رجومه و ته‌ئليف، به عه‌جەله (اليجنه‌يه‌كى دائيمى) ته‌شكيل و له كوردە منه‌وه‌ره موخته‌ديه‌كانى ئېره ئه‌عزاي بۆ ته‌عين بكه‌ن."

"خؤلاسه‌ى ته‌قريرى دوهم:

"ئهو مه‌كتەبانه‌ى كه له لىواى سلېمانى، كه‌ركوك، هه‌ولېردا مه‌وجودن قىسميكيان له ته‌ره‌ف موديريه‌تى مه‌نتيقيه‌ى موصل و قىسميكيان له ته‌ره‌ف موديريه‌تى مه‌نتيقيه‌ى به‌غدادوه ئىداره ئه‌كرين. له به‌ر ئهمه‌ى كه موديرى هه‌ردو مه‌نتيقيه‌كان كوردى نازانن و عاده‌ته‌ن بېگانه‌ن به‌م ليسانه ناتوانن ته‌فتيش و موراقيه‌يه‌ى مه‌كتەبه‌كان بكه‌ن و، له قودره‌تى ته‌درىسيه‌ى موعه‌ليمه‌كان تى ناگه‌ن و به ته‌واوى عاجزن كه ئىسلاحي ته‌رزى جه‌ره‌يانى ئوسولى ته‌درىسيه‌ى مه‌كتەبه‌كان بكه‌ن. له به‌ر ئهم وه‌زعيه‌ته چوتكه مه‌كتەبه كوردیه‌كان له موراقيه‌يه و نه‌زاره‌تيكى موته‌مادى مه‌حرومن و نه‌تيجه بوه به سه‌به‌بى عه‌ده‌م ته‌ره‌قى و ته‌كاموليان. له به‌ر ئه‌وه ته‌لب ئه‌كه‌م ئهو موديريه‌تى مه‌نتيقيه‌ى كه دوسى سال له‌مه‌وپېش بۆ ئهم خسوسه هه‌بو به عه‌جەله ئيجداس و ئيعاده‌ى به‌رمونه‌وه و مه‌كاتيبى سلېمانى، كه‌ركوك و هه‌ولېر ره‌بى ئهم موديريه‌ته بكه‌ن و موديريكى كوردى بۆ ته‌عين به‌رمون.

"وه له عهینی زهمان دا بۆ ۱۶ مه کته به کوردیه که له لیوای موصل دا ههیه، بۆ تهفتیش و موراقه به یان موفه تیشینی کوردی موقته دیر ئیستیخدام و عهلاوه ی قادرۆی مه نتیقه ی موصلی بکن. موحه قهق لیّم معلومه که مه جلیسی عالی تان ئه بی به زه هیری ئهم ته له ب و ئومیدم ته رویج ئه فرمون. "اژیان، ژ ۱۱۸، ۲۱ ی حوزه پرانی ۱۹۲۸

تییینی:

۱. به یانانی ئهمین زه کی له مه جلیسی مه بعوسان دا له ژماره کانی ۱۲۸ و ۱۲۹ و ۱۳۰ و ۱۳۱ و ۱۳۳ و ۱۳۴ و ۱۳۷ دا بلاو کراوه ته وه.

۲. ئهمین زه کی له نامیلکه یه ک دا به ناوی محاسه به ی نیابه تا وهه باسی هه وله کانی خۆی ئه کا له ده وره ی یه که م دا.

به و بۆنه یه وه که ئهمین زه کی هه لبژێرراوه به نایبی ره ئیسی مه جلیس ژیان نوسیویتی:

"ته شه کوری مه بعوسه کان ئه که یین

"مه جلیسی مه بعوسان له ئیبتیدای ۱ ی ئهم مانگه دا به سوره تیکی ئیعتیادی ئیجتیماعی فره مو. له دوا ی خۆیندنه وه ی خیتابی عهرش موافیقی قانون داخلی مه جلیس ده ست کرا به ئینتیخابی ره ئیس و نایبی ره ئیس. نه تیجه: به ئه کسه ری هتی ئارا فه خامه تی عه بدولعه زیز به گ قه ساب ره ئیسی سابق دیسانه وه به ره ئیس و مه ندوبی موخته رمی سلیمانی مه عالی ئهمین زه کی به نایبی ره ئیس ئینتیخاب کران.... "اژیان، ژ ۱۳۸، ۱۹ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۸

ژیان له ژ ۱۳۲ دا (ته شریف) هیانی (ره ئیسی عالی مه جلیسی مه بعوسان) عه بدولعه زیز قه ساب اسیرف به فکری سیاحت و بۆ چاو پی

کهوتنی سلیمانی، و، له ژ ۱۳۸ دا هه‌وآلی سهردانی جه‌مال بابان و سه‌یفولا به‌گی بلاو کردۆته‌وه و سه‌روتاری ژ ۱۳۹ ی ته‌رخان کردوه بۆ ستایشی ئهم دو سیمایه‌کی چونکه نه‌ونی‌ه‌ایکی پێگه‌یشتوی باغی ئهم وه‌ته‌نه‌ن و له عائیل‌یه‌کی گه‌وره‌ی ساحیب حقوق و خۆشه‌ویستی ئهم خاکه‌ن و چونکه خۆیشیان زۆر خه‌ده‌ماتی فائیه‌یان له نه‌زه‌ر ئهم میله‌ته‌دا سیب‌ه‌تی کردوه...

٤.٤ ده‌نگدان‌ه‌وه‌ی داواکاریه‌کان

ئهو یادداشته‌ی هه‌ندی له مه‌بعوسه‌کان ده‌رباره‌ی مافی نه‌ته‌وه‌یی کورد دایان به سه‌روه‌زیرانی عیراق و مه‌ندوبی سامی، له ئاستی جیاوازا به جۆری جیاواز ده‌نگی داوه‌ته‌وه:

لای کورد

ژیان له پاینی یادداشته‌که‌دا ئهم لێدوانه‌ی خۆی نویسه‌وه:

"ئهی وه‌کیلانی میله‌ت، ئهی خۆشه‌ویستانی هه‌مو قه‌ومی کوردا!

سه‌ره‌تی ته‌رجومه‌کراوی ته‌ق‌ریره به قیমে‌ته‌که‌تان که له نو‌ق‌ته‌ی

محافه‌زه‌ی حقوقي میله‌تی کورده‌وه داوتانه له سه‌روه‌ه ده‌رج کرا.

"فه‌عالیه‌ت و جدیه‌تی‌ک که بۆ ئیحقاقی هه‌قیکی مه‌شروعی کورده‌کان

و بۆ ته‌ره‌قی و ته‌عالی‌یان ئیبرازتان فه‌رموه، سه‌رور و خۆشیه‌کی خسته‌ د‌لی

هه‌مو میله‌تی کورده‌وه.

"میله‌ت خۆی زۆر به به‌ختیار نه‌زانی که وه‌کیلیکی عالی و به قیমে‌تی

وه‌کو ئی‌وه‌ی هه‌یه. بۆ ئهم مه‌تالیبه‌ مه‌شروعی که ویستوتانه هه‌مو

پشتیوانین.

"به‌خسوسی به‌ ناوی ژیا‌نه‌وه و به‌ عمو‌می به‌ ناوی میله‌تی کورده‌وه

ته‌شه‌کورتان ئه‌که‌ین. هه‌ر بژین! ژیان" ژیان، ژ ۱۶۶، ۱۱ ی نیسانی ۱۹۲۹

له ژ ١٦٦ ١٦٧ دا تهلگرافى پشتيوانى سهرۆكى شارهوانى سلیمانى و
سکرتېرى کۆمهلى زانستى و ژمارهيهكى زۆر له روژنېير، بازرگان، کهسايهتى
ناسراو، سهرانى عهشايهري سلیمانى بلّو کردۆتهوه.

ژيان له سهروتارى ژ ١٦٧ دا به ناوېشانی: (ئهم ئيمتيازى که به
کوردەکان بهخسراوه تهتبیقى مهجورىه) نوسیویتى:

"له روژنامهى ژماره ١٦٧ اراستهکهى ژماره ١٦٦ ه. نم) و ١١ ی نېسان
تاریخا سورهتى تهرجومه کراوى تهقریرىكى وهکیله خۆشهويستهکانمان نهشر
کرد که بۆ تهتبیقى ئهو ئيمتيازى که عيسبهتول ئومه به کوردەکانى
بهخشیوه، به حکومهتیان دابو.

"ئيمه ئهمانهوى بهرامبهر بهم تهقریره و موقابيل بهم تلهبه
مهشروعیه حسیاتی خۆمان و میلهتهکهمان عەرز بکهین.

"له ههمو میلهتى عیراق و خسوسهه له پیاوه سیاسیهکانیهوه مهخفى
نیه که میلهتى کورد و ههمو پارچهیهكى ئهوانهى له ژیر ئیدارهى تورک وه
یا ئیرانا ئهژيان وهکو سائیرى ئهقوانى زهعیغهى تر ههرچهند ئیدارهیهكى
سهربهخۆیان نهبو، بهلام لهو زهمانهيش دا دیسانهوه عهعهناتى تاریخیه،
زبان و ههمو عاداتیان محافهزه کرد بو، بهلام وهقتیک که ههمو حکومهته
گهورهکان پرنسیپی جهنابى ویلسنیاں قبول کرد و که نهتیجهى شهرى گهوره
هات و له دواى موتارهکه و موسالهحه ئهکسهر لهو میلهته زهعیفانه
ئیسیتیقلایهتى تامهیان درایه و ئهوانى تریشیاں مهسهلهن وهکو عیراق،
سوریه، فهلهستین و کوردستان... چونکه قابیل نهبو و نهیاوتوانى به تهنها بۆ
خۆیان بژین قهرار درا ههنا قابیلیهت پهیدا ئهکهن به سورهتى ئینتیداب
بژین.

"دیسانہوہ مہخفی نیہ وہ قتییک کہ حکومتی فہخیمہ و عیراق ئەم ولآتہی ئیستیل کرد، حقوقی تہواوی بہ کوردہکان بہخشی و لہ ژیر ئیدارہی حکومتی فہخیمہدا ئیدارہیہکی سہربہخویان بۆ تہشکیل کرا، بہلام وہ قتییک کہ عیراق داوای حقوقی موقعدہسہی خۆی کرد، چونکہ مہعلوم بو کہ عیراق ہەر عہرب نیہ و، لہ ئەقوامی موختہلیفہ تہشہکولی کردوہ، چونکہ مہعلوم بو لہ گہل کوردہکانا ئەکسہر مہنافیعیان موشتہرہ کہ و لازم و مہلزوومی یہ کترین وو باخسوس لہ حہلی ولایہتی موسلا چونکہ لیجنہی عیسبہتول ئومہم لی مہعلوم بو کہ ئەکسہری سہکەنہی ئەم ولایہتہ کوردہ و عادہتەن ولآتیکی کوردیہ، مہجبورەن لہ سہر فکر و تەنسیبی حکومتی فہخیمہ و بہ قہراری عیسبہتول ئومہم ئیدارہی ئەم دو میلەتہ تەوحد کرا و لہ ہەردولا حکومتیکی عیراق ہینرایہ وجود. وہ بۆ ئەوہی ئەم دو میلەتہ ہەتاکو سہر بہ یہکەوہ بژین موتەئەسیر نەبن و حقوقی یہکتری غەسب نەکەن. وہ ہەردولا عەنەناتی میلیہیہیان باقی بی و بہو ناوہوہ تەرہقی بکەن، بہعزی ئیمتیازیان دا بہ کوردہکان و، لہ علاوہی کوردستان بہ عیراق دا ئەم ئیمتیازہ بہ شہرت گیرا. بہلام چونکہ لەوساوہ ئەم ئیمتیازہ قیسیمیکی کەمی لہ بہعزی ولآتہ کوردہکانا تەتبیق ئەکری و لہ ئەکسہری ولآتہکانی ترا بہ قەتعی ہیچی تی تبیق نەکراوہ. ئەم موحیبہتہ و ئەم راییتہیہ کہ لیجنہی عادیلہی عیسبوتل ئومہم ئەپویست بہ تہواوی تەئمین نەکرا.

"لہ بہر ئەوہ چونکہ میلەتی کورد زانی ئەکەر مہسئلە ہەر و ہەمینتہوہ نەک تەرہقی ناکا بەلکو روژ بہ روژ بہرەودوا ئەروا بہ قەتعی قہراری دا کہ داوای حقوقیکی مہشروعہی خۆی بکات و، نەتیجہ لہ سہر ئارەزو و خواہیشی عومومیہی میلەتہ کہ وہ کیلانی میلەت تەلەبی ئەم حقوقەیان کرد.

"ئىنجا ئەي وەتەنپەرۋەرە مۆختەرەمەكان، ئەي پياۋە سىياسىيەكانى
عىراق! ئەبى بزانن ئەم مەسئەلەيە ھەر فەكرىكى خىسوسى ۋە كىلەكانمان نىە،
بەلكو ئارەزۋىيەك و تەلەپكى قەتەيى عەمومى مەلەتى كوردە. تەئىمىنتان ئەكەين
ئەم مەسئەلەيە بە ۋاسىتەي ئەسبابىكى ترەۋە پەيدا نەبۈە. بەلكو كورد
مەجبۇرە تەلەبى ھوقۇقىكى مەشروعى خۇي بكات.

"ئىۋە چۆن مەلەتى خۇتان خۇش ئەۋى و ئەتانەۋى حور و سەرەست
بژىن، كوردىش بۆ عەينى غايە ھەول ئەدات و، لازمە ئىنسان مادام
مەلەتپەرۋەر بو حورمەتى مەلەتىمەلەتلىكى تىرىش بگرى و، ئەمە لە دىيادا
قانۇنىكى تەبىيە.

"ۋە دىسانەۋە ئەبى بزانن ئەم ئىمتىيازە كە دراۋە بە كوردەكان ھەر بۆ
ئەۋەيە كە موحىبەتلىكى ئەبەدى بەين تەئىمىن بكات و ھەر بۆ ئەۋەيە كە
مەنافىيەكى مۆشتەرەكى لى يىتە ۋجود و، بەم سەبەبە ھەردولا تەرەقى بكن.
لە بەر ئەۋە ئەبى ئەم ئىمتىيازەي كە پىيان بەخىشراۋە ھەرفىمەن تەتقىق بكن
و ھەتا لەمىش زىاتر و لە پىش خۇتانەۋە بۆ تەرەقى و تەعالىيان سەئى
بكن، ۋە ئىلا ئەگەر ھەروا بىمىننەۋە نەك ھەر كوردەكان دوا ئەخات، بەلكو
ئەبى بە سەبەبى دواكەۋتنى ھەردولا.

"ئىستىرخام ئەكەين، ۋەكىلەكانمان، بۆ ئەۋەي ئارەزۋى عەمومى ئەم
مەلەتە تەئىمىن بگرى، ئەبى بۆ ئەم مەسئەلەيە بە جدى سەئى بكن و لى
سارد نەبنەۋە و بە عەجەلە و بە قەتەيى ئەم ئىمتىيازە لە ھەمو كوردستانا
تەتقىق بكن و، رجايش لە ھۆكۈمەت و ئەۋلىي ئومور ئەكەين بۆ ئەۋەي ئەم
ۋەدەتە ھەر باقى بى، ئىستىرخامنامەي ئەم مەلەتە و ۋەكىلەكانمان تەروىج
بفەرمون، كە نەتىجە ھۆكۈمەتلىكى گەۋرە و مۆتەرەقى و بە ناۋى عىراقەۋە لىۋە
يىتە ۋجود." (ژيان، ژ ۱۶۷، ۱۵ ي نىسانى ۱۹۲۹)

لاى روژنامه كانى عيراق

بۇ زانينى دەنگدانەۋەى ئەم يادداشتە لە روژنامه عەرەببەكانى عيراق دا پېۋىست ئەكا سەبىرى روژنامهكانى ئەو كاتە بكرى. ژيان ۋەلامى يەك روژنامەى داۋەتەۋە كە ئەۋىش العراقە.

"جوابى غەزەتەى العراق بە تارىخى ۹ ى نىسانى ۹۲۹

"بەرامبەر بەو تەقريرى كە ۋەكىلە خۇشەۋىستەكانى مېلەتى كورد بۇ تەلەبى حقوقى مېلەتەكە دابويان لە غەزەتەى العراق ۹ ى نىسانى ۹۲۹ تارىخ دا چاومان بە چەند دېرېك كەوت.

"ئېمە چۈنكە زبانى خالى مېلەتى كوردىن ھەرچەند لە سەرمان واجيب بو جوابى بدەينەۋە بەلام بۇ ئەۋەى حسياتى كوردەكان تەحرېك و نەتىجە شتېكى خراب تەۋلىد نەكات نەمانوېست دورودرېژ جوابى بدەينەۋە.

"ھەر ئەمەندە ئەلېن بۇ العراق زۆر عەيب و فكريكى غەلەتە كە بە ھەمو حسياتەۋە مېلەتېكى شەجيع، ساحيب شەرەفى ۋەكو كورد تەھدىد ئەكات و ئەيتىرىسنى بەۋەى كە ئەلى اكوردەكان تەلەبى ۋا بکەن ۋەكو ئېدىعاى ئەرمەنيەكانى لى دېت كە موقاييل بە تورکيا کرديان و نەتىجە بەم حالە گەشتن).

"ئەى ساحيب و موحەررېرى العراق! بە جدى عەرزت ئەكەين كورد ھېچ ۋەقتېك خۇى بە ئەرمەنى نازانى ۋ عيراقېش بە تورکيا. كورد بەو شەرەتە لە گەل عيراقا ئەزى، نەك ۋەكو غەزەتەكانى خارېچ ئەلېن و ئەنوسن ئەبى ئەم دو مېلەتە ۋەكو برىتانىا و ئسكوتلاندى بژين و تەماشای يەكترى بکەن بەلكو كورد ئەيەۋى زياتر تەماشای بكرى.

"رجا لە ئەۋلىاي ئومور ئەكەين ئەگەر ئەيانەۋى ئەم دو مېلەتە بە يەكەۋە بژين نابى مەيدان بدەن شتى ۋا بنوسرى، چۈنكە غەزەتەكانى كوردېش مەجبور ئەبى موقاييل بە ھەمو تەعەرۋزېك نەك مودافەعە، بەلكو ھجوم بکات. ھەر ئەۋەندە ئەلېن." (ژيان، ژ ۱۶۷، ۱۵ ى نىسانى ۹۲۹)

لای کاربەدەستان

لە ژيان دا هیچ جوړه کاردا نهووی کاربەدەستانی عیراقي و بریتانی به دی ناکړی به لām بېگومان له بهر نهووی به باشیان نه زانیوه هیچیان لى حېبه جى نه کردوه.

۵. هه لوه شاندهووی مه جلیس

"حهلی مه جلیسی مه بعوسانی عیراق و،

"نهمری ئینتیخاباتی تازه

"به غداد: ئیراده دەرچوه له سهر حهلی مه جلیسی مه بعوسان و

دهستکردن به ئینتیخاباتی تازه. " (ژيان، ژ ۲۴۹، ۷ ی ته موزی ۱۹۳۰)

عیراق له و ماوه یه دا نا ئارامیه کی سیاسی - وهزاری زوړی به خو یه وه

دیوه. چهند جاری وه زاره ته کان گوړاون.

عه بدولمو حسین سه عدون له نیسانی ۱۹۲۹ دا ئیستیقاله ی کرد. مه لیک

فه پسهل توفیق سویدی ته کلیف کرد وه زارعت پیک بهینی:

"وه زارعتی تازه ی عیراق

" له غه زه ته کانی به غداد وه ۲۹ و ۳۰/۴/۲۹

"مه علومه که له بهر به عزی مه سائیلی سیاسیه چهند ماتیک

له مه ویش وه زارعتی عیراق که قاینه ی فه خامه تی سه عدونیان پی نهوت

ئیستیغای کرد بو و هه تا ئهم بهینه ههر به وه کاله ت ئیشی نه کرد و

حکومه تی عیراق له حالیکی موشکیل دا مابوه وه، به لām لهم روژانه دا بو نهووی

ئینر نیهایه ت بهم حاله بهینری دهست کرا به ته شه بوسات بو نهووی

قاینه یه کی تازه ته تشکیل بکری. نه تیجه قه رار درا که له ریاسه تی فه خامه تی

توفیق بهگ نهلسویدی دا وه زارعت ته شه کول بکات.

"روژی په کشمه ی ۲۸/۴/۲۹ به مونسه به تی دەرچونی ئیراده ی

ملوکانه وه له دائیره ی ره ی وسهل وزه رای عیراق حه فله یه کی موخته شه م کرا و

هه‌مو گه‌وره‌ی دائیره‌کان و موسته‌شاره‌کانی حکومه‌تی فه‌خیمه‌ی ئینگلیز کۆبونه‌وه له حالیکه که فه‌خامه‌تی توفیق به‌گ ئه‌لسویدی‌یش له‌وی حازر بو.

"وه له‌و حه‌له‌دا وه‌کیلی ره‌ئیس‌ی دیوانی مه‌له‌کی و مورافیه‌ی خاسی جه‌لاله‌تی مه‌لیک به‌ ئوتوموبیلی مه‌خسوسی ملوکانه ته‌شریفیان هه‌تایه ئه‌و مه‌وقیعه‌وه. له ته‌ره‌ف تا‌قمیک پۆلیسه‌وه و هه‌مو حازیرونه‌وه ئیستیقبالی کران.

"ئیراده‌ی جه‌لاله‌تی مه‌لیک که له بابه‌ت ره‌ئیس‌ه‌ل وزه‌رایه‌تی توفیق به‌گ سویدی‌یه‌وه ده‌رچوو ته‌سلیمی سکرته‌ری مه‌جلیسی وزه‌را کرا. له دوا‌ی ئه‌وه‌ی که مه‌راسیمی ئیختیرامکارانه بو ئیراده‌که کرا له ته‌ره‌ف سکرته‌ری مه‌جلیسه‌وه به ده‌نگیک به‌رز خوینرا‌یه‌وه که مه‌ئاله‌که‌ی لای خواره‌وه عه‌رز کرا.

"له دوا‌ی ئه‌وه‌ی که فه‌خامه‌تی توفیق به‌گ سویدی به‌رامبه‌ر به ئیراده‌که ته‌شه‌کوراتی لازمه‌ی به جی هه‌تا و هه‌مو حازیرون مو‌باره‌ک‌بایی‌یان لی کرد به ئوتوموبیلی خسوسی ته‌شریفی برده قه‌سری مه‌له‌کی و بیلزات له‌ویش به‌یانی مه‌منونیه‌تی فه‌رمو. "اژیان، ژ ١٧٢، ٢٨ ی نیسانی ١٩٢٩

"سوره‌تی ئیراده‌که‌ی جه‌لاله‌تی مه‌لیکی گه‌وره‌ی عیراق

"فه‌خامه‌تی وه‌زیر توفیق سویدی!

"بێنا له سه‌ر ئیستیغای فه‌خامه‌تی عه‌بدولموحسین به‌گ و بێنا له سه‌ر ئه‌وه‌ی که ئیعتیمادی ته‌واوم به دیرایه‌ت و ئیخلاسی ئیوه هه‌یه وا مه‌نسه‌بی ره‌ئیس ئه‌لوزه‌رایه‌تیم ته‌ودیع کردی که ئیوه‌ش به عه‌جه‌له وه‌زیره‌کانی ره‌فیقتان ئینتیخاب بکه‌ن و ناویان عه‌رز بکه‌ن. هه‌ر خوا موه‌فه‌قیه‌ت نه‌دا.

فه‌یس‌ه‌ل مه‌لیکی عیراق "اژیان، ژ ١٧٢، ٢٨ ی نیسانی ١٩٢٩

لێدوانی ژبان:

"ئەم ئیرادەیە لە ٢٨ ی نیسانی ١٩٢٩ و ١٩ ی زیلقەعیدی ١٣٤٧ لە قەسری مەلەکی دا نوسراوە.

"لە سەر ئەمە فەخامەتی رەئیسەلوزەرایش لە عەینی رۆژدا وەکو لە غەزەتە ی پێشودا ناویان عەرز کرا، مەعالی وەزیرەکانی ئینتیخاب فەرموە و عەرزی جەلالەتی مەلیکی کردووە.

"نەشکیلی قایینە ی تازە ی عیراق لە سەرەووە عەرز کرا. ئەم قایینە یە و ئەم وەزیرە موختەرەمانە چونکە هەمویان لە کۆمەڵی اتقەم ن و ئەم کۆمەڵە ییش لە عیراقا ئەهەمیت و مەوقیعیکی بەرزی هەیە و ئەکسەر یەتی پەیدا کردووە و لە هەمو شتی کا ساحیب رەئین، جگە لەمە ییش چونکە ئەمجارە لەم قایینە یەدا دو وەزیری کوردیش هەیە، ئومێد مان گەورە یە کە بە هەمو یەتی بۆ عیراق و بە تایبەتی بۆ کوردستان خدەتیکی گەورە بفەرمون.

"جگە لەمە ییش جار ان کە لە هەمو قایینە یە ک دا وەزیری ک هەبو ئەمجارە دو وەزیری کوردی تی دا یە، ئەمەش دەلیلە کە ئیتر لە بەینی ئەم دو میلەتەدا فەرق و فروق نەماو و ئیتر هەردولا وەکو برا ئەژین و بۆ عەینی غایە کە بەرزی و بلند ی و پێشکەوتنی عیراقە سەعی ئەکری. ئەمە ییش ئینکار نا کری کە ئەم چاودیری یە و ئەم لوتفی حکومەتە هەمو ی بە سەبەبی هەول و تەقەلای وەکیلە موختەرە مەکانمانووە پێک هاتووە.

"لە بەر ئەو بە ناوی میلەتی کوردەووە موبارە کبایی لە وەزیرە موختەرە مەکانمان و تەمەنای موەفەقیەتی ئەم قایینە یە ئەکەین.

"دیسانەووە ئیستیرحام و تەمەنایان لی ئەکەین کە بە هەمو توانایانەووە بۆ پێشکەوتنی عیراق و بۆ ئیکمالی نەواقیساتی کوردستان جەهد بفەرمون." (ژبان، ژ ١٧٢، ٢٨ ی نیسانی ١٩٢٩)

"پرۆگرامی وەزارەت

"بەغداد، هەرچەند بە رەسمى ھێشتا پرۆگرامی وەزارەتی تازە مەعلوم نەبوە، بەلام لە ئەوەل ئیجتیماع دا قەراریان داوە لە پێش ھەمو شتیکدا بۆ بەرزى و بلندی و دەولەمەندى عێراق چى پێویستە ئیجراى بکەن و بودجە بەو نەوعە تەنزیم و ئیسلاح بکەن کە نەتیجە زەرەر و زیانیکی نەبێ بۆ عێراق. وە بۆ تەئلیفی جەیشیکى مونتەزەمى عێراق سەعی بکەن ئایا بە سورەتی ئیجبارى وە یا غەیرەئیجبارى. قەوانین و مەامەلاتى نفوس ئیکمال بکەن.

"وہ بۆ عەدەم ئیستێخدامى ھنودى غەیرەعێراقى سەعی بکەن و لە جێ ئێوان عێراقى ئیستێخدام بکەن." (لژیان، ژ ۱۷۲، ۲۸ ی نیسانی ۱۹۳۹)

.....

وەزارەتەکەى سویدی تەمەنى درێژ نەبو مەلیک داواى ئیستیقالەى لى کرد و، سەرلەنوی سەعدونی تەکلیف کردەوہ.

"قابیتەى تازەى عێراق

"لە سەر ئیستیفغای فەخامەتى توفیق بەگ سویدی رۆژى ۱۹ ی ئەم مانگە ئیرادەى ملوکانە صادر بو بە تەعینى فەخامەتى سێر عەبدولموحسین بەگ ئەلسەعدون بۆ رەئیس ئەلوزمرايەتى و فەخامەتیشى وەکو لای خوارەوہ دەرج کراوہ ناوى ئەو وەزیرانەى دا کە داخلى قابینەکەى ئەبن.

"لە عەینى رۆژدا ئیرادە سادر بو بۆ تەعینى موشار ئیلەییماش و بەم مونسەبەتەوہ لە دیوانى رەئیس ئەلوزمەرادا کۆمەلێک بەسترا لە داوى خوێندنەوہى ئیرادەکە حازىرون دوعای عومەر و ئیقبالى جەلالەتى مەلیکی موعەزەمیان کرد.

رهئیس ئهلوزهرا و وهزیری خاريجیه

فهخامهتی سیئر عهبدولموحسین بهگ ئهلسهعدهن

وهزیری داخلیه	مهعالی ناجی پاشا ئهلسویدی
وهزیری مالیه	مهعالی یاسین پاشا ئهلهاشمی
وهزیری عهدلیه	مهعالی ناجی شهوکهت
وهزیری ئهشغال ومواسهلات	مهعالی ئهمین زهکی بهگ
وهزیری دیفاع	مهعالی نوری پاشا ئهلسهعید
وهزیری مهعاریف	مهعالی عهبدولمحسین چهلهبی
وهزیری ره ی و زهراعته	مهعالی عهبدولعهزیز بهگ

قهساب"لژیان، ژ ۲۰، ۱۹ ی ئهیلولی ۱۹۲۹

سهعدون خوئی کوشت.

"زیاعیکی ئهلم

"له حالیکه که غزه ته کهمان له تهواوبون دا بو به شیدهتی ئهسهفهوه
خه بهرمان وهگرت که رهسمهن بو مهقامی سهعادهتی موتهسههرفی
تلهگرافیک هاتوه مهئاله کهی ئهمهیه که: فهخامهتی سیئر عهبدولموحسین
ئهلسهعدون رهئیس ئهلوزهرا ی عیراق ئهمشهوی رابوردو له مالی خویدا
(ئینتیجارا) و وهفاتی کردوه. وه وهسیتیکی تاریخی بو ئهلادی به جی هیشتهوه.

"ئهم خه بهره فهجیعه وه کو سائیقهیه کی ناگهانی زهربهیه کی له عالم
دا و رهعهشهیه کی ئه بهدی خسته وجودی ههمو کهسیکهوه. جدهن غهیبوبهتی
ئه بهدی ئهم داهییه که له عیراقا ئهوه لهمین زات و موشار بیلهبان و باعیدی
فهخری عمومی بو، جی ته ئهسوفه و ههتا کو قیامتهت ئهم ئهسهفه باقی ئهبی
له فکر ناچیتهوه.

"به ناوی عمومه عیراق و خاسه‌ته‌ن به ناوی میله‌تی کورده‌وه ئیزه‌هاری
 ئه‌سه‌ف و به‌یانی ته‌عزیه‌ت ئه‌که‌ین. وه به‌م مونا‌سه‌به‌ته‌وه له هه‌مو
 مه‌راکیزدا به‌یداخی حکومه‌ت شو‌ر کرایه‌وه.

"له‌م خسوسه‌وه له غه‌زه‌ته‌ی ئاتی‌دا ده‌ره‌جه‌ی ئه‌سه‌فی میله‌ته‌که‌مان و
 ته‌فسیلاتی لازمه‌ عه‌رز ئه‌که‌ین." (ژیان، ژ ۲۱۱، ۱۴ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۹)

.....

بو‌ ئه‌وه‌ی ئه‌و بو‌شاییه‌ی به‌ خو‌کوشتنی سه‌عدون دروست بو‌ بو‌ پر
 بکریته‌وه. فه‌یسه‌ل ناجی سویدی ته‌کلیم کرد وه‌زاره‌ت ته‌شکیل بکا.
 "قایینه‌ی تازه

"ئیراده‌ی ملو‌کانه‌ سادر بو‌ ته‌شکیلی وه‌زاره‌تی تازه‌ له‌ ریاسه‌تی
 ناجی پاشا ئه‌لسویدی‌دا، به‌لام له‌ به‌ر وه‌فاتی عه‌بدولمو‌حسین به‌گ
 ئه‌لسه‌عدون هه‌یج مه‌راسیمیکی بو‌ ناکری. وه‌زیره‌کان وه‌کو لای خواره‌وه‌ن:
 ره‌ئیس ئه‌لوزه‌را و وه‌زیری خاریجیه

ناجی پاشا ئه‌لسویدی	
ناجی شه‌و‌که‌ت	دا‌خ‌لیه
یاسین پاشا ئه‌له‌اشمی	مالیه
عه‌بدولعه‌زیز قه‌ساب	عه‌دلیه
نوری پاشا ئه‌لسه‌عید	وه‌زیری دی‌فاع
مه‌عالی ئه‌مین زه‌کی به‌گ	مو‌اسه‌لات و ئه‌شغال
خالد سلیمان	ره‌ی و زه‌راعه‌ت
عه‌بدول‌حسه‌ین چه‌له‌بی	وه‌زیری مه‌عاریف
"ژیان، ژ ۲۱۳، ۲۱ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۹	

.....

وهزارهتهكهى ناجى سويدي تهمنى كورت بو. عيراق له بهردهم
گرېداني رېكهوتننامهيهكى گرنگ دا بو له گهل بریتانیا. بهندهكانى ناو
رېكهوتنهكه به ئاسانى و به بى مشتومر، نهینهتوانى له مهجليس تى بپهړى.
نورى سهعيد بو كهوى دهنگى نهندامانى مهجليس بو موافقهت له سهر
پهيماننامهكه دابين بكا، وهزارهتيكى پيك هينا كه ههلبژاردنى بكا نهنجامهكهى
مسوگهر بى.

"مينهاجى قابينهى تازهى عيراق"

"بهغداد، رهئيس وزهراى عيراق فهخامهتى نوري پاشا ئهلسهعيد ئهو
مينهاجى كه له گهل وهزيرهكانيا قهراريان داوه تهعقيبى بكن تهقدىمى
جهلالهتى مهلىكى فهرموه و جهلالهتى مهلىكى موعهزهيميش قبولى فهرموه.
"مينهاجكهيان عيبارته له ۳ مهستهله:

۱. بو وهرگرتنى ئىستىقلاليهتى تامى عيراق له گهل دارى ئيعتيماددا
دهست كردن به موزاكهره بو موعاههدهيهكى تازه.
۲. مهستهلهى ئىقتىسادياتى عيراق.

۳. وهرگرتنى مهسئوليەت يهعنى ئىدارهى داخلى عيراق له
عيراقىيهكان مهسئول بى. "لژيان، ژ ۲۳۳، ۳ ي نيسانى ۱۹۳۰

مه جلیسی نواب

(دهورەى سییه م)

۱۹۳۰/۱۱/۱ ۱۹۳۲/۱۱/۸

دهورەى ئىنتیخابى سییه م

"ئىنتیخاباتى تازەى مەبعوسان

"لە وهزارەتى داخلیه وه رهسمەن ئەمر دراوه كه پيوسته لە هەمو
مەناتىقى عىراق دا لە رۆژى ۱۰ ى تەموزدا موافىقى قانونى ئىنتیخابات دەست
بكرى بە موعامەلەى ئىنتیخابیه و ئەبى لە ۱۰ ى ئەیلول دا تەواو بى. "لژیان، ژ
۲۵، ۱۰ ى تەموزى ۱۹۳۰

۶ ى رهشى ئەیلول

ئەركى سەرەكى ئەنجومەنى داهاو ئەوه بو كه پەیماننامەى بریتانى
عیراقى پەسند بكات. نوری سەعید ئەیویست ئەنجومەنىك هەلبێژپردرى بى
مشتومر و بگروهبەرده دەنگ بە قازانجى پەیماننامە كه بدا. پاش ئیمزا
کردنى ئەم پەیمانە عىراق لە ژێر ئىتیدابى بریتانى دەرئەچو، بە ناو
سەرپەخۆیى وەرئەگرت و، ئەبو بە ئەندامى كۆمەلەى نەتەوه كان.
لە هیچ مادەیه كى ئەم پەیمانەدا ئىشارەت بو دەستەبەرکردنى مافى
نەتەوهی كورد نەكراو، بە تايبەتى ئەو مافانەى كاتى نوساندنى ولايەتى
موسل بە عىراقه وه داوا لە عىراق كرا بو دەستەبەرى بى. نىشتمانپه وه رانى
كورد ئەترسان دواى ئیمزا کردنى ئەم پەیمانە حكومەتى عىراق لەو مافانە
پەشیمان ببێتەوه كه بەلێنى بە كورد دابو. لە بەر ئەوه لە سلیمانى برپارى
(موقاتەعه) يان دا.

روژى ۶ ى ئەلۈل كە ئەبو دەنگدەرانى سلىمانى بۇ ھەلۋىلاردى
 ھەيئەتى تەفتىشىيە) لە سەراى سلىمانىدا كۆپىنچە، خەلكى سلىمانى بە
 تايىيەتى قوتايىيانى كۆمەلەي زانستى كوردان و دوكاندارەكانى ناو بازار و
 كەنجەكانى شار بۇ خۇپپىشاندىن و دەربرىنى ناپەزايى لە بەر دەرگى سەرا
 كۆپۈنەو. كاروبارى سلىمانى، كە لەو كاتەدا بە دەس كاپتن گاون وەكىلى
 موفەتتىشى ئىدارىيەو بو، بۇ بىلۋە پى كىردى خۇپپىشاندىرەكان كەوتە بە
 كار ھىنانى زەبروزەنگى پۇلىس. لە ئىوان خۇپپىشاندىرەكان و ھىزەكانى پۇلىس
 دا پشيوى دروست بو، لە ھەردو لا چەند كەس برىندار بون و كوژران. گاون
 ھىزەكانى جەيشى عىراقى باتك كىرد بۇ ئەو پشيوە كە دابىر كىننەو.
 جەيش بە توندى لە بەشدارانى خۇپپىشاندىرەكانى دا. دەيان كەسى لى
 كوشتن و، دەيان كەسى لى برىندار كىردن. بە زۆر بىلۋە پى كىردن و زياتر
 لە ۱- كەسىيان راپىچى زىندان كىرد. ئەگەرچى بە ھۇي ئەم روداوو
 ھەلۋىلاردن دوا كەوت بەلەم پاش چەند روژى ئەنجاميان دا.

ژيان لە ژىر سەردىرى ئىنتىخابات لە سلىمانى) نوسىویتی:

"روژى ۱۵ ى ۹ ى ۱۹۳۰ لە مەقامى مۆتەسەرىقىيەت دا عومومى ئەشرف
 و تىجار و سائىرى تەبەقەي ئەھالى بۇ ئىنتىخابى ھەيئەتى تەفتىشىيە كۆپۈنەو.
 لە نەتىجەدا زەواتى ئاتىيە بە ئەكسەرىيەتى ئارا بە ئەزاي ھەيئەتى تەفتىشىيە
 ئىنتىخاب كىران:

چەند رەئى بو: ۳۴ حاجى ئىبراھىم ئاغا، ۲۲ مەجىد بەگى حاجى
 رەسول بەگ، ۲۲ غالب ئاغا، ۲۱ حاجى ئەحمەدى حاجى كەرىم، ۲۰
 عەبدولكەرىم ئەفەندى عەلەكە، ۱۹ سەيد ئەحمەدى توتونچى، ۱۷ كەرىم

به‌گي محهمەد به‌گ، ۱۶ حاجي كاكه‌خه‌مه، ۱۵ حاجي مه‌لا محيدين، ۱۵ حاجي
عه‌لي حاجي خه‌سه‌ن ئه‌فه‌ندي. "لژيان، ژ ۲۶۰، ۶ ي تشريني يه‌كه‌مي ۱۱۹۳.

"گوشادی مه‌جليسی مه‌بعوسان

"رؤزي ۱ ي مانگ ئه‌عزاكانی مه‌جليسی نيایي به‌ ئيحتيفاليکی موخته‌شه‌م
كۆبونه‌وه. له‌ پاش قيرائه‌تي خيتاب ئه‌لعهرش به‌ ئه‌كسهریه‌تي ئارا فه‌خامه‌تي
جه‌عفر پاشای عه‌سكه‌ري به‌ ره‌ئيس ئينتيخاب كراوه‌ و، ديسان له‌ نه‌تيجه‌ي
ئينتيخابات دا مه‌عالی سلیمان به‌گ ئه‌لبه‌راك بۆ نايیبي ئه‌وه‌ل و عه‌لي
ئه‌فه‌ندي ئيمام بۆ نايیبي دوه‌مي ره‌ئيس، ئه‌كسهریه‌تيان ئيحرارز كردوه‌."
لژيان، ژ ۲۶۲، ۶ ي تشريني دوه‌مي ۱۱۹۳.

ژيان كه‌ له‌ سه‌ره‌تاوه‌ به‌ گه‌رمی هه‌وائی ره‌وتی هه‌لبژاردنی ده‌وره‌ي
يه‌كه‌م و دوه‌مي نوسی بو. هه‌وائی ده‌وره‌كاني تری به‌ كورتی و سه‌رپيیي باس
كردوه‌ و، ئه‌و گه‌رمی‌یه‌ي جارانئ نه‌ماوه‌ ره‌نگه‌ ئه‌وه‌ش بگه‌رێته‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ي
كه‌ ئيتر ئيگه‌يشتون مه‌جليس ئه‌و ده‌ز گايه‌ نيه‌ ئه‌مان ئه‌و هه‌يا زلانه‌يان له‌
سه‌ر هه‌ل چنی بو.

مه جلیسی نواب

(دهورهی چوارهم)

۱۹۳۳/۳/۸ ۱۹۳۴/۹/۴

زیان، ژ ۳۵۳ ی ۱۳ ی شوباتی ۱۹۳۳ ئەنجامی دهورهی چوارهمی
ههلبژاردنی نائیه کانی لیوای سلیمانی بهمجۆره بلّو کردۆتهوه:

"سه رهتای دهر کهوت نوابی تازه

"دهمیکه زۆر کەس ئاواته خوازه

"ئەم چەندانه دەرۆزوری شار، بێ بواره و بوار، خەریکی ههلبژاردنی
مونتەخیزی سانی بون. دەستە هیوادارانێ مەبەوسی بە هەمو لایەکا
تەقەلایان بو، تا رۆژی ئەم چوارشەموی رابوردوه که رۆژی هیوا و بێ هیوایی
بو. مونتەخیزه سانیەکان لە دائیرە بەلەدیەدا کۆبۆنەوه صندوقی یانسیبی
بەخت و نصیب دانرا. چواردهوری بە چاودێری و سەرپەرشتی رهئیس
بەلەدیە و هەیتەتی تەفتیشیە تەنرا. ئینجا هەر کەسه سەرپەرەیی بە مۆری
وەرگرت، بردیه لایە کهوه بە دزیهوه چەند کەسی ههلبژارد، ناوی نوسین و
بە دەستی خۆی خستیه ناو صندوقه کهوه. لە دوایدا هەمو لایەک راوهستا
بون سەرنجیان ئەدا صندوق کرایهوه، رهئێ کۆکرایهوه، دەعوا برایهوه، لە
نەتیجەدا وا دەر کهوت هەر مەبەوسەکانی پیشومان بۆنەوه، تەنھا ئەحمەد
بەگی وەسمان پاشا دەرچوه، لە جێی ئەو سەبری ئەفەندی حاجی عەلی ئاغا
دێتە کایهوه. خوا لێیان پیرۆز کا ببە خێر و بە سەر ولاتە کهمانا برژین.

"ئەو زاتانەکی که ههلبژێرراون بۆ مەبەوسی ئەمانەن که لە خوارهوه
نوسراون: جەنابی محەمەد سەلح بەگی محەمەد عەلی بەگ، جەنابی سەیفولّا

به گ، جه نابی ئه محمد به گي محمهد صالح به گ، جه نابی صه بړی ئه فهدی
حاجی عهلی ئاغا."

"موافیقی قانونی ئه ساسی نیوهی حه زه راتی ئه عزایانی ئه عیان به
قورعه ئیخراج کران

"به مونسه به تی ته و او بونی موده یانه وه بو ئه وهی به قورعه نیوهی
ئه عزا موخته ره مه کانی مه جلیسی ئه عیان ئیخراج بکړین و سه ره نو ی به
ئیراده ی مه له کی ئه عزا ته عین بکړته وه. روژی ۱۳ ی ئه م مانگه له دائیره ی
مه جلیسی ئه عیان دا به پړی ماده ی ۳۲ ی قانونی ئه ساسی ده ست کړا به
معامه له ی قورعه کیشان.

له ریاست و نه زاره تی جه لاله تی مه لیکي موعه زم دا فه خامه تی
ره ئیسه ل وزه را و فه خامه تی ره ئیسی مه جلیسی ئه عیان و ره ئیسی مه جلیسی
مه بعوسان له دائیره و سالونی مه جلیسی ئه عیان دا کو بونه وه و له حالیکا که
هه مو ئه عزایانی ئه عیان و ئه عزایانی مه بعوسان و مه عالی و مزیره کان حازر بون
ده ست کړا به قورعه کیشان و له نه تیجه ی قورعه دا له ئه عزایانی ئه عیان
سه ماحه ت ئه لسه ید محمهد ئه لسه در و، ئه لشیخ عوده ی ئه لجه ریان و،
ئاسه ف قاسم ئاغا و، ئه لسه ید عه بدولا ئه لنه قیب و، فه خره دین ئال جه میل،
یوسف عه مانو یل، حاجی هه سه ن ئه لشه بوت، عه بدولکه ریم ئه لسه عدون،
مه ولود پاشا ئه لموخلیس، حاجی مه حمود ئه ل ئوسترابادی، له جړی خو یان
مانه وه.

وه سه ماحه تی جه میل ئه ل زه هاوی، یوسف سویدی، حاجی سه عید
ئاغا، مه ناحیم دانیال، عه بدولحه سین، ئیبراهیم هه یده ری، عه بدولغه نی کوبه،
محمهد عه لی فازل، صالح پاشا باش ئه عیان، عه بدولا سافی، دهرچون.

بەم نەوعە قورعە کێشانە کە دوایی هات. وە لە دوای تەواوبونی
 مەسئەلە کە جەلالەتی مەلیکی موعەزەم بیلزات خۆی خۆتەبە یەکی عالی
 خۆیندەو و لە معاملە و حەرە کاتی ئەم بەینە ی هەمو ئەعزایانی مەجلیسی
 ئەعیان بەیانی مەنونیەتی فەرمو. "ژیان، ۱۸۱ ی ۲۴ ی حوزەیرانی ۱۱۹۲۹
 "ئەعزاکانی تازە ی مەجلیسی ئەعیان

"بەغداد: رۆژی ۲۲ ی ئەم مانگە ئیرادە ی ملوکانه صادر بو لە خصوص
 تەعینی زەواتی لای خوارەو وە بۆ ئەعزایەتی مەجلیسی ئەعیان:
 "ئێبراهیم ئەفەندی ئەلحەیدەری، حاجی سەعید ئاغای مەعروف ئاغا،
 السید نوری ئەفەندی السید عزیز الیاسری، عەبدوللە تیف پاشا ئەلمەندیل،
 عەبدوللا صافی ئەفەندی، محەمەد عەلی ئەفەندی ئال بەحەرە لعلوم، محەمەد
 عەلی ئەفەندی ئەلفازیل، مەناحیم ئەفەندی دانیاڵ.

"حکومت ئیستا خەریکی تەرشیحی زاتیکیانە بۆ ریاسەتی ئەم مەجلیسە
 وەکو ئەلین یا سەماحەتی شیخ ئێبراهیم ئەفەندی ئەلحەیدەری وە یا محەمەد
 عەلی ئەفەندی ئەلفازیل ئەبێ بە رەئیس. " (ژیان، ژ ۲۰۷ ی ۲۸ ی تشرینی
 یەكەمی ۱۱۹۲۹

ژيان

و

داکوکي له نافرمت

۱. ژيان و ژن

۱. ۱. پايه کومه لايه تي

۱. ۲. مافه کاني نافرمت

۱. ۳. پيکپيښاني خيزان

۲. مه کته بي کچان له سلپماني

۲. ۱. کردنه وهی

۲. ۲. هملوښتي جياواز له خوښدني کچان

۲. ۳. چالاکيه کاني

۲. ۳. ۱. پيشانگه ی سالانه

۲. ۳. ۲. ته مسيل

۲. ۳. ۳. به شداری کوښونه وهی گشتی

۲. ۳. ۴. فيرکردنی نه خوښنده وار

۲. ۳. ۵. فيرکردنی پيشه

۳. هه والی نافرمتانی دنيا

داکوکی له ئافرهت

۱. ژيان وژن

یه‌کې لهو بابه‌تانه‌ی ژيان تهرکیزی کردوته سهر کیشهی ئافرهت بوه. نهمه‌یش وه‌نه‌بې کاری یه‌کته‌نی یا دمس پېشکه‌ری یه‌کې له نوسهره‌کانی نهو کاته بوبې، به‌لکو به‌شی بوه له ریباری فکریی روژنامه‌که. له ههمو قوئاغه‌کانی دهرچونی دا و، له لایهن چهند نوسه‌ری جیاوازه‌وه باس کراوه.

له بیسته‌کانی سده‌ی بیستم دا له زور شوینی دنیا‌دا ئافرهت بې بهش بون له مافی سیاسی، کو‌مه‌لایه‌تی، ئابوری، روشنبیری. ته‌نانه‌ت له ولایتیکی وه‌کو بریتانیا‌دا ئافرهت تازه خه‌ریک بو هه‌ندی له مافه‌کانی وم‌برگری، له‌وانه مافی ده‌نگدان له هه‌لېژاردنی گشتی‌دا.

کوردستان لهو سهرده‌مه‌دا زور دواکه‌وتو بو. شاره‌کانی پچوک و به ژماره‌ کهم و له روی ئاومدانی و شارستانیه‌وه زور له دوا بو، زیاتر له‌وه‌ی له شار بچن، شاره‌دی بون. زورایه‌تی خه‌لک و، به گشتی ئافرهت نه‌خوینده‌وار بون. دانیش‌توانی شار له چاو دانیش‌توانی دی‌هات دا زور کهم و، پیوه‌ندی دهره‌به‌گی و خیلایه‌تی به سهر پیوه‌ندی کو‌مه‌لایه‌تی‌دا زال و، تیگه‌یشتن و بیرکردنه‌وه و ره‌فتاری لادی باو بو. له دی‌هات دا، شیربایی، ژن به ژن، ژن له توله‌ی خوین دا دان، گه‌وره به پچوک و، فره‌ژنی، له ژنه‌یان و شوکردن دا نه‌ریتی کاریکراو بو.

نه‌گهر له ولاتانی وه‌کو تورکیا و ئیران و میصر... جولانه‌وه‌ی ژنان بو چاکردنی باری کو‌مه‌لایه‌تی خیزان و به ده‌سپینانی مافی ئافرهت، ده‌ستی پی کردبې نه‌وا له کوردستان دا به هیچ جوړی بزوتنه‌وه‌یه‌کی لهو بابه‌ته له کایه‌دا نه‌بوه. ئهم هه‌نگاه‌ی ژيان لهو کاته‌دا ناویه‌تی ده‌سپیشکه‌ری پیاوان بوه، بې

ئەوۋى ھېچ گوشارىكى ئافرىتيان لە سەر بوبى، بەشى بۈە لە بېروباومېرى ھەلبۇاردى كورد بۇ نوپكردنەۋى كۆمەلى كورد و ھەنگاۋنان بەرەو كۆمەلى پېشكەۋتۋى شارستانى. لە دو تۋى وتارەكان و ھەۋالەكان دا داۋاى دايىتكردى مافى خويندىن، كاركردىن، ئازادى ھەلبۇاردى ھاۋسەر، مافى دەنگدان لە ھەلبۇاردى گشتى دا، بۇ ئافرىتى كورد ئەكەن. بە واتەيەكى تر مافى بەشدارى لە ژيانى كۆمەلایەتى، ئابورى، رۆشنىبرى، سىياسى... كۆمەل

دا.

۲.۱. پاىەى كۆمەلایەتى ئافرىت

ژيان بە قەلەمى نوسەرى جىاۋاز چەندىن وتارى لە سەر بارى كۆمەلایەتى خىزانى كورد و، شوكردىن و ژنېنن، و پلەى كۆمەلایەتى ئافرىتى كورد نوسىۋە. زۆر بە توندى ھېرشى كىردۆتە سەر نەرىتى باو و ھەلۈمەرجى دواكەۋتۋى كۆمەل و، رەخنى لە پىاۋى كورد گىرۋە سەبارەت بە رەفتارى نادروستى لە گەل ژنى كوردا. داكۆكى كىردۈە لە مافى ئافرىت و، مافى بى چەندۈچۈنى خويندىن، كاركردىن، ھەلبۇاردى ھاۋسەر و، رەئى دان. لە پېكەۋەنانى خىزان دا داۋاى كىردۈە لە پېش ژنېنن و شوكردىن دا، بۇ ئەۋى زمانى لە يەك گەيشتن بدۆزنەۋە، كور و كچ يەكتىرى بېنن و پېكەۋە قسە بكەن و، لە نىۋان كچ و كوردا ھاۋكوفى، بە تايبەتى لە تەمەن دا ھەبى.

لەو سەردەمەدا ھېچ قانونىكى دانراۋ نەبۈە بۇ رېكخستنى (بارى كەسايەتى) و بۇ پاراستنى مافى ئافرىت. لە دادگا و لە ناو كۆمەل دا پېرەۋى بنەماكانى شەرىعەتى ئىسلامى كراۋە. بە ھۋى دواكەۋتۋى كۆمەل و، نەخۋىندەۋارى و نەزانى ژنانەۋە، پىاۋ بە يارمەتى ھەندى مەلای كۆنەپەرسىت و كۆلكە مەلا، بە خراپترىن شىۋە ژنى چەۋساندۆتەۋە و مافەكانى خۋاردۈە. نوسەرانى ئەم وتارانە بۇ ئەۋى بەلگە و بەھانەكانيان بە ھىز بى و، لە روى

دینی یهوه نه توانن بهر په رچیان بده نه وه، شایه تی یان له نایه تی قورئان و
حه دیسی پیغه مېهر هیناوه ته وه.

مدیره ی مه کته بی کچانی سلیمانی، گوزیده عهزیز خانم، له وتاریک دا
له ژیر سه رد پړی اژن و تهئسیراتی له حه یاتی مه ده نیمه ت دا که به بونه ی
کردنه وه ی مه کته بی کچانه وه بو اژیان ی نویسه، ئه لی:

"ژنی تی، مه وجودیه تی که قیسمی کی تری حه یات و حه تا قیسمی موهمی
ئیشغال کرده. نابی تهئسیراتی ژن له حه یات دا له پیش چاو دور بخری ته وه
و، ئه بی بکری به ره هبهری بهر زبونه وه ئه وه هه نگاوانه که له ریگای
مه ده نیمه ت و تهره قی دا ئه هاویژری. ژن حه یات مه سعود و ژن حه یات ره زیل
ئه کات. ئه م دو قوه ته که دوشمنی په کترن به عیلم و جهلی ژن دپته وجود.
ژن ئه م دو ئیستیعاده ی هه په ئه و میله تانه که ئه م قیسمه به شه ره سوئی
ئیس تیعمال ئه کهن ناتوانن له به لای جه هاله تی خو یان رزگار ببن و مه حکومی
ئه م ئافه تهن.

له ئوده بای فرانسز مادام ئه لی: اژن مال ئه کات و ژن مال ویران
ئه کات به چ به لاغت و زبانیکی فه صیحه وه گوتراوه ئه گهر بیخهینه بهر چاوی
ته ئه مول ئه و میله تانه که ژنی تی یان بهر ز کردونه وه، خو یان بهر ز کردونه وه،
زیرا ژن میلمت پی ئه گه یه نی. وه ژن پیاو پی ئه گه یه نی. ئه و مه وجودیه ته که
له زهره یه ک قه هره مانیکی گه وره دپیتته وجود. له و وه قتانده که له باوه شی
شفه قه تی خو یا به لایله و لاواندن پی ئه گه یه نی ت له مه وجودیه تی مادی و
مه عنه وه ی خو ی به شی ئه دات. " اژیان، ژ ۱۳، ۲۲ ی نیسانی ۱۹۲۶

.....

له وتاریکی که دا فائیک زیوهر، که ئه وسا گه نجیکی تازه پیگه یشتو بوه،
نوسیویتی:

"له مه سائیلی ئه خلاق و ئیجتیماعیات دا له پاش ئایهت و هه دیس
 ئه توانم بلیم ئه قوالی حوکه ما و ئوده با لازمه بکری به ده ستور له مه مل هه مو
 کهس ئیتاعه ی بکا. ئیمه ئه قوامی شه رق هه روه کو ده ستی چه پمان گۆج
 کردوه، هه مو ئیشیکمان هه ر به ده ستی راسته، له جیسمی به شه ردا
 عوزویه کی له تیغی وه کو ژانمان بی، له ئه کسه ری حقوق مه حرومان کردوه.
 باوجود خیتابی ئیلاهی و ئه وامیری هه دیس ته نها رو ناکاته پیاوان بۆ عیلم و
 عه مه ل و سه عی و ئیتاعهت و سائیره، هه ردولا مو که له فن که چی له مه یدانی
 موباره زه دا ته نها پیاو وجودی بۆ ته نیشانه ی تیری به لا و مو صیبهت، ئه م
 مه وزوعه ئه گه رچی به چه ند جیلد ته واو نابی ئه ما له ته ره ف فه یله سو فی
 عیراق زه هاویه وه به شیعریکی عه ره بی خزمهتی ژنیش بۆ وه تن چه ند لازمه
 وه های به یان فه رموه، وه کو نه قشی به رد له هه مو دلێکا جیگیره. ئه و شیعه
 جوانه نه متوانی به عه ره بی ته خمیسی بکه م ناچار به کوردی ته خمیسم کرد
 هه تا ئه و قه ولی هه کیمانه یه بخره به را چاوی تیگه یشتوانی ولات و بکری به
 ده ستور له مه مل:

بۆ وه تن غیره تی ژان دار که له دنیا مه شه ور

ریگه یی حق ده گری رایبعه بی یا مه نسور

خدمه تی جه نهت ئه کهن هه ردو چ غیلمان و چ حور

ایرفع الشعب فریقان انات و ذکور

وهل الطائر الا بجناحیه یطیرا (ژیان، ژ ٦٧، ٢٤ ی مایسی ١٩٢٧)

سالانیکى دواتر بیکهس به مجۆره باسی دهووری ژنی کردوه له خهباتی

نیشتمانی دا:

(نیر و می، هه ردو به جوته، بۆ وه تن هه ولی نه دن

دوره ده رچونمان له دیلی، مه ل به بالی نافرپا)

م. ئه دیب به رپۆه به ری روژ نامه که له یه کی له وتاره کانی دا نوسیویتی:

"له ساحه‌ی مه‌دینه‌ت دا، تهره‌قی و ته‌عالی میله‌ت، به ته‌کامولی فکری و پیگه‌یشتنی هه‌ردو فیرقه‌ی میله‌ته‌وه به‌ستراوه که له ژن و پیاو موته‌شه‌کیله. تهرازویه‌ک که هه‌ردولای له عه‌ینی قورساییدا نه‌بی چون که‌سبی موازنه‌ت و به‌رامبه‌ری نا‌کا و به‌م لا و به‌و لادا دی، میله‌تیش له مه‌یدانی پیشکه‌وتن دا ژن و پیاوی ده‌ره‌جه‌ی ته‌حصول و تهریبه‌یان یه‌ک نه‌بی، نه‌و سه‌عی و کوششه‌ی ئه‌کری موته‌ساویهن بۆ هه‌ردولا نه‌بی و، به یه‌که‌وه شاه‌راهی تهره‌قی نه‌گرن بیلته‌بع موازنه‌ت و به‌رامبه‌ریتی په‌یدا نابۆ و سه‌ر ئه‌کات. ئیمه که به نیسه‌بت میله‌تانی تره‌وه دواکه‌وتومان پی ئه‌لین و مادامکه ئاره‌زو و فیکری سه‌رکه‌وتن و پیشکه‌وتنمان هه‌یه، لازمه جنسی له‌تیف که عوزوی موهیمترین و به‌شی به قیمه‌تترینی میله‌ت ته‌شکیل ئه‌که‌ن موافیقی مه‌تلوب پی بگه‌یه‌نین. دایک، که مه‌حصولی ئهم جنسه‌یه ئه‌گه‌ر باش ئیجزار بکری ئه‌ولادی موسته‌قبه‌لی سه‌به‌ینی وه‌ته‌ن به موکه‌مه‌لیه‌تیه‌کی مادی و مه‌عنه‌ویه‌وه دینه وجود. ئهم ده‌ستوره گو‌پکه‌ی ئهمه‌ل و فکری هه‌مو پیاویکی تیگه‌یشتوی وه‌ته‌نه. " (ژبان، ژ ۷۸، ۱۸ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۷)

"... ئه‌و میله‌تانه که ئهم‌ڕۆ به‌رز و بلند بونه‌وه و ته‌کامولیان کردوه ... ئهم ئه‌وه‌له ته‌عقیب ئه‌که‌ن، نه‌تیجه ئهم‌ڕۆ له هه‌مو ئه‌وروپا، ئامریقا و له قیسمیک میله‌ته موته‌مه‌دینه‌کانی شه‌رق دا ژن و پیاو وه‌کو یه‌ک ته‌حصول ئه‌که‌ن و بۆ رابواردنی حه‌ياتی ئیجتیماعیه‌یان موجداله ئه‌که‌ن، به نه‌وعیک وه‌کو ئیستاتیقی کراوه ئهم‌ڕۆ له ناو ئه‌کسه‌ری میله‌ته موته‌مه‌دینه‌کانا له ژن دا خوینده‌وار زیاتره. هه‌رچه‌ند له پيشا ئهم مه‌وزوعه له ناو ئیمه‌دا که ئه‌کرایه‌وه زۆر که‌سمان ته‌عه‌جوبی ئه‌کرد، به‌لام ئهم‌ڕۆ دیمان و به ته‌واوی ... بو که له ئینتیخاباتی مه‌جلیسی عوموی بریتانیا ... قیسمیکی زۆر له ژنه‌کانیان بون به مه‌بعوس و حه‌تا ئهم‌ڕۆ وه‌زیری عومالی بریتانیا ژنیکه ناوی (مارگریت فیلده) ... " (ژبان، ژ ۱۸۹، ۳۹ ی نه‌موزی ۱۹۲۹)

۲.۱. مافه کانی ئافرهت

له ژېر ناوی ئافرهت دا ژيان له زنجیره یه ک وتاردا، که بی ئیمزا و دیاره بیروبوچونی روژنامه که دمرئه بری، نویسویتی:

"لام وایه کس نیه نه زانی که ئافرهت ئافهریده خواجه وه کو پیاو. خوا بویه کی ئافهریده کردوه که وه کو پیاو له دنیادا بژی و رابویری و ههرچی خوا فهرمویه تی بیکا و ههرچی نه یفه رموه نه یکات، په عنی جگه له وهی که ژنه و ئافره ته هیچ فهرقیکی تری نیه له گهل پیاو و، پیاویش جگه له وهی که پیاوه هیچ فهرقیکی تری نیه له گهل ژنا. پیاو بوچی خهلق کراوه ئافره تیش بو ئه وه ئافهریده کراوه." (ژیان، ژ ۹۳، ۶ ی کانونی ئه وهلی ۱۹۲۷)

ئینجا ئه نوی:

"وه کو چۆن پیاو خویندن و ته ربیه ی لازمه ئافره تیش، به ئه مری خوایش، ئه بی بخوینی و پی بگات. چونکه ئه گهر ئه م حاله هه روا دهوام بکات، ههر پیاو بخوینی و ته ربیه بدری و ته کامول بکا و ئافرهت ههر وا له ژیره وه بی، بی مه عریفهت و زانست بمینیته وه، روژیک دی که ئیتر ئافرهت له حه یات دا، غه یری بو ده فعی له زه تی پیاو زیاتر بو هیچی تر قیমে تیکی نامینی و له بهر چاو ئه که ویت و په کی ئه که ویت، له بهر ئه وه ههروه کو خوایش فهرمویه تی ئه بی له گهل پیاوا ئافره تیشمان پی بگه یه نین و فیبری صنعت و مه عریفه تیان بکه ین." (ژیان، ژ ۹۳، ۶ ی کانونی ئه وهلی ۱۹۲۷)

له ژماره ی دوا ی ئه ودا دریزه به باسه که ی ئه دا و ئه لی:

"بزنان ئه وی ئافرهت ئه بی بیزانی چه؟ کچی بۆ ئه وه ی له حه یات دا موه فقه بی و پی بگات و که شوی کرد له گهل میرده که یا خوش رابویری و ماله که ی به ریکوپیکی ئیداره بکا و که منالی بو به ویل و ئوصول به خنوی بکات و بیانکات به ئینسان ئه بی نه ختی عه قل و مه عریفه تی بی ویت که ئه ویش

هر به مه‌کته‌به‌وه نه‌بی. کچی‌ک له مه‌کته‌ب دا بو ئه‌م‌رو‌ی ئیمه، نه‌ختی
 خویندن و نوسین، ئه‌وه‌نده که مه‌جبور نه‌بی کاغه‌زی می‌رده‌که‌ی وه یا
 که‌سو‌کاریکی به عه‌رز و حال‌چه‌ک وه یا نامه‌هره‌میک بخوینێه‌وه، نه‌ختی
 حساب فی‌ر بی، فی‌ری پاکی و خاوینی، درومان و چیش‌ت لی نانیکی ریکوپی‌ک،
 فی‌ری منال به خێو کردن و ئیداره‌ی مال بی و بتوانی له دونیادا حه‌یاتیکی
 خوش و بی ته‌گه‌ره رابویری. ئه‌مانه هه‌مو، ئه‌مین بن، به عیلم و مه‌عریفه‌ت
 نه‌بی نا‌کری.

....

"خوایه‌ بۆیه ئافره‌تی خه‌لق کردوه که وه‌کو پیاو ئیش بکات، بجو‌لیته‌وه،
 ئی‌ری عه‌قل و مه‌عریفه‌ت و هونه‌ر بی، ئیداره‌ی مال و منال بکات، وه‌ل‌حاصل
 وه‌کو مه‌خلوقیکی ته‌واو و کامیل بژی و بم‌ری و رابویری. بۆیه ئافه‌ریده
 نه‌کراوه بی به ئاله‌تی به‌رده‌ستی پیاو، بی به چیش‌ت‌که‌ر و گس‌کده‌ری پیاو، بی
 عه‌قل و مه‌عریفه‌ت بمی‌نێه‌وه و له‌زمت و خوشی له دنیا و حه‌یات نه‌بینی.

"ئافره‌تیک بو ئه‌وه‌ی بزانی چۆن ئه‌زی و چی ئه‌وی له حه‌یات نه‌بی
 ئی‌ری ته‌ریبه و ته‌علیم بی، هه‌تا ئیستا وا زانراوه که ئافره‌ت مو‌تله‌قه‌ن
 مو‌حتاجی وه‌لی‌یه‌که، داماو‌ی گه‌وره‌یه‌که، به‌لام ئه‌گه‌ر تا ئیسته وایش بو‌بی
 له‌مه‌ولا ئافره‌ت نابێ هه‌ر ته‌ماشای ده‌ستی پیاو بکات و هه‌ر چی پیاو پێ‌ی بکا
 قبو‌لی بکا. له گه‌ل ئه‌وه‌یش دا زۆر ئافره‌ت و ژن هه‌یه وه‌لی و گه‌وره‌یه‌ک بو
 خۆیان په‌یدا نا‌که‌ن، زۆر کچ که که‌سو‌کاریان نه‌ماوه و شویان نه‌کردوه، زۆر
 ژن که می‌رده‌کانیان نه‌ماوه و بی‌وه‌ژن ماونه‌وه، زۆر دایک که منالی کو‌ری نه‌یه
 وه یا منالی وردیان هه‌یه. ئه‌مانه هه‌مو بو ئه‌وه‌ی له حه‌یات دا بژین و نانیکی
 ده‌ستی خۆیان بخۆن، نه‌بی بخوینن، فی‌ری مه‌عریفه‌ت ببن، چونکه ئه‌گه‌ر
 ئیشیک نه‌زانن، عه‌قل و هونه‌ریک فی‌ر نه‌بن، ئاخ‌ری مه‌جبور ئه‌بن یا ده‌ستی

مهرحمهت بکهنهوه له کولانان یا بچنه مالان کارهکهری بکهن. ئەمانه حەیفە
 وا رەزێل و سەفیل بێننەوه و بێ کەس و بێ صاحیب بسوڕێنەوه. لازم ئەکا
 فێری صنعت و مەعریفەتیک و ئیشیک ببن... " (ژیان، ژ ٩٤، ١٣ ی کانونی
 ئەوملی ١٩٢٧)

دو ژماره دواتر درێژە ی بە باسەکه داوه:

"چ پیاویک هەیه که چاوی کوێر نه‌بی و زەرەپەک عەقڵی بیی تی
 نه‌گات که ئافره‌تیش وه‌کو خۆی خوا ئافه‌ریده‌ی کردوه بۆ جوتی ئەو، بۆ
 ره‌فیق و خۆشه‌ویستی ئەو، بۆ عەبد و نوکەر و چیشته‌کهری ئەوی خەلق
 نه‌کردوه و، ئەویش وه‌کو پیاو عەقڵ و چاو و زبان و هۆش و شعوری هەیه.

"لای ئێمه ئافره‌ت هەر بۆیه هاتۆته سەر دونیا که له ماله‌وه دابینیشی
 و چیشته لی بێی، گه‌ندوگو پاک بکاته‌وه، که ئیشی نه‌بو غه‌یبه‌ت بکا و
 بنیشته بجوی و ته‌شی برپرسی. لای ئێمه ئافره‌ت نابێ له مال بینه‌ دهری.
 وه‌کو زه‌مانی یۆنانی قه‌دیم هەر بۆ هه‌مام و سه‌رقه‌بران بینه‌ دهری. فه‌قمت
 پیاو به‌ هه‌وه‌سی خۆی رابوێری، که‌یف بکا و بژی. ئەگەر موراجه‌عه‌ت به
 (قورئان) و قه‌وانین و وێجده‌انیش بکهن، ئەه‌یین که ئەمه‌ زوڵمێکی یه‌کجار
 که‌وره‌یه. غه‌درێکی زۆر زله‌ پیاو له ئافره‌تی ئەکات، چونکه به‌ واسیته‌ی
 ئەوه‌ی که ئافره‌ت له مال دا هه‌پس ئەکهن و ته‌نها بۆ چیشته لی نان و نوێن
 داخستن ئەه‌یین، قیسمێکی زۆر له‌ مه‌خلوقاته، له‌م میله‌ته، مه‌حکومی مردن
 و سستی و ئیش نه‌کردن ئەکهن... " (ژیان، ژ ٩٤، ٣ ی کانونی سانی ١٩٢٨)

له وتاریکی که‌دا که ئەم پرسیاره‌ی کردوه به‌ سه‌ردێری: ادوارۆژی
 ولاته‌که‌مان به‌ چی باش ئەبی؟ و، هەر خۆی له سه‌ردێری هه‌مان وتاردا
 نویسویتی: (پیشکه‌وتنی ژانمان) به‌ ئیمزای (الویک) له هه‌مویان رونتر باسی
 مافه‌کانی ئافره‌ت ئەکا و ئەلی:

"قهدری ژن له لای ئیمه له پېش دا و ئیستاش ههروه‌ها زانراوه که ژن نه‌بی هه‌ر له ماله‌وه بېت و ئیشی مال بکات، وه‌کو چېشت لی نان و گه‌سک دان و جل شتن و به‌عزی ئیشی تر که له مال دا ده‌یکهن. به‌خوا ئهمه‌ حه‌قی ژن نه‌یه. ژنیش هه‌روه‌کو پیاو حه‌قی خویندن و حه‌قی کاسبی کردنی هه‌یه، حه‌قی ره‌ئی هه‌یه له ناو کۆمه‌ل دا ... " (ژبان، ژ ٢٤٧، ٢٦ ی حوزه‌یرانی ١٩٣٠)

٣.١. پیکهنانی خیزان

ژبان له ژیر سه‌رناوی (ئیزدیواج) دا نویویتی:

"له‌قورئانی گه‌وردا له‌لایهن ئیزدیواجه‌وه‌ نصوص و ئایاتی زۆر جوانی تیا‌یه، وه‌کو ئه‌فه‌رموی (ان خلق لکم انفسکم ازواجاً لتسکنوا الیه‌ها وجعل بینکم موده‌ ورحمة‌) که‌ له‌م ئایه‌ته‌دا به‌ ته‌واوی دیا‌ره که‌ ئافره‌ت بۆ عه‌بدایه‌تی نا، بۆ ئه‌وه‌ی بی‌ به‌ ره‌فیق و خۆشه‌ویستی پیاو خه‌لق کراوه. که‌چی ئه‌گه‌ر ئینسان ب‌روانیته‌ معامله‌ی پیاوی ئیستا دهره‌ق به‌ ئافره‌ت و ئه‌م ئایه‌ته‌ گه‌وره‌یه‌ بخوینینه‌وه‌ له‌ معامله‌ و بی‌ ویجدانی پیاو هه‌ر وا موته‌ئه‌سیر و شه‌رمه‌زار نه‌بی. چونکه‌ لای ئیمه‌ وا زانراوه‌ که‌ ئافره‌ت هه‌ر بۆ ده‌فعی له‌زه‌تی پیاو، بۆ ئیشکردن و چېشت لی نان، هاتۆته‌ سه‌ر دونیا. موافیقی ئه‌و ئایه‌ته‌ موباره‌که‌ رابته‌یه‌ک، که‌ به‌ موحیبه‌ت و لوتف وجودپه‌زیر ئه‌بیت، له‌ به‌ینی ژن و می‌ردا به‌ واسیته‌ی هه‌نی له‌ مه‌لا جاهیله‌کانه‌وه‌ هاتۆته‌ سه‌ر ئه‌وه‌ی ئافره‌ت بی‌ به‌ ئاله‌تی به‌رده‌ستی پیاو و به‌و چه‌شنه‌ هه‌رچی خراپ بی‌ دهره‌ق به‌ ئافره‌ت ره‌وا ئه‌بینری. " (ژبان، ژ ٩٦، ٣٠ کانونی سانی ١٩٢٨)

له‌ئه‌لقه‌ی چواره‌می ئه‌م باسه‌دا نویویتی:

"به‌هه‌مو مه‌زه‌بی، به‌هه‌مو قورئان و ئه‌حادیس، دهرئه‌که‌ویت که‌ لازم ئه‌کات له‌ وه‌ختی ئیزدیواج دا ده‌سگیرانه‌کان یه‌کتری بیین. به‌عزی شتی

زۆر جوزئی و هیچ ههیه که زۆر ئەهمیهتی ئەدهینی، بەلام ئەوی که پێویسته بیکەین بێ بە جێ ناهێنین، چونکه جاهیل و نادان، کەر و بێ عقل، هەر شتی خراب و بێ مەعنا ئەکەن.

"تو خوا با بۆتان وەصف و تەعریف بکەم که لای ئیمە ژنێنان چۆنە؟ نا ئەستهغیرەلا، ژن هێنان نا، ژن کڕین چۆنە؟ چونکه لێرە کچ وەکو ترۆزی و خەیار ئەفرۆشری نادری بە شو. بەلام باسی ژنێنانی لای عەشائیر و دێهاتی نالیم، چونکه شوکردنی ئەوان موافیقی عقل و عادەت چاویان بە یەکتەری ئەکەویت، هەر لە منالیهوه لە گەل یەک دا هەلەسن و دائەنیشن و ئیش و فرمان ئەکەن." (ژیان، ژ ٩٧، ١٠ ی کانونی سانی ١٩٢٨)

لە سەروتاری ژ ١٢١ دا لە ژێر سەردێری الێردا هیچ رێبایەتی ئوسولی ژنێنان ناکری، نوسیویتی:

"هەتا ئیستا لە خسوس حقوقی ئافەرەت و ژنێنانەوه زۆر دواوین، فەقەت چونکه ئەم مەسئەلەیه مەسئەلەیهکی رۆحی موهیمە ئەمانەوی ديسانەوه لێ بدوین.

"هەرچەند بەعزەن لە ئەهەول کردن دا ئینسان نەختیک عەزاب ئەکێشی و توشی غەم و ئەزبەت دیت و، بەعزەن پەشیمان ئەبێتەوه، بەلام ئەگەر ژنێنان که مەعقول و رێبایەتی هەمو ئوسولیکی بکری، بە ئەکسەرەت زۆر باش ئەبێ و پەشیمانی لە دوا نابێ و بۆ بەشەریش خەمەت ئەکا.

"مەعلومە ئەگەر ژنێنان نەبوایه بە مودەتیک کەم زو بەشەر دواپی ئەهات و نەئەما، ژنێنان وەکو بۆ زیادێ و دەوام و مانەوی بەشەر باشە، بۆ گۆڕینی ئەخلاقێ خرابی ئینسان بە چاکە و بۆ زۆر خسوسیاتی ژن و مێردەکه بە کار دیت، بە شەرتیک نالیم بە پێ قەوانینی مەدەنیە هیچ نەبێ وەکو شەریعەتی خۆمان ئەمەر ئەکات واکری.

"مهعملئەسەف لێردەدا چۆنکە تەماشای و رەهەبەری ئۆصولی ژنەپێنان ناکرێ، زۆر لەو کەسانەی کە ژن ئەههین پەشیمان ئەبنەوه وه یا توشی ژبانیکی ناخۆش و تال دین، وه به‌عزمن به‌م سه‌به‌به‌وه ئەخلاقى ژن و مێرده‌كه‌يش تێك ئەچێ.

"به‌ پێى قه‌وانینی مه‌ده‌نیه و شه‌ریعه‌تی ئیسلامیه‌یش لازمه‌ له ژنەپێنانا ئەه‌ول ده‌فعه‌ تەماشای (هاوکوفی) بکری و هیچ نه‌بی ئەگەر ده‌فعه‌یه‌کیش بێ کوپ و کچه‌که‌ یه‌کتری ببینن. وه چاکتر لازمه‌ له ئەخلاقى یه‌کتری شاره‌زا بن. فه‌قمت لێردەدا به‌ عموومى هه‌تا شه‌وى مولا قاتیان نه‌ ژنه‌که‌ کوپه‌که‌ و نه‌ کوپه‌که‌ ژنه‌که‌ ئەبینی و، له‌ به‌ر ئەمه‌ زۆر ده‌فعه‌ واقیع ئەبی که‌ له‌ ئەه‌ول ده‌فعه‌ی ئیجتیماعیانا جیا ئەبنه‌وه و هه‌ردوکیان توشی فه‌لاکەت و زه‌هره‌ر و بێ ئەخلاقى ئەبن.

"له‌ به‌ر ئەوه‌ پێویسته‌ له‌ ژنەپێنان دا زۆر ریعایه‌تی هاوکوفی بکری، که‌ یه‌عنی ئەبی کچ و کوپه‌که‌ ئەخلاقیان، سه‌ویه‌یان، عیلمیان، سه‌روه‌تیان، له‌ هه‌مو زیاتر عومریان وه‌ک یه‌ک بێ. ئەگەر ئەم موانه‌سه‌به‌ته‌ له‌ به‌پێنانا مه‌وجود نه‌بی موحه‌ققه‌ هه‌تا کو سه‌ر به‌ یه‌که‌وه‌ نابن و هیچ قوه‌تی به‌ یه‌کیانه‌وه‌ نانه‌وسی. وه‌ ئەگەر تەماشای هاوکوفی کرا ئەوسا دائیمه‌ن موحیبه‌تێکی دائیمی له‌ به‌پێناندا ئەبی و هه‌ردوکیان هه‌تاوه‌کو ئاخیری حه‌یات خۆش رانه‌بۆین.

"غەیری ئەمه‌یش ئەکسه‌ری دێهاته‌کانمان و زۆری عه‌شیره‌ته‌کانمان حقوێک ناده‌ن به‌ ژن، عاده‌ته‌ن وه‌کو حه‌یوان تەماشایان ئەکەن و، وه‌کو له‌ جنسی به‌شه‌ر نه‌بن وایان ئەزانن و تەماشای ئەکەن. وه‌ کچه‌کانیان عاده‌ته‌ن یا وه‌کو حه‌یوان ئەیانگۆرنه‌وه‌ وه‌ یا ئەیانفرۆشن. وه‌ پیاویک که‌ ژن بێی پێویسته‌ هه‌مو سه‌روه‌ته‌که‌ی سه‌رف بکات و به‌عزمن به‌مه‌یش ئیکتیفا ناکری

ئەبى بۇ ژىنپىنان ھەمو مىڭ و مائەكەي بفرۇشى، سەرفى بىكات وە يا ئەگەر بىگۇرئەو ۋە ۋە ۋە بىكەن لەوئىشا ھىچ تەماشاي ەومر، سەرەوت، عائىلە، حاصلى ھاوكونى ناكەن. بەعزەن پىاويىك ۶۰ سالى ەومرە، كە كوپى كوپرەكەيشى ۋە ھىناو، كەچى كچەكەي ئەدات بە كچىكى ۱۴ سالى ەبى بۇ خۇي. ئىنجا ئەگەر تەماشاي ئەمە بىكەي ھەمو كەس بۇي مەعلوم ئەبى كە لەمەدا چەند حقوقي ئەو كچە زايە ئەبى. وە ياخود لە دانى كچىكى ۱۴ سالى بە پىاويىكى پىرى ۶۰ سالىدا چەند فەلاكەت، موسىبەت و غەم و ھەسرەت لە بەينانا پەيدا ئەبى.

"غەيرى ئەمەيش ئىنسان نابى بى لىكدانەو ۋە ۋە بىنى. شەخسىك كە وىستى ۋە بىنى پىويستە لە پىش ھەمو شىكا تەماشاي ئىستىقبالى خۇي بىكات و ئەبى بە نەوئىك ئىقتىدارى بى و مۇستەقبەلى تەئىمىن بى، كە ئەگەر چوارپىنچ مائىشى بى بتوانى موافىقى مەتلوب مائەكانى بە خىو و پەرورەدە بىكات، چاك پىيان بگەيەنى چۈنكە پىاويىك كە سەرەوتى نەبو و لە ئىدارەي خۇي عاجز بو ئەگەر تەشكىلى عائىلەي كەرد بە كەردنى توشى سەفالىت و پەرىشان ئەيىت. لە بونى ھەر مائىكيا وەكو جىنايەتلىكى كەردى و موعەزەب ئەبى. تەبىيى چۈنكە مائەكانى بۇ بە خىو ناكەي. ھەموى مەعلول، سەفيل و بىرسى... كۆمەلىكى عائىل ئەكا بە بار بە سەر ھەيئەتى ئىجتىمائىيەو. وە ھەموى بە سەبەبى ئەمەوئە كە لەم موحىتەدا دائىمەن، بى ئىش، سەرسەرى، سۆالەر، زۆرە و ئەمانىش ھەموى مەزەپەتلىكى زل تەشكىل ئەكەن بۇ بەشەر.

"زۆر ەيىبە كە لەم ەسرى مەدەنىيەتەدا و، لە ھالىكا كە ئەوروپايىەكان و ئامرىقايىەكان ئەم مەسئەلەيەيان لە ھەمو شىتىك زياتر كرتو، ھەتا بەم سەبەبەو ەخەرىكن ئىسلاھى بەشەر بىكەن و عىرقەكەيان بە

قوت، فعال و خوښيکي گهرمی فعالیان بۇ پەيدا بکەن. کەچی ئېمە هېشتا
 ژن بە حیوان بزانين و هېچ ئەماشای مەسئەلەي ژنەينان نەکەين، چونکە ئەم
 مەسئەلەيە لە هەموو شتيک زياتر بوه بە سەبەبی تیکدانى ئەخلاقمان.
 پيوسته زور بە ئەهميهتی بگرين و ريعايهتی ئوصولی ژنەينان بکەين."

لە زنجيره وتاریک دا که ر. ن. (رهشید نهجيب) بۇ (نهخوشی
 ئيجتیماعی)مانای تهرخان کردوه، لە ئەلقه‌ی سییه‌می دا لە ژیر سهردیڤری ژن
 هینان، بناغه‌ی ژیان دا بە ئوسلوپيکی ئەدهبی نوسیويتی:

"سيفاتی ئەساسيه‌ی خي‌زان، لام وایه، ره‌فيقه‌ی میڤرد بون، دايکی
 ئەولاد کردن و که‌ييانويه‌تی ماله‌.

"ره‌فاقه‌تيکی ئەبه‌ديه‌ی حه‌يات روکني ئەومل و ئەهه‌می ئەم سی
 کوچکه‌يه‌يه. به‌زه‌نی من پياويک تا به‌ته‌واوی لە هەموو سيفات و مه‌زييه‌تی
 ئافره‌تيک تی نه‌گا، چاک لی حالی نه‌يیت، مومکين نيه‌ به‌سه‌ميميه‌ت و
 جدیه‌تيه‌کی تامه‌وه ره‌بتي قه‌لبی لە گه‌ل بکات. وه‌سه‌ميميه‌ت، موحیبه‌ت،
 یه‌گه‌رتنی دل، لازمه‌ ببي به‌سه‌به‌بی یه‌ککه‌وتنی ده‌ست. له‌لانه‌ی عاييله
 ئيجاب ئەکات هالآوی موحیبه‌ت، هاله‌ی عه‌شق، هه‌لسيیت نه‌کو گری قه‌هر و
 کلپه‌ی غه‌زمب. لازمه‌ ده‌ستی میڤرد به‌ره‌عشه‌ی غه‌رامه‌وه به‌لهرزيیت، نه‌ک به
 لره‌فی قینه‌وه و، لام وایه خوا چاوی ئافره‌تی ته‌نها بۇ فرميسکی سرور
 هه‌لرژاندن خه‌لق کردوه نه‌ک بۇ گريانی ته‌حه‌سور.

"حوسن، له‌نوقته نه‌زه‌ریکه‌وه ئاهه‌نگ، ته‌واوزنه، وه‌چۆله‌که‌ش که
 جريوه‌يان یه‌کی گرت ده‌نگيکی خو‌شی مۆسيقی لی حاصل ئەيیت، فه‌قه‌ت له
 گه‌ل قيره‌ی قه‌له‌ره‌شيکی تیکه‌لآو بو به‌جاری تيکی ئەدات. وه‌ستانی کائيناتييش
 هه‌ر نه‌تيجه‌ی ئاهه‌نگ، ته‌وافوق و ته‌وازونيکه‌.

"شهرتی جوانی، خوشی و سه‌عاده‌تی عائله‌ش ئاهه‌نگ و ویفاقه، ئەدنا سه‌کنه‌یه‌ک له‌ حه‌ياتی ژن و می‌ردی‌دا ئەم شیعره جوان و ره‌وانه له‌نگ و سه‌قه‌ت ئەکات. ئاهه‌نگی عائله به ته‌وافوقی زه‌وق، ته‌تابوقی حوسن، ته‌وازونی زهنیه‌ت و عه‌قلی ژن و می‌رده‌وه مومکینه.

"مه‌عازله‌ یه‌ک نه‌گرتنی ئەمانه یا شو‌رشیکی ئەبه‌دی به‌ینی عائله دینیه‌ت وجود وه یا ته‌لاق.

"موحه‌قه‌ق هه‌مو تیگه‌یشتویه‌ک له‌ گه‌ل من دا ئیعتیراف ئەکات دۆزینه‌وه‌ی جوتیک حائیزی ئەم شه‌رائیه‌ت بی‌ت هه‌ر وا ئاسان نیه‌، بیلخاسه له‌ سه‌ر ئوصول و ته‌ریقه‌ی ته‌ئه‌هولی ئیمه به‌لکه مه‌حاله. می‌ردی قور به‌ سه‌ر لای ئیمه هه‌تا شه‌وی زه‌فاف هه‌تا له‌ ره‌نگی اره‌طیه‌ی موسته‌قبه‌لی و ئافره‌تی به‌ده‌خت له‌ ده‌نگی اره‌طیه‌ی ئاتی بی‌ خه‌به‌ره.

"وه که‌زا هه‌مو تیگه‌یشتویه‌ک پی‌ی لی ئەنی‌ت، به‌ سه‌به‌بی عه‌ده‌می مه‌عاریف و ته‌رزنی ئیزدیواجیکی نامه‌عقوله‌وه هه‌مو روژی شاهیدی هه‌زاران فه‌جائیه‌ی عائله ئەبین. له‌و لاوه م‌الیک شه‌و و روژ، خورته، شه‌ر و گریانێ ژن، هه‌ر روژه ناروژی‌ک تو‌ران، پیاو به‌ سه‌به‌بی نارپکی و یه‌کنه‌گرتنی دل‌وه ئەکسه‌ری ئەوقاتی له‌ خاریج دا به‌ ئەنواعی له‌هو و سه‌فاهه‌ت سه‌رف ئەکات.

"له‌م لاوه، هیشتا دوهم مانگی ته‌ئه‌هول تی‌ نه‌به‌ریوه، می‌ردی بی‌چاره عه‌ده‌م ئیمکانی یه‌کبونی له‌ گه‌ل ئەم ژنه‌ی‌دا حس کردوه. خه‌ریکه و هه‌ول ئەدات بو‌ ژنی دوهم. نه‌تیجه‌ دۆزنی، هه‌و‌پساری، مه‌علومی هه‌مو لایه‌که ژن که له‌ مال دا هه‌ر یه‌کی‌ک بو‌ نوره، بو به‌ دو ئاگره. ئەم دوانه‌ش یه‌ک له‌ قینی یه‌ک م‌الی می‌رده‌که‌یان و‌یران ئەکه‌ن و نیزاعیکی ئەبه‌دی له‌و م‌اله ده‌ست پی‌ ئەکات." (ژیان، ژ ١٤٢، ٢ ی کانونی ئەه‌ولی ١٩٢٨)

٢. مه‌کته‌بی کچان له سلیمانی

خویندنی نوی حکومه‌تی له سلیمانی دا له چاو ناوچه‌کانی تری کوردستان و عیراق دا پیشینه‌یه‌کی دیرینتری هه‌یه. له کوتایی سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌مه‌وه له سلیمانی له پال مزگه‌وت و مه‌دره‌سه‌ی دینی و حوچره‌ی نایه‌تی‌دا قوتابخانه‌ی نوی هه‌بوه، که ژماره‌یه‌کی باش خوینده‌وار و روشنبیری پی‌گه‌یاند و، له داووده‌زگاکانی حکومه‌تی عوسمانی و، دواتر له داووده‌زگاکانی حکومه‌تی تازمه‌داه‌زراوی عیراق دا پله و پایه‌ی به‌رزیا و هرگرت. خویندن و په‌روه‌رده به شیوه‌ی نوی بوبو به به‌شی له ژیا‌نی دانیش‌توانی سلیمانی. سه‌ره‌پای هه‌مو ئه‌و کۆست و کاره‌ساته‌ی به هوی به‌که‌مین جه‌نگی جیهانی و دواتر به هوی شه‌ری ئینگلیز کورده‌وه به سه‌ر ناوچه‌که‌دا هات بو، هه‌رچه‌ند هه‌لیکیان بو هه‌لکه‌تیی خویندنگه‌کانیان بوژاندۆته‌وه.

١.٢. کردنه‌وه‌ی

روشنبیرانی سلیمانی هه‌ولیکی زۆریان داوه بو ئه‌وه‌ی خویندنگه‌ی کچان له سلیمانی و له شوینه‌کانی تردا بکریته‌وه. بو ئه‌م مه‌به‌سته هه‌ولیکی زۆریان لای کاربه‌ده‌ستانی په‌روه‌رده امه‌عاریفای به‌غداد داوه. دیاری‌ی کوردستان که به ٣ زمانی کوردی و عه‌ره‌بی و تورکی له به‌غداد ده‌رئه‌چو له‌م باره‌یه‌وه چه‌ند وتاریکی نویسه‌وه، مه‌بعوسه‌کانی کوردیش، به تایه‌تی ئه‌مین زه‌کی به‌گ، چ له ناو مه‌جلیسی مه‌بعوسان دا و، چ به هه‌ولی شه‌خسی، خه‌ریکی ئه‌نجامدانی ئه‌م کاره بون. سه‌ره‌نجام کاره‌که‌یان سه‌ر ئه‌گری و خویندنگه‌یه‌کی سه‌ره‌تایی بو کچان له سلیمانی ئه‌کریته‌وه.

ژیان له ژ ١٣ دا هه‌والی کردنه‌وه‌ی بلاو کردۆته‌وه:

"مه‌کته‌بی کچان

"له ئیعتیباری ۲۱ ی نیسانی ۹۲۶ رۆژی چوارشه‌مه‌وه مه‌کته‌بی کچان دهستی کردوه به قهید و قبولی قوتابی. ئه‌وانه‌ی حه‌ز ئه‌که‌ن کچه‌کانیان بخه‌نه مه‌کته‌به‌وه له تاریخی مه‌زکوره‌وه موراجه‌عه‌ت به ئیداره‌خانه‌ی مه‌کته‌ب بفرمون. له خانوه‌که‌ی عه‌لی به‌گی فه‌تحو‌لا به‌گ دایه."

بۆ ئه‌وه‌ی مه‌کته‌بی کچان جیگیر بیی و بیته دامه‌زراویکی دائیمی پێویستی به بینای تایبه‌تی خۆی هه‌به‌وه. ژیان له ژ ۷۸ دا هه‌والی داوه:

"وه‌زیری ئه‌شغال و مواصه‌لات مه‌عالی ئه‌مین زه‌کی به‌گ، که کوردیکی میله‌تپه‌روه‌ر و وه‌ته‌نیه، بینا به‌م فکر و مقصه‌ده، بۆ دانان و کردنه‌وه‌ی مه‌کته‌بی کچانی سلێمانی یه‌کانه هه‌ولده‌ر و ساعی بو، له‌ رۆی ئه‌م خزمه‌ته‌دا له هه‌یج ته‌شه‌بوسێک دوا نه‌که‌تو، حه‌تا له مه‌جلیسی مه‌بعوسان دا به ده‌فه‌عات دا‌وای کرد تا به کردنه‌وه‌ی مه‌کته‌بی کچانی ئێره مه‌فه‌ق بو. ئه‌گه‌رچی ئه‌م لانه‌ی ئومێدی وه‌ته‌نه کرایه‌وه فه‌قه‌ت له به‌ر ئه‌مه‌ی که بینایه‌کی تایبه‌تی نه‌بو وه ئه‌و جیگایه‌ی که بۆی ته‌خصیص کرا بو، جیگایه‌کی وا نه‌بو که بۆ مه‌کته‌ب به‌ که‌لک بی و له گه‌لی خصوصه‌وه نوقصانیه‌تی بو، لزومیه‌ت به ئینشا و دروستکردنی بینایه‌کی تایبه‌تی حیس کرا. دیسان له سایه‌ی عه‌زم و ته‌شه‌بوساتی جدیه‌ی موشار ئیله‌ییبه‌وه بۆ ئه‌مه‌یش قه‌رار ئیستیحصال کرا. ئه‌وا ئیستا له مه‌وقیعیکی باش دا بناغه و ئه‌مه‌لی ئه‌م موئه‌سه‌سه به قیমে‌ته هه‌لئه‌ده‌نه‌وه. هه‌روه‌کو بیستومانه ئه‌وه‌ل به‌ردی ته‌مه‌لی ئه‌م جامیعه‌یه به دهستی موشفیقی مه‌عالی جه‌نابی ئه‌مین زه‌کی به‌گ، که حه‌قیکی مه‌شروعی خۆیه‌تی، دا‌ئه‌نری."

رۆژی ۲۰ ی ئاغستۆسی ۹۲۷ به ئاماده‌بونی موته‌صه‌رپف و موئه‌تیشی ئیداری و ئه‌شراف و کیبیری مه‌مله‌که‌ت، ئه‌مین زه‌کی به‌گ وه‌زیری

مه‌عاریفی ئەو کاتەى عیراق، بەردى بناغەى مەکتەبى کچانى دانا. ژيان لە ژ ٧٩ دا ریبۆرتاجیکى بە بۆنەى ئەم ئاھەنگەوہ ئامادە کردوہ تییدا نوسیویتی "ئەوہلەن لە تەرەف خەتیبى مزگەوتى گەورەوہ خوتبەيەکی بەلیغ و چەند دوایەکی مۆئەسیر خویندرايەوہ و وازیچەن بە ئایەت و ھەدیس بەیانی کرد کە شەریعەتى غەزای ئیسلامى بە ژن و پیاو مۆتەساویەن ئەمرى خویندن و تەعلیم ئەکا" جگە لە ئەمین زەکی، فایەق زێوەر و تارىکی بەم بۆنەيەوہ خویندەوہ.

رۆشنبیرانى کورد بەوہندە دانەکەوتون، بەئکو لە داواکانیان دا بەردەوام بون. وەکو ژيان لە ژ ١١٨ دا نوسیویتی، مەبعوسەکانى کورد لەو اتەقیرە دا کە بە کۆمەڵ داویانە بە وەزارەتى مەعاریف، نۆقتەى ٦ ی خواستەکانیان "کردنەوہى مەکاتیبى کچان" بوہ.

٢.٢. ھەلۆیستی جیاواز لە خویندنى کچان

لە ژێر سەردێرى (گفتوگۆيە: ئیفرات نە تەفریت) ژيان دەمەتەقىيەکی بە زمانى ع. و م. بلاو کردۆتەوہ، کە جیاوازیی بیرورای ئەو کاتەى توێژەکانى کۆمەڵى کورد و ناکۆکی ھەلۆیستیان لە خویندن و بەرومردەى کچان ئەنویڤیتەوہ. ئەمە دەقەکەيەتى:

"لە مألەوہ دانیشتبوم م. ھاتە ژورەوہ بە ناوچەوانیکى غەمگینەوہ دانیشت.

ع. بۆچ وا عاجزى ئەلێى خەبەرێكى ناخۆشت بیستوہ؟
 م. ئەرى بە خوا خۆزگە بەو کەسە کە روژى زوتر ئەمرى و شتى خراپتر نابینى. من ئەلیم ئاخەرزەمانە تو پیم برۆا ناکەیت و، ئەلین مەکتەبى کچانیش دانراوہ ئەمجا نۆرەى کچەکانمانە ھەمو ئەفەالیان شەر بى.
 ع. ئەى ھاوار بە مالم! تو کە خویندەوارى ئەمە فکرت بى ئەبى
 نەخویندەوارەکان بلین چى؟

م. خویندهوار و نه خویندهوار فهرقی چیه؟ هەر کەس موسولمان بێ
نەزانی ئەمە شتێکی زۆر خراپە.

ع. بۆ خاتری خوا ئەم قسەیه بەم نەوعە لای عەوام مەکە. تازە بە
تەماین مۆمیکێ زانستیمان لەم تاریکی جەهەلە بۆ داگیرێ، لیمان مەبە بە
رەشەبا.

م. جاری پێم بڵێ ئەم دینە تازەیهت کە ی پەیا کردووە خۆ تۆ
موسولمانێکی باش بویت؟

ع. من ئیستایش موسولمانە کە ی جارێم نیاپەت ئەزانم ئیسلامیەت
تەنھا مەخصوصی پیاو نیە بۆ ژنیشە و خویندنیش بۆ ئیسلامیەت زۆر موفیدە
بۆیە پێم خۆشە ژانیش خویندهوار بن.

م. تەنھا خویندهواری باشە ئەمە نوسین فێربونە کە یان خراپە.
ع. لەم فەرمودەیهت نەگەیشتم گواپە نوسین فێربون خراپە یا
صوحبەت ئەکەیت؟

م. ناوەڵا صوحبەت ناکەم مەعلومە کە ژن نوسین بزانێ زۆر خراپە
چونکە بیهوێ لە تەک شەخصێکی بێگانه موعاشەقە بکا بە مۆخابەرە زو
جیبەجی ئەکات.

ع. وەک تۆ ئەفەرمویت ژنی کە فکری خراپە ی بێ و نوسین نەزانی
رەنگە هیچی بۆ نەکری. ئە ی ئە ی پەکی ئەکەوی!

م. دیارە پەکی ناکەوی ئەمە باسی ژنی خراپ ناکەین.

ع. دە ی تۆ خوا ژنیکی عەفیغە بیهوێ کاغەزی بۆ مێردی بنوسی و خۆ ی
نەزانی مەجبور بێ بچیتە لای کەسێکی بێگانه و لە بەر ئەمە کە تەبیعی نایهوی
خەلقى بزانی چی بۆ مێردی ئەنوسی خەلوەتیش لە تەک کابرای کاتبا بکات بە
تەواوی مۆخالیفی شەریعەتە باشە، یا خۆ ی بزانی بە دەستی خۆ ی بینوسی
باشە؟

م. دياره خوځي بينوسئې باشه.

ع. ئه‌ي كه‌وانا مه‌كته‌بي كچان شتيكي زور باشه و بي حكيمه‌تيش نيه
كه‌هزرمه‌ت (ص. ع) فهرمويه‌تي اطلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة!
م. ناخر ئه‌مه‌ ئه‌گه‌ر هر بؤ نوسين و خوځندن بوايه‌ باش بو ئه‌ما ناخ
فائده‌ي چي؟

ع. لهم ناخه‌ تي نه‌گه‌يشتم ته‌ترسم فيربوني نه‌قش و نيگار و نه‌و
مه‌عريفه‌تانه‌ كه‌ بؤ ژن لازمه‌ بيزاني خصوصه‌ن موافيقى حيفزهل صيحه‌ مندال
په‌روه‌رده‌ كردن كه‌ يه‌گانه‌ سه‌به‌بي ته‌ئمين و ته‌تويلى هه‌ياته‌ به‌ لاي
جه‌نابته‌وه‌ وه‌كو فيربوني نوسينه‌كه‌ خراپ بي؟

م. ناوه‌لا ئه‌مانه‌ ئيتكار ناكري كه‌ زور چاكن ئه‌ما سه‌ربه‌ست
بونه‌كه‌يان خراپه‌ و بي شه‌رعيه‌.

ع. ئه‌ي ناوي سه‌ربه‌ستيت هينا بريني زلم كولايه‌وه‌ ناخر هه‌زبزم ئيمه
هيشتا مه‌عناي سه‌ربه‌ستيمان نه‌زانويه‌ بويه‌ مستمان ناكه‌وي وه‌ ئيلا
سه‌ربه‌ستي ژنان مه‌عناي نه‌وه‌ نيه‌ كه‌ بؤ بي شه‌رعي و خراپه‌كردن
سه‌ربه‌ست بن.

م. به‌ري وه‌لا نه‌وه‌يه‌ ئه‌ي چيه‌؟

ع. نا به‌ خوا نه‌وه‌ نيه‌، سه‌ربه‌ستي هه‌ر نه‌و حوپه‌ته‌يه‌ كه‌ شه‌رع
پي‌ياني به‌خشيوه‌ و لي‌يان غه‌صب كراوه‌.

م. كامه‌تا حوپه‌تي شه‌رعي ژن كه‌ غه‌صب كراي؟

ع. ئه‌ي بي قه‌زا بي خو مه‌سته‌له‌ي ته‌ئه‌هول كه‌ ده‌خليكي گه‌وره‌ي به
سه‌ر هه‌ياته‌وه‌ هه‌يه‌ به‌ جاري شه‌رعيه‌كه‌ي بوته‌ هه‌يب و بي شه‌رعيه‌كه‌ي
بوته‌ عادمه‌ت. كه‌ي ته‌پيني كچي كه‌ درا به‌ شو پرسكي پي بكري بيلخاسه‌ له
ده‌روه‌ له‌ ئه‌موالي مه‌نقوله‌ عه‌د ته‌كرين وه‌كو كا و گوڤره‌كه‌ يا له‌ باتي خوځن

ئەدرىن، يا بە پارە ئەفرۆشرىن، يا وەك سەگ بە توله ژن بە ژنيان پى
ئەكرى. ئەي ئەمە حوربەت غەصب كردن نيه چيه؟

م. بەلى وايە ئەما وا تۆ مەعنای سەر بەستى وا لى ئەدەپتەو وە ئىلا
من لە منەو رىكى مەعارىف پەرورەم بىستەو كە مەدحى مەكتەبى كچانى كردەو
كە فېرى سەما ئەبن و گۆرانى ئەلېن و سەر بەست ئەبن. يەنى بە ئارمزوى
خۆيان ھەرچى بگەن مەنە ناكردن.

ع. حاشا مەعنای سەر بەستى ئەو نيه ئەما ئاخ بلىم چى لە دەست ئەو
نەوعە منەورانە كە بون بە گېرەشيوينى ئەم مېلەتە لە ھەمو باسنىكا زو باز
ئەدەنە سەر بېدېنى و كفر، بە نەوعى نەفرەتى عالەميان وەرگرتەو كە لەفزی
منەور جى جى جىوئىكى پىسى گرتۆتەو.

م. ئەشەدو بىلا حەقىقەتى مەسئەلە ئەمەيە ئەگەر ئەو نەوعە
منەورانە واز لەم ئىفراتە بى مەعنایە بېن ئەم عالەمەيش يەكجار وا مەيلى
تەفرىت ناكەن وە ئىلا بەشەر چۆن لە عەلەيەي مەعارىف ئەبى. لە
ھەلەبجەو ع. صوبجى "لژيان، ژ ۶۰، ۳۱ ی مارتى ۱۹۲۷

۲. ۲. چالاكیەكانى مەكتەبى كچان

كچانى خويندنگەكەى سلیمانى لە ماو یەكی كەم دا پېشكەوتنىكى
دیاریان بە دەس ھیناوە و، لە زۆر چالاكى كۆمەلایەتى گرتگ دا بەشدار بون،
كە نیشانەى ئەو نە ئافرەت لە چوار دیواری مال دەرچون و پىيان ناوێتە
مەیدانىكى تازەو، كە مەیدانى بەشدارى ژيانى كۆمەلایەتى بوە. ژيان
ھەوالەكانى بە خوشى و پشتیوانیەو بلاق كردۆتەو، لەوانە:

۲. ۳. ۱. پیشانگهی سالانه

ژ ۷۲ ئەم ئایعلان) هی بلاو کردۆتەوه:

"سەنەهی تەدریسیه‌ی ۹۲۶ ۹۲۷ ی مەکتەبی کچانی سلیمانی تەواو بو، ئەو نەقش و درومانانە‌ی کە لە سالی مەزکوردا بە دەست و سەعی قوتابیه‌کان هاتۆتە وجود، روژی جومعه و شەمه کە تەصادوفی ۸ و ۹ ی ئەموزی ۹۲۷ ئەکات بۆ پیاوان و روژی یەکشەمه و دوشەمه کە بەر ۱۰ و ۱۱ ی مانگ ئەکه‌وی بۆ ژنان، لە بینای مەکتەب دا ئەخریته ساحە‌ی تەماشاو. لە ژن و لە پیاو ئەو کەسانە‌ی ئارەزو‌ی بینینی ئەکەن لە میعاد‌ی موعەیه‌نەدا تەشریف بگەرمون. مودیرە‌ی مەکتەبی کچان"

سەرۆتاری ژمارە‌ی ۷۳ ی زیان بۆ ستایشی ئەم پیشانگە‌یه و قوتابی و مامۆستاکانیان تەرخان کراوه.

ژ ۲۴۲ ی ۲ ی حوزە‌یە‌ی ۱۹۳۰ هە‌وایی داوه:

"نەقش و درومانە‌کانی مەکتەبی کچانی ئێره و کەرکوک

"بە مواناسە‌بە‌تی نزیک بونە‌وه‌ی ئیمتیحانە‌وه بۆ ئە‌وه‌ی ئەو ئیشی دەست و درومان و نەقشە‌ی کە تالە‌ه‌کانی مەکتەبی کچانی سلیمانی و کەرکوک کردویانە بخریته پێش چاوی عە‌موم و لە گە‌ل یە‌کتری‌دا بە‌راورد بکری‌ن چوار پینچ روژ لە‌مه‌وپێش مودیرە‌ی موختەرە‌مه‌ی مەکتەبی کچانی سلیمانی بە ئە‌شیاکانە‌وه تەشریفی برده کەرکوک و لە دوا‌ی ئیجرا و تە‌واوبونی مە‌عرە‌زی کەرکوک گە‌رایە‌وه سلیمانی.

"موە‌لیمە‌یه‌کی مەکتەبی کچانی کەرکوک لە گە‌ل نەقش و درومانە‌کانی ئە‌وه‌ی‌دا هاتۆتە سلیمانی.

"له به یانی ئەمپروو ئەشیای هەردو مەکتەب لە مەکتەبی کچانی
 سلیمانی دا دانراوه و خراوتە پێش چاوی عموم، له به یانی ئەمپروو هەتا کو
 سبەحنی ئیواری به یانیان هەتا کو نیوە پروان پایو و له پاش نیوە پروو هەتا
 ئیواران ئافەرت ئەتوانن بچن تەماشایان بکەن و له دواي تەماشای کردن هەمو
 کەسیک ئەتوانی لەم خسوسەوه فکری خۆی لەو دەفتەرەدا که دانراوه به یان
 بکا."

زۆر سال ئەم جوړه پیشانگایه کاری دەستی خۆیندکاره کان دوباره
 بۆتەوه. پیره میرد به ئوسلوبه ئەدەبیە کهی له ژ ٣٣٩ دا بهمجۆره له
 پیشانگهی سالی ١٩٣٢ ئەدوی:
 "گۆلدهستهی گولان"

"ژیان به هاری گول و گولزاری دەوری شاری دەور کردەوه و هاوینی
 گولزاری ناوشار دینیته هەر.
 "گولی به هاره، نازک و نازداره، به لام ئاخ ناپایه داره.
 "گولیکم دەوی گولان بیبینی، شیوه و ئایینی گولان بنوینی، هەتا درهنگی
 هەروا بمینی.

"ئەو دەسکه گولەم دوینی له نوینه امەرەزا ی مەکتەبی کچان دا دی.
 "دەستی پەرورەدگار له کچۆله کانمان گۆلدهستەیه کی رازاندۆتەوه،
 ئەو گولانهیش هەریه که به دەستی نازک و نازداریان چەند گولیکی نەقش و
 نیگاری هونەری خۆیان هیناوتە مەیدان و پیشانمان ئەدەن. یا خوا ئەو
 دەست و پەنجەیان نەزری. من که بهم پیشه (صنعت) ی دلپەسندە ئەمەندە
 چاوم رون بۆتەوه، تەنها بۆ دیدەنی نەقش و نیگار نیه، هیوای زۆرم به
 سەرئەنجامی ئەم بیچۆه پەری یانیه که به هۆی خۆیندەواریه وه پاک و
 تەمیزی و شیرین دوین، دەرزدانی، منداڵ به خۆکەری فیڕ ببن و به

نامۆزگاری و پهروه رده یی ئەمانه نه ته وه ی ئاینده مان به که لکی بنه چه و
 هاوړه چه له کی خوی بی و به خپوی مه لېه ند بشی، ئەگینا نمونه نمای هه مو
 شاری له ئیمه پېشته ره. هونه ره که ی ئیمه له وه دایه له (پړ) ئەمانه فیڕ بون و
 ره هبه ره که یشیان که مودیره بالایه له خۆمانه. که وایی تار و پۆ له خۆیه.

"تا کو بنواری به هه شتی که به گول خه ملیوه

"دایکی ئیمه، وهره لی پرسیه: ئەمه ی که ی دیوه؟

"تا ئیستا نه قش و نیگاری ژنانمان: خه رەک، ته شی، که له ژمن، که له
 ماشهر، قانگه له، ته شیله، بنه زیله و، دوخ و، ژی و، ده سکلوجه و، گوی چه نه
 و، پلی پیچ و گورزه هۆن و، بیینه وه سه ره وکاری درومان: تیک و بن تیک و،
 ته ریب و، قومامه و، قیرمه و، به قیه و، هه لپیچ و، پشت ماسولکه و، حه وزی
 و، ئاویه و، پی چۆله که و، کوتره باریکه، ئەمانه یان ئەزانی. گۆشه گیره مان
 ماده بو، سه رمیزمان سه ره ویر بو، ئیستا هه ندی ورده کاریم له ناو ئەو
 نمونه دا دیوه تا لی ورد بیته وه شیرینه، تا دل بیهوی ره نگینه. ئیستا ئیمه
 ده بی مادام به چاوی خۆمان ده بیینین ئەم کچانه مان بهم خۆینده واریه
 هونه ری وا دیننه مه یدان، ئەبی هیوا یشمان پی یان بی که که لکی مالداری و
 هاوهردی و هاوسه ری یشیان پیوه ده بی و، به نه ته وه ی چاک ئەم میله ته له
 ده ست نادانی و سه رگه ردانی رسگار ئەکه ن وایان له گه ل ببزوینه وه و ئەو
 که سه ی که ئەم پۆ به دو لادا گه وریه ده بی باوهر بفهرمو ی که مودیره که ی
 ئیستا ئەگه ر هێجگاری بی له لاییده چاکتر به کار دی.

"خوایه تو ئەم کچانه مان بگه یه نه ره ئەو هیوا یه ی ئیمه یه!"

٢.٣.٢. تەمسيل

هونەری نوێ و شانۆ ئەگەر لە ئەوروپا پېشینهیەکی کۆنی هەبوی،
یان ئەگەر لە شوپانی وەکو ئەستەمۆل و قاھیرە و بیروت و بەغدادیش
کرا، ئەوا لە کوردستانی عێراق دا بە گشتی و لە سلیمانی دا بە تایبەتی
هونەریکی نوێ و نەناسراو بوە. ئەم هونەرە مامۆستای قوتابخانەکان
هێناوینەتە سلیمانی و بە قوتایەکانیان جێبەجێ کردووە. ناوەڕۆکی ئەو
چیرۆکانە لە سەر شانۆ نوێنراوان کاریگەرێکی راستەوخۆیان لە سەر
بینەرەکانی هەبوو، بە تایبەتی لە زەمانیک دا کە هێشتا، لەم ولاتەدا، سینهما
و راڤۆ و تەلەفزیۆن لە کایەدا نەبوو.

لەو ماوەیەدا لە سلیمانی، کە رەنگە لە میژوی ئەو شارەدا ئەو
یە کەمێن جار بوی، دو جار تەمسيل پېشکەش کراو:

جاری یە کەم، لە تەموزی ١٩٢٦ دا قوتاییانی مەکتەب تەمسيلي
انەتیجەیی سەفاهەت و،

جاری دوهم، لە تەموزی ١٩٢٧ دا قوتاییانی سلیمانی بە هاوکاری
خوێندکارانی بەغداد (نیرونا) یان لە بینای زانستیدا پېشکەش کردووە.

کچانیش هاتونەتە ئەم مەیدانەو، ژيان (پروگرام و نوتقی تەمسيل و
حەفلە کەمی مەکتەبی کچان ی بلۆ کردۆتەو):

"پروگرامی حەفلە کە

مادە

١. لە تەرەف تالیبەیه کی سینفی پېنجەم حەفسە عیرفانەو نوتقیکی
کوردی کە مەئالە کە عیبارەت بو لە بەخیرەتانی میوانەکان و فەزائیلی
خوێندن و تەحسیل.

٢. تالیبەیه کە بە پیدای بە دەستەو بو لە گەل ٢٠ تالیبە ی تر
کۆرانی بە پیداخ.

٣. لە تەرەف تالیبەیه کەو شیعری کوردی.

٤. ته‌مسيل: ئينسان ئه‌وى ئه‌يچينى ئه‌وه ئه‌دروپته‌وه. سى پهرده، دو پهرده‌ى نه‌سر، پهرده‌يه نه‌زم.
٥. له ته‌ره‌ف تاليبه‌يه‌كه‌وه شيعرى عه‌ره‌بى به‌حس له فه‌زائىلى (ده‌رزى و قه‌لم) و
٦. ريازه‌تى به‌ده‌نيه له ته‌ره‌ف تاليبه‌كانه‌وه به جلى مه‌خسوسى ريازه‌ته‌وه.
٧. له ته‌ره‌ف نه‌زيه تاليبه‌وه شيعرى كوردى و توركى خيتاب به بوكه‌شوشه‌يه‌ك.
٨. له ته‌ره‌ف تاليبه‌يه‌كى تره‌وه نو‌تقيكى مه‌نزومى ئينگليزى.
٩. ته‌مسيل: هم‌وى به شيعر. داىكى جاهيل كه خه‌شخاشى داوه به مناله‌كه‌ى و نه‌سيحه‌تى دو‌قتو‌ري‌ك.
١٠. له ته‌ره‌ف تاليبه‌يه‌كه‌وه شيعرى عه‌ره‌بى.
١١. له ته‌ره‌ف ٢٠ تاليبه‌وه گو‌رانى پيره‌مه‌گرون و سائيره.
١٢. له دواى هم‌ويان له ته‌ره‌ف مو‌ديره‌ى مو‌خته‌ره‌مه‌ى مه‌كته‌به‌وه چهند كه‌ليمه‌يه‌كى عه‌ره‌بى و كوردى كه زو‌ر عالى و مو‌ئه‌سير بون. "ا‌زيان، ژ
- ٢٣٣، ٣ ي نيسانى ١٩٣٠
- زيان ناوه‌روكى هه‌ردو ته‌مسيله‌كه‌ى به‌مجوزه باس كردوه:

"ته‌مسيلي ئه‌وه‌ل:

"ئهو ته‌مسيلانه‌ى كه كرديان دوان بون و، ئه‌مانه هم‌وى له ته‌ره‌ف قوتاييه كچه‌كانه‌وه و، مو‌ديره و مو‌عه‌ليمه مو‌خته‌ره‌مه‌كانى مه‌كته‌به‌وه ئيجرا كران.

"ته‌مسيلي ئه‌وه‌ليان: ئينسان ئه‌وى ئه‌يچينى ئه‌وه ئه‌دروپته‌وه

"دو کچی قوتابی مه کتەب ئەبن: یه کیکیان، زۆر ساعی ئەبی هەمو
 وەقتی خۆی بە خویندن و تەحسێل و نەقش و درومان سەرف ئەکات و
 زەمانی تەحسێلی هەر بەم نەوعە شتانهوه رائه بویری، خاریجی ئەمانە
 ئارەزووی شتیکی تر ناکات. قوتاییه کچه کهی تریان، چونکه باوکی دەوله‌مه‌ند
 ئەبی، بە ئومیدی سەرۆتی باوکی هەمو وەقتی خۆی بە کەیف و زەوق و
 گەران سەرف ئەکات و ئەهممیه‌ت نادات بە تەحسێل و خویندنه‌کهی.

"له‌ دوای ۲۰ سالی تر ئەم دو کچه که هەردوکیان شو ئەکەن، ئەوەلیان
 که ئەخلاق باش ئەبی، له‌ وەقتی خۆیدا دائیمەن خویندویه‌تی، هەرچه‌ند
 می‌رده‌که‌یشی له‌ حەربا شه‌هید ئەکری، بەلام دیسانه‌وه به‌ واسیته‌ی سەعی
 خۆیه‌وه زۆر چاک ئەژی و ۳ منالی ئەبی، هەرسێکیان وه‌کو خۆی عالی و باش
 تەریبه ئەکات و ئەیانکات به‌ پیاو.

"کچی دوه‌میان چونکه وەقتی خۆی سەعی نه‌کردوه و سەرۆته‌کهی
 باوکی زایع ئەکات، ئەویش مناله‌کانی که بی باوک ئەمیننه‌وه، مه‌جبور ئەبی
 به‌ جێشۆری و کاره‌که‌ری به‌ خێویان بکات. نه‌تیجه‌ کۆره‌که‌ی بی ئەخلاق ئەبی
 و، رۆژیک داوای پاره له‌ دایکی ئەکات و، چونکه دایکی پاره‌ی نابێ بیداتی و،
 چه‌ند ده‌فعه به‌ ئەولاده‌که‌ی ئەلی: کۆرم به‌ خوا پارهم نیه‌ خۆت ئەیزانی به
 جێشۆری به‌ ریتانه‌وه ئەبەم. به‌لام کۆره‌که‌ی قانع نابێ، له‌ سەر پاره به‌ چه‌قۆ
 دایکی بریندار ئەکات.

"نه‌تیجه‌ی ئەم دو کچه، ئەوی سەعی کردوه، وەقتی به‌ بی هۆده زایع
 نه‌کردوه، مه‌سه‌ود ئەبی و، ئەوی تریان که له‌ ده‌وری تەحسێلیا تەمه‌لی
 کردوه و، به‌ سه‌فاهه‌ته‌وه مه‌شغول بوه، سه‌فیل ئەمیننه‌وه.

"ئەم تەمسێله ۳ پەرده بو، دوانی به‌ نەسر و یه‌کی به‌ شیعەر ئەبی.

"دوهم تەمسێلی:

"دایکیکی جاھیل ئەبی لە بەر ئەوەی مائەکە لە بێشکەدا خەوی لی ناکەوی و ئەگری، ئەچیت لە سەر ئەوسیهی پرۆپیریژن دایمەن خاشخاشی ئەداتی و، بەم عیلاجە مەسومە ئەینوینی. روژیک لە دواي ئەوەی ئەم خەشخاشە ئەدات بە مائەکە ئەماش ئەکات هەتا دو سی سەعات لە وەعدەي زیاتر مائەکە ئەخەبەری ناییتەو و ناجوڵیتەو. کە دایکەکە سەری هەڵنەبري ئەبیني مائەکە سێ بۆ، خوینی حەرەکەت ناکات. دەست ئەکات بە گریان، دراوسێکانی پي ئەزانن دین بە دەنگیەو، کە مەسئەلەکە تی ئەگەن یەکیکیان ئەروا دقتۆر ئەهینی. کە دقتۆر دیت لە مەسئەلە ئەکات مۆتەئەسیر ئەبی گەلي لۆمەي دایکەکە ئەکات و بە دەرمان ئەداوي ئەکات، ئەپینیتەو هۆش خۆي و دایکەکە مەسرور ئەبی. دوقتۆرەکە پي ئەلي: ئەمە نەتیجەي جەھالەتە کە ئەم سەمەي ئەدەيتي، ئەترسم دیسانەو تیکراری بکەیتەو. دایکەکە ئەپارێتەو. ئەشەکوری دوقتۆر ئەکات. شوکری خوا بە جی ئەهینی. قەولي ئەداتی، سویند ئەخوات کە ئیتر دەرمانی وا ئەدات بە مائەکەي و، بە قسەي پرۆپیریژن ئەکات.

"ئەم تەمسیلە هەموی بە شیعری کوردیە. حەقیقەتەن شیعەرەکانی زۆر جوان و مەحزوناڵە. ئومید ئەکەین ئەگەر جی بو لە ستونیکي غەزەتەکەدا ئەم شیعەرە دەرج و عەرزێ قاریئینی کیرامی بکەین." (ژیان، ژ ۲۳۳، ۳ ی نیسانی ۱۹۳۰)

ژیان ناوی نوسەری تەمسیلەکان و ناوی ئەکثرەکانی نەنوسیو.

بۆ جاری دوهم، تەمسیلیکی تریان ریک خستو:

"هەبێتی تەعلیمیە مەکتەبی کچانی سلیمانی بۆ تەنمیی ئەفکاری کچە خویندەوارەکان تەمسیلیکی عیلمی و ئیجتیماعی ریک خستو کە مەوزوعەکە عائیید بە تەحلیلی حالەتی ئیجتیماعی نسوانی ئێرەبە و

موقایه‌سه‌ی گوزهرانی سائیری مه‌مله‌که‌ته‌کانه. ئەم ته‌مسيله‌ ته‌نها به واسيته‌ی کچانی مه‌کته‌به‌وه‌ دێته‌ ساحه‌ی ته‌تبیق. به‌ هیچ وه‌جه‌ی پیاو و کوری تیا نابێ، له‌م هه‌فته‌یه‌دا ته‌رتیبی ئەکه‌ن. ئینشائه‌لا ئەمه‌ ئەوه‌ل قه‌ده‌می خیری کچه‌ خوینده‌واره‌کانمانه. " (ژیان، ژ ۳۲۴، ۲ ی حوزه‌یرانی ۱۹۳۲)

۲. ۳. ۲. به‌شداری کۆبونه‌وه‌ی گشتی

روژی ۱۳ ی ۶ ی ۹۳۰ به‌ ئاماده‌بونی موته‌سه‌ریفی سلیمانی کۆمه‌لی زانستی هه‌فله‌یه‌کی عمومی کردوه‌ که‌ چهند سرود و شیع‌ر و وتاری تی‌دا خوینراوه‌ته‌وه‌. مه‌به‌ست له‌ هه‌فله‌که‌ کۆکردنه‌وه‌ی پیتاک بوه‌ بۆ کرینی مه‌ته‌عه‌یه‌ک بۆ زانستی. له‌م هه‌فله‌یه‌دا قوتابی مه‌کته‌بی کچان به‌شدار بون. له‌و رییۆرتاجه‌دا که‌ ژیان له‌ ژ ۲۴۵ دا به‌م بۆنه‌یه‌وه‌ نویسیویتی، به‌مجۆره‌ باسی به‌شداری کچه‌کان ئەکا:

"....."

"باخسوس له‌ دوا‌ی نوتقه‌کان پینچ قوتابی کچی منالی مه‌کته‌بی کچان که‌ بۆ ئەم ئیشه‌ هازر کرابون و که‌ هه‌ر یه‌که‌ کراسیکی سپی نازکی له‌ به‌ر کرد بو‌وه‌ به‌ ئەنواعی قردیله‌ گولی جوان خۆیان رازانبوه‌وه‌وه‌ هه‌ریه‌که‌ سه‌به‌ته‌یه‌کی جوان، له‌ ناویا له‌ قوماشی روژیت، گول دانرا‌بو و ده‌رزیه‌کی پیوه‌ به‌سترا‌بو له‌ گه‌ل تاقمیک کاغه‌زی مه‌تبوع که‌ لی‌ی نوسرا‌بو: زانستی چاوه‌روانی هیمه‌ت و مو‌عاوه‌نه‌تی ئیوه‌یه‌) به‌ ریزه‌ به‌ به‌رده‌می ته‌خته‌کانا ئەگه‌ران و له‌ به‌رده‌می هه‌مو پیاویکا ئەوه‌ستان و له‌و گولانه‌ یه‌کیکیان ئەکرد به‌ به‌روکیا و یه‌کی له‌و کاغه‌زانه‌یان ئەدانه‌ ده‌ست.

"به‌ راستی ئەم مه‌سه‌له‌یه‌ له‌ هه‌مو شتیک زیاتر رو‌حی میله‌ته‌که‌ی هینایه‌ جۆش چونکه‌ ئەمه‌ هه‌وه‌ل که‌ره‌ته‌ لی‌رده‌ا له‌ ناو میله‌تی کوردا وه‌کو

میلته مونه مەدینه کان کچی مەعسوم بە شەوق و بە ئارەزوویەکی تەبیعی
خۆیەوه بەم تەحرە خەمدەتی مەعاریف بکات و بۆ ژینی کۆمەڵیکی واتی
کۆشی... "

بەم بۆنە یەوه هەینەتی ئیدارە ی کۆمەڵی زانستی اتەشە کوریکی عەلەنی
یان ابە واسیتە ی ژبانی خۆشەویستەوه بەرامبەر بە مودیرە و هەینەتی
موختەرەمە ی مەکتەبی کچان نوسیوه.

لە بەردەم مەلیک فەیسەل دا

روژانی ۱۰ ۱۳ ی حوزەیرانی ۱۹۳۱ مەلیک فەیسەل سەردانی شاری
سلیمانی و هەلبەجە ی کردوه. لەم سەردانە دا سەری لە قوتابخانەکانی
سلیمانی لەوانە قوتابخانە ی کچان داوه. ژبان لە ۳ ژمارە ی دا هەوآله کانێ ئەم
سەردانە ی نوسیوه. لە ۲۸۸ دا باسی کردوه، کچیکی پۆلی چوارەم لە
بەردەم مەلیک فەیسەل دا وتاریکی داوه. لە بەشی یەکەمی وتارە کە ی دا بە
خێرهاتنی مەلیک ئەکا و لە بەشی دوەمی دا وتویهتی:

"کەمینە تەلمیزە یەکم لە مەدرەسە ی کچان و، لە عەزەمەتی ئیوه
مەعلومە کە ئەوەل مەداریس ی ئەتفال باوەشی دایکە و، پیغەمبەرمان (ص) کە
جەدی ئیوه یە فەرمویه تی: (اعلموا بناتکم: تەعلیمی کچانتان بکەن!) ئیبتیمام بە
تەعلیمی ئیمە سەمەرە یەکی عەزیم و فائیدە یەکی گەورە ی هەیه بۆ
موجتەمەع لە ئاتی دا و، ئیمانمان قەو ی یە بەمە کە جەلالەتتان بە ئیبتیمامەوه
لە سەر نەشری عیلم و فەزێلەت و، حیصە ی ئیمە لەمە بە سەبەبی تەوه جوهی
ئیوه وه زۆر ئەبی."

٢.٣.٤. فیرکردنی ژنانی نه خویندهوار

"له مه کته بی کچانی سلیمانی دا سینفیک بو ژنه نه خویندهواره کانمان ... بو ئهوهی ئه و ژن و کچه نه خویندهوارانهی که ناتوانن دهوامی مه کته بکه نهوانیش فییری خویندن و نوسین بکړن له مه کته با سینفیکی بو کردونه وه و ئیواران له ساعات ١٠ ی عهره بیه وه هتا ١١ موعه لیماته کانی مه کته بی کچان دهرسی ئه لفبا و حساب ئه لینه وه." (ژیان، ژ ٢٤٠، ٢٢ ی مایسی ١٩٣٠)

"زانستی ژنان

" ئهم ههره که ته عیلمیه ی که له کوردستانا دهستی پی کراوه وه نیه ههر مونجه صیر بیته سهر پیاوه کان، به لکو ئافره ته کانیشمان به عهینی حس موته حه سیس بون و بو ههمو خدمه تیک که مه نافیعی وه ته نه که ی تیا بی معاوه نه ت ئه که ن و ئه یانه وی به عمو می خو یان به عیلم و عیرفان بر ازی نه وه. زاتهن موده تیکی زوره سینفیکی تایبه تی بو ژنه نه خویندهواره کانمان کراوه ته وه و به ئه کسهریه تی ئافره ته کانمان ههمو ئیواره یه ک ئه خوینن. ئهم دهغه یه ش بو ئه وه ی فهرعیکی زانستی ژنان بکه نه وه که تیا کو بی نه وه و تیا بخوینن ئافره ته کانمان قهراریان دا ئیجتیماع بکه ن و ئیشوکاری ئهم زانستی ژنانه پیک بینن. له سهر ئه وه روژی ٢٨ ی ته موزی ٩٣٠ ساعته تی ٩ ی عهره بی له مالی حه فیدزاده حه فسه خانمی نه قیب دا کو بونه وه ... " (ژیان، ژ ٢٥٥، ٣١ ی ته موزی ١٩٣٠)

لهم کو بونه وه یه دا چه ند که سی قسه یان کردوه و ٧١٧ روپیه یشیان کو کردو ته وه بو ئه وه ی خانویه کی پی به کری بگرن و که لوپه لی بو بکرن و کتیبخانه یه کی تی دا دابنن. له و ماوه یه دا جولانه وه یه کی سیاسی بو داوا ی مافی نه ته وه یی کورد دمس پی ئه کا. ژنانیش لهم جولانه وه یه دا به شدار ئه بن. سهره نجامی جولانه وه که به ٦ ره شی ئه یلول ته واو بو، له وه دا زانستی که وته بهر هیرش. پی ئه چی زانستی ژنانیش بوبی به ژیر ئه و روداوانه وه.

۲. ۳. ۵. فیرکردنی پیشه

"ئىعلان: بۇ ئەو خانمانەي كە ھەز بە فېربونى خویندن، نوسین، درومان و نەقش ئەكەن، سینیکی تایبەتی کراوەتەو ئەوانەي ئارەزو ئەكەن لە ئیعتیباری ۱۵ ی ئاغستۆسی ۹۲۶ ەو بەیانیان سەعات ۸ ی زەوالی موراجەعت بە مەکتەب بکەن.

مودیرەي مەکتەبی کچان" (ژیان، ژ ۲۸، ۱۲ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۶)

۲. ھەوالی ئافرەتانی دنیا

ئەو ھەوالانەي ژیان دەربارەي ئافرەت لە ولاتانی جیاچای دنیادا بۇ بلاوکردنەو ھەلی بژاردون، ھەمویان دانسقەن و بە ئەنقەست ھەلی بژاردون. ژیان ویستویەتی سەرنجی پیاوی کورد رابکیشی بۇ ئەو گۆرانە گەرەبەي لە دنیادا بە سەر باری کۆمەلایەتی و سیاسی ژنان دا ھاتو، لەمەیش مەبەستی ئەو بوە زەمینەي فکری لە لای پیاوی کورد خوش بکا بۇ ئەوێ داوای چاکردنی باری کۆمەلایەتی ژنی لی بکا.

ھەوالی ئافرەتی بریتانی

"حقوقی ژن"

"ئەو لایئەبە کە لە خصوص مساواتی ژن لە گەل پیاو حکومەتی بریتانیا تەنزیمی کردو ھەلالەتی مەلیکیش تەصدیقی کردو. " (ژیان، ژ ۱۲، ۱۲ ی تەموزی ۱۹۲۸)

"ژن لە ئینتیخاباتا"

"لەندەن ۱ ی ۹ ی ۲۸ ئەمڕۆ دەست کراو بە تەتبیقی ئەو مەسەلەي کە ژن ھەقی ئینتیخاباتی بێی وەکو پیاو بەو شەرئە عومری گەیشتبێ بە ۲۱ سال. ھەقەت لازمە ئەو ژنانەي کە ھەقی ئینتیخابیان کەسب کردو بۇ مەمەلەي تەسجیلیەیان ۳ مانگ لە مەنتیقەي ئینتیخابیە کە یانا بێننەو لە

دوای ئیکمالی معامله‌ی ته‌سجیلیه له دوای ۳ مانگی تر به‌عنی له ۱ ی کانونی
ته‌وه‌لی ۱۲۸ دا ۵,۲۵۰- ژن مه‌وجود نه‌بی که حقه‌ی ئیتتیخاییان بی. " (ژیان، ژ
۱۲۹، ۲۰ ته‌یلولی ۱۹۲۸)

"وه‌قتی ژنه‌پێنان و شوکردن

"له‌ندن: مه‌جلیسی عه‌وامی بریتانیا قانونی وه‌قتی ژنه‌پێنان و
شوکردنی ته‌صدیق کردوه. جاران که له عومری ۱۲ سالی‌دا ژن و پیاو
ته‌یان‌توانی ته‌ئه‌هول بکه‌ن ئیستا کراوه به ۱۶ سال. " (ژیان، ژ ۱۳، ۱۷۴، ۱۳ ی
مایسی ۱۹۲۹)

هه‌والی ئافره‌تی تورک

"ئه‌سته‌مول: هه‌مو ژنانی ئه‌نقه‌ره و ئه‌سته‌مول ته‌رکی په‌چه‌گرتنه‌وه و
رودا‌پۆشینیان کردوه به‌لام هه‌شتا گه‌لی ژنانی به‌عزێ جێگای ئه‌نادۆلی رویان
دائه‌پۆشن، کۆمه‌لی هه‌مویه‌تی له ته‌رابزون قه‌راری دا که ژنانی ئه‌وی به‌ رو
به‌ره‌لایی بگه‌رپن ئهم قه‌رارەش به ئه‌کسه‌ریه‌ت به باش بینراوه. له به‌یانیکدا
که بلاو کراوه‌ته‌وه باسی له خراپی رودا‌پۆشینێ ژنانی کردوه و وتویانه
رودا‌پۆشین بۆ ئه‌و ژنانه‌ی که بیری خراپه‌یان هه‌یه ئه‌بیته واسیته‌یه‌کی خۆ
رزگار کردن له ده‌ست پۆلیس، له به‌ر ئه‌مه هه‌ر ژنیک به په‌چه‌وه بگه‌رپ
ئه‌گیرئ و بۆ ئیسه‌پات کردنی هه‌ویه‌تی ئه‌برێته دائیره‌ی پۆلیس. " (ژیان، ژ
۴۹، ۶ ی کانونی سانی ۱۹۲۷)

"له تورکیادا پۆلیسی ژن

"ئیستانبول: ره‌ئیسێ ئیتتیخا‌حی ژنانی تورکیا له‌تیقه به‌ کر خانم ئه‌به‌وی
بۆ ئه‌وه‌ی به سه‌به‌بی ئه‌و خو‌ریه‌ته‌وه که دراوه به ژنان ئه‌خلاقیان محافه‌زه
بکری ح‌کومه‌ت له ژنانیش پۆلیس ته‌عین بکات. وه ته‌له‌بی له ره‌ئیسێ
پۆلیسی نیسانی ئینگلت‌ره کردوه که سه‌عی بکات بۆ کردنه‌وه‌ی مه‌کته‌بیکی
پۆلیسی ژنان، که ژنه‌ تورکه‌کانیش تیا بخوینن. " (ژیان، ژ ۲-۴، ۱۴ ی تشرینی
یه‌که‌می ۱۹۲۹)

"مه کاتبی تورکيا

"نيستانبول: له تورکيا له ۲۵ ي ۶ ي ۹۳۰ دا دهست کراوه به ئيمتيجان. خوښدنی ئيپتيدائی مه جېوريه و، هه مو مه ساريقاتی مه کتېب و موعه لليمه کان له سهر حکومه ته و، ئيمړو له تورکيا ۵۸۸۳ مه کتېبی ئيپتيدائی هه يه و هم مه کتېبانه ۱۱،۷۶۶ موعه ليم و ۳۸۵،۴۵۵ قوتابی کوړ و کچيان هه يه. "غه پری ئه مانېش له شاره کانا ۱۷ و له دېاته کانا ۲۲ مه کتېبی شهو هه يه بو نه خوښده واره کان و له م مه کتېبانه يشدا ۵۶۰۷ پياو و ۹۷۳ ژن تيا ئه خوښ و ۸۶ مه کتېبی سانه وی يش هه يه که ۱۲۷۵۱ قوتابی تيا ئه خوښ. " لژيان، ژ ۲۴۸، ۳۰ ي حوزه يرانی ۱۱۹۳۰

"کچانی تورک تالبي ئيشتيغالن له به حريه دا

"له ندمن: به پي تهلغرافي که دهيلي تهلغراف له موخابيري ئه ستانبوله وه نه شری کردوه ئه لي: کچانی تورکيا تالبي ئيشتيغالن له به حريه دا به سفه تي لروبان و موهه نديس) بينا ئمن عه له يه ي مه دره سه ي به حريه له ئه ستانبول قهراری داوه که شوعه يه بو کچان بکاته وه. " لژيان، ژ ۲۹۵، ۱ ي تشريني يه که می ۱۱۹۳۱

"هه والی ئافره تی ئه فغانی

له ندمن: غه زه ته ي دهيلي ميل تهلغرافي کی نه شر کردوه که له موخابيري کابوله وه وری گرتوه ئه لي له ژير هم و حه ره که تی سوره يا خانم قهرالپچه ي ئه فغانا حه ره که تيکی زل هه يه له خصوص ئه وه وه که ژنه کان ته جه دود بکن و مه کتېبی کچان له کابل کراوه ته وه و قهراريان داوه ژنه چاکه به عه مه له کان له وه زائيفی حکومه تيا ئيستيخدا م بکن و کچه کان ته ري به بکن بو ئه وه ي ته حه مولی هه مو ئه زي ته يک بکن و ته قه روړی کردوه که به عسه يه که له کچانی ئه فغانيش بو ته علیم بنيرنه خارج له م به ينه دا ئه نيررين. "

"ره‌غی حېجاب له افغانستان

"کابل: مه‌لیک ته‌مانولا خان له مه‌جلیسی وه‌ته‌نېدا نو‌تقیکی داوه له خصوص ره‌غی حېجابی ئافره‌ته‌وه و خو‌ی بېلزلت سه‌رپو‌شی عائله‌که‌ی لابرده و له دوا‌یېدا ته‌مری کرده جه‌معه‌تیک شکل بگړیت وه‌کو جه‌معه‌تی صه‌لیبی ته‌حه‌مر و گو‌تویه‌تی لازمه‌ خه‌سته‌خانه‌کامن ئی‌صلاح و ته‌رتیباتی پو‌لیسی سړی و ئی‌داره‌ی عمومی بکه‌ین." لژیان، ژ ۱۳۲، ۲۵ ی تشرینی په‌که‌می ۱۹۲۸

"حقوقی ژنی فله‌ستین له ئینتیخاباتا

"قودس: موافیقی قانونی به‌له‌دیه‌ی تل ته‌یبب ژن حقه‌ی هه‌یه که ئینتیخاب بکات و ئینتیخابیش بگړیت. حه‌قیقه‌ته‌ن ته‌مه‌ خه‌تویه‌کی ته‌جه‌دوده بو‌ ته‌ره‌قی فله‌ستین." لژیان، ژ ۱۳۶، ۱۸ ی تشرینی دوه‌می ۱۹۲۸

"ته‌حوالی ئیران ئینتیخاباتی ژن

"ته‌هران: هه‌تا ئیستا زور لایحه‌ ته‌ودیه‌ی مه‌جلیسی وزه‌رای ئیران کراوه بو‌ ته‌وه‌ی ته‌و ژنانه‌ی که عومریان که‌یشتوته ۲۱ سال و له مه‌کاتیبی ئیتیدائی‌دا ته‌حصیلیان ته‌واو کرده له ئینتیخاباتا ره‌ئی‌یان ببی." لژیان، ژ ۱۳۸، ۱۹ ی تشرینی دوه‌می ۱۹۲۸

"حقوقی ژنه‌ یونانیه‌کان

"ته‌تینه: موسیو ونیزه‌لو‌س ره‌ئیس‌ه‌لوزه‌رای یونان له مه‌جلیسی مه‌عوسان دا به‌یانی کرده که له ئیجتیماعی دوه‌می حکومت لایحه‌یه‌کی قانونیه‌ ته‌ودیه‌ی مه‌جلیسی مه‌عوسان ته‌کات، که مه‌زمون لایحه‌ی مه‌زکور عیاره‌ته له دانی حقه‌ی ئینتیخابات و ته‌صویت به‌ ژنانی یونانستان." لژیان، ژ ۱۸۶، ۱۵ ی ته‌موزی ۱۹۲۹

ئافره تی حىجاز

له ژ ۳۲۹ دا ژيان ئهم ههواله ی بلاو کردوتهوه. له جوړی دارښتنه که ی دا، که تهوس و توانجی تی دایه، مه بهست له بلاو کردنه وهی دهر ته که وی:

"ده بده به و دارایی مه لیکى حىجاز

"له روژنامه ی پیری دا ههوالی گوزهرانی مه لیک ئیبن ئه لسعود اکه ئه مړو له مه لبه ندى پیغه مبهردا داده نیشی نوسراوه، ده لی: ئهم جو کم داری یه سروب و به تخایه ۱۸۴ ژنی (هه رهمه) له ههمو تیره یه هیناوه، هه روا یه که یه که سهرگولی ئهو کچه نازک و نازدارانه ی چنیوه و دهستی لی هه لگرتون. به زه ویی به هیچيانا نه هاتوه.

"به لام له دوايى دا که وتوته نازی ژنه ئه رمه نیه که وه گیروده ی بوه ئینجا ئهو به زه ویی به وا نایه ته وه، ههمو نازی ده کیشی، وازی له ههمو شتی هیناوه بو ئهو، ئه ویش ئه مړو ۱۳۰ نه ته وه ی هه یه. له ۱۸۴ ژن ۱۳۰ منال ۵۴ پوچهل بوه.

"ئهمیر فه یصه لی کوړی

"فه یصه ل سعود، کوړی هه لکه وتویه تی. ئیستا وا شارانگه ردی ئه کا. له م دوستی روژانه یشا دیته خدمت جه لاله تی مه لیکى ئیمه، ئیمه ده خلما ن به سهر ره سمیه ته وه نیه، بو ده نگوباسی نایاب ته که پین. ئه ویش جاری سهر ده فته ر ۴۰ ژن و ۳۰ ئه ولادی هه یه. به لام هیشتا زوړی ماوه به به ره وه تا ده گاته ریژه ی باوکی. به جوته ئه بنه لمیو ئیرا. قانونی ئیزدیواجی مه ده نی و به ختی ژنان گوړ هه لته کینن."

ههوالی ئافره تانی کوردستان

سالی ۱۹۳۰ که هه‌وایی نوپکردنه‌وهی په‌یمانی بریتانی عیراقی
 بلاو‌کرایه‌وه و باسی دایینکردنی مافه‌کانی کورد له‌و په‌یمان‌ه‌دا نه‌هات بو،
 جولانه‌وه‌یه‌کی سیاسی له سهرانسهری کوردستان دا دهستی پی کرد، به نامه
 و یادداشت و ته‌لگراف داوایان له مهندوبی سامی بریتانی و کۆمهل‌ی گهلان
 نه‌کرد، مافی کورد ده‌سته‌به‌ر بکات. ژنانی سلیمانی به‌م ته‌لگرافه که له ۲۴ ی
 ته‌موزی ۹۳۰ دا ناردویانه به‌شدار بون:

"به‌غداد فه‌خامه‌تی مهندوبی سامی عیراق

فه‌خامه‌تی ره‌ئیس‌ل وزه‌رای عیراق

سوره‌تی، به‌غداد تایمس

سوره‌تی، العالم العربی

سوره‌تی، العراق

سوره‌تی، البلاد

"ئیمه ژنانی کورد، به هه‌مو موجودیه‌تمان‌ه‌وه ته‌له‌بی حقوقی
 مه‌شروع‌ه‌ی کوردستان نه‌که‌ین که عیسبه‌تول ئومه‌م پی به‌خشیوین و
 ئیعتیرافی له سهر کراوه. ئیستیرحام نه‌که‌ین حیمایه‌مان به‌رمون. هه‌فسه
 نه‌قیب. هه‌لاوه ره‌مزی نه‌ه‌ندی. ئامینه غه‌فور ئاغا. ناهیه سالج نه‌ه‌ندی.
 هه‌فسه قادر ئاغا." (ژیان، ژ ۲۵۴، ۲۸ ی ته‌موزی ۱۹۳۰)

ژيان

و

بزو تنه وهی روښنښیری

۱. کومه لې زانستی کوردان
۱. ۱. پیکېښانی
۱. ۲. و مرگرتنی ئیجازه
۱. ۳. ناهه تگی کردنه وهی
۱. ۴. هه لېژاردنی هه یته تی ئیداره
۱. ۵. سه رچا وهی دارایی
۱. ۶. چالاکیه کانی
۱. ۶. ۱. خولی فېر کردنی خوینده واری
۱. ۶. ۲. محازمه
۱. ۶. ۳. دانانی کتیبخانه
۱. ۶. ۴. مه جموعه ی زانستی
۱. ۶. ۵. بژاری زمانی کوردی
۱. ۶. ۶. ته مسیل
۱. ۶. ۷. یارمه تی قوتا بیانی هه ژار
۱. ۷. نا کوکی دامه زړېنهره کانی
۲. یانه ی سه رکه وتن

۳. بایه‌خندان به زمانی کوردی

۴. بایه‌خندان به ئه‌ده‌بی کوردی

۵. بایه‌خندان به میژوی کورد

۶. ناساندنی بلأو‌کراوه کوردیه‌کان

۶. ۱. رۆژنامه و گوڤار

۶. ۲. کتییی قوتابخانه

۶. ۳. کتییی گشتی

۷. ته‌مسیل

۸. پرسه‌ی ئه‌دیبان

۹. هه‌وایی رۆژنامه‌وانی

شیخ مەحمود، لەو کاتەدا کە مەلیکی کوردستان و، دواتر کە سەرکردەیی شۆڕشی کورد بو بەرنامەپەکی سیاسی جەنگی روون و ئاشکرای نەبو هەلبژاردەیی کورد لە دەوری خۆی کۆ بکاتەو. نە حیزبکی سیاسی خاوەن بەرنامەیی سیاسی و پیرەوی ناوخوای دامەزراند و، نە لەشکرکی چەکداری ریکوپیکی پیکەو نە، بەلکو هیزکی ناریکوپیکی خێلەکی لی کۆ بوبووە، ئەویش لە ناوچەپەکی دیاریکراوی سلیمانی و کەرکوک دا. ئەو هیزە بەو توانا جەنگی و سیاسییە کە لەو کاتەدا هەببو، بەو تاکتیکە جەنگی و بەو رێشونینە سیاسییە کە پیرەویان ئەکرد، لە بەردەم هیزی جەنگی و سیاسی و دیپلۆماسی بریتانیای گەورەدا، کە لەو رۆژ گارەدا گەورەترین زەلیزی دنیا بو، نەیتەوانی کاری چارەنوسساز ئەتجام بەدا.

تیشکانی جەنگی شیخ مەحمود لە بەردەم هیزەکانی بریتانیادا رۆشنبیرانی کوردی ناویمید کرد بو لەوەی کە کورد بە شەر لە گەل ئینگلیز بتوانی شتیک بە دەس بهێنی. کە شیخ مەحمود چوێ شاخ و، دواتر لە گەل ئینگلیز پیک هات لە گوندیکی ئێران بە گۆشەگیری داوینیشی، زۆری رۆشنبیرانی کورد قورسای خۆیان خستە سەر بلاوکردنەوێ خویندەواری و، بایەخدان بە کاروباری رۆشنبیری. کاربەدەستانی ئینگلیزیش، نەیان ئەشاردەوێ کە هیچ پرۆژەپەکی سیاسی بۆ کورد لە بەرنامەیان دا نیە و، نامۆزگاری کوردیان ئەکرد ببن بە هاوولاتی باشی عێراق و، رو بکەنە خویندن و جیکردنەوێ خۆیان لە داوودەزگاکانی حکومەت دا.

هەلبژاردەیی کورد هەولیان ئەدا لە چوارچێوەی راسپێرپەکانی کۆمەلەیی گەلان و قانونی ئەساسی (دەستور) ی عێراق و قانونەکانی تریدا هەندێ لە مافە نەتەوەپەکان بە دەس بهێنن. عێراق، کە هیشتا لە ژێر ئینتیدابی

بریتانیادا بو، به ناچاری بۆ ئهوهی دهولهتانی دنیا قانعی بکا که توانای
خوبه رپوه بردنی ههیه، چاوپۆشی له ههندی چالاکي کورد ئهکرد.
ژيان هاندهریکی به هیزی بزوتنهوهی رۆشنیبری بوه له کوردستان دا،
له ههمان کات دا بهشیکی باشی چالاکیه رۆشنیبرییه کانی سهردهمی خۆی تۆمار
کردوه. ههواله کانی بلآو کردۆتهوه. له سههر ههندیکیان رییۆرتاجی ورد و
پرپایهخ و، بۆ پشتیوانی ههندیکیان لیدوانی جوانی نوسیوه.

١. کۆمهڵی زانستی کوردان

ژيان بهم لیدوانه ههوالی دامهزراندنی (کۆمهلهی زانستی کوردان) ی
راگهیاندوه:

"مژدهیهکی گهوره بۆ ههمو کوردان

"مهعلومی خویندهوارانی کیرامه که تاکو ئهمرۆ ههمو ئارهزو و
ئهمهلمان ههسر کردۆته سههر بلآو کردنهوهی عیلم و مهعاریف. ئهوا ئهمرۆ
شوکرمن لیللا به کهمالی ئیفتیخار بهری ئهم سهعهیه ئهخهینه بهرچاوی میلهت.
بينا له سههر تهشهبوساتی چهند کهسانیکي میلهتهپهروه و تهسدیقی
وهزارهتی داخلیه و معاوهنهتی گهورهی جهنابی موتهسههریف و، موفهتیشی
ئیداریی قههردان، پرۆگرام و نیزامنامهی اجهمیهتی زانستی کوردان) نهشر
و ئیعلان دهکهین.

"ئومید وایه که ئهم جهمیهته بناغهیهکی عیلمی مان بۆ دایمهزرینی و
پیشهوایی ههمو میلهت بکات و، ئهم تهشهبوسه خهیرییه بۆ ولآت و میلهت
ببی به فالیکي خیر. وه تهمهنا ئهکهین که ئهم جهمیهته به سایهی ههمو
ئهشراف و عولهما و تیجار و منهوهرینهوه بژی و بهردار ببی.
"به نهشر و تهقدیم کردنی ئهم مژده خوشه و، ئهم خهبره به
قیمهته (ژيان) جدهن مهسرور و موفتهخیره."

۱. ۱. پیکهینانی

پرؤگرام و نیزامنامهی

"پرؤگرامی جهمیهتی زانستی کوردان

"ناوی جهمیهت و مهرکهزی

۱. ناوی جهمیهت: (جهمیهتی زانستی کوردان) ه و مهرکهزی له

سلیمانیه.

مهقسهدی جهمیهت

۲. مهقسهدی جهمیهت: تهعمیمی عیلم و مهعریفهته له کوردستان به

پی ئهم وهسائیه:

أ. به نهشری غهزهته و رهسائیلی موهقهته.

ب. تهرجومه و تهئلیفی کتیی تهدریسیه و سائیره.

ج. مهکتب کردنهوه و ئیجرای تهدریسات به رۆژ و به شهو.

د. به سورهتی موحازهره ئههالی تهنویر کردن.

ه. بۆ ئیکمالی تهحسیل بۆ مهمالیکی موهرهقیه قوتابی ناردن.

۳. جهمیهت ئهحوالی تاریخیه، جوغرافیه، ئیتنؤغرافیهی کوردان به

سورهتی مهخسوسه تهذقیق و مهحسولی مهساعی نهشر دهکات.

۴. جهمیهت بۆ تهئمیننی مهحهبهت و موئانهسهت له مابهینی ئههالی و

حکومهت دا و بۆ تهقویهی رۆحی ئیتاعهت به سورهتی مهخسوسه و به

واسیتهی واعیزانی مهخسوس پهنه و نهسیحهت ئیجرا دهکات.

۵. جهمیهت به هیچ سورهتیک له گهل سیاسهت دا خهریک نابێ.

مهعروف بهگ زاده فائیق. مهحامی رهفیق. حاجی فهتاح زاده

رهمزى. لژیان، ژ ۱۱، ۱ ی نیسانی ۱۹۲۶

نیزامنامه‌ی داخلی

سوره‌تی قهید و قبولی ئەعزا و ئیخراجات

۱. بیلا تەفریقی جنس و مەزھەب ھەمو کەسیک بەو شەرائیتە کە لە ژێرەو نوێسراوە ئەتوانی بە قەراری ھەینەتی ئیدارە داخلی جەمعیەت ببی:
- أ. عومری لە ۲۰ سال کەمتر نەبی.
- ب. لە حقوقی مەدەنیە ساقیت نەبی و ساحیبی حوسنی ئەخلاق بی.
۲. ھەج کەسیک موخالیفی مەقاسیدی جەمعیەت ھەرەکات بکات وە یاخود مانگانە و دخولیە جەمعیەت نەدات وە یاخود ھەرەکەتیک بکات کە لە ناو ئەھلی وەتەن دا موخیلی شەرەف بی، بە قەراری ھەینەتی ئیدارە لە جەمعیەت دەرە کریت.

صورەتی تەشکیلی ھەینەتی ئیدارە و وەزائیفیان

۳. جەمعیەت بە واسیتەی ھەینەتی ئیدارەو کە لە ۳ کەس کەمتر نابێ و لە ۷ کەس زیاتر نابێ ئیدارە ئەکری.
۴. ھەینەتی ئیدارە بە ئینتیخابی ئەکسەرێتی موحتەمەین لە ھەینەتی عومومیە ئینتیخاب ئەکری.
۵. رەئیس و کاتب و محاسبی جەمعیەت و مەئمورین لە ھەینەتی ئیدارە یاخود لە ئەعزای جەمعیەت تەعین و ئینتیخاب ئەکری وەلاکین ئەبێ رەئیس لە ھەینەتی ئیدارە بی.
۶. ھەینەتی ئیدارە بۆ ئیجرائی مەقاصیدی جەمعیەت ھەرچی لازم بی ئەیکات. واریدات و مەصاریفاتی جەمعیەت تەسبیەت دەکات. بودجە ی سالی مۆستەقبەل ئیحزار و تەقدیمی ھەینەتی عومومیە دەکات و ھەمو سالیک

هه‌رچی کردوهو هه‌رچی لازمه بکړئ بۆ ئیجرائی مه‌قاصیدی جهمعیه‌ت به
 راپۆرتیکى موفه‌صل عه‌رزى هه‌یئه‌تى عمومیه‌ی ده‌کات.
 ٧. هه‌یئه‌تى ئیداره وه‌زائیفی مه‌ئموړین و که‌ته‌به ته‌عین ده‌کا و موراقه‌به‌یان
 ده‌کات.

واریداتی جهمعیت و مه‌صاریفاتی
 ٨. واریداتی جهمعیت عیباره‌ته له دخولیه و مانگانه‌ی ئه‌عزاکان و عیباره‌ته له
 ته‌به‌روعات و هیبه‌ی ئه‌صحابی خیرات.

٩. هه‌مو ئه‌عزایه‌ک له‌حینی دخولی دا به‌پێی ئیقتیداری خۆی مه‌جبوره
 مه‌بله‌غیک به‌ناوی دخولیه‌وه بدات. هه‌دی ئه‌صغهری ئهم مه‌بله‌غه روپیه‌یه‌که
 و، دیسان مه‌جبوره به‌پێی ئیقتیداری خۆی مانگی شتیک بدات به جهمعیه‌ت.
 ١٠. بۆ ئیجرائی مه‌قاصیدی جهمعیه‌ت زیاتر بۆ شتیکى که واریداتی جهمعیه‌ت
 صرف ناکړئ و هه‌مو مه‌صره‌فیک به ئهمر و ته‌صدیقی هه‌یئه‌تى ئیداره
 ئه‌کړت.

١١. هه‌یئه‌تى ئیداره مه‌جبوره ئه‌و ده‌فته‌رانه که قانونی جهمعیه‌ت ئه‌مری پێ
 ده‌کات بیکړئ و ئه‌گه‌ر ئیجابی کرد جگه له‌و ده‌فته‌رانه ده‌فته‌ری که‌ش بکړئ.
 هه‌یئه‌تى عمومیه

١٢. هه‌یئه‌تى عمومیه هه‌مو سالی‌ک له ئه‌وملى تشرینی ئه‌وه‌ل دا ئیجتیماع
 ئه‌کات و وه‌زائیفی هه‌یئه‌ت ئه‌مه‌یه:

- أ. واریدات و مه‌صاریفاتی جهمعیه‌ت ته‌سبیت ده‌کات.
- ب. ئیجاب بکات پرۆگرام ته‌عدیل ئه‌کات.
- ج. هه‌یئه‌تى ئیداره ئه‌ز سه‌ر نو ئینتیخاب ده‌کات.
- د. بۆ سالی ئاینده مه‌ساعی جهمعیه‌ت ته‌نزیم ده‌کات.
١٣. ره‌ئیسى هه‌یئه‌تى ئیداره ریاسه‌تى هه‌یئه‌تى عمومیه‌ش ده‌کات.

۱۴. ره ئیسی هه یهته ئیداره وه یاخود وه کیلیک که جهمیعت ته عینی نه کات له مه حاکیم و ده وائییری حکومهت دا جهمیعت ته مسیل ده کات.

۱۵. چ له هه یهته ئیداره و چ له هه یهته عمومییه موزاکهره و ئیتیخازی قهرار به نه کسهریه ته موخته معین ده بئ.

۱۶. هه یهته عمومییه عینده لئیحاب له سهر ده عوته هه یهته ئیداره جگه له ئیجتیماعی عادی سه نهوی هه مو وه قتییک نه توانی کردیته وه و وه زائیفی خۆی به پپی نه م پرؤغرامه به جی بپین.

۲۷ کانون سانی ۱۹۰۶

مه عروف به گزاده فائیک محامی ره فیک حاجی فهتاح زاده ره مزی وه کو نه صله که یهته ۲۱-۲۶۳

نه وه جاری سییه م بو له سلیمانی (جهمیعت) دابمه زری:

جاری یه که م، حاجی مسته فا پاشای یاملکی دوا ی گهرانه وهی له تورکیا بو سلیمانی، به ره زامه ندی ده سه لاتی بریتانی (جهمیعت) کوردستان ی دامه زران و ئیمتیازی غه زه ته ی (بانگی کوردستان) ی وه رگرت.

جاری دوه م، نه حمهد به گی توفیق به گ (جهمیعت) مودافعه ی وه نه نا ی دامه زران.

به راورد کردنی نه م ۳ جهمیعت ته له گه ل یه کتری چه ند جیاوازی به ک ده ره نا:

یه که م، کۆمه لی زانستی خاوه نی پرؤگرامیکی رون و نوسراو بوه. ئامانجه کانی دیار و دیاریکراو بوه. له کاتییک دا پرؤگرامی جهمیعتی کوردستان دیاری نه کراو و نه نوسراو بوه، بریتی بوه له وتاریکی حاجی مسته فا پاشا که له رۆژی هه لبژاردنی ده سته ی به رپوه به ری جهمیعت دا له مزگه وتی سه ید چه سه ن له سلیمانی خۆیندویه تییه وه. پرؤگرامی جهمیعتی

مودافعه‌عیش شتییکی کاتی بوه بۆ مه‌به‌ستییکی دیاریکراو، که چاره‌نوسی ولایه‌تی موسل به قازانجی عیراق به لادا که‌وتوه، ئیتر ئه‌ویش ئیشی نه‌ماوه و بلاءه‌ی لی کردوه.

دوهم، کۆمه‌لی زانستی نیزامنامه‌یه‌کی نوسراوی هه‌بوه، جوۆری وهرگرتنی ئه‌ندام و مهرجه قانونیه‌کانی و ماف و ئه‌رکه‌کانی و، دروستکردنی داووده‌زگا‌کانی، به رونی دیاری کردوه.

ئهمانه به پیشکه‌وتن دانه‌نرین له بیرى سیاسى و قانونی هه‌لبژاردی کوردا بۆ که‌لک وهرگرتن له مافه ده‌ستوری و قانونیه‌کان.

٢.١. وهرگرتنی ئیجازه

صوره‌ت ته‌رجومه‌ی ئه‌مری وه‌زاره‌تی جه‌لیله‌ی داخلیه

سه‌عاده‌تی موته‌صهریفی لیوای سلێمانی موخته‌ره‌م

مه‌وزوع: جه‌معه‌تی زانستی کوردان

له‌پاش ئیحترام

جه‌وابی ته‌حریراتنان که به‌ته‌ئیرخی ١٩٢٦/٢/١ و به ر ٥ - ٢٤ نومرو

نوسراوه:

به موچیینی قانونی جه‌معیاتی سالی ١٩٢٢ مه‌ئزۆن به دامه‌زراندنی جه‌معه‌تی

(زانستی کوردان) به شه‌رتی موته‌سیسه‌کانی ته‌صه‌روفیان ته‌تبییی قانون

جه‌معیات و پرۆگرامی مه‌ربوت بکه‌ن.

ئیترا ئیحترام. وه‌زیر داخلیه

ته‌بلیغی هه‌زه‌تی موته‌صه‌ریفی

بۆ جه‌نابی ره‌مزی ئه‌فه‌ندی حاجی فه‌تاح

ره‌فیق ئه‌فه‌ندی محامی

فاتیق به‌گ مه‌عروف به‌گ

ئەوا سورەتى تەحریراتى ۋەزارەتى جەلپىلەي داخلىيە ژمارە (۲۵۷۱) و رۆژى ۲۴ ى شوباتى ۱۹۲۶ لە گەل سورەتتىكى ئەو پرۇگراممەدا كە تەصديق و ئىعادە كراۋەتەۋە بە پېچراۋەيى ئىدرا. بە پېنى مەفادى موساعەدە فەرموراۋە بۇ تەئسىسى جەمىيەتى زانستى بىنائەن غەلەيىنى موافىق ئەو ئەمر و پرۇگراممە ئەتوانن موباشەرەت بىلەرمون.

ئىتر ئختىرام. مۇتەصەرىفى لىۋاي سلىمانى ئەحمەد

سورەتتىكى بۇ زاننن بۇ:

مەعالى ۋەزىرى داخلىيە جەلپىلە

سەعادەت مەئاب جەنابى موفەتېشى ئىدارى

جەناب والى معاونى مەدىرى پۇلىس

۲.۱. ئاھەنگى كۆرۈنەۋى

ژيان نوسىۋىتى:

"ئىجراى ئىتتىفال بە رەسمى گوشادى جەمىيەتى زانست

"شەۋى شەمۋى ئاتى كە موافىقى ۳ ۲ ى نىسانى ۹۲۶ ە ھەيئەتى

مۇئەسسەسى جەمىيەتى زانستى كوردان لە دائىرەى بەلەدىدە بە جەلپىلەك رەسمى گوشادى جەمىيەت ئىجرا دەكات.

"نەمەنا ئەكەين كە ئەم ئىجتىماعە گەۋرەى عىلمىيە بېتە فاتىجەى

تەرەقى و سەعادەتەن ۋە ئەم تەشەببۇسە بە ئەھمىيەتەى ھەيئەتى

مۇئەسسەسى جەمىيەتى مەزكۇر تەقدىر و تەبرىك ئەكەين." (ژيان، ۱۱، ۱ ى

نىسانى ۱۹۲۶)

بە بۆنەى ئاھەنگى كۆرۈنەۋى كۆمەلەۋە ژيان رېپۇرتاجىكى نوسىۋە.

بەم سەرەتا ئەدەبىيە دەستى پى كۆدۈە:

"کردنهوێ جه معیه تی زانستی کوردان

"له ئه و ملی به هاردا که ههتا چاو بر ئەکا ئەروانی هه مو لایهک سهوز
ئه چیهوه، هه مو دلێ به هه وای بۆنی خۆش و پاکێ به هار ژیاوه ته وه و هه مو
میشکی به نه شه ی خۆشی سروره وه چه ساوه ته وه، هه مو چاوی به ته ماشا
کردنی ئه م رهنگه جوانانه ی به هار که شاهه ته وه، ته سادوفی مانگی ره مه زانی
موبارهک ئەکا که ساحیبی اشه و ی له یله تول قه دراه دنیای به یه کجار نورانی
کردوه.

.....

"له ساعه تی ۲ هه ورده ورده میوانه موختره مه کان که عیبارت بون
له چه ره راتی: موته سه ریف، موته تیشی ئیداری، موته تیشی پۆلیس، ئامیری
مه نتیقه ی شه رقیه خۆی و ئه رکان و ئومه رای جه یشی مه حبوب و، هه مو
روه سایی ده وائیر و، مه ئمورین، هه مو ئه شراف و ئه عیان و عوله ما و تیجار و
مه وه رانی مه مله که ت ده ستیان کرد به ته شریف هینان. هه تا ساعه تی ۲ و
نیو نزیکێ - ۳ کهس له وێ کۆ بونه وه. ... " (ژیان، ژ ۱۲، ۱۲ ی نیسانی ۱۹۲۶)

له م کۆبونه وه یه دا مه حامی ره فیق ئه فه ندی (ره فیق توفیق) دوا ی
ئه وه ی به ناوی جه معیه ته وه به خیره اتنی میوانه کانی کردوه (نوتق) یکی
خویندۆته وه. ئینجا موته سه ریفی سلیمانی ئه حمه د به گی توفیق به گ وتاری
پیرۆزبایی، حاجی توفیق به گ (که هیشتا ناوی پیره میپردی نه کردبو به نازناوی)
به م بۆنه یه وه شیعریک، جه مال بابان و مسته فا قه ره داخی، وتاریان
خویندۆته وه. له کۆتایی دا (ئیعانه) بۆ یارمه تی کۆمه ل کۆکراوه ته وه.

وتاره که ی ره فیق ئه فه ندی تا ئه ندازه یه کی باش بیروبۆچونی
هه لبژاردی کوردی ئه و سه رده مه ده رباره ی ریگه ی گۆرینی کۆمه لی کورد و،
مه به ست له دامه زراندنی کۆمه لی زانستی رۆن ئه کاته وه:

"....."

"ئەوا بە چەند كەلىمە يەك مەقسەدى جەمىيەت ئىزاح دەكەم:

"جەمىيەت دەيەوى خزمەتى زانستى كوردان بىكات، بە نورى عىرفان دەماغى كورد ھەويىن بىكات، جەمىيەت دەيەوى كورد وا پى بىكات، لە گەل مەدەنيەتى ئىمىرۇ بتوانى رى بىكات، جەمىيەت غەلەل ئەقل دەيەوى ھەرەكەتتىكى عىلمىيە و فەكرىيە لە كوردستان دا تەوليد بىكات.

....

"ھەمو رۆژىك ئەيىھەين، ئەخوينىنەو ھە مەلەتەكانى كە چى دەكەن، لە فەعالىيەتتىكى مۇتەمادىيە دان. لە لايەكەو ھەزاران مەكتەب دەكەنەو مەلەت پى دەكەيەنن. لە لايەكەو ھاخ كون دەكەن. رى دروست دەكەن. ژىر بەھر ئەگەرپىن. ھەوا ئەپىون. لە ژىر تىنى ھەتاوئىكى سوتىن دا، بىابانھا، فەيافىيا دەگەرپىن. لە ناو سەرمایەكى زەھەرىدا قوتبەكان، شاخە سەربەرزە بەفراوئەكان، تەھەرى دەكەن. راوستان نازانن. تەھلو كە نازانن. يەكئىكىان توشى تەھلو كە يەك دەبى ئەمرى دەى كەيان بە كەمالى خۆشەويستى خۇيان ئەھاونە عەينى تەھلو كەو.

"ئەم ھەرەكەتە و ئەم فەعالىيەتە بۆچىيە؟

"بۆ ژيانە، بۆ سەربەرزىيە، بۆ بەقاي نامە. مادام كە ئىمەش مەلەتتىكىن و مادام كە ھەو سەفەتەو كە ئەغزايەكى مۇھىم و كوردىن، لە جەمىيەت دا مەجبورىن بە ھەرەكەت، خزمەت بە خۇمان، خزمەت بە جەمىيەتى بەشەرىيە، خزمەت بە مەدەنيەت، ھەزىفەيەكە حال ئىجتىماع داوا لە ئىمە دەكات، ئەگەر بىت و ئىمە ئەو ھەزىفەيەى خۇمان بە جى نەھىيىن، تەبىئەت ھەكو ھەمو غزويكى زائىد و عاتىل مەھومان دەكاتەو. زانەن ئەھفادىش ئەمەمان لى داوا دەكات، چۈنكە ئىمە نەھاتوئىنە دىنيا ھەر بۆ خۇمان بژىن، ئەبى بۆ ئاپندەش،

بۆ ئەخفادیش، ژین، سەرمايەپەك بۆ ئەوان تەرك بکەين. ئەگەر هەروا
 حاووبين و حازرخۆر بين بە دەستی خۆمان ئایندەمان و بە دەستی خۆمان، لە
 پێش ئەوەی کە بێتە دنیا، نەسلی ئلتیمان ئەکوژين، سەر ئەبړين.
 "ئیمە نابێ لە بەر ئەوەی کە زۆر پاشکەوتوين مەئوس بین.
 مەئوسبەتە مردنە. وەزىفە چەند گەورە بێ، بە موشکیلات بێ، شەرەفیش
 بەو نەیسەتەیه.. ئەم حالەى کە بە سەر ئیمەدا هاتو، بە سەر هەمو
 میلەتەکانى کەش هاتو. مەسەلەن، یۆنان لە زەرفى سى عەسرى حاکمىەتى
 تورک دا ئەوى تەماشای دەکرد وا تى ئەگەشت کە ئەم میلەتە لە زومەرى
 میلەتە مەرحومەکانە، لاکین وەقتى کە نەسىمى حورپەت لە فەرەنسەو بە
 سەر یۆنانستان دا وزان بو، ئەم میلەتە ئەو نەسىمە عەترناکەى بۆن کرد، لە
 خەو بە خەبەر بوووە تەماشای مازى خۆى کرد. لەو مازى پەر لە ئیختیشامە
 قووەتیک و ئیمانیکی وەرگرت. روى کردە ئیستىقبال بە قووت و عەزمىکی
 نەلەرزو کەووە دەستى کرد بە رویشتن. یۆنانستانیان پەر کرد لە مەکتەب،
 مەدرەسە، کتیبخانە، جەمعیاتی عیلمیە، لە پاش مودەتیک یۆنان بوە یۆنانى
 ئیمپرو کە لە بەحرى سفیدا رەقابەت لە گەل ئیتالیا دەکات. ئەوروپا، ئەى
 ئەوروپا چى بو؟ لە پێش ئەوەى کە مەدەنیەتى یۆنان لە بیزانسەو هيجرەتى
 ئەوروپا بکات، لە پێش ئەوەى کە مەدەنیەتى یۆنان بە دەلالەتى عەرەبە
 ئەندەملوسىیەکانەو داخلى ئەوروپا بێ، ئەوروپا چى بو؟ ئەوروپا لە ئیمە زیاتر
 لە جەهالەت دا بو، لە ئیمە زیاتر پەرىشان بو، لاکین فەلسەفە و مەدەنیەتى
 یۆنان چاوى کردنەو. تەماشایان کرد ئەم رى بە رى نیه بە سەرىدا ئەرپۆن،
 قرونى وستایان تەرك، بە کەمالى عەزم دەرگای عەسرى حازریان کردەو و
 ئەوروپا بوە ئەوروپای ئەمپرو.

"ئېنە ئەي موختەرەمىن! ئىحتىما دەلېن، تۆ بەحس لە حەرەكەت، لە
 فەعالىيەت، دەكەي. چەند مىسالىكت بۆ فەيز و بەرەكەتى فەعالىيەت بۆ ئېمە
 ھىنايەت، تى گەشتىن، ئەي ئېمە چى بکەين؟
 "ئېمە چى بکەين؟ پېتان دەلېم ئىستاكە چى بکەين. ئەي مەلەتەکانى كە
 چىيان كەردو ئېمەش ئەو بکەين. ئەبى مازىمان زىندو بکەينەو. مازى،
 بەلى مازى. بە كەمالى تەئەسور ئەلېم ئېمە لە گەل مازى خۇمان ھىچ
 ەلاقەيە كەمان نەماو. بە ھىچ شتىكى خۇمان مەتەسەر نابېن. رجاتان لى
 ئەكەم چەندمان ھەيە بە ئەشعارى كەكىمانەي نالى مەتەلەزىز بى؟ چەندمان
 ھەيە رۆخى ئەنەندارى مەلەتەكى مەزلوم و بى كەس لە ئەشعارى حاجى قادرى
 كۆيىدا بخوینتەو؟

....

"ئەبى ئەو كەو ھەمو مەلەتەكى مازىمان، مەفاخىرى مەلەمان، بۆنەنەو
 و، لەو مازىيە قومەت و ئىمانىك وەرگىرىن و بە كەمالى عەزم رو بکەينە
 ئىستىقبال. جەمەيەتى زانستى پېمان دەلى لە ھەمو جى و شوپىكى كوردستان
 مەكتەپك، دارولعيرفانىك، كىتەبخانەيەك، بکەينەو. غەزەتەيەك دەرکەين.
 كورد فېرى خویندن بکەين، نوسبېن بکەين، ژماردن بکەين، كرىن بکەين،
 فرۆشتن بکەين. ئەبى كورد بکەينە پياوئىكى عەسرى. ئەبى مەلەكەمان بۆنەنە
 ئەوروپا لەوى پىيان بخوینن. كورد ئەوروپايى پى بگەينەن. ئەبى ويداع لە
 قرونى ئەولا بکەين. بەلى لە قرونى ئەولاين. چوتكە ئېمە لە ئەم عەسرى
 نورەدا لە ھەمو شتىكەمان دا قرونى ئەولاين. ئەبى ويداع لە قرونى ئەولا
 بکەين، بە خۆيەو، بە ئوسولى تەدرىسيەو، بە مەدرەسەيەو، بە تەرزى
 تەفەكۇر و تەحسىليەو، بە ھەمو شتىكەو ويداع لە قرونى وستا بکەين. لە
 ھەمو شوەباتى حەيات دا تەجەدود بکەين. ئەبى مەھارەبە لە گەل جەھالەت
 دا بکەين. جەھالەت و نادانى لە كوردستان دا دەرکەين.

"ئەيگەن؟ ئەيگەن؟ ئەيگەن؟"

"ئەكسەر لە حازىرون بە يەك دەنگ و يەك ئاواز وتیان: ئەيگەن!"

ئەيگەن!

"بەلى، بەلى، ئەمىنم دەيگەن. ئەگەر نەتائىكردايە لێرە حازر نەدەبون.

ئەمىنم پريشكى تەجەدود كەوتۆتە كوردستان. ئەم پريشكە خواھ ناخواھ ئەمڕۆ سبەينى چرايەك دائەگيرسينى. ئەوى لە ژيەر روناكى ئەم چرايەدا رى نەكات ئەبى لە بەر تيندا بسوتى.

"وا تى دەفكرم لە ئوفەقە روناكى شەفەقكى نزيك تاريكى ئەترافمان راوەدو ئەنى. لە دواى ئەم شەفەقە سوبحىكى شەعشەعدار چاوەریمانە. هەزاران سەلام لەو شەفەقە، لەو سوبحە. هەزاران، هەزاران، هەزاران سەلام!" (زيان، ژ ۱۲، ۱۲ ی نيسانى ۱۹۲۶)

۴. ۱. هەلبژاردنى هەيئەتى ئيداره

کردنەوى دەرگای ئەندامەتى

"ئيعلان: هەرکەسى دەيهوى داخلى جەمعيەتى زانستى کوردان بى هەمو روژى لە سەعات ۶ ی عەرەبىيەو تا سەعات ۱۰ ی عەرەبى موراجەعت بە مەرکەزى جەمعيەت بکات کە لە مالى محامى رەفيق ئەفەندى دايه. هەيئەتى مۆئەسسەسە" (ژ ۱۲)

"هەيئەتى ئيدارەى جەمعيەتى زانستى کوردان

شەوى ۱۳ ی نيسانى ۹۲۶ لە دائيرەى بەلەدبەدا ئيجتيماع کرا بيلئيتيفاق زەواتى موختەرەمەى ژيەرەو بو هەيئەتى ئيدارەى جەمعيەتى زانستى کوردان هەل بژيرون:

ره ئیس: موته سه ریفی مه عاریق پهروه

نائیبی ره ئیس: ره ئیس حاکمی مونفه رید جه نابی جه مال به گی بابان

ئه عزا: قازی جه نابی شیخ مسته فا ئه فهندی قهر مداغی

ئه عزا: جه نابی محهمه د ئاغای ئه و ره حمان ئاغا

ئه عزا: جه نابی عیزه ت به گی عوسمان پاشا

ئه عزا: جه نابی غه فور ئاغا

ئه عزا: جه نابی ره مزی ئه فهندی

موحاسیب: جه نابی فائیق به گی مه معروف به گ

موعتهمید: جه نابی ره فیق ئه فهندی محامی "لژیان، ژ ۱۳، ۲۲ ی نیسانی

۱۹۲۶

۱. ۵. سهرچاوه ی دارایی

کۆمهله ی زانستی ریکتراویکی ئه هلی بوه، پاره ی له حکومت وهرنه گرتوه، به یارمه تی خه لک ژیاوه. بۆ ئه و مه بهسته پیتاکیان کۆ کردۆته وه و، ئه وانه ی پاره یان داوه ناوه کانیان بلآو کردونه ته وه.

"قائیمه ی ته به روعات به جه معیه تی زانستی کوردان

"ناوی ئه و زاتانه ی که پاره یان به جه معیه تی زانستی کوردان ئیپدا و ته به روع کردوه وا له ژیره وه هه رکه سه له گه ل میقداری ئه و مه به لغه ی که به خشیویه له به رامبه ر ناویا بۆ ئه مه ی هه مو لایه ک ئاگاهدار بی وا له مه ولا به ره به ره ته قدیمی خوینده وارانسی کیرامی ئه کهین." "لژیان، ژ ۱۶، ۱۳ ی

مایسی ۱۹۲۶

له و ژماره یه دا و له ژماره کانی داها تودا لیسته ی ناوه کانیان نویسوه.

۱. ۶. ۱. چالاکیه‌کانی

۱. ۶. ۱. خولی فیئرکردنی خویندهواری و زمان

کردنه‌وهی فیئرکردنی بو ته‌علیمی ئومیه‌کان و بو ته‌دریس و فیئرکردنی زبانی ئینگلیزی چهند موعه‌لیمیکی به معاش ته‌عین کرد... (ژ ۱۷)
"ئیع‌لان: له جه‌میه‌تی زانستی‌دا دهرسخانه‌یه‌ک ئه‌کریته‌وه بو فیئرکردنی زمانی عهره‌بی ههر کهس تالیبه فییری ئهم زمانه بی‌ت موراجعه‌ه به مهر کهزی جه‌میه‌ت بکا.

موعته‌میدی جه‌میه‌ت "اژیان، ژ ۲۴، ۱۵ ی ته‌موزی ۱۹۲۶
"دو موعه‌لیمی ئینگلیزی و دو موعه‌لیمی کوردی "اژیان، ژ ۴، ۴ ی تشرینی سانی ۱۹۲۶

۱. ۶. ۲. موحازره

کۆمه‌ل هه‌ندی کۆری خوینده‌وهی وتاری ساز کردوه ئه‌مه نمونه‌یه‌کیانه:

"له جه‌میه‌تی زانستیه‌وه

"روژی جومه‌ه پاش عه‌سر که ته‌سادوفی ۴ ی حوزه‌یرانی ۹۲۶ ئه‌کات له جه‌میه‌تی زانستی‌دا له ته‌ره‌ف جه‌نابی جه‌مال به‌گی بابان موحازه‌ره‌یه‌کی حقوقی ئه‌دری له‌مه‌دا به‌حس له ته‌شکیلاتی مه‌حاکیمی عمومیه‌ی عیراق و بی‌لخاسه به‌حس له ته‌شکیلاتی مه‌حاکیمی سلیمانی و ئوسولی موراجعه‌ت کردن به مه‌حاکیم ئه‌کری ههر کهس ئاره‌زوی هه‌یه گویی لی بگری جه‌میه‌ت منه‌دار ئه‌بی به ته‌شریف هینانیا. "اژیان، ژ ۱۹، ۱۱ حوزه‌یرانی ۱۹۲۶

۱. ۶. ۳. دانانی کتیبخانه

تا ئه‌و کاته سلیمانی کتیبخانه‌ی گشتی تی‌دا نه‌بوه. وه‌کو له ژ ۴۴ دا نوسراوه جه‌میه‌ت له باره‌گاکی خۆی‌دا خه‌ریکی ریکه‌ستنی کتیبخانه‌یه‌ک بوه.

۱. ۶. ۴. "مه جموعه‌ی زانستی"

"ئەمجارە ئیجازەنامە‌ی دەرھێنانی مه جموعه‌ی زانستی له مودیریه‌تی مه‌تبوعاتوه به سکرته‌ری جهمیعه‌تی زانستی گه‌یشت. ئەم مه‌جموعه‌یه وه‌کو خه‌یالی لی کراوه له‌ هه‌جمی ۱۶ وه‌ یا ۲۴ په‌ره‌یدا ئه‌بی و، هه‌ر ۱۵ رۆژ جارێک دهرته‌هێنری. وا به‌ هیواين که به‌م نزیکانه به‌ مه‌قالاتی موفیده‌ی زانستی و کۆیه‌تی و ئه‌خلاقیه‌وه بخریته‌ پێش چاوی خۆشه‌ویستانی زانست و ئەدەب. " (ژیان، ژ ۵۷، ۱ ی مارتی ۱۹۲۷)

پێ ناچی ئەم مه‌جموعه‌یه له‌و کاته‌دا دهرچوپی.

۱. ۶. ۵. بژاری زمانی کوردی

"کۆمه‌لی بژاری زمانی کوردی"

"موده‌تی له‌مه‌وپێش به‌ مۆتاله‌عه و ته‌کلێفی ره‌ئێسی جهمیعه‌تی زانستی، که‌ جه‌نابی مۆتسه‌ره‌یفه، جهمیعت قه‌راری دا‌بو که‌ له‌ منه‌وه‌ران و هونه‌رمه‌ندانی وه‌ته‌ن، ئه‌نجومه‌نی ته‌شه‌کۆل بکا که‌ که‌لیماتی ئه‌جنه‌بی له‌ زمانی کوردی‌دا نه‌هێلن و موقابیل ئه‌و که‌لیماتی ئه‌جنه‌بیه که‌ ئه‌مه‌رۆ زۆر موسته‌عمه‌له، له‌ ئه‌سلی کوردی که‌لیمات بدۆزنه‌وه و له‌ جی ئه‌وان دا‌یبنین. یه‌عنی به‌ کوردی (کۆمه‌لی بژارا). ئه‌و دانیشه‌ندانه که‌ سزای ئەم کاره که‌وره‌یه بون له‌ ته‌ره‌ف جهمیعه‌ته‌وه هه‌لبژێرران و ئاگادار کران. رۆژی یه‌کشه‌مه سه‌عات له‌ ۱۰ له‌ مه‌رکه‌زی جهمیعت دا گرد بونه‌وه. ... " (ژیان، ژ ۴۵، ۹ ی کانونی ئه‌وه‌لی ۱۹۲۶)

له‌و کۆبونه‌وه‌یه‌دا بڕیار دراوه:

"که‌ ئه‌بی هه‌مو ئه‌عزایه‌کی ئەم کۆمه‌له خه‌ریک بن بۆ دۆزینه‌وه‌ی که‌لیمه‌ی کوردی و لا‌بردنی که‌لیمه‌ی بێگانه و، هه‌فته‌ی دو جار له‌ خانوی

جەمئىيەتى زانستىدا كۆ بىنەو، ھەركەس چى دۆزبىيەتو ھە بەر دەم ھەيئەت دا بخوئىرئەو، لە دوای قبول بدرى بە سكرتير كە داخلى دەفتەرى تايبەتى بكتات.

ئەم بىرپارەى كۆمەلى زانستى لە بىستەكان دا، ئەگەرچى ديار نىە چەندى بەرھەم بوە و چىيان كىردو، بەلام چەندىن دە سال پيش ھەولى ھەفتاكانى كۆرى زانىارى كورد كەوتو.

۱. ۶. ۶. تەمسيل

يەكى لە چالاكىەكانى كۆمەلى زانستى تەمسيل بوە.

۱. ۶. ۷. يارمەتى قوتابى ھەزار

يەكى لە كارەكانى كۆمەل دابىنكردى پيوستىەكانى ھەندى قوتابى دەسكورت بوە. لە ۲۴ دا باسى يارمەتيدانى چەند خوئىكارىكى نوسيوە. "اژيان، ۲، ۲۴، ۲ كانونى ئەوەلى ۱۹۲۶

۱. ۷. ناكۆكى نيوان دامەزرىنەرەكانى

ئالوگۆر لە ھەيئەتى ئىدارىدا

بە پى ھەندى بەلگەى برىتانى مستەفا پاشاى ياملكى كە لە مانگى مايس دا گەراوئەو بو سلىمانى ويستوىەتى كۆمەلى زانستى بو پروپاگاندىە ھەلبىزاردن بو خوى بە كار بىيى، جەمال بابان لەمەدا ھاوكارى كىردو. مۆتەسەرىفى سلىمانى، ئەحمەد بەگى توفىق بەگ، ئەم كارەى پى باش نەبوە. ويستوىەتى كۆمەلى زانستى دور بى لە كارى سياسى، خەرىكى كاروبارى خوئىندەوارى و روئشنىبرى بى، بەلام جەمال بابان ويستوىەتى "دوای لابردنى مۆتەسەرىف كۆمەل بكا بە بىكەى بلاكوردنەو ھوشيارى سياسى

نەتەوھەیی کوردی "چونکە باوەڕی وا بوو کە "بیری حوکمی زاتی بوو کوردستانی عێراق بە بێ بونی بنکەیهکی رێکخراوەیی پتەو" لە جێبەجێ کردن نایە. لە سەر ئەمە ناکوکی کەوتۆتە نێوان مۆتەسەرەیف و جەمال بابان و ھەندیکێ کە لە ئەندامانی ھەيئەتی ئیدارە. جەمال بابان و مستەفا قەرەداخی ئیستیقالەیان داو. ژيان ئیشارەتی بە ناکوکیەکان نەداو، بەلام ھەوایی ھەلبژاردنی ئەندامانی نوێی داو:

"ئەزا بوو جەمعیەتی زانستی

"لە بەر ئەوێ لە ئەعزای ئیدارەیی جەمعیەت غەفور ئاغا ئەساسەن لە بەر بەعزێ ئەسبابی زاتیە قبوڵی ئەعزاییەتی نەکرد بو، وە مۆدەتیکە لە ئەعزایان: جەنابی جەمال بەگ و شیخ مستەفا ئەفەندی، ئیستیغفايان کردبو، ئەعزاکانی تریش ئەکسەر لە بەر ئیشوکاری خسوسی مۆتەزەمەن موفەقق نەئەبون بە دەوام بوو ئیجتیماع زۆر مەسالیحی جەمعیەت سەکتەدار بوو. بوو ئەوێ کە ئیشوکاری جەمعیەت لە ئینتیزام دا جەرەیان بکا شەوی دوشەمە ۲۲ ۲۳ ی ئاغستۆسی ۹۲۶ ھەمو ھەيئەتی عمومیەیی جەمعیەتی زانستی دەعوەت کران بوو بینای جەمعیەت و لەوێدا بوو ۳ ئەزا ئینتیخابات ئیجرا کرا. لە مەجموعی ۵۵ رەئی توفیق ئەفەندی موحاسبی لیوا بە ئیحرازی ۵۳ رەئی و، حاجی توفیق بەگ بە ئیحرازی ۵۲ رەئی و، نەجیب ئەفەندی سابیق معاونی حاکمی موفەھرید بە ئیحرازی ۴۶ رەئی، ئینتیخاب کران بوو ئەعزاییەتی جەمعیەت. خوا لە خزمەتی میلەت و مەملەکەت دا موفەققیان بفرموی. "اژیان، ژ ۳۰، ۲۶ ی ئاغستۆسی ۱۱۹۲۶

کۆمەڵی زانستی بەم ناکوکیە لاواز بوو و چالاکیەکانی کەم بوو ئەو لەم روووە م. ئەدیب لە سەرۆتاری ژیان دا لە ژێر سەرناوی (بێ رەغبەتی بە عیلم) نوسیویتی:

"...."

"جهمعیه‌تی زانستی که له تهره‌ف منه‌وه‌ریکی وه‌ته‌نپه‌روه‌ر و خیرخواهیکی کورده‌وه به ئه‌زیه‌تیکی گه‌وره به فکری گه‌یشتن به‌م غایه و ئه‌مه‌له بۆمان دامه‌زررا بو، ئاخریه‌که‌ی به ره‌قاب‌ه‌ت و له رقی یه‌کتری به ده‌ستی خۆمان روخانمان. لێ‌رمدا شتیکی تر هه‌یه لازمه به‌یانی بکه‌ین که هه‌روه‌کو غه‌زه‌ته‌که‌مان له شه‌خسیات نادو‌ی و غایه‌ی خزمه‌تی مو‌لک و میله‌ته ئیمه‌یش بۆ ئه‌مه‌ی نه‌لێن ئهم نو‌سینه زاده‌ی فکریکی غه‌ره‌زکاره مه‌وزو‌عی مه‌قالمان که‌س نیه و هه‌ده‌فی تیری ته‌نقیدمان نا‌ته‌واو‌یی ته‌ریبه‌ی ئیجتیماعی هه‌موانه. له به‌ر ئه‌مه به بی‌په‌روا ئه‌توانم بڵی‌م: ئه‌و بینای ئه‌مه‌لی مو‌سته‌قه‌یه‌مان جهمعیه‌تی زانستی‌یه بو به واسیته‌یه‌کی ته‌ئمینیه‌ی مه‌نافیع و ته‌عقیبگاهی ئه‌غرازی شه‌خسیه تاوه‌کو هی‌نرایه سه‌ر ئهم ده‌ره‌جه‌یه که‌وا به به‌ر چاومانه‌وه‌یه ... " (ژیان، ژ ٦١، ١٤ ی نیسانی ١٩٢٧)

به پ‌ی‌ هه‌ندی به‌لگه‌ی بریتانی هاو‌زه‌مان له گه‌ل دامه‌زراندنی کۆمه‌لی زانستی کوردان له سلێمانی، له ٢١ ی حوزه‌یرانی ١٩٢٦ دا له که‌رکوک چه‌ند که‌سایه‌تی ناسراوی کورد، له وانه ئه‌سیری، ویستویانه ئیجازه‌ی دامه‌زراندنی اکۆمه‌لی زانستی و، له هاوینی هه‌مان سال دا له ره‌واندز ئیسماعیل به‌گ و هه‌ندی له که‌سایه‌تیه ناسراوه‌کانی ئه‌و‌ی ئیجازه‌ی دامه‌زراندنی (کۆمه‌لی هوشیاری) له وه‌زاره‌تی ناو‌خۆ‌ی عیراق وه‌ربگرن، به‌لام وه‌زاره‌تی ناو‌خۆ‌ی عیراق ئیجازه‌ی پ‌ی نه‌داون.

تایبینی:

بۆ کۆمەڵی زانستی و کۆمەڵەکانی تر لە بەلگەکانی بریتانیا، بروانە:
د. ولید حمدی، الکرد و کردستان فی الوثائق البريطانية، مطابع سجل
العرب، ۱۹۹۲. ص ۲۰۳ - ۲۰۹. بەلگەى ژمارە:

FO 371 2255, Appendix I, II, III.

لە بەلگەکانی ئەم کتیبەدا هەم تیکمەل و پیکەلی تێ کەوتووە، هەم هەلە
کەوتووە نوسینی ژمارە و روژی هەندیکیان.

۲. یانەى سەرکەوتن

"کۆمەڵی یانەى سەرکەوتن

"بەغداد: نايبی هەولێر مەعروف بەگ جیاووک لە گەل چەند پیاویکی
کوردی ترا لە وەزارەتی داخێهێ عیراق داواى مەئزونیەتیان کرد بو بۆ ئەوێ
کۆمەڵیک تەشکیل بکەن و بە ناوی (یانەى سەرکەوتن) هەو نادى-بەک
دابەزێنن.

وەزارەتی داخێهێ مەئزونیەتی داوێ و لە سەر ئەوێ خەریکی
دامەزرانی کۆمەڵە کەن."

"ژیان: پشت بە خوا پرۆگرامی ئەم کۆمەڵە لە غەزەتەیهکی ترمانا
عەرزى خویندەوارەکانی ئەکەین، وەکو پرۆگرامە کەمان خویندۆتەوێ ئەم
کۆمەڵە فکریکی هەیه خزمەتیکی گەورەى کوردستان بکات و بۆ پێش خستن و
سەرکەوتن و بڵاوکردنەوێ مەعاریفمان و بۆ بەرزى و بۆلندی زەراعت و
ئێقتیسادیانمان و بۆ تەرمقی پێ دانى سەنایعی و تەنایەمان ئەیهوێ تێ
کۆشی.

مەرکەزى گەورەى ئەم کۆمەڵە لە بەغداد ئەبێ و لە هەمو لیوا و
قەزاکانی کوردستانا ناوچە ئەکاتەوێ.

هیوامان وایە بە هەمویهتی کوردەکان پشتیوانی ئەم کۆمەڵە
بکەن. " (ژیان، ژ ۲۴۱، ۲۹ ی مایسی ۱۹۳۰)

"کۆمەلە یانە سەرکەوتن"

"ئەو نادىيەى كە نوسى بومان بە ناوى (يانەى سەرکەوتن) ھوہ لە بەغداد لە لاىەنى كوردە ئىشكەر و بە قىمەتەكانمانەوہ ئەكرێتەوہ رۆژى جمعه ۳۰/۵/۳۰ لە رۆيال سينەمادا رەسمى كەردنەوہى بە سورەتيكى ريكوييەك و جوان جيبەجى كراوہ. لە ميعادى خۇيدا بانگ كراوہكان كە عىبارەت بون لە: مەعالى وەزىرى عەدلىيە و، وەزىرى مەعارىف و، نەقيبول ئەشرافى بەغداد و، شاعىرى شەھىر جەمىل سەدى ئەفەندى زەھاوى و، ھەمو مەئمورىن و زابىتان و كوردەكانى بەغداد كۆبونەتەوہ و، ئەوہل جار نەشىديكى مەلىكى بە عەرەبى و گۆزانيەكى وەتەنى كوردىيان گوتوہ و لە دوايىدا لە لاىەنى مەرف بەگ جياووكەوہ نوتقيەك خوێنراوہتەوہ و بەيانى فەرموہ كە غەرەز لە كۆكەردنەوہى ئەم كۆمەلە و ئەم (يانە) يە خەمەت كەردنى لوغەتى كوردى و بلاو كەردنەوہى عىلم و عىرفانە لە كوردستانا. لە پاشا لە لاىەنى نەريمانى كورى جياووكەوہ كە قوتاييەكى بچوكە قەسیدەيەكى كوردى كە ھەمو بەيانى چاكيتى (يەك بون) ئيتىفاق ئەكات خوێنراوہتەوہ و بە عەرەبىيش تەرجومەى كەردوہ. لە پاشانا لە تەرەف ئەديب و خەتیبى شەھىر خەلف شەوقى ئەفەندى داوودىيەوہ نوتقيەك خوێنراوہتەوہ و ھەمو نوتقەكان بە چەپلە لێدان بەرامبەرى كراوہ. لە دواى ئەمانە بۆ دامەزرانى كۆمەلە ئىشكەرى يانەكە دەست كراوہ بە ئىنتىخابات و ئەم پىلوانەى لاى خوارەوہ ھەلبژێرراون و كۆمەلەكەيان دامەزرانوہ:

چەند رەئى وەرگرتوہ	ناويان
۵۲	ئىبراھىم ئەفەندى حەيدەرى
۱۰۷	ئەمین زەكى بەگ
۱۶۰	مەرف ئەفەندى جياووك

مه‌حمود جه‌ودعت به‌گ	۱۰۲
عه‌بدولّا لوتفی	۸۷
خه‌له‌ف شه‌وقی ئەفه‌ندی	۹۴
محه‌مه‌د عه‌لی ئەفه‌ندی زابیتی تۆپچی	۸۶
ئه‌حمه‌د ئاغای که‌رکوکی	۶۳
مه‌حامي عارف ئەفه‌ندی پشده‌ری	۵۸

ژيان: پشت به خوا ئەم کۆمەڵه به هه‌مو لایه‌کی کوردستانا لق و پۆپ
 ئەهاوی و میله‌تی کورد به هه‌مو هیزیه‌وه پشتیوانی‌یان ئەکات و بۆ ئەم غایه
 به‌رز هه‌مو لایه‌ک تی ئەکۆشین و، به‌م سه‌به‌به‌وه له تاریکی جه‌هل رزگارمان
 ئەبێ و وه‌ته‌نه‌که‌مان به‌ چرای مه‌عاریف روناک ئەکریته‌وه. "ژیان، ژ ۲۴۳، ۵
 ی حوزه‌یرانی ۱۹۳۰)

له ژ ۲۴۶ دا م. نوری به‌ ناوینیشانی (پانه‌ی سه‌رکه‌وتن) شیعرێکی ب‌لاو
 کردۆته‌وه له سه‌ره‌تاکه‌یدا ئەلێ:

"دوی شه‌و له‌ خه‌وا سه‌روه‌ی بادی سه‌حه‌ر ئەنگوت

وه‌ک سووبی به‌هاران

شه‌و عاقیبه‌تی هات و درێ سووبی گریان

رۆژ بو‌وه له‌ کوردان

غونچه‌ی فه‌رح و نه‌شته‌ ده‌می دایه‌وه، پشکوت

وه‌ک چیه‌ری یاقوت

ئاغاقی ئەمه‌ل بو به‌ چه‌مه‌نزار و گولستان

وه‌ک ره‌وزه‌یی ریزوان....."

۳. بایه خدان به زمانی کوردی

رۆشنبیرانی کورد له عیراق دا، له بیستهکان و سیهکانی سهدهی بیستهه دا، بایه خیکی نااسایان به زمانی کوردی داوه و، گرنگی زمانی کوردی یان بۆ بون و مانی کورد ئهوه نده هه لئاوه گه یشتوته رادهی (موالهغه). لهه بارهیهوه ژیان دهیان وتاری بلّو کردوتهوه.

زمانی رهسمی و دوانی ئهفغانی و تاجیک و بهشیکی هیندستان فارسی بوه، هه رگیز خۆشیان به فارس نهزانیوه و، ناسنامهی نهتهوهیی خۆیان نه دۆراندهوه.

زمانی رهسمی هیند و پاکستان و فیلیپین و زۆر گهلی که، تا ماوهیهکی درێژ، ئینگلیزی بوه بۆ ئهوهی ههچیان خۆیان به ئینگلیز زانی بۆ، یان ناسنامهی نهتهوهیی و دینی خۆیان ون کردبۆ.

زمانی ئینگلیزی زمانی رهسمی و قسه کردنی گهلانی ئهمهریکا، که نه دا و ئوسترالیا بوه، بۆ ئهوهی ههچکام لهو گهلانه خۆیان به ئینگلیز زانی بۆ. تهنا ته دانیشتوانی (شانشینی یه ککرتو) که له نهتهوهی ئینگلیز و ۳ نهتهوهی: سکۆت، ویلز، ئایریش، پیکهاتوه و ههمویان خاوهنی تایبه ته نهندی نهتهوایهتی خۆیان، کهچی ئینگلیزی زمانی کاروباری رهسمی و دوانی رۆژانهی ههمویان بوه.

زمانی رهسمی و دوانی چه ندين گهلی رهشی ئهفه ریقایی زمانی فه ره نسی بوه، بۆ ئهوهی ناسنامهی نهتهوهیی و دینی خۆیان له بیر چو یتهوه. ئه و بایه خهی رۆشنبیرانی کورد به زمانه که یان و ئه و گرنگیه گه وره یه ی بۆ قایل بون، هه ندیکێ چا ولیکهری عه رب بوه. نهتهوه په رسته کانی عه رب زمانی عه ربی یان به فا کته ری سه ره کی یه کیتی نهتهوهیی خۆیان ژماردوه.

به ئیمزای هه ولییری ع. عه ریز له ژێر سه ره ناوی (زمانی کوردی) دا

نوسیویتی:

"زمان شتیکی زۆر پۆیسته بۆ گهلی بهشهر، زمان رۆحی فکر مادی تاریخ ئاوینهی هزارهتی ئینسانیهته. ههر به واسیتهی زمانه ئهتوانین مازی و حال و موستهقهلی میلهتیکی تی بگهین. میلهتیکی بی زمان به مردو حساب نه کری. ئهو نهوعه میلهتانه حهقیان غهسب نه کری. حهقی ژینیان نامینی ههروهکو مهجارهکان وتویانه: (میلهتیکی له ناو زمانی خۆی نهژی) زۆر معقوله زمان و میلهت پهکن. زمانی کوردی چهند سال و زهمانیکی بو له ههمو شوعهی حهیات دهرکرا بو له سایهی ههندیک زوالم و فهزاحت که ههر وهکو ئیمه گهلی میلهتهکانی تریش لهم بهلایه له گهلی ئیمه موشتهرک بون بهمجۆره حسیاتی میله و تاریخی قهومیهمان ون بوبو چوتکه له ناو قهومیکی ههرچهند زیعی لوغت پهیدا ببی بهم نیسبهته حوبی وهتهن و قهومیهتیش کهم نهبی له گهلی ئهمهنده تهزیقات و ئینکاریهتی سیادهتی قهومیهمانیان کرد و بۆ مهحو کردنی زمانی کوردی تیاکۆشی کورد و زمانی کوردی مقاومهتیکی شیرانهیان نیشان دا زمان و ئهخلاق و عاداتی خۆیان محافهزه کرد تیکهلاو نهبون. بهلی روناکی ئیستیقبال رههبری سههرکهوتنمان زمانانه. شوکر ئهمرۆ زمانی کوردی له کوردستانی عیراق زنجیری ئهسارهتی شکاند پهردهی سهبری دراند وهک مانگی چوارده شهو دهرکهوت به روناکی و شهوقی خۆی چاوی گهلی ههسودانی کوپر کرد و زیای پر نوری خۆی به واسیتهی شاخی کوردستان ئینعیکاسی کوردستانی شیمالیی ئهکات.

"بهلی خۆم زۆر به بهختیار ئهزانم، پار ههرچهند ئهچومه قوتابخانهی ههولیر دهنگی مامۆستا و قوتابی به زمانی تورکیم گوی لی نهبو، ههروهک دهنگی نهکیر و موتکیر دههشهی ئهخسته سههر ئهعسابم، به رنگ زهردی و مهئوسیهت ئهچومه دهرهوه. عهینی حالیشم له دائیرهی حکومهت ئهدی. ههر رۆژیکم عهزاییک بو. ئهمساله که له جنوبی عیراق گهرامهوه ههولیر، که

سالیك بو ههسره تكهشی كوردستان بوم، چهند خۆم مهسعود زانی كه چاوم به دائیره‌ی حكومهت و قوتابخانه كهوت كه زمانی كوردی ئیستیعمال ئه‌كه‌ن. لهم ئه‌حواله قوتاییانی مه‌كتهب خۆشحال و به كه‌یف و رو به خه‌نده بون. پرسیم چیه ئهم سروره؟ وتیان به‌شاره‌تت بی كه ئهمسال دهرسمان به كوردی بو، ئیمتیحانمان به زمانی كوردی، زمانی ئاباد و ئه‌جدادمان ئه‌دا كرد. "به‌لی به‌ختیارم، مه‌مله‌كه‌ته‌كه‌شم به‌ختیاره كه موده‌تیک ئه‌سیری زمانی جه‌ه‌نه‌مییان بوین (مه‌به‌ستی زمانی تورکیه. نم. ۱) ئهمرۆ نه‌چانمان بو زمانی حكومه‌تی بابان و حكومه‌تی ره‌واندزمان هینایه‌وه فکەر. به‌لی چون به كه‌یف نابین كه له ره‌واندز جه‌ریده‌ی زاری کرمانجی، له به‌غدا دیاری كوردستان، له سلیمانی ژیان، سه‌عییه‌کی گه‌وره، خزمه‌تیکی جدی به‌ جیگا ئه‌هینن بۆ ئهم وه‌ته‌نه موقه‌ده‌سه‌مان.

"له هه‌ندیک بی خه‌به‌ران ئه‌بیه‌م كه ئه‌لین کوا خۆ کورد چ حكومهت و زمانیکی به‌ ئه‌ساس و قه‌واعیدی زمانیان نه‌بوه؟ به‌لی من ئیستا نامه‌وی یه‌ك یه‌ك حكوماتی موسته‌قیله‌ی کورد و تاریخ و جوغرافیای کوردیان بۆ به‌یان بکه‌م چونكه وه‌ختم نیه، به‌لام کیتابی تاریخی عمومی زۆره و کیتابی تاریخی جه‌نابی حوزنی ئه‌فه‌ندی و مه‌جموعه‌ی مه‌قالاتی جه‌نابی جیاووک بخوین چاک تی ئه‌گه‌ن له کورد و كوردستان. به‌لام له حق زمانی كوردی ئه‌مه‌نده‌یان پی ئه‌لیم قه‌واعید له زمان دهر ئه‌چی نه‌ك زمان له قه‌واعید. مادامکی زمانی كوردی هه‌یه قه‌واعیدیشی هه‌یه. به‌لام هه‌روه‌كو تاریخ و هه‌مو ئاساریکی کوردیان مه‌حو کرده‌وه قه‌واعیدی زبانه‌که‌ش كه نوسرا بوه‌وه له ناویان برد به‌ فروفیل زه‌ربه‌یه‌کی گه‌وره‌یان له حه‌ياتی مه‌ده‌نیه‌مان دا. به‌لی بۆچی نازانن ئه‌ی بی خه‌به‌ران زمانی تورکی له کوردی، عه‌ره‌بی، فارسی و فرانسوزی

موتەشەکیله؟ کهچی کوردی کوردیهکی پەتیە موسەقیله له زمانی ژاپۆن و
چین و هیندی زەحمەتەر نیە. له گەڵ فارسی چ فەرەقیکیان هەیه؟ بۆچی فارسه
ئەنوسری بۆچی کوردی ئەنوسری؟
"غەیری حەقیقەت ئینکار کردن هیچتان له دەستا نیە خوا عەقل بە
ئەولادتتان ببەخشی!" (ژیان، ژ ۲۹، ۱۹ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۶)

۴. بایەخداان بە ئەدەبی کوردی

م. نوری بە زنجیرە له ژێر سەرناوی (ئەدەبیاتی کوردی) له ژ ۲۰ هە
دەستی کردووە بە بلۆکردنەوێ لیکۆلێنەوێکی تیۆریی له سەر ئەدەب و
ئەدەبی کوردی، زیاتر له ۲۰ ئەلقەیه.

فەتحوڵا ئەسەد له ژێر سەرناوی (ئاواتیکە له هەمو دانێشوەرانی
قەڵەمەرەوی کوردستان دەخوازم) نووسیویتی:

"بە دلێکی غەمگینەوێ دەلێم: بەدەختی ئێمە و بەدرایی تورک تا ئیستا
ئەم کەشتی زیندەگانی ئێمە و خستبوێ گێژاو و پەشیواویەوێ که نەمان
توانیوە پێشەوايانی خۆمان بناسین و یادگاری عومری ئەوان که دیوان و
ئەدەبیات و داستانی نایابە له چاپ بدەین و بە خەلک و خوای بناسین و له
دنیا دا دەر بکەوێ که کورد چ نەوعە پیاویکی تیا هەلکەوتوێ و چ دوێ و
کەوهەریکی له مەیدانا بۆ نەوێ خۆی هەلێشتوێ. ئاخ و درێخ ئەو دوێ و
کەوهەرە هەمو له کون و قوژبنا شارراونەوێ و ئێمە موروی خواستەمەنی
بێگانه بە سەر خۆمان دا دەکەین، ئەو گەنجینە ئەدەبە له سەر کاغەزی کۆنی
رزیو ماونەوێ ئێمە هێشتا له دواي عەرەبی و تورکی و فارسی ویلین، ئیستا که
له سایەي خواوێ پەناهیکی زۆر باشمان بۆ هەلکەوتوێ که هەرچۆنی ئارەزو

بکهین بتوانین ئاساری کوردی چاپ و دابهش بکهین و پیشه‌وایانی
میله‌ته‌که‌مان به‌و یادگار شیرینه‌یانه‌وه بژینینه‌وه.

"نو خودا لیتان ده‌پرسم پیم بلین بۆچی راوه‌ستان. بۆچ ئاساری ئەو
گه‌وره‌ گه‌ورانه‌ ناخه‌نه به‌رچاوی هه‌مو میله‌تیکه‌وه. براده‌ره‌کانی شیمالی‌مان
له گه‌رمه‌ی زه‌بربه‌ده‌ستی و بێدادی سته‌مگه‌ره‌کانی ئیتی‌حادا دیوانی مەم و
زینیان چاپ کرد و چوار سال له غه‌زه‌ته‌دا پارچه‌ پارچه‌ ئه‌شعاری نالی و
مه‌وله‌وی و هه‌مو شاعیره‌کانی جنووبیان بلاو کرده‌وه و قاموسی لوغه‌تی کوردی
جنوبی و شیمالی‌یان هینایه‌ مه‌یدان، که‌چی ئیمه‌ له‌م هه‌نگامه‌ هه‌مواره‌دا
دیوانیکی مسته‌فا به‌گ، یا پیری شاعیرانی کوردستان مه‌وله‌وی یاخود نالی یا
سالم یا وه‌فایی‌مان پی ته‌بع نه‌کرا. من ده‌سته‌به‌ر ده‌بم له‌ پیش دا دیوانی
مسته‌فا به‌گ ته‌بع بکه‌م. ئینجا تکا له‌و که‌سانه‌ ده‌که‌م که‌ ئاساری مسته‌فا
به‌گیان له‌ لایه، که‌م و زۆر، بۆم بنێرن و ئه‌گه‌ر به‌ خۆپایی ناده‌ن به‌ پاره‌ رێک
ده‌که‌وین. هه‌رچه‌ند من خۆم دیوانیکی ته‌واوی چه‌زره‌تی نالی م هه‌یه، فه‌قته‌
له‌ لام وایه‌ چونکو مسته‌فا به‌گ پیشتر که‌وتوه سزاوار ئه‌وه‌یه‌ له‌ ته‌بعیش دا
پیش بکه‌وی له‌ دوا‌ی ئەو به‌ زنجیره‌ ئه‌وانی تر بێنینه‌ پیشه‌وه. "اژیان، ژ ۵۳،
۱۰ ی شوباتی ۱۹۲۷

زه‌کی سائیب له‌ ژێر سه‌رناوی اتکایه‌کی تایبه‌تی بۆ هه‌مو کوردیکه‌
نوسیویتی:

"لای هه‌مو که‌س مه‌علومه‌ که‌ میله‌ت به‌ زبانه‌وه ئه‌ناسری. به‌قای
هه‌مو قه‌ومیک به‌ زبانه‌وه به‌نده‌. میله‌تی بی زبان نیه‌ له‌ دنیا‌دا. هه‌ج قه‌ومی
زبانی که‌وته‌ ته‌زلزل و نه‌مانه‌وه، هه‌ج میله‌تی زبانی خۆی محافه‌زه‌ نه‌کرد،
ئاخیره‌که‌ی ئینقیرازه‌.

"میله‌تی کوردیش تا ئیسته زبانی میلی خۆی له هه‌مو شتی پاراستوه. به سایه‌ی محافه‌زه‌ی زمانیه‌وه ئهم‌ڕۆ میله‌تی کورد ناوونیشانیکی هه‌یه و ئه‌ناسری. ئهم‌ڕۆ له حکومه‌تی عیراق دا زبانی کوردی له ره‌سمیات دا مه‌قبوله. محافه‌زه‌ی لیسانیش به شتیک ئه‌بی، پی قسه بکری و بنوسری و بخوینری. ئینسانی که زۆر مودمت به زبانی باوو‌باپیری قسه‌ی نه‌کرد و نه‌ینوسی و نه‌بخویند ئهو زبانه عه‌زیزه‌ی بیر ئه‌چینه‌وه.

"میله‌تی کورد تا ئیسته له ژێر ته‌وقی زولم و جه‌هاله‌ت دا بوه و بی ده‌ست بوه له به‌ر ئه‌وه کتیب و ئاساری مده‌وه‌نه‌ی نیه و له به‌ر ئه‌وه چاک نه‌ناسراوه. ...

"له‌م درێژه مه‌قسەدم ئه‌وه‌یه که منه‌وه‌ران و لاوانی ولات که ئهم وم‌زیه‌یه‌یان له سه‌ر شانه ئه‌بی هه‌رچه‌کیان بو ئه‌کری بیکه‌ن و نه‌وه‌ستن، هه‌ر هه‌یج نه‌بی که خه‌ریکی ته‌ئلیفات و ته‌رجومه نابن هه‌رچی ئاساری پیش‌وانمان هه‌یه کۆی بکه‌نه‌وه و یه‌که یه‌که له چاپی بدن و بلاوی بکه‌نه‌وه، تا هه‌م ئهو ئه‌سه‌رانه که نیشانه‌ی رۆحی کوردیه له ناو نه‌چی و ساحیب ئه‌سه‌ریش ناوی بمینی و هه‌م به سایه‌ی ئه‌وانه‌وه زمانی میلی‌مان محافه‌زه و به‌رده‌وام بکه‌ین. وه‌کو کتیب نوسینه‌وه و ته‌رجومه‌ی کتیبی عیلمی و فه‌نی پی‌ویسته، کو‌کردنه‌وه و چاپ کردنی ئاساری پیش‌وانیش که‌لی موهیم و پی‌ویسته.

"من زۆر ده‌م‌یکه به‌و ئه‌مه‌له‌وه خه‌ریکم و چه‌ند سا‌له هه‌رچی شیع‌ریک، قسه و باسیکی گه‌وره‌کانمان ببینم و ببه‌م، کۆی ئه‌که‌مه‌وه و حازری ئه‌که‌م. به دل ئه‌مه‌وی تا سه‌ر ببه‌م و ته‌واوی بکه‌م له گه‌ل نوبزه‌یه‌ک له ته‌رجومه‌ی حا‌لی گه‌وره‌کانمان بیکه‌م به کتیبیکی چاک و بیخه‌مه پیش ده‌می هه‌مو کوردیک. له به‌ر ئه‌وه زۆر تکا ئه‌که‌م له هه‌مو کوردیکی حه‌مه‌مه‌ند،

له ههمو منهوه و لاویک ئایا تهرجومه‌ی ئه‌حوال و سه‌رگوزه‌شته و قسه، ئایا شیع‌ر و غه‌زه‌لیاتی هه‌چ شاعیر و ئه‌دییبکی کۆن و تازه‌ی کوردیان لایه و هه‌یانه‌ی لوتف بکه‌ن و بینێرن تا هه‌مویان کۆ بکه‌مه‌وه و له‌ چاپان بده‌م له‌ شکلی کتیبکی مۆنته‌زم و موعه‌زم دا که به‌ سایه‌ی ههمو حه‌میه‌ته‌ندیکێ کورده‌وه ئه‌سه‌ریکی وا گه‌وره و موهیم بێته‌ وجود.

"وه‌عدیش ئه‌ده‌م هه‌رچی ته‌رجومه‌ی حاڵی جه‌نابی نالی، شیخ ره‌زا، مه‌وله‌وی، کوردی، سالم، وه‌فائی، یه‌عنی یه‌کی له‌ شاعیر و ئه‌دیبه‌کانم به‌ راستی، به‌ تاریخی ته‌وه‌لود و وه‌فاتیا‌نه‌وه، به‌ ته‌واوی بۆ بنوسی له‌ پاش چاپ کردنی دو کتیبی له‌و کتیبه و، هه‌رچی ١- شیع‌ر یه‌عنی ٢٠ مه‌سه‌ره له‌ ئه‌شعار و غه‌زه‌لیاتی یه‌کی له‌ شاعیره‌کانم بۆ بنێری له‌ پاشا یه‌کی له‌و کتیبه‌ی به‌ دیاری ته‌قدیم ئه‌که‌م. مه‌منونیه‌ت و منه‌تداری خۆم و خزمه‌تی میله‌ته‌که‌ش به‌ جیا. تکایش ئه‌که‌م هه‌رکه‌سی به‌ قه‌ریحه و فکری خۆی ناویکی مونسایب و جوان بدۆزێته‌وه بۆ ئه‌م کتیبه‌ گه‌وره و موهیمه." (ژیان، ژ ٧٢، ٥ ی ته‌موزی ١٩٢٧)

زه‌کی سائیب ئه‌و (کتیبه‌ گه‌وره و موهیمه) ی ب‌لا‌و نه‌کردۆته‌وه، به‌لام خزمه‌تیکێ گه‌وره‌ی زمان و ئه‌ده‌بی کوردی کردوه. دوا‌ی ئه‌م تکایه له‌ به‌غداد له‌ گه‌ل تاهیر به‌هجه‌ت مه‌ریوانی به‌ جوته به‌ ناوی (کوردی و مه‌ریوانی) یه‌وه زنجیره‌یه‌ک دیوانی شیع‌ر و کتیبی کوردیان چاپ و ب‌لا‌وکردۆته‌وه. له‌ ناو ئه‌واندا دیوانی نالی، سالم، کوردی، حه‌ریق. بۆ ئه‌و روژگاره، که ژماره‌ی ههمو چاپکراوی کوردی به‌ په‌نجه‌ی ده‌ست ژمێردراون، کاریکی گه‌وره و گرنگ بوه.

۵. بایه خدان به میژوی کورد

ژیان بایه‌خیتی زۆری داوه به میژوی گه‌لی کورد، به تاییه‌تی له‌و کانه‌دا هیشتا کتیبه‌که‌ی ئەمین زه‌کی اخولاسه‌یه‌کی تاریخی کورد و کوردستان ب‌لاو نه‌کراوه‌وه. ته‌نیا کتیب له‌ باب‌ه‌ت میژوی کوردستان‌وه‌و له‌و‌نچه‌ی به‌هارستان ه‌که‌ی سه‌ید حسین حوزنی بو‌ه.

له‌ ژ ۱۵۶ و ۱۵۷ و ۱۵۸ دا له‌ ژێر سه‌رناوی انوبزه‌یه‌ک له‌ تاریخی کوردان دا کورته‌ی ته‌رجومه‌ی لی‌کۆلینه‌وه‌ی ئارکیۆلۆجی پ‌روفیسۆر سپاسه‌ر له‌ سه‌ر شوپنه‌واره‌ میژویه‌کانی کوردستانی عیراقی ب‌لاو کردۆته‌وه‌. به‌م پ‌یشه‌کی‌یه‌ ده‌ستی پ‌ی‌ کردوه‌:

"ده‌ره‌جه‌ی ئەه‌میه‌ت و قیমে‌تی عیلمی که‌شغیاتی تاریخی و ئیحیای مازی میله‌تیک له‌ ه‌مو که‌سه‌وه‌ مه‌علومه‌ و موحتاجی ئیزاح نه‌ه‌. تاریخ نه‌هریکه‌ که‌ سه‌رچاوه‌ی له‌ ئەزهل هه‌له‌ه‌قوڵیت و مه‌نسه‌به‌که‌ی نه‌به‌ده‌. هه‌رچه‌نده‌ زاهیرمن له‌ جه‌ره‌یان دا بی‌ به‌عزێ ته‌حه‌ولات و ته‌قه‌طوبات موشاهه‌ده‌ ئەکریت، فه‌قه‌ت له‌ حه‌قیقه‌تی حال دا ئەو هه‌ر له‌ عه‌ینی مه‌ج‌رای ئەسلی‌یه‌وه‌ نه‌روا. ته‌به‌قه‌ی حازره‌ی به‌شه‌ر به‌ ئیعتیباریک پاشماوه‌ی سه‌له‌فه‌ و یاخود هه‌ر عه‌ینی سه‌له‌فه‌ فه‌قه‌ت له‌ شکلیکی تردا ته‌زاهوری کردوه‌، سو‌ره‌تی ماده‌یه‌ خاریج ب‌کریت، له‌ خسوس سه‌جیه‌، ئەخلاق، زه‌کا، زینیه‌ت و هه‌تا ئەسلیه‌تی دین و زمان، ته‌رزی ته‌له‌بوس و میعماری‌یه‌وه‌ کورده‌واری حازر هه‌ر عه‌ینی ئەو کورده‌ن که‌ ۳ هه‌زار سا‌ل له‌مه‌وپ‌یش ژیاون. بی‌ شوپه‌ ئینقیلابات، ئیجتیلالی ئەم ولاته‌ له‌ ته‌ره‌ف غه‌یره‌وه‌، ته‌حه‌ولی شکل، دین، زمان ته‌ئسیریکی موهیمی بو‌ه به‌ سه‌ر ئەم خه‌واسه‌دا، فه‌قه‌ت له‌ گه‌ل ئەوه‌ش دا ئەسلیه‌تی خ‌وبان محافه‌زه‌ کردوه‌ و ئەیکه‌ن. ئەم نه‌زه‌ریه‌یه‌ ته‌نها مه‌خسوسی ئیمه‌ نه‌ه‌، بۆ هه‌مو قه‌ومی قابیلی ته‌تبیه‌.

"کەشفی حادېسات و ئەحوالی مازی جگە لە قیمەتی تاریخی، ئەمیه تێکی حەیاتیشی هەیه بۆ تەبەقە حازرە. بە سوێنی تالیع و بەدبەختیە و تاریخی رابوردوی کوردان مودەتێکی مەدید و حەتا حالی حازریش مەجهول ماوەتەو. هیچ جێگەی شووبە نیه کە کوردستان هەروەک خاریجەن ساحیبی لەتافەتێکی فەوقەلەعادیه لە داخلیش دا ئەنواعی ئاساری تاریخی بە قیمەتی تیا دا مەحفوز بو. کەشفی ئەم ئاسارە و بۆ تەنویری رابوردوی تاریکی کوردان لە مارتی ٩٢٦ دا پرۆفیسۆر سپایسەر مۆتەخەسیسی ئاساری عەتیقە دارەلغەنونی پێنسلفانیا ی مۆتەحیدە ی ئامریقا هاتە ئەم مەنتیقە و ئەلحق خدەتێکی کرد کە هەمو کورد ئەبێ مەمنونی بێ.

"موشار ئێلەبێی هەر لە بازیانەو هەتا هەڵبجە هەرچی (گەردی) دەستکردی تاریخی هەیه هەمو کەشف کرد، عەلاوەتەن ئەو مەختوتاتە ی لە کیتابەکانی نەینەوادا لەم خۆسۆسەو نوێسراوە هەمو تەدقیق کرد، لە پاش ئەم تەتبوعە عیلمیه لەم چەندانەدا ئەسەرێکی زۆر قیمەتداری لە خۆسۆس موحارەبە ی بەینی (ئاسورناسرپال و زاموا) وە نەشر کردووە کە بەر وەجەبی ئاتی تەلخیس کرا: ..."

لە ژ ١٨٤ و ١٨٥ و ١٨٦ دا لە ژێر سەرناوی (هاواری کوردان) دا تەرجومە ی وتاریکی لە سەر نەریت و رهوشت و خوی کورد بلأو کردۆتەو. بەم پێشەکییە دەستی پێ کردو:

"بەیاناتیکی دوکتۆر ستاوت، مودیری مەکتەبەکانی ئامریقایە لە بەغداد کە پار لە ئاغستۆس دا لە گەڵ میسز ستاوت دا بۆ سیاحت و تەماشاکردنی وەزعیەتی کوردستان تەشریفیان هێنا بوە سلیمانی.

"ئەم مەقالەيە لە مەجموعەيەکی ئامریقادا نەشر کراوە و لە بەر
ئەوێ سەرلای بەحسێ ئەخلاق و جوبیلیەتی کوردەکان ئەکات و یستمان بە
تەرجومە کراوی نەشری بکەین."

لە ژ ٢٢ ی تەموزی ١٩٢٩ دا لە ژێر ناوی ئایمە ئەبەدەن ئەم چاکەيە
میسەر ستاوت مان لە بیر ناچیتەو! لە پەراویزی ئەم وتارەدا هەندی لێدوانی
خۆی بلۆ کردۆتەو، بە سپاس و چاکەوە باسی نوسەرەکەي ئەکا.
لە ژ ٢٤٦ دا ع. و. نوری (یەکەم دەولەتی کورد لە عێراق) ی لە
گۆشاریکی عەرەبیەو کەردو بە کوردی و بەم لێدوانەي خۆیەو بلۆی
کەردۆتەو:

"... لە ژمارەي چوارەمي مەجەللەي ئەقلامی اعلى زەریفول ئەعزەمي
کە لە بەغداد دەرئەچي ئەمە نوسرا بو بۆ روسوری کوردەکان لە بەر دەمی
تەئریخ دا و بەعزی بێگانەي ئەقام کردم بە کوردی..."
بە دواي ئەم دا بە ئیمزای (کوردی) لە ژ ٢٤٩ و ٢٥٠ و ٢٥١ دا لە ژێر
سەرناوی (یەکەم دەولەتی کوردی) دا چۆنە قولایی میژوی کوردەو.

٦. ناساندنی بلۆکراوە کوردیەکان

٦. ١. رۆژنامە و گۆشار

ژیان، لە چاو رۆژنامە و گۆشارە کوردیەکانی ھاوژەمانی خۆی دا لە
هەمویان تەمەن درێژتر بو، لە هەمویشیان رێکوپێکتر لە کاتی خۆی دا
دەرچو. هەوایی دەرچون و بلۆبونەوێ رۆژنامە و گۆشارە کوردیەکانی بە
خۆشی و پشتیوانیەو بلۆ کردۆتەو:

"بانگی کوردستان"

"صاحبی ئیمتیزی بانگی کوردستان سه عاده تمه ئاب جه نابی مستهفا
پاشا هر بهو ناوه وه بو ده ره ئانی غه زه ته یه کی سیاسی روخصه تی
ئستیحصال کردوه. ئهم ره فیه تازه و خوشه ویسته مان ته بریک و ره واجی
ته مه نا ته کهین." "اژیان، ژ ٤، ١٤ ی شوباتی ١٩٢٦

"دیاری کوردستان"

"نوسخه ی شانزده مینی مه جله ی دیاری کوردستان هاتوه، پر له
مه قالات و خبه راتی به ئهمیه ت و به که لکه. مه قصه دی خزمه تکردنی
وه تهن و مه نافیعی میله نی کورده. به خویندنه وه و ئیشتیراکی ئهم مه جموعه
به قیمه ته ته و صیه ی قارئینی کیرام ته کهین." "اژیان، ژ ٢١، ١٧ ی حوزه یرانی
١٩٢٦

"زاری کرمانجی"

"ئه وهل نوسخه ی مه جموعه ی زاری کرمانجی که له ته ره ف صاحبی
ئیمتاز و مدیری مه سئولی جه نابی سه ید حسین ئه فه ندی موکریانیه وه له
ره واندز ده ره ئه ینری به ئیداره خانه مان که یشته. جده ن مه سرور و خوشحال
بوین که مه جموعه یه کی تری وا به قیمه ت به کوردی ببینین. ئهمه هیمه ت و
غیره تیکی زۆر گه وره یه و نیشانه ی سه عاده ت و ته ره قی قهومی نه جیبی
کورده. خصوصه ن هینانه وجودی مه تبعه یه ک له ره واندز مه حصولی حسیکی
به رز و فه عالیه تیکی زۆر گه وره یه. به دل و به گیان ته قدیری ئهم هیمه ته و
نه له بی موه فه قیه ت و ره واجی ئهم ره فیه به قیمه نه مان ته کهین." "اژیان، ژ
٢٢، ١ ی ته موزی ١٩٢٦

"رۆژنامه‌ی زاری کرمانجی که به‌یَنیک له‌مه‌وپیشه‌وه له بهر به‌عزێ نو‌قصانی‌هت ئینتیشاری نه‌ه‌کرد به واسیته‌ی موعاوه‌نه‌تی قیس‌میک چه‌میه‌تمه‌ندان‌ه‌وه ده‌ستی کردو‌ته‌وه به ئینتیشار ته‌مه‌نای ده‌وامی نه‌که‌ین. "اژیان، ژ ۱۳۹، ۲۱، کانونی سانی ۱۹۲۶

"داخلی:

"مدیر و موحه‌پریری مه‌جله‌ی زاری کرمانجی موحته‌رم سه‌ید حسین حوزنی ته‌فه‌ندی بۆ پیک‌پینانی ئیشو‌کاری مه‌جله‌که‌ی و بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی کتیبیک که به‌مزوانه به ناوی ئاو‌پرێکی پاشه‌وه ته‌ئلیفی کردوه ته‌شریفی هینا‌وه‌ته سلیمانی عهرزی به خیره‌هانی ده‌که‌ین. "اژیان، ژ ۲۵۸، ۲۸ ی ئاغ‌ستۆسی ۱۹۳۰

که‌ر‌کو‌ک

"اژیان برایه‌کی خۆشه‌ویست و پشتیوانیکی به قوه‌تی چنگ که‌وت

"چند رۆژیک له‌مه‌وپیش به سروره‌وه بیستمان غه‌زه‌ته‌ی که‌ر‌کو‌ک که ره‌فقیکی خۆشه‌ویستی ژیا‌نه به سه‌به‌بی نه‌وه‌وه له کوردستان و له ناو میله‌تی کوردا ئینتیشار نه‌کات بۆ نه‌وه‌ی بیی به ئاوینه‌ی حال و ته‌رجومانی حه‌قیقه‌تی میله‌ته‌که ئیتر له‌مه‌ودوا قیس‌میک زۆری به کوردی نه‌نوسری و ئینتیشار نه‌کات. ئهم خه‌به‌ره به جدی سرور و خۆشبه‌کی ته‌واوی خسته دلی میله‌ته‌که‌مانه‌وه و هه‌مو کوردیک به په‌رۆشه‌وه چاوه‌پوانی راستی ئهم خه‌به‌ره خۆشه و به عه‌جله ئینتیزاری چاوپیکه‌وتنی نه‌و غه‌زه‌ته کوردیه‌ی نه‌کرد. شو‌کور دوینی له نا‌کاودا خه‌به‌ره‌که ته‌حه‌ق‌وقی کرد و غه‌زه‌ته‌که که دو سه‌حیفه‌ی به کوردی نوسرا بو هاته سلیمانی و به داخل بونی حه‌یاتیکی تازه‌ی خسته و جودی میله‌ته‌که‌مانه‌وه و به‌م سه‌به‌به‌وه (اژیان) یش برایه‌کی عه‌زیز و پشتیوانیکی به قوه‌تی بۆ په‌یدا بو.

"خویندهواره کانمان تاقم تاقم بو چاوپیکهوتن و خویندنهوهی ئەم غەزەتە بە قیمەتە موحەرمە شەتاییان ئەکرد و حەقیقەتەن ئەم مەسئەلە یە ئەمەندە خوێش بو کە لە موقاییلیا ناتوانین بە ئەواوی دەرەجە ی سروری مێلەتە کەمان بەیان و تەعریف بکەین چونکە ئەم دو لیوایە کە درۆسی ی بە کترین و ئەهالی یە کە ی هاو خوین، هەم جنس، هاو زبان و هەمو غایە یە کیان یە کە بە سەبەبی ئەوهو غەزەتی کەرکوک هەتا ئیستا بە لیسانی محەلی و مادەرزادی خۆی ئینتیشاری نەئەکرد، لە هاواری یی کتری نەئەگە یشتن و بە فریادی یە کتری نەئە کەوتن بەلام وا شوکۆر بە سەبەبی لوتفی حکومەت و مەئمو رینە ئیداریە بە قیمەتە کانمانهوه ئەم مانیعە یە هەل گیرا و ئەم پەردە یە ی بە سەرمانا راکێشرا بو لا برا و لە یە کتری ئاشکرا و معلوم بوین.

"بەرامبەر بەم حەرە کەتە مەعقوله، ئەم مژدە خوشە و ئەم لوتفە گۆرە یە، عەلەنەن بە ناوی مێلەتە کەمانهوه تەشە کۆری حکومەتی موشفیقه و حەق بەرستان ئەکەین. ئومید ئەکەین ئیتر ئەم ۳ برا عەزیزە کە: زاری کرمانجی، کەرکوک و ژیانە، دەست بدن دەست و پشتیوانی یە کتری بن و بە هەمو قووە تیانهوه بو تەرەقی و تەعالی مۆلک و مێلەتە کە هەول بدن و تی کۆشن." (ژیان، ژ ۲۳۸، ۸ ی مایسی ۱۹۳۰)

"غەزەتە ی کوردی کەرکوک

"دیسانهوه بە خوشیهوه خویندمانهوه غەزەتە ی کەرکوک کە هەتا ئیستا دو صەحیفە ی بە کوردی دەرئەچو قەرار دراوه هەمو رۆژیکی دوشەمە دەرچی و چوار سەحیفە ی بە کوردی بی. بەرامبەر بەم مژدە خوشە مێلەتە کەمان پێخۆش حال بو، ئومید ئەکەین ئەم برا خوشەویستەمان هەتا سەر بە موفەقی خدمەتی وەتەن و مێلەتە کەمان بکات." (ژیان، ژ ۲۴۰، ۲۲ ی

مایسی ۱۹۳۰)

له کۆتایی بیسته‌کان و سهره‌تای سییه‌کانی سه‌دهی بیستم دا هه‌ندی کتییی خویندنگه سهره‌تاییه‌کان کراون به کوردی. وه‌کو هه‌نگاوی به‌که‌م دیاره که‌موکۆری زۆریان تیّ دا بوه. ع. عه‌زیز که خۆی مامۆستای خویندنگه‌ی سهره‌تای و یه‌کیّ بوه له‌وانه‌ی به‌شداری ته‌رجومه‌ی کتییبه‌کانی کردوه، وتاریکی به‌چه‌ند ئه‌لقه‌یه‌ک له ژێر ناوی (مه‌تبوعاتمان) دا بلاو کردوته‌وه، نویسیوتی:

"ده‌ره‌جه‌ی عیلم و ئیدراکی میله‌تیک و نه‌وعی پێشکه‌وتنیا له مه‌تبوعاتیا ده‌رئه‌که‌ویّ چونکه میله‌تیک دواکه‌وتو که وریا بوه‌وه پێش هه‌مو شتیک هه‌ول ئه‌دا بۆ ته‌ره‌قی مه‌عاریف، که بناغه‌ی مه‌عاریفیش مه‌تبوعاته وه یا بناغه‌ی مه‌تبوعات مه‌عاریفه، له دوایدا ئیقتیساد و، له پێش هه‌مویان دا ئینجا عه‌مارت و سیاسه‌ت و سائیره، چونکه میله‌تیک جاهیله له‌روی نه‌زانییه‌وه گه‌لی شت به‌چاک ئه‌زانی و ئه‌یکا نه‌تیجه زه‌هره‌ر و زایع بونی حقۆقی خۆی ئینتاج ئه‌کا. بۆ پێشکه‌وتنی مه‌عاریفیش یه‌گانه ره‌هبه‌ر مه‌تبوعاته که ئه‌مه‌ش ئه‌نواعی هه‌یه، مه‌سه‌له‌ن غه‌زه‌ته ته‌رجومانی حسیاتی میله‌ته، کتیب و ئه‌ده‌بیات ئاوێنه‌ی که‌مالباتی ئه‌و میله‌ته‌یه و، کوتوبی عیلمی، ئه‌مه‌ش یا ته‌ئلیف وه یا ته‌رجومه ئه‌کری له‌ لوغه‌تیک ئه‌جنه‌بیه‌وه، کتییی مه‌کته‌بیش له‌ میانه‌ی ئه‌مانه‌دا ئه‌ژمێری.

"له‌ زه‌مانی حکومه‌تی ئه‌مه‌ویه و عه‌باسیه‌دا که قه‌ومی عه‌ره‌ب هه‌وای ته‌ره‌قی عیلم و مه‌عاریفیان دا له‌ زه‌مانی هارون ئه‌له‌ره‌شید و مه‌ئمون دا له‌ زبانی هندی، یۆنانی و فارسی به‌ هه‌زاران کتیب ته‌رجومه‌ کرا به‌م جوړه مه‌تبوعاتیا (نوسه‌ر له‌ به‌ کار هیانانی وشه‌ی مه‌تبوعات دا لیږه‌دا به‌ هه‌له‌ چوه له‌و سهرده‌مه‌دا مه‌تبه‌عه نه‌بوه تا مه‌تبوعات هه‌بێ، کتیبه‌کان به‌ ده‌س نوسراوه‌ته‌وه. نما) پێش خست و ته‌ره‌قی‌یان کرد. هه‌روا ژاپۆنیا‌یه‌کان،

تور که کان له ئیبتیدای وریا بونه وه یان دا ئه وهل ئیشیان پێش خستنی مه تبوعاتیان بو.

"قهومی کوردیش لهم قهرنی ئه خیردا که وریا بونه وه فهرقی ئهم نو قسانیه ته یان کرد بۆ عهینی غایه له ئهسته مول له زهمانی حکومهتی عوسمانی مه جموعه ی لرۆژی کورد و ههتاوی کوردا یان نه شر کرد و به عزی کتیبیان له چاپ دا و ئیستاش لهم زهمانی حکومهتی عیراقیهش دا هه مو نه وه موساعده یه ک کراوه بۆ دهرهینانی غه زه ته ی سیاسی و مه جموعه ی عیلمی و کوتوبی مه دره سی و ئه ده بی و بۆ ته دقیق و له چاپدانی کتیبی مه کته بی له عالم و منه وه رانی کورد لوجنه یه ک هه لېژېراوه. وه وه زاره تی مه عاریفی عیراق بۆ ته شویق کردنی موعه لیمانی کوردی بۆ ته رجومه کردنی کتیبی مه کته بی به هه مو مه کته به کانی کوردا ته عمیمکی بلاو کرده وه که ئه مه نه وه ما فرسه تیکی به خشی به وانه ی ئاره زوی خزمه تی مه عاریفیان هه یه." (ژبان، ژ ۲۳۶، ۲۴ ی نیسانی ۱۹۳۰)

له به شی دوه می وتاره که ی دا ع. عه ریز نویویتی:

"به لام مه علومی خوینده واران ی کیرامه که شه خسیک له عیلمیک نه زانی وه یا له لوغه تیک تی نه گا ناتوانی له ته رجومه ی ئه و عیلمه دا موه فله ق بی. هه روه کو وتمان له سایه ی ته شویقی مه عاریف و به سه عی کۆمه لی ته ئلیف و ته رجومه لهم نزیکانه دا چه ند کتیبیکی کوردی ته رجومه و له چاپ درا. به لام مه عه لئه سه ف له ناو ئهم کتیبانه دا به عزیکیان له به ر نو قسانیه تی مه ته به عه یی وه یا عیلمی ئه توانم بلیم که قاییلی ئیستیفا ده نین بۆ قوتاییه کانمان. خسوسه ن لهم سالی ته دریسیه دا دو کتیبی کوردی له چاپ درا. یه کیکیان هه نده سه ی صنفی چواره م و ئه و ی تریان عیلمی ئه شیای صنفی شه شه مه. ئهم دو کتیبهم زۆر به دیقته خوینده وه. هه نده سه که ته قریبه ن

باشه و ئىستيفادەى لى ئەكرى بەلام ئەوى تريان كە عىلمى ئەشپايە و بۇ
 صنفى شەشەم تەرتىب كراوہ كە قوتابى ئەم صنفە داخلى ئىمتىحانى
 موسابەقە ئەبن ئەم كىتەبە سەرپا غەلەتەش كە بە دەستيانەوہ ئەبى
 مەعلومى خويندەوارانە كە زېھنى تەلەبە تىك ئەدا و دەرەجەى نەجاشى
 مەكتەب لہ ناو مەكتەبەكانى عىراق دا دوا ئەخات. ئىنجا بۇ ئەمەى كە غەلەتى
 تەسحىج كراوى مەزكور بە تەبەكراوى بە دەست قوتابىە كانمانەوہ بى ئارەزوم
 كرد لہ ستونى غەزەتەى ژيان دەرەجى بكەم و ئومىد ئەكەم كە ئەم
 حەرەكەتەم بۇ مەكتەب و منالە كانمان بە خزمەت عەد بكرى و حەمل نەكرىتە
 سەر غەرەز وە يا شەخسىيات. مەعلومە مىلەتەك پېش ناكەوئى ھەتا تەنقىد
 نەكرى و عەببى خۇى تەلافى نەكا. بېجگە لەمەپش لہ ترسى ئەمەى كە
 نەوہك لہ لايەكى ترمەوہ دەرەكى ئەم غەلەتە بكرى با خۇمان لہ دەرەكى غەلەتى
 خۇمان دا تەقەدوم و لە پېش ئەوان دا تەسحىجى بكەبن بەلكو لەمەولا
 ھەر كەسى كە كىتەبىكى تەرجومە كرد ئەسەرەكى وا ئىنتىخاب بكا كە لە داخلى
 ئىختىساسى خۇىدا بى. "الزيان، ز ۲۳۷، ۲۸ ي نىسانى ۱۱۹۳۰

لە چەند ژمارەيەكى تردا ھەندى لە ھەلە و چەوتىيەكانى كىتەبەكەى
 باس كردوہ.

وہر گىرى كىتەبەكە: ع. واحد ھاتوئە جواب. ع. واحد ھەمان ع. و.
 نورىيە كە يەكى بوہ لە نوسەرە باش و پېشكەوتنخوازەكانى كورد. كەلى
 بەرھەمى پوخت و جوانى ھەيە. ئەگەرچى وەلامەكەى ھەندى تورەبونى پېوہ
 ديارە بەلام دەستى خستوئە سەر ھەندى لە گىروگرفتەكانى روشنبىرى
 كوردى و لە ژىر سەردىرى كىتەبەكانى مەكتەبەكانمانا دا نوسىوئى:

"له ژماره‌ی ۲۳۷ ی روژنامه‌ی ژيان دا به ناو‌ی ع. عزيزه‌وه چهند كهليمه‌يه كم دی له باب‌هت كتيبي له‌شاي سيني ش‌ه‌شه‌مه‌وه كه خو‌م تهرجومه‌م كرده و زور به ناشيرينم زانی كه بی جوابی بپل‌مه‌وه:

۱. منيش بی له‌مه‌ی ته‌ه‌روزی شه‌خسيات بكم به كوردی له‌ليم هه‌رچی كتيبيك كه له مه‌كته‌به‌كانمانا هه‌يه و به كوردی له چاپ دراو‌ن هيجيان بو ته‌وه ناشين كه پي‌يان بلين اکتیبي مه‌كته‌با بو نيسبات كردنی ته‌م قسه‌يه‌م هه‌مو وه‌ختيک ناماده‌م.

۲. به‌لام نيتياج مه‌جيوری كردوين كه پي‌يان بلين كتيب. چونكه هيشتا كه‌نجي‌كمان پي نه‌گه‌پشته‌وه كه له زیر ده‌ستی مام‌وستايه‌کی كوردا حيسي ميللی وه‌رگرتي و به زمانی كوردی فيری خويندنيکی ته‌واو بوييت. له بهر له‌وه‌ی مه‌نتيقه‌كه‌يشمان بچو‌كه فروشتنی كتيبه‌كانمان زور كه‌مه و مه‌عاريفيش له بهر ته‌م سه‌به‌بی ته‌خيره كه‌م يارييه‌ی ته‌و موعه‌ليمانه ته‌دات كه كتيب تهرجومه ته‌كهن.

۳. ته‌گه‌ر تهرجومه‌ی ته‌م كتيبه‌م خراب كرد بو بۆچی ته‌مين زه‌کی به‌گ قوبولی كرد. وه ته‌گه‌ر ته‌و كوردی نازانی بۆچی ته‌و كتيبان‌ه‌ی تر كه ته‌دقيقي كرده به باش ته‌دریته قه‌له‌م. خو من به زور و پارانه‌وه كتيبه‌كه‌م پي قبول نه‌كرد.

من بلیم چی ملیونیک کورد مه‌ته‌به‌ه‌يه‌کیان نيه كه چوار كتيبي لی ته‌بع بکهن؟

۴. ته‌گه‌ر ته‌وه‌نده شاره‌زا بوييت بۆچی كه پيم گوتی تهرجومه‌ی بکه

نه‌تک‌رد؟

نيت‌ر حورمه‌تی زور. ع. واحد "ژيان"، ژ ۲۴۱، ۲۹ ی مایسی ۱۹۳۰

۳.۶. کتییی گشتی

"تهئلیفات: پیشه‌وای ئاین

"کتیییکی دینییه، بۆ تیگه‌یشتن له واجیبات و شه‌ریعه‌تی ئیسلامیه، له سه‌ر ره‌وشتی ئیمامی شافیعی به ئوصولیکی ریکوپیک و کوردیه‌کی په‌تی له ته‌ره‌ف خپوی زاری کرمانج جه‌نابی سه‌ید حسێن ئه‌فه‌ندی موکریانیه‌وه ته‌لیف و ته‌بع کراوه.

"نوسخه‌یه‌کی ئهم ئه‌سه‌ره به نرخه که له شه‌رت و شه‌رتی ئیسلامیته باس ئه‌کات و پیمان به‌خه‌راوه به ئیداره‌خانه‌مان گه‌یشت. لامان وایه ئه‌گه‌ر بیته و بۆ قوتابخانه‌کانی کوردستان به‌خه‌ریته پرۆگرامه‌وه و له ده‌رسی دین دا ته‌دریساتی له سه‌ر بکری ئیستیفاده‌ی مه‌تلوب ته‌ئمین ئه‌کات." (ژیان، ژ ۵۸،

۱۷ ی مارتی ۱۹۲۷)

"ره‌وشت و خو

"مه‌علوماتی مه‌ده‌نیه

"ئه‌سه‌ریکی به‌ که‌که، نوسخه‌یه‌کی ئهم ئه‌سه‌ره به‌ قیমে‌ته که له ته‌ره‌ف لاوانی کورده‌وه له سه‌ر پرۆگرامی مه‌عاریف بۆ مه‌کاتیبی کورد ته‌لیف و ته‌رجومه کراوه به ئیداره‌خانه‌مان به‌خه‌را.

"مخته‌وه‌یاتی، به ئوسلوب و ته‌رزی ئیفاده‌یه‌کی جوانه‌وه سه‌راپا ری بونه ئینسانیکی حه‌قیقی نیشان ئه‌دات و، زۆر به ئاسانی ئیستیفاده‌ی قوتاییه‌کانمان ته‌ئمین ئه‌کات. له گه‌ل ئهمه‌ی که نوسخه‌ی دوه‌می ئهم ته‌لیفه له ژێر چاپ دایه ته‌بعی گه‌لی ئاساری تریشیان به‌ ده‌سته‌وه‌یه. له ری خزمه‌تی مه‌عاریف دا ئهم موه‌فه‌قیه‌ته گه‌وره‌یه‌ی لاوه‌کانمان به‌ دل ته‌قدیر ئه‌که‌ین." (ژیان، ژ ۷۲، ۵ ی ته‌موزی ۱۹۲۷)

"خۆشى و ترشى"

"نوسخه يەكى تر له موئەلەفاتى صاحىبى زارى كرمانجى و وەتەنى
حەقىقى جەنابى سەيد حەسەن ئەفەندى موكرىانى كە لە ژېر عىنوانى اخۆشى و
ترشى دا نەشرى كرده به ئىدارەخانەمان گەيشت. حەقىقەتەن تەئلىفىكى
به قيمەت و كىيىكى به كەلكە. تەوصىيەى خۆشەويستانى ئاسارى كوردى و
كوردپەرورەكانمانى ئەكەين." (ژيان، ژ ٧٨، ٨ ي ئاغستۆسى ١٩٢٧)

"مژدە بۆ كوردەكان: دەستورى كوردى"

"لەم رۆژانەدا به مەسرورىيەتەوه لە غەزەتەكانى بەغدادا خويندەمانەوه
كە قەواعيد دەستورى كوردىيەكەى جەنابى توفيق وەهەبى بەگ كە چەند
سالىكە لە گەلىا خەريكە جزمى ئەوەلى تەواو و تەبەك كراوه.

"ئەم خەبەرە بۆ كوردەكان بەشارەتێكى خۆشە، چونكە هەمو ئەيزانىن
مىلەتى كورد هەرچەند هەتاكو ئىستا زبانی مادەرزادى خۆى كە كوردىيە
محافەزەى كرده و دائىمەن گفتوگۆى بەم زبانهى خۆى كرده. بەلام لە بەر
ئەوهى مودەتێكى زۆر لە تەرفە توركەكانەوه ئىستىلا كراين و لە سەرىكى
تریشەوه لە گەل ئێرانىيەكانا دراوسى و تێكەلاو بووبوين موخابەراتى بەينى
خۆمان بەعزەن بە فارسى و بەعزەن بە توركى بو وە معامەلاتى رەسمى
حكومەتى و تەدرىساتى مەكاتىبىشمان بە مەجبورى بە توركى بو.

"وەقتێك كە شەرى گەورە دواىى هات و ئىمەيش نەجاتمان بو، بە
سەبەبى ئەو فكرى مىلەتەوه كە دائىمەن لە دەماغمانا نەقشى بەست بو وە
بە سەبەبى موساعەدەى حكومەتى فەخیمەى ئىنگلیز و عىراقەوه وە بۆ ئەوهى
زبانەكەيشمان زیندو بپیتەوه موخابەراتى خسوسى بەينى خۆمان و معامەلاتى
رەسمى حكومەت و تەدرىساتى مەكاتىبمان كرا بە كوردى. بەلام چونكە بۆ

لیسانه که مان دهستوریک ریک نه خرابو وه ئەو ئەلفبا و دەستورەیش که لەم سالانەدا بۆمان ریک خرابو ئیبتیدائی بون، زبانه که مان ته کامولی نه کرد و به مه جبوری منالە کانمان و کاتبه کانمان هه رکەس بۆ خۆی به شیوه یه که ئەپخویند و ئەبنوسی به نهوعیک که ئەتوانین بڵین هه تاکو ئیستا له هه مو کوردستانا مه علوم نه بوه چ کاتییک موقتهدیره و کێ چاکتر ئەنوسی.

"ته ییعی هه مو عیلم و ئیقتیداری توفیق وه هبی به گمان لا مه علومه و ئەیزانین ئەم زاته له عیلم و عیرفانا مه وقیعیکی مومتازی هه یه.

"ئینجا به ته ییعی زاتیکی وه ها داهی له نه تیجه ی سهعی و کۆششی چەند سالیکیا مه فەق بوبی به دانان و ته رتیبی دهستوریک کوردی موحه قەق ئەبی ئەم دهستوره فه وقه لعاده بی و ئیتر له خویندن و نوسینی کوردیا موشکیلاتیکی نه هیشتی. وه غهیری ئەمه ییش وه کو بیستومانه ئەم دهستوره له ته رف گه لی مه ته خه سیسینی مه عاریف و پیاوه عالمه کانی عیراق و ئینگلیزه وه ته دقیق کراوه و له ته رف هه مویانه وه ته قدیر و به باش زانراوه و حه نا ئەلین ئەگه ر منالانی کورد له سه ر ئەم ئوسوله پیان بخوینری به سه هلی به ٤ مانگ فیری خویندن و نوسین ئەبی.

"ئینجا له بهر ئەوه پیویسته هه مو خوینده واریکی کورد یه کیک له م دهستوره به دهستی هه بگری و له مه ودوا له نوسین و خویندن دا ته تبیقاتی له سه ر بکات و تکایش له ئیش به دهستانی مه عاریف ئەکهین له ئەمه ساله وه ئەمه ر بدمن ئەو ئەلفبایه ی که هه مانه له سه ر ئەم دهستوره تیکرار ته بع بکریته وه و له هه مو مه کاتبیه کوردیه کانا ته دریسات له سه ر ئەم ئوسوله بکری. " (ژیان، ژ ١٩٧، ١٢ ی ئەیلولی ١٩٢٩)

توفیق وه هبی له ژبانی خۆی دا گه لی پله و پایه ی ره سمی له حکومه تی عیراق دا پی سپێردراوه. ماوه یه ک فه رمانده ی زانستگه ی جهنگی و چەند

جاریک بوه به وهزیر و بوه به ئەندام له مهجلیسی ئەعیان دا، بهلام ئەوهی ئەمی له میژوی کوردا به زیندوویه تی هیشتۆتهوه لیکۆلینهوه زمانهوانییهکانی بوه، به تاییهتی ئەم لادستوری زمانی کوردی یه، نهک وهزیره حکومهتیهکانی.

"دیوانی کوردی

"له تهرهف جهنابی کوردی مهروانییهوه (دیوانی کوردی) تهبع کراوه نوسخهیه کمان مۆتالهعه کرد زۆر ئەشعاری شیرین و لهتییی تیا مۆندهریجه. قهریبهن میقداریکی مۆناسیب دیت بۆ دوکانی وهستا ئەحمدهدی خاله علی خهیات بۆ فرۆشتن ههر کهسی ئارهزوی تهرهقیاتی عونسوریه و شیرین مهزاقی ئەشعاری کوردیه ههریه که نوسخهیهک بکری قیمهتی له گهڵ مهوزوعات و مۆندهرهجاتی قاییلی تهوازون و تهناسوب نیه چونکه ٤ ئانهیه. حهقیقهتهن ئەم دو زاته زۆر خادیمی مهعاریفی کوردین تهبریکی حهمیتهی وهتهنیه و مهساعی نهشیری ئاساری قهومیهیان ئەکهین. "لژیان، ژ ٢٩٩، ٩ ی تشرینی دوهمی ١٩٣١

(الوێکی کوردا میژوه کهی ئەمین زهکی که به ناوی (خولاصهییکی تاریخی کورد و کوردستان) هوه بلام کراوهتهوه بهمجۆره ههلسهنگاندوه:

"تاریخی کورد

١. ههمو کوردیکی تیگهیشتهو تا ئیستا گرییهکی گهوره کهوتهوه دلپهوه، ئەو گرییهش نهبونی تاریخیکی ریکویتیکی کورد بو. چونکی نهبونی ئەم تاریخه ئەبو به سهبهبی نهزانیی رابوردوی ئەم میلهته و ئەم نهزانییه گهلی زهرهیی ئەدا له مهعنهویاتی ئەم قهومه و ئەبو به سهبهبی کوژانهوهی ئاساری ئەجداد و ئەم ناتهواویه زۆر جار ئەفرادی ئەم قهومی شهرمهزار و

خه جالەت ئەکرد لە موجدەملەى ئىجتىماعىدا كە واقع ئەبو لە بەینى كوردێك و بىگانه يەك دا.

حەقىقەتەن عەبىيىكى زل و بى ئەمان بو، چونكى زۆر ناشىرىنە بۆ ئەفراى قەومىك كە ئەزانى ئەجدادى چىن و چى بون؟
وە حالەتى ئىجتىماعىيە و سىياسىيە و عىلىمىيە و سەناعاتىيەيان چۆن بوە و چۆن حاكىمىيەتيان كەردو؟

چۆن كەوتونە دەورەى زىللەت و سەرگەردانى و رەزالتەو و ئەو قەومە چ نەوعە عەنەناتىكى بوە و هەيە؟

٢. بۆ نوسىنى تارىخىكى مەوسوقى كورد وەك بىستومە بەعزى كوردى بە وىجدان و خويىنگەرم هەوليان داوە بەلام زەمان بوە بە مانىيى سەعىيان و نەتىجەى رەنجيان بەر هەوا بوە، وە ياكەردو يەتى وەك بەعزى موحەررىرىنى ئەقوامى شەرقى كۆن نەختى لە رى لای داوە.

٣. زۆر شوكر لە ناو ئەو زەوانە موحەرمانەدا مەفەقىيەت بۆ مەعالى ئەمىن زەكى بەگ حاسل بوە و نائىلى ئەم دەرهجەى شەرەفە بوە. چوتكە لە پاش زەحمەتىكى زۆر و لە ٢٥ ئاسارى جوى جوى كە بە ئىنگلىزى و ئەلمانى و فرانسىزى و عەرەبى و توركى و فارسى بو، ئەسەرەيكى مودەيش و موکەمەلى بۆ مەلەتى كورد هينايە وجود و بە پى مەلوماتى كە لەو ئاسارانەى لە سەرەو عەرزمان كەرد ئىسپاتى كەرد و دۆزىووە كە كورد لە نەتەوەى قەومى (گوتى) ئارىيە، كە تەقريبەن لە ٢٨ هەمىن عەسرى پيش مىلادا لەم جىگەيەدا حاكم و حوكمران بوە و ساحىبى شەوكت و شەخسىيەتىكى بەرز بوە.

وا شوكر چاپى جلدی بەكەمىنى بە دو جزم تەواو كەرد و زۆر بە مونتەزەمى بلأوى كەردۆتەووە كە هەتا ئىستا هىچ كتيبيكى كوردى وا جوان رىك نەخراو.

٤. بيجگه لهو مه‌علوماته‌ی که وه‌ری گرتوه به گه‌لی حه‌قايقی سا‌بيته و مادی عوله‌مای نه‌قوامی بيگانه‌ی به سوره‌تيکی دانا‌يانه و به حيس و شعوريکی به‌رزه‌وه رهد کردو‌ته‌وه که جدمن شايانی ئيفتيخار و سروره. چونکه گه‌لی عوله‌ما بو که مک‌ردنه‌وه‌ی قه‌ومی کورد و بو ته‌شويشی نه‌سل و نه‌سلی کورد گه‌لی خورافاتيان داخلي ئاساری خو‌يان کردوه. زور شوکر باوکی تاریخی کورد مه‌عالي نه‌مین زه‌کی به‌گ ره‌نجی به‌ زا‌يه دان و حه‌قیقه‌تی زور چاک ده‌ر‌خست.

٥. چونکی تاریخ خالقی شعوری میلی و مه‌وحیدی هه‌مو شعوريکی قه‌وميه نه‌مینم به‌م نه‌سه‌ره نازداره میله‌تی کورد ئاو‌پکی باش و به ديقه‌ت نه‌داته‌وه بو مازی و تو‌زی عیبه‌ر‌تکیر نه‌بی و به ئیراده‌یه‌کی مه‌تين و له سه‌ر خو ئیستیقباليکی روناک بو خو‌ی نه‌ئمین نه‌کا.

"له پيش نه‌مه‌دا واز بي‌نم له قسه کردن ئيمانم هه‌يه به تيگه‌يشتوان زو نه‌م کتيبه‌ عه‌زیزه دانه‌نين له کتيبخانه‌کانيان دا، وه موئه‌لیفی خو‌شه‌ويستی موخه‌ره‌م جلدی دوهم به‌ زویی له چاپ نه‌دا چونکه زور زور موخاجی ته‌نویرين.

"ئيت‌ر خوا د‌لس‌ۆزانی میله‌تی کورد مه‌سه‌ود بکا. لاو‌يکی کورد" ئ‌زيان، ژ ٣٠، ٣٠٢ ی تشرینی دوهمی ١٩٣١

نه‌مین زه‌کی به‌گ له ژيانی خو‌ی‌دا گه‌لی پله و پایه‌ی به‌رزی له حکومه‌تی تورکیا و له حکومه‌تی عیراق دا پی سپ‌یر‌دراوه. له عیراق چهند جاری بو‌ته مه‌بعوس و چهند جاری بو‌ته وه‌زیر، به‌لام نه‌وه‌ی نه‌مین زه‌کی بردو‌ته ریزی پیاوه نه‌مه‌ر‌ه‌کانی می‌ژوی کورده‌وه نه‌م پله و پایه ره‌سمی‌يانه نه‌بو‌ه، به‌لکو نویسنی نه‌م می‌ژوه و کتيبه می‌ژوييه‌کانی تری بو‌ه.

٧. ته‌مسيل

ژيان له (هه‌وآلى ناوشارا) دا به ناو نيشانى (ته‌مسيل) نوسيويتى:

"له تهرهف ته‌له‌به‌كانى مه‌كته‌به‌وه بو مه‌نفه‌عه‌تى كه‌شافه شه‌وى سيشه‌موى رابوردو له بيناي مه‌كتب دا له ژير عينوانى (نه‌تيجه‌ى سه‌فاهه‌ت) دا ريوايه‌يه‌ك ته‌مسيل كرا. له گه‌ل ته‌مه‌ى كه‌ ته‌وه‌له‌مين جاريان بو حه‌قيقه‌ته‌ن زور جوان ته‌مسيل كرا. مه‌زه‌هرى ته‌قدير و ته‌حسینی هه‌مو لايه‌ك بو. بژى موحيبانى عيلم و ته‌ده‌ب." (ژيان، ژ ٢٦، ٢٩ ى ته‌موزى ١٩٢٦) ره‌نگه‌ ته‌وه‌ يه‌كه‌م جار بو بى كه‌ له سلیماني‌دا شانۆنامه‌يه‌ك پيشكه‌ش بكرى.

بو جارى دوهم شانۆنامه‌يه‌كى تر پيشكه‌ش كراوه. له‌م باره‌به‌وه ژيان له ژير سه‌ردېرى له بيناي زانستى‌دا ته‌مسيل رېپورتاژيكى له سه‌ر نوسيوه، ته‌ل:

"فه‌نى ته‌مسيل له هه‌مو چيگايه‌ك دا ره‌غه‌تيكى ته‌واو و ئيمتيازيكى تايبه‌تى دراوه‌تى، هه‌تا ته‌وانه‌ى كه‌ له‌م فه‌نه به‌ قيمه‌ته‌دا ده‌ستدرېژى و ئيختيساسيان تيا په‌يدا كردوه به‌ كه‌مالى ئيحتيرامه‌وه ياد و ته‌قدير كراون، زيرا ته‌م فه‌نه به‌ سه‌ر ته‌خلاقى ميله‌ت، عاداتى مه‌مله‌كه‌ت، ته‌توار و ته‌فكارى ئينسان دا، ته‌ئيسيريكى باش ئيجرا ته‌كات.

"له لايه‌كه‌وه بينا به‌م فكر و مه‌قصه‌ده و له لايه‌كى تره‌وه له رى ته‌ئمينى مه‌نفه‌عه‌تى مه‌عاريف و مه‌كاتيبى سلیماني‌دا، شه‌وى پينجشهمه‌ كه‌ ته‌صادوفى ٢٧ ٢٨ ى ته‌موزى ته‌كرد، له بيناي جه‌معيه‌تى زانستى‌دا ته‌مسيليكى تاريخى و ته‌خلاقى له تهرهف هه‌يه‌ته‌تى ته‌عليميه‌ى مه‌كته‌بى ته‌وه‌ل و قوتايه‌كانى به‌غدامانه‌وه له ژير شه‌رائيت و پرؤغراميك كه‌ له تهره‌فى

هه‌یته‌تی ته‌مسيله‌وه ته‌رتیب کرابو، ئیجرا کرا. ئەم ته‌مسيله چونکه له‌ ری خدمه‌تی مه‌عاریف دا بو، ئەشراف و ریجالی مه‌مله‌کەت و هه‌مو موحبیان و ته‌ره‌فدارانی عیلم و مه‌عاریف، به‌ که‌مالی شه‌وق و شه‌تاره‌ته‌وه ئیجابه‌تیان کردبو و گردبوونه‌وه.

"ئه‌سلی ته‌مسيله‌که به‌ ٥ په‌رده زوڵم و ئیستیدادی بی ته‌ندازه‌ی قه‌یسه‌ری رۆمی مه‌شه‌هور ئیمپراتۆر نیرونی ته‌صویر و له‌ ژیر زوڵم و ئیستیدادی ئەودا به‌ واسیته‌ی سیناتۆر ومیله‌تپه‌روه‌رانی رۆماوه نه‌جاندانی رۆماییه‌کانی ته‌مسیل ئەکرد.

"له‌ په‌رده‌ی ئەوه‌ل دا، موفه‌صله‌ن بو رزگارکردنی میله‌ت قه‌راری مه‌جلیسی سینات و، سه‌توه‌ت و حیشمه‌تی ئیمپراتۆر نیرون نیشان درا.

"له‌ په‌رده‌ی دوهم دا، معامه‌لاتی غه‌دارانه و مه‌زالیمی جه‌بارانه‌ی ئیمپراتۆر نیرون ته‌مسیل کرا.

"له‌ په‌رده‌ی سێهه‌م دا، به‌زم و که‌یفی ئیمپراتۆر له‌ گه‌ل مه‌حبوبه‌یه‌کی‌دا و به‌ سه‌راچونی ئیمپراتۆریچه‌ و، له‌و ئەسنایه‌یش دا سوتانی شاری رۆما و گوی نه‌دانی ئیمپراتۆر به‌م فاجیعه‌یه به‌ ته‌رزیکێ حه‌قیقی خرایه به‌ر ئەنزازی ته‌ماشاکه‌رانه‌وه.

"له‌ چواره‌م په‌رده‌دا، ئیختیلال و قیامی ئەهالی، ئیجتیماعی وه‌ته‌نیه‌کان له‌ گه‌ل ته‌شوێق و ته‌رغیباتیان ئیرائه‌ کرا و،

"به‌ په‌رده‌ی پێنجه‌م که‌ ئاخ‌ر په‌رده‌ بو، له‌ سه‌ر ئەحوالی رابوردوی ته‌ئه‌سوفات و په‌شیمانی ئیمپراتۆر، وه‌ له‌ به‌ر بی‌عیلاجی و بی‌چاره‌یی مانه‌وه‌بان، ئینتیحاری ئیمپراتۆر و ئیمپراتۆریچه‌ به‌ حوزن و ته‌ئسیریکی گه‌وره‌وه ته‌صویر و ته‌مسیل کرا.

"ئەمانە غومەن زۆر جوان و بە بى نوقسانىيەت ئىجرا كرا. لاوۋە كانمان
لە گەل ئەمەي لە فەنى تەمسىل دا ئەومل ھەنگاۋە ئەپھاون ديسان شايانى
تەقدىر و تىزكارن.

"ئەم تەمسىلە بۇ ئەوانەي كە مىقرۇبى ئىستىباد و فەكرى زولم و
تەھەكۇميان لە كەللەدايە، جەمەن دەرسىكى ئەخلاقى و عىبەرەتتىكى تارىخى بو.
تەمسىل بە چەند درامىكى موزىكىك و ھەزەلى خىتامى پى ھىنرا و بلأۋە لى
كرا. لە رىي تەعالى و تەرەقى مەعارىف دا سەعى و كۆششى ھەيئەتى
تەعلىمىيە و لاوۋە كانمان تەقدىر و، لەم فەنەدا دەستدرىژى پان تىزكار
ئەكەين." (ژيان، ژ ۷۶، ۲ ي ئاغستۇسى ۱۹۲۷)

۸. پرسەي ئەدىبان

ژيان ھەۋالى مردنى ھەندى كەسايەتى بلأۋ كەردۆتەۋە كە زاننىيان بۇ
دنيائى ئەدەب و رۆژنامەۋانى كوردى بايەخدارن، لەوانە:

شوكرى فەزلى

"انا لله وانا..."

لە غەزەتەكانى بەغدادەۋە بە كەمالى تەئەسسور و تەئەسسوفەۋە
خەبەرى ۋەقاتى شاعىر و ئەدىبى بە ناو مەرحوم شوكرى فەزلىمان
خويندەۋە. بۇ ەالەمى كوردايەتى جەمەن زىيائىكى ئەلىم و گەۋرەيە. ھەق
تەعالا بە رەھمەتى خۇي عەلۋى كەلت." (ژيان، ژ ۲۱، ۱۷ ي حوزەيرانى ۱۹۲۶)

شوكرى فەزلى يەكى لە ئەدىب و رۆژنامەۋانە ناسراۋەكانى عىراق
بۈە. بە توركى و فارسى و عەرەبى ۋتارى بۇ رۆژنامەي جياۋاز نوسىۋە. چەند
ۋتارىكى بە توركى و عەرەبى لە سەر مېژۋى كورد نوسىۋە. لە گەل شىخ
رەزاي ئالەبانى شەرە شىعەرى زۆرى ھەيە. نوسەرى سەرەكى (تىگەيشتىنى

راستی بوه که دهمسلاتی ئینگلیزی له بهغداد به زمانی کوردی له ۱ ی ۱
۱۹۱۸ دا ده‌ری کردوه.

سلیمان نه‌زیف

"سلیمان نه‌زیف ئه‌دیبی مه‌شه‌وری ئیستامبول که کوری سه‌عید پاشای
دی‌اربه‌کری مه‌شه‌ور بو له ئیستانبول وه‌فاتی کردوه." (ژیان، ژ ۵۲، ۳ ی
شوباتی ۱۹۲۷)

که‌ریم به‌گی که‌رکوکلی‌زاده

"زیایکی ئه‌لیم

"له ئه‌ش‌راف و خانهدانی سلیمانی و له ریحاله حقویه
مه‌شه‌وره‌کانمان، حاکمی مونه‌هریدی سلیمانی که‌رکوکلی زاده عه‌بدولکه‌ریم
به‌گ به‌سه‌به‌بی ئه‌و نه‌خۆشیه‌وه که توشی بوبو دوینی نیوه‌رۆ ئه‌مری خ‌وای
به‌جی هینا.

"ئوفولی ناگه‌هانی ئه‌م زاته قیমে‌ت‌داره ته‌ئسیریکی ته‌واوی کرده هه‌مو
که‌سیکه‌وه و هه‌مو لایه‌کی خسته حوزن و ته‌ئسه‌وره‌وه.

"سه‌عاده‌تی موته‌سه‌ریفی ئه‌که‌رمی و روئه‌سای ده‌وائیر و عوله‌ما و
ئه‌ش‌رافی شار و سائیری ته‌به‌قاتی ئه‌هالی بو ته‌ج‌بیز و ته‌د‌فینی حازری سه‌ر
جه‌نازه‌که‌ی بون و هه‌تا سه‌رقه‌بران ته‌شیعیان فه‌رمو.

"به‌ناوی عومومه‌وه به‌پانی ته‌عزیمت له عائله‌ی که‌دم‌ردیده‌ی ئه‌که‌ین
و ته‌مه‌نا ئه‌که‌ین خ‌وای ته‌باره‌ک و ته‌ع‌الا ته‌سه‌لی‌یان پی به‌خششی و
مه‌رحومه‌یش غه‌ریقی ره‌حمه‌ت بکات." (ژیان، ژ ۱۹۹، ۱۹ ی ئه‌یلولی ۱۹۲۹)

که‌ریم به‌گ، هه‌مان عه‌بدولکه‌ریم سلیمانی یه‌که‌ سالی ۱۹۱۳ له
ئه‌سته‌مول گۆفاری (روژی کوردا) ی دهر کردبو.

۹. هه‌وایی رۆژنامه‌هوانی

"غەزەتە ی وەطن

سەکرەتیری حیزبی وەطنی عێراق تەلەبی لە وەزارەتی داخڵیە کردووە کە
مەئزونیەتی بدهنی غەزەتە یەک بە ناوی (وەطن) هه‌و و بە ناوی حیزبە کە یە هه
دەر بێنی. " (ژ ۱۳۹)

"غەزەتە ی التقدّم

لە بەغداد هه‌و لە تەرەف حیزبی تەقەدومی عێراق هه‌و لە تەحتی
ئیدارە ی سلێمان شێخ داودا غەزەتە یەک بە ناوی (التقدّم) هه‌و ئینتیشاری
کردووە. " (ژ ۱۳۹)

"صوت العراق

بەغداد: مەعالی موزاحیم بەگ ئەل پاچەچی تەلەبی لە وەزارەتی
داخڵیە کردووە کە مەئزونیەتی بدهنی غەزەتە یەکی سیاسی بە ناوی (صوت
العراق) هه‌و دەر بێنی. " (ژ ۱۴۸)

"النجم

بەغداد: لە ئیدارە ی پاتریارکیە ی کلدانی دا لە موسڵ مەجەلە یەک
ئینتیشار ئەکەت بە ناوی (النجم) هه‌و. " (ژ ۱۴۸)

"غەزەتە ی (فتی العراق) لە موسڵ دا

"بەغداد: مودیریەتی مەتبوعات مەئزونیەتی داووە بە مەتی سرسم
ئەفەندی کە لە موسڵ دا غەزەتە یەکی سیاسی یەومی بە ناوی (فتی العراق)
هه‌و دەر بێنی.

"مەئزونیەتی شێشی داووە بە فائیک ئەفەندی کە لە بەغداد بە ناوی
(الحارس) هه‌و غەزەتە یەکی ئەدەبی دەر بێنی. " (ژ ۲۰۷)

"جەمعیەتی هیدایەتی ئیسلامی

"به‌غداد: کۆمەڵی هیدایەتی ئیسلامی لە بەغداد غەزەتە یەکی
دەرھێناوە بە ناوی ھدایتەوہ و مەوزوعەکانی ھەموو عیبارەتن لە مەسائیلی
دینیہ و ئەخلاقیہی ئیسلامیہت. " (ژ ۱۳۳۱)

سەردانی سلیمانی

"ساحیبی غەزەتە ی الکرخ و سەحافی شەھیر جەنابی مەلا عەبود
ئەفەندی ئەل کەرخ بۆ چاوپێکەوتنی لیواکەمان تەشریفی ھێناوە تە سلیمانی.
عەرزی بە خێرھاتنی ئەکەین. " (ژ ۱۸۴)

"مومەسیلی غەزەتە ی (فتی العرب) محیدین بەگ لە بەغدادەوہ بۆ
چاوپێکەوتنی لیواکەمان تەشریفی ھێنا بوہ ئێرە لە دوای ۴ رۆژ عەودەتی
فەرموہوہ. خۆای لە گەڵ بی. " (ژ ۱۹۴)

"موعتەمیدی غەزەتە ی کەرکوک

"بۆ ئەوہی بەدەلاتی غەزەتە کەیان کۆ بکاتەوہ موعتەمیدیکی غەزەتە ی
(کەرکوک) رەفیقی خۆشەوێستمان تەشریفی ھێناوە تە سلیمانی. رجا لە
مشتەرێکانی ئەکەین معاوونەتی بفرمون و بەدەلاتە کە ی بە تەواوی تەسلیم
بکەن. " (ژ ۱۱۸۴)

داخستنی رۆژنامە ی عێراقی

"ھەوایی داخلی: رۆژنامە ی نەھضە و زمان لە تەرەف حکومەتەوہ لە
نەشر کردن مەنع کراوہ. " (ژ ۱۸۸)

"غەزەتە ی التقدیم

به‌غداد: له بهر به‌عزى ئه‌سبابى سياسيه غه‌زه‌ته‌ى التقدّم چهند
رؤژيک دهرناچى له دوايىدا له سهر حسابى خوى موديرى غه‌زه‌ته‌که سه‌لمان
ئهل شىخ داود ده‌ست ئه‌کاته‌وه به ئينتیشارى. "ژ ١١٧٤

"غه‌زه‌ته‌ى نه‌ضه و وطن

به‌غداد: له سهر ئه‌وه‌ى مه‌جلىسى وزه‌راى عىراق قه‌رارى داوه
غه‌زه‌ته‌ى نه‌ضه و وطن ئيتىر ئينتیشار نه‌کات ياسين پاشا ته‌کلىفى له ساحىبى
غه‌زه‌ته‌ى وطن کردوه به ناوى (الشعب) وه و ته‌کلىفیش له النهضه کراوه به
ناوى اصدى العراق وه غه‌زه‌ته‌کانيان دهرينن. "ژ ١١٩٧

"مه‌عروف ئهل ره‌صافى و غه‌زه‌ته‌ى بلاد

"به‌غداد: له سهر ئه‌وه‌ى مه‌عروف ئه‌فه‌ندى ئهل ره‌صافى له غه‌زه‌ته‌ى
البلادا مه‌قاله‌يه‌کى نوسيوه و گۆيا ئه‌لین مه‌قاله‌که له عه‌له‌يه‌ى پيغه‌مبه‌ر بى
ئه‌ده‌يه‌کى تبادا بوه وه‌کو له مه‌جلىسى نىابىدا شکاتى لى کرا و وه‌زىرى
داخليه قه‌ولى دا ته‌دقيقى مه‌سه‌له‌که بکات.

"ئه‌لین کۆمه‌لى شوبه‌بانى موسليمين پش له مه‌که‌مه‌دا ده‌عوایان له
عه‌له‌يه‌ى ساحىبى مه‌قاله‌که و ناشيره‌که‌ى کردوه هيشتا محاکمه نه‌تيجه‌ى
نه‌هاتوه به‌لام ئه‌لین حکومه‌تى ئه‌مرى داوه غه‌زه‌ته‌ى بلاد ١٥ رؤژ ئينتیشار
نه‌کات. "ژ ١٣١١

لابردنى مه‌نع له سهر جه‌ريده‌کانى تورکيا
"موديريه‌تى مه‌تبوعات ئه‌واميرى لازمه‌ى دا به هه‌لگرتنى مه‌منوعيه‌ت
له خسوس ئىدخالى هه‌مو نه‌وعه غه‌زه‌ته‌ى تورکيا به عىراق. "ژ ١٣٨

لابردنى مه‌نع له سهر رؤژنامه‌ى بلاغى ميسرى

"غزه تهی بلاغ ی میسر سهر بهست کراوه

"به غداد غزه تهی ابلاغ ی میسری که مهنع کرا بو بیته به غداد،

نهمجاره وهزاره تی داخلیه نهمری داوه که سهر بهست بیته عیراق و هیج

مانعیک نیه له هاتنیا." (ژ ۲۰۷)

"مودیر و موهریری غزه تهی الزمان

به غداد: له موهریرینی مه شهوړ و ساحیب و موهریری غزه تهی

الزمان ئیبراهیم نه فندی صالح شوکر که به ینیک له مه و پیش چو بوه میصر،

خهریکه بگه رته وه سوریه و له شاما هر به ناوی الزمانه وه غزه ته که ی

دهر بیینی." (ژ ۱۴۴)

"غزه تهی وه فدی میصری

له ندمن: جه معیه تی حیزبی وه ته نی میصر له له نده نا دهستیان کردوه

به دهر هینانی غزه ته یهک به ناوی وه فدی میسری به وه." (ژ ۱۴۶)

ژيان

۹

ههوالی دهرهوه

۱. ژيان و ههوال

۱. ۱. جوگرافياي ههوالهكان

۱. ۲. بابتهی ههوالهكان

۱. ۳. سهرچاوهكاني

۲. ههوالهكاني تورکيا

۲. ۱. ههوالی ناوخوی تورکيا

۲. ۲. پيوهندي عيراق و تورکيا

۲. ۳. ههوالی شۆرشى کوردەكاني تورکيا

۳. ههوالهكاني ئيران

۳. ۱. پيشكهوتنى ئيران له سايهی رهزا شادا

۳. ۲. کيشهی ناوخۆ

۳. ۳. پيوهندي ئيران و ولاتانی دنيا

۳. ۴. پيوهندي عيراق و ئيران

۳. ۵. کۆنسۆلگهی ئيران له سلیمانی

۳. ۶. ههوالی جۆراوجۆر

۱. ژيان و ههوال

ژماره کانی سالی په کمه می تا سالی ههوتهمی ژيان روژنامه په کی پر له ههوال و دهنکوباسی ناوځو و دهرهوه په. له ژ ۱۳۴ موه تا ژ ۲۷۰ هفتی دو جار دهرچوه اله دواي ثم ژماره پهوه چهند ژماره پهک له مهجموعه که ی بهردهسی من دا نهماوه له بهر نهوه به مهزبوتی نهمزانی تا ژماره ی چندهمی هفتی دو جار دهرچوه. ههواله کانی پرڼ له ناگاداری گرنگ و زانیاری بهسود بو روشنکردنهوهی بیری خویندهوار دهرباره ی روداوه کانی سلیمانی و عیراق و دهوله تانی دراوسی و دنیا.

ژيان ههواله کانی ناو لاپهړه کانی پوالتین کردوه: روداوه کانی دنیای له ژیر سهرديږی لههوالی خاریجی و دواتر لههوالی دهرهوه دا نویسوه. تا ماوه پهک روداوه کانی بهغداد و عیراقیشی ههر لهم گوښه په دا بلاو کردوتهوه و ماوه په کیش روداوه کانی بهغدادی له ژیر سهرديږی اخه بهراتی بهغدادا نویسوه.

له بهرامبه لههوالی خاریجی و لههوالی دهرهوه دا، سهره تا روداوه کانی سلیمانی له ژیر سهرديږی لههوالی ناوشارا دا و، هندی جار له ژیر سهرديږی دهنکوباس دا و دواتر له ژیر سهرديږی لههوالی داخلي دا، نویسوه. چهند جاریکیش بو ههوالی جوړاو جوړ سهرديږی اخه بهراتی مونه په رپقه و لههوالی مونه په رپقه ی به کار هیناوه.

تا سهردهمی پیره میږد ههمو ژماره کانی ژيان لههوالی دهرهوه ی تی دا بلاو کراوه تهوه، له سهردهمی پیره میږدا روژنامه که لهم روهوه بو دواوه چونیکي ناشکرای پیوه دیاره، چوتکه ئینتر به ده کمهن ههوالی دهرهوهی نویسوه، نه گهر بلاویشی کردیتهوه له گوښه پهک دا بلاو کراوه تهوه ناوی لی ناوه الم لا و نهو لاهه ههواله که پیش به شیوه پهک دارپژراوه، که زورتر لایه نی پهخشانی نهدهبی به سهر دا زاله، تا گیرانهوهی ههوال.

اژيان) لهو ماوهيډا كه علي عيرفان به پړوهي برده، له چاو
سهردهمي هر ۳ سهرنوسه ركه ي تړي دا، له ههوالي دهرهوه و ناوځودا
دوله مه نتره و له رڼا نامه يه كي هاوچرخ نه چي. به لام اژيان ي سهردهمي
پيره ميږد زورتر له بلاو كراوه يه كي نه ده بي - ناوچه يي نه چي تا رڼا نامه. رهنه
نه مېش بگه پړته وه بڼه لومهرجي سياسي نهو سهردهمي عيراق، بڼه نه وي
رڼا نامه كه كوسپي نه هينرته ريگا و دانه خري پيره ميږد نه م ريبازهي بڼه
هملېژارد بي، يان نه وه تا پيره ميږد كه خوي زورتر شاعير و نه ديب بوه
ويستيتي نه م ريبازهي بڼه ديارى بكت و، ههوالي دهرهوه ي به شتيكي زياد
زاني بي.

۱.۱. جوجرافياي ههواله كان

ههوالي سليمني، كه له سهره تادا له ژير ناوي اههوالي ناوشارا و
ههندي جار له ژير ناوي لده تگوباس و دواتر له ژير ناوي اههوالي داخلي و
اهاتن و روښتن) دا بلاوي كردوته وه، برتي بوه له: اهاتن و روښتن ي
موتنه صريف، موفه تيشي ئيداري، مهبوسه كان، كاربه ده ستاني تړي عيراق ي
ئينگليزي، سهراني خيله كان، ته عين و گواستنه وه ي فرمانبه ران، مردني
كه ساني ناسراو، كاره كاني شاره واني، باران... تاد

نمونه: ژ ۱۷۰ ي ۲ ي نيساني ۱۹۲۹: "باران - رحمه ته)

"له حليكا كه به پينك بو باران نه نه باري و هه مو دهغل و دانسي
ولته كه مان باراني نه ويست به سه به بي لوتفي خوي مهن و گهوره وه شوکور
له به ياني روژي دوشه مه وه هه تا به ياني روژي چوار شه مه، دو شه و دو روژ
له سهر يه ك، له ولته كه مانا باران باري و نه م رحمه ته به سهر خاكه كه مانا
رژايه خواره وه و هه مو دهغل و دان و سه و زايي زيندو كرده وه. هيومان وايه

چون هم رحمه تهمان به سهردا رږا ههروا توشي ههمو خوشيهك بين و
ئينشائلا هممه نيشانه يه كي ئيقبالمانه."

ههوالی عراق، كه ههندی جار له ژیر ناوی اخه بهراتی بهغدا و ههندی
جاری تر له ژیر ناوی اههوالی خاریجی و دواتر له ژیر ناوی اههوالی داخلی دا
بلاوی کردوتهوه بریتی بوه له: دهنگوباسی مهلیک فهیصل، نهنجومهنی
وهزیران، نهنجومهنی مهبعوسان و نهعیان، مهندوبی سامی، گفتوگوی
نوینه رانی عراق له گهل بریتانیا، تورکیا، ئیران، نهجد، ناردنی دیپلومات بو
ولتان و وهرگرتیان له بهغداد. ... تاد

ههوالی درواستیکانی عراق اتورکیا، ئیران، سوریا، شهرقی ئوردون،
نهجد که له ژیر ناوی اههالی دهرهوه دا بلاوی کردوتهوه، بریتی بوه له:
دهنگوباسی ناوخوی نهو ولتانه.

ههوالی دهوله تانی ئهوروپی
ههوالی ولتانی ئاسیایی و ئهفریقای
ههوالی روسیا و بولشهویک

ئهوهی سهرنج رانه کیشی ژبان له ناو ههواله کانی دهرهوهی دا
گرنگیه کی تاییهتی داوه به ههواله کانی ههندی ولات، لهوانه:
- ئهفغانستان، که لهو کاته دا شهری ناوخوی تی دا بوه.
- میصر، به دریژی باسی سهعد زهغلول و تیکوشانی میسریه کان نهکا
له پیناوی سهر به خویی ولاته که یان و، رهوتی گفتوگوی میسر و بریتانیا باس
نهکا.

- هیند، ههواله کانی غانندی و تیکوشانی گهلانی هیندستان دژی بریتانیا
له پیناوی سهر به خویی دا بلاو کردوتهوه، باسی مانگرتن و خوپیشانندان و
عسیانی مهدهنی نهکا.

۲.۱. بابەتی ھەوالەکان

ھەوالی سیاسی

ھەوالی روشنبیری

ھەوالی کۆمەلایەتی

ھەوالی ئابوری

ھەوالی جۇراوجۆر

۳.۱. سەرچاوەی ھەوالەکان

داوودەزگاکانی حکومەتی سلیمانی

سەرچاوەی تاییەتی اموخابیری مەخسوس

روژنامە عەرەبیەکانی عیراق

روژنامەکانی دنیا

۲. ھەوالی تورکیا

۱. ھەوالی ناوڤۆی تورکیا

"جەمعیەتیکی سەری لە تورکیا

"ئەنقەرە، جەمعیەتیکی سەری لە تورکیادا کەشف کراوە کە خەریکی

ئینقیلاب بون و لە ئەستانبول و ئەنقەرە و ئەناتۆلیدا زۆر کەسیان لێ گیراوە و

لە محاکەمەیان دا مودەعی عام تەلەبی ئیعدامی کردون. "اژیان، ژ ۱۵۴، ۷ ی

شوباتی ۱۹۳۹

"مەحکەمە ی تورکیا

"ئەستانبول، محاکەمە ی ئەو شەخسانە تەواو بوە کە خەریک بون لە

تورکیادا ئینقیلاب بکەن و پیاووە گەرەکانی حکومەت بکوژن. لەمانە ۵ کەسیان

بە ئیعدام و ۱۶ کەسیشیان لە مودە ی موختەلیف مەحکوم کراون. "اژیان، ژ

۲۸ ی شوباتی ۱۹۳۹

"حدودی سوریه و تورکیا

"لهستانبول، حکومتی تورکیایش موقابله‌ته‌ن خه‌ریکه ئه‌ساسیک دامه‌زیرینی بۆ موقابله‌لی ئه‌و چه‌رک‌ه‌س و ئه‌رمه‌نی و کوردانه‌ی که فرانسه به قه‌سدی بۆ ئه‌وه‌ی دائیمه‌ن ته‌جاو‌زی ئه‌رازی تورکیا بکه‌ن له حدودا ئیسکانیان و معاوه‌نه‌تیا‌ن ئه‌کا." (لژیان، ژ ۱۶۳، ۱ ی نیسانی ۱۹۲۹)

"محاکمه‌ی قه‌دریه خانم

"ئه‌نقه‌ره، ئه‌و چه‌معه‌ته‌ی که به کوشتنی مسته‌فا که‌مال پاشاوه موته‌هه‌م کرا بون و له ته‌ره‌ف حکومتی تورکه‌وه ده‌رده‌ست کرابون و که عیباره‌تن له قه‌دریه خانم و ره‌فیه‌کانی. له نه‌تیجه‌ی ته‌حقیقاتی حیکمه‌ت به‌گ موسته‌نته‌ق دا وا مه‌علوم بوه که مه‌سئله‌که راسته و زۆر ئه‌وراقی سبوتیه‌یان ده‌رده‌ست کردوه و له سه‌ر ئه‌مه سه‌ووقی مه‌حکمه‌ی جینایه‌ت کراون.

"مه‌علوم بوه که ره‌ئیس‌ی ئه‌م چه‌معه‌ته ره‌ئوف به‌گ قوماندانی چه‌میده‌یه. دو‌قتۆر عهدنان به‌گ و ژنه‌که‌ی خالیده ئه‌دیب خانم و قه‌دریه خانم و رو‌ه‌قای ئه‌عزای موهیمی ئه‌م چه‌معه‌ته بون." (لژیان، ژ ۱۷۸، ۶ ی حوزه‌یرانی ۱۹۲۹)

"کردنه‌وه‌ی مه‌جلیسی وه‌ته‌نی که‌بیری تورکیا و خوتبه‌ی غاز‌ی مسته‌فا

که‌مال پاشا

"له‌نده‌ن، مه‌جلیسی وه‌ته‌نی که‌بیر کراوه‌ته‌وه، له ئه‌ومل جه‌لسه‌دا ره‌ئیس جمه‌ور غاز‌ی مسته‌فا که‌مال پاشا نوتقی ئیفتیتاح‌ی داوه که زۆر موئه‌سیر بوه. وه حکومت هه‌مو ته‌رتیباتیک‌ی له پێشه‌وه حازر کردوه که نوتقه‌که به واسته‌ی جیهاز‌ی بێته‌له‌وه له ئه‌وروپا و ئه‌مه‌ریقادا بلاو بپێته‌وه و خه‌لق گۆ‌یی لی بگرن." (لژیان، ژ ۲۱۱، ۱۴ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۹)

"تورکه‌کان رۆژی په‌کشه‌مه ئه‌که‌ن به ئه‌یامی ره‌سمی

"نهستانبول، حکومهتی تورکیا خه ریکه لایحه یه کی قانونیه که بو
 هس دیق بیدات به مه جلیسی وه ته نی که بیر بو ئه وه ی له مه ولا له جیاتی روژی
 جومعه روژی یه کشمه بکری به روژی ته عتیله و لهو روژه دا ده وائییری
 حکومهتی نه بی." (ازیان، ژ ۲۱۳، ۲۸ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۹)

.....

"تور که کان سالی هیجری به میلادی نه گۆر نه وه
 "نهسته مول" ۲۸ ی مینهو، مه جلیسی نه نقه ره ته سدیق و قهراری دا که
 له مه وودا سالی میلادی بو حکومهتی تورکیا به تاریخی ره سمی دابنری و
 ئه وه ی روژی کانونی سانی به سه ری سال ئیعتیار بکری و، تاریخی هیجری
 جاریکی تر ئیستیعمال نه کری." (ازیان، ژ ۱، ۲۱ ی کانونی سانی ۱۹۲۶)
 "هه والی تورکیا:

"سوئی قه سد ده رحه ق به مسته فا که مال پاشا
 "نونقه ره، ئه و قۆمیتیه ی که ته شه کولی کردبو بو کوشتنی مسته فا
 که مال پاشا که بو ئیزمیر چونی موقه ره ر بو روژی له پینش گه یشتنیا که شف
 کرا و هه مو گیران. له مه بعوسینی لازستان زیا خورشید به گ ریاسه تی ئه م
 قۆمیتیه ی نه کرد. گه لی پیاوی مه عروف و به ناو داخلئ ئه م ته شکیلاته یه.
 ئه م قۆمیتیه زۆر که و ره و گه لی شوعه ی بوه. ته عقیبات و ته حه ریات له
 سه ر ده وامه.

"چه ند که س گیرا؟

"نهسته مول، ۳ روژه ته وقیفات ده وام ئه کات. گیرا وه کان ئه نیرینه
 ئیزمیر، قوماندانی فیرقه و مه رکه ز و موذیری پۆلیس موشته ره که ن
 نه زاره تی ئه م ئیشه ئه که ن، له گیرا وه کان هه ندیکیان ئه مانه ن:

"مەبعوسى ئەستەمول رەفەعت پاشا، ئىسماعىل جانبولات بەگ نازرى مەعارىفى پېشو و مەبعوسى ئىزمىت شەكرى بەگ، مەبعوسى ئەرزۇم رەشىدى پاشا، لە مەبعوسەكانى تر بەكر سامى، عابدين، فائىق، تەحسىن، خوسۇەو، سايت، عارف، حازم، خالس تورغود، خالەت، ئىحسان بەگ و، لە مەبعوسە كۆنەكان حسىن عەونى، ئەيوب سەبرى، زىا خورشىد، قەرە واسىف، عەلى شەكرى، تەلەعت، ناجى بەگ و، جەمال پاشاى پچوكە.

"ئەركانى فىرقەى تەرەقىپەرورەش ھەمو مەزنون

"ئەستەمول، تەھەققى کرد که ئەم سوئى قەسدە لە تەرەف فىرقەى تەرەقىپەرورەو تەرتىب کراوە. لە بەر ئەمە ئەركانى فىرقە ھەمو مەزنون. کازم قەرەبەکر و عەلى فوئاد پاشاش تەوقىف کراون.

"کى ئەم قۆمىتەيەى ئاشکرا کرد؟

"ئىزمىر، لە تەرتىباتى ئەم سوئى قەسدە يەکیکی کرىدى که ناوی شەوقى بەگە حکومەتى خەبەردار کردو، که خوشى يەکی بوە لە ئەعزای ئەم قۆمىتەيە. شەوقى بەگ لە ھەمو تەرتىباتە که ئاگاہدار بوە بە تەفسىلاتیەو خەبەرى بە حکومەت داو.

"حوکمى ئىعدام دەرەق بە ۱۵ کەس لە ئىزمىر

"لۆندەر ۱۳ ی مینەو، لە خەبەراتى ئەستەمولەو یە: که مەحکەمەى ئىستىقلال لە ئىزمىر حوکمى ئىعدامى داو دەرەق بە ۱۵ کەس که لە مەسئەلەى کوشتنى مستەفا کەمال پاشاو مۆتەھەم بون. "(ژيان، ژ ۲۶، ۲۹ ی ئەموزى ۱۹۲۶)

"ئىکرامیە بو شەوقى بەگ

"ئىزمىر، شەوقى بەگ که لە تەرتىباتى قەستى کوشتنى مستەفا کەمال پاشا حکومەتى خەبەردار کرد بو، تەقەرورى کرد که ۳۰ ھەزار لیرە ئىکرامیە بدریتى.

"ره ئيس جمهور بيلزات خۇي ئىستيجواب ئەكا

"ئيزمير، مستهفا كمال پاشا لى موره تيبينى سوئى قەسد مەبعوسى
لازستان زيا خورشيد بەگى جەلب و بيلزات خۇي ئىستيجوابى كىردو. موما
ئىلەيى ھەمو تەرتىباتەكەي بە بى تەردود ئىعتيراف كىردو. "لزيان، ژ ۲۷، ۵
ي ئاغستۇسى ۱۹۲۶

"يەككى لى ئەزاكانى جەمىيەتى ئىتىحاد ئىنتىجارى كىردو

"لۆندىرە، لى خەبەراتى ئەستەمولۇهەيە: كە يەككى لى ئەزاكانى پېشوى
جەمىيەتى ئىتىحاد و تەرەقى قەرەكەمال بەگ كە مەحكەمەي ئىستىقلال
غىابەن حوكمى بە سەرا دابو لى بەر ئەوئى كە ئىشتىراكى قۇمىتەي سوئى
قەستى مستهفا كمال پاشاى كىرد بو، لى سەر ئەمەي كە پۇلىس
ئىختىفاگەكەي دۆزى بوئو لى ترسى گرتن ئىنتىجارى كىردو. "لزيان، ژ ۲۸،
۱۲ ي ئاغستۇسى ۱۹۲۶

"ئاخىرەكەي ئىعدام كىرا

"لۆندىرە، لى ئەستەمولۇهە خەبەر ھات كە مەحكەمەي ئىستىقلال
حوكمى ئىعدامى بە سەر والى پېشوى ئەنقەرە عەبدولقادر بەگ داو، چونكە
عەبدولقادر بەگ يەككە كە لى قۇمىتەي قەسدى كوشتنى مستهفا كەمال
پاشاۋە مۆتەھەمە، موما ئىلەيى بۇ فىرار كىردن و خۇ شارەندەۋە زۇر ھەۋلى دا
فەقەت ھەمو مەساعىيەكى بى سەمەر مایەۋە، ئاخىرى يەكەي پۇلىس بە
گرتنى ئىمكانىيان بۇ حاسىل بو و حوكمە ئىعدامى تيا ئىنفاز كىرا. "لزيان، ژ ۳۳،
۱۶ ي ئەيىلولى ۱۹۲۶

"سەفىرى توركىيا لى ئامىرىقا

موختار بەگ كە لى تەرەف توركىاۋە بە سەفىرى ئامىرىقا تەعین كىراۋە،
لى كەل مواسەلەتى نىۋۇرق، لى ھەمو لايەكەۋە غەير رەسمى لى تەرەف
ئەھالىيەۋە، كۆمەل كۆمەل تەحقىر كىراۋە. خەتا لى ئەسنايەدا موسىۋ زەرەرى

ئامریقایى كه له پيشا سهفیری ئامریقا ئەبى له بهرلین نوتقیك ئەدا ئەلى ئەم
موختار بەگە له ساى ۱۹۲۰ دا بوه به سه بهبى قەتلى ۳۰ ههزار ئهرمهنى و
دیسانهوه ئەلى ههر به واسیتەى تەشەبوسى ئەم شەخسهوه حكومهتى
بۆلشهویك هجومی كرده سهر ئهرمهستان و ئیشغالى كرد، له یهر ئەمه
بونى ئەم زاته لیڕه‌دا زۆر عەیب و عار تەشکیل ئەكات بۆ حكومهتى ئامریقا
كه ههمو ئامالى خزمەتكردى به شه‌ره‌.

"ئهو زاتانه‌یش كه موعا هه‌ده‌ی لۆزانیا به ئە كسهریەت قبول نه‌كرد،
له مه‌جلیسى مه‌بعوسانى ئامریقادا دیسانه‌وه زۆر له عه‌له‌به‌ی هاتنى ئەم
سه‌فیرمن و، له به‌ر ئەمه حكومه‌تى ئامریقا مه‌جبور بوه كه به واسیتەى
پۆلیسه‌وه محافه‌زه‌ی ئەم سه‌فیره‌ بكات و، یه‌منزیکانه ئەم مه‌سئله‌یه‌ له
مه‌جلیسى شیوخى ئامریقادا مه‌وزوعى به‌حس ئەبى." (لێیان، ژ ۹۷، ۱ ی كانونى
سانى ۱۹۲۸)

۲.۲. پێوه‌ندى عیراق و تورکیا

"هه‌والى خاريجى:

"مه‌سئله‌ی موصل، شه‌رائیتى ئیتىفاق به‌ینى تورکیا و بریتانیا
لۆندره، ۲۴ ی نیسان: غه‌زه‌ته‌ی العالم العربى له غه‌زه‌ته‌ی ده‌یلى
هێرالده‌وه مه‌وادى ئاتى ئیقتیباس و نه‌شر كرده‌وه:
"ده‌وائیرى ره‌سمیه‌ی بریتانیا به ته‌واوى ئیعتیمادیاں په‌یدا كرده‌وه كه
مه‌سئله‌ی به‌ینى بریتانیا و تورکیا به‌م نزیکانه حه‌ل و ته‌سویه ئە‌كړی. سێر
ئۆستن چه‌مبه‌رلاین له لۆندره له گه‌ل سه‌فیری تورکیادا مولاقتى كرد و تێى
كه‌یاند كه حازره بۆ قبولكردنى به‌عزى ئیقتیراحاتى تورکیا. له سهر ئەمه
نیستا حكومه‌تى تورکیا ئاماده‌یه بۆ ئیعتیراف كردن به‌مه‌ی كه موصل جوژنى
موتهمیمی عیراقه موقاییل به شروتى ئاتیه:

۱. ئيجرائى تەعدىلات لە حدودى بەينى تورکيا و عىراق.
۲. تەئىمىنات بدرى کە موسامەھەى کوردە عاصىيەکان نەکرى بەمەى کە لە ئەرازى ژێر حوکمى برىتانىادا جىيان بکرىتەو.
۳. ئەبى حوکمەتى تورکيا لە رەسمى مەنافىعى نەوتى موصىلدا بەشدار بى.

۴. ئەبى لە بازاري لۆندردەدا قەرزىک بە تورکيا بدرى.

بەستنى موعاهەدەى کى قەوى لە بەينى تەرەفەين دا عەلاوہى ئەم شەرتانە ئەکرى. بە عەقدى ئەم موعاهەدەى موقەرەرە کە حوکمەتى تورکيا بۆ داخلى بونى بە جەمعیەتى ئەقوام دەستبەجى تەلەب و داوا بکرى و، موعاهەدەى حالىەى روسىای تەبدیل بکا بە موعاهەدەى کى یارمەتى لە گەل سیاسەتى برىتانىادا.

وہ معلومە کە ئەگەر ئىتتىفاقى بەينى برىتانىا و تورکيا تەواو بى، ئەو وەختە حوکمەتى برىتانىا بە ھەمو ھىز و قوۋەتى خۆى سەعى ئەکا بۆ مەنعى ھەج ھجوم و تەعەرۇزى کە لە ئىتالىا و یۆنانەوہ واقع ئەبى بۆ سەر تورکيا. ئەم تەھدىدى ئىتالىا و یۆنانە بۆ وەزارەتى خارىجىەى برىتانىا خالى لە فائىدە نەبو، فەقەت لە پاش عەقدى ئىتتىفاق لە گەل حوکمەتى تورکياىدا ئىحتىياجى بەم وەسەیلەى نامىنى. " (لایان، ژ ۱۶ ی ۱۳ ی مایسى ۱۹۲۶)

"ھەيئەتى عىراق بۆ ئەنقەرە

"وہ کو زانراوہ حوکمەت بۆ موزاکەرە و عەقدى موعاهەدەى بەينى عىراق و تورکيا ھەيئەتیکى تەئلیف کردوہ و ئەياننیرى بۆ ئەنقەرە. ئەم ھەيئەتە لە مەعالى وەزىرى دىفاع نورى سەعید پاشا بە صیغەتى وەزىرى مەھومز لە حوکمەتى عىراقوہ و مودىرى عەدلیە سەعادەتى توفیق بەگ سویدى بە ناوى سکرىتەرەوہ و جەنابى سلیمان بەگ فەتاح بە ناوى مورافىقى وەزىر، تەعیین و تەئلیف کراوہ.

"ئەم ھەيئەتە ئەمرو سېخى بە تەيارە رو بە ئەنقەرە ھەرەكەت ئەكات اوھ رەنگى تا ئىستا ھەرەكەتئىشى كەردى، بۇ ئەمەى كە زو بگەن بە سەر ئەو موزاكەرەنەى كە ئىستا لە بەىنى ھۆمەتى برىتانيا و مومەسىلى توركىادا جەرەيان ئەكا. ئومىد ئەكەين كە ئەم موزاكەرەنە بە تەصدىقى مانەوھى موصل بۇ عىراق نەتىجەپەزىر بوبى. "لژيان، ژ ۱۹، ۳ ى ھوزەيرانى ۱۱۹۲۶

"موعاھەدەى بەىنى عىراق و توركىا

"۷ ى ھوزەيرانى ۱۹۲۶: بە پى تەلغرافىك كە لە ھەزارەتى جەلپىلەى داخلىھەو بۇ مەقامى مۇتەئەسەرپىيەت ھاتوھ لە ئەنقەرە مفاوھەزات بە كەمالى مومەفەقىيەت ئىجرا و موعاھەدەى بەىنى عىراق و توركىا ئىمزا كراوھ. "لژيان، ژ ۲۰، ۱۰ ى ھوزەيرانى ۱۱۹۲۶

"ئىختىفال بە مۇناسەبەتى تەصدىقى موعاھەدەى بەىنى توركىا و

عىراق

"صورەتى مۇتەرەجەمەى تەلغرافى بېتەل ژمارە ۸۰۵۸ و رۆژى ۱۴ ى ھوزەيرانى ۱۹۲۶ ھەزارەتى جەلپىلەى داخلىھە بۇ مۇتەئەسەرپى لىوای سلىمانى: "مەجلىسى مەبەوسان ئەم بەيانىھە موعاھەدەى توركى تەصدىق كەرد. نوقتاتى ئەساسىھە عىبارەتە لەوھ كە ھۆمەتى توركىا ئىعتىراف بە ئىستىقلالىيەتى عىراق كەرد و ولايەتى موصل، كە موافىقى خەتى برۇكسل تەعین كراوھ، بە جوزئىكى مۇتەئەمىمى عىراق ناسىوھ. نوسخەى موعاھەدەكە بە پۇستەدا نېرراوھ. ئەم نوقتە مەسعودە كە لەمەدا تەئسىسى مۇناسەباتى دۇستانە لە كەل ھۆمەتئىكى دراوسىمانا كراوھ و كە بە واسىتەى ئەوھوھ تاجى زەفەر لە سەر جەھد و تەشەببوساتى ئىمە دانراوھ، لازمە ھەفلەى بۇ ئىجرا بكەرىت. "لژيان، ژ ۲۱، ۱۷ ى ھوزەيرانى ۱۱۹۲۶

له ژ ۲۲ و ۲۳ دا مه‌تنی ته‌واوی "مه‌وادى موعاهده‌نامه‌ی به‌ینی ئینگلیز
عیراق تورک که له ۵ ی حوزه‌یرانی ۹۲۶ دا له ئەنقهره عه‌قد کراوه"
بلاو کردۆته‌وه.

موعاهده‌که پێک هاتوه له پێشه‌کیه‌ک و ۳ فەسل.

له پێشه‌کیه‌که‌ی دا لایه‌نه‌کانی په‌یمانه‌که‌ی دیاری کردوه که: مه‌لیکی
بریتانیا و سه‌رکۆماری تورکیا و مه‌لیکی عیراقن و، هۆی به‌ستنی به‌مجۆره رۆن
کردۆته‌وه:

"له به‌ر ئەمه‌ی مه‌وادى ئەو موعاهده‌نامه‌یه که دائیر به‌ ته‌عینی
حدودی تورک و عیراقه و له تاریخی ۲۴ ی ته‌موزی ۹۲۳ دا له لۆزان ئیمزا
کراوه، هینرایه به‌ر مه‌دی نه‌زم و،

له به‌ر ئەمه‌ی له نه‌تیجه‌ی ئەو موعاهده‌انه‌ی که له به‌ینی بریتانیای
عوزما و عیراق له تاریخی ۱۰ ی تشرینی ئەوه‌لی ۹۲۲ و ۱۳ ی کانونی سانی ۹۲۶
دا عه‌قد کراوه و، به‌م موانسه‌به‌ته‌وه ئیعتیراف به‌ ئیستیقلالیه‌تی عیراق
کراوه،

بۆ ئەمه‌ی حوسنی ته‌فاهوم و حوسنی مه‌وه‌ده‌ت له به‌ین دا په‌یدا ببی
و له به‌ر ئەمه‌ی ئاره‌زوکه‌ش بۆن که ببنه مانبعی هه‌مو نه‌وعه حادیسه‌یه‌ک
که له سه‌ر حدود رو ئەدا، به عه‌قدی موعاهده‌یه‌ک قه‌رار درا و له
ته‌ره‌فینه‌وه موره‌خه‌ص ته‌عین کرا."

فەسلی یه‌که‌م، ماده‌کانی ۱ ۵ ده‌رباره‌ی دیاریکردنی خه‌تی سنوره له
نیوان هه‌ردو ولات دا. خه‌تی برۆکسل، که له کۆبونه‌وه‌ی ۲۹ ی تشرینی
ئەوه‌لی ۹۲۴ ی کۆمه‌له‌ی گه‌لان دا ب‌پ‌یاری لی درا بو، کراوه به‌م خه‌ته و،
ئهنجومه‌نی ته‌رسیمی حدودا که تیکه‌لاوه له نوێنه‌رانی تورکیا و بریتانیا و
عیراق له ماوه‌ی ۶ مانگ دا کۆ ئه‌بێته‌وه.

فەسلە دوهم، مادەكانى ۶ ۱۳ دەربارەى ئاسايىشى سنورە.

م ۶: لە مەناتىقى مۇجاویرەى حدود دا، يەك وە يا چەند شەخسێكى مۇسەلەح بە قەصدی ئىرتىكابی شەقاومت و راووپوت ئىحزارات بکەن، مۆتەعاقیدین، مقاومەت و لە تەجاووزى حدود مومانه‌تەیان تەعەهۇد ئەكەن.

م ۷: ئەربابى ئىختىساس، كە لە م ۱۱ دا بەیان كراوە، ئەگەر بێت و خەبەر بە مەرجه‌ى خۆى بدات كە لە مەناتىقى مۇجاویرەى حدود دا لە تەرەف شەخسێك وە يا چەند شەخسێكەو بە قەصدی شەقاومت و راووپوت ئىحزارات ئەكرى، لازمە ئەو مەرجه‌كانە بە بى تەئخیر ئىختارى يەكترى بکەن.

م ۸: ئەربابى ئىختىساس، كە لە م ۱۱ دا بەیان كراوە، لە هەموو حەرەكاتىكى شەقاومت و راووپوت كە لە ئەرازی مۆختەسەى خۆیان دا رو ئەدا مەرجه‌كانیان زو خەبەردار ئەكەن. ئەو وەختە مەرجه‌كان، بە هەموو نەوعە وەسائیلی لە تەجاووزى حدود مەنعى مۆرتەكیى ئەم حەرەكاتە ئەكات.

م ۹: يەك وە يا چەند شەخسێكى مۇسەلەح لە مەناتىقى مۇجاویرەى حدود دا جینایەتێ وە يا جۆنحەیه ئىرتىكاب بکات و ئىلتىجا بە مەنتىقەى حدودى ئەم لا بکا .. مەنتىقەى دوهم ئەم نەوعە كەسانە تەوقیف و بە مۆجیبى .. لە سیلاح تەجریدى ئەكات و تەسلىم بە حكومەتى مەتبوعەى ئەكات.

م ۱۰: مەنتىقەى حدود كە ئەم فەسلەى موعاهەدەنامەیهى تێدا تەتبىق ئەكرى حەدى فاصیلی بەینى توركیا و عىراقە و داخیلەن ئەو مەنتىقەكانە كە بە هەردو دیوى حدودا لە دورى ۷۵ كیلۆمەترەو ئىمتىداد ئەكات.

م ۱۱: ئەو زاتانەى كە ئەم فەسلى موعاھدەنامەيە تەتبيق ئەكەن ئەمانەن:

لە لاينى تور كياو، قوماندانى عەسكەرىي حدود.
لە تەرەفى عىراقەو، مەتەسەپىفانى موصل و ئەربىل.
بۇ تەبلىفانى مۇستەعجەلە و، بۇ ئىعتاي مەلوماتى مەلەيە:
لە تەرەف تور كەكانەو، بە موافەقەتى ئومەرايانەو ئەو مەرجهەنەيە
كە تەعین ئەكرىن.
وہ لە تەرەف عىراقەو، قائىمقامەكانى زاخو، عەمادىە، زىبار و
رەواندز.

م ۱۲: مەرجهەكانى نور كيا و عىراق، ئەفراد و روئەساي عەشايەر كە
لە ئەرازی خۇیدا ساكنە و نەبەغەى حكومەتى ترە، رەسمەن و سىياسەتەن، لە
ھەمو موخابەرەيە مەنعيان ئەكەت و، لە عەلەپەي يەكى لەم دو حكومەتە لە
مەنتىقەى حدود دا مەيدانى كردنى جەمعيات و پرۇباغاندە نادات.

م ۱۳: لە سەر حدود بە صورەتى عمومى بۇ محافەزەى رايىتەى خوسنى
جىوار و بۇ ئاسانى جىبەجى كردنى ئەم فەسلى موعاھدەنامەيە لە تەرەف
حكومەتى تور كيا و عىراقەو بۇ ئەم مەقسەدە مەتەساويەن ئەنجومەنىكى
دائىمى حدود تەشكىل ئەكرى. ئەم ئەنجومەنە بە ئىقتىزاي وەخت و زەمانە
بە لای كەمبەو بە ۶ مانگ جارێك وە يا زياتر گرد ئەيىتەو. ئەم ئەنجومەنە
كە بەعزەن لە تور كيا و بەعزەن لە عىراق گرد ئەيىتەو ئەو مەسائىلەى كە
مەتەعەلىقە بە تەتبيق ئەحكامى ئەم فەسلى موعاھدەنامەيە و ئەو
مەسائىلەى كە لە بەينى مەئمورىنى مەنتىقەى حدود و ئەربابى ئىختىساس دا
حەلى مومكىن نابى بە صورەتىكى دۆستانە بۇ حەل و فەسلى تى ئەكۆشى و
ھەول ئەدات.

له ئیعتیباری ته تیقی ئهم موعاهده نامه یه وه له زهرفی دو مانگ دا بۆ
ئه ومل جار له زاخۆ گرد ئه بنه وه.

فهرسلی سییه م، ماده کانی ۱۴ ۱۸ ئه حکامی عامیه دهرباره ی بهشی
تورکیا له نهوتی کهر کوک دا و ریشوینی گۆرینه وهی دهقی پهسند کراوی
پهیمانه که.

"ئیمزا و ته صدیقی موعاهده که

"جه لاله تمه ئاب مهلیکی عیراق موعاهده که ی بهینی ئینگلیز، عیراق و
تورکی ئیمزا کردوه و وه کو مه علوم بوه مه جلیسی مه بعوسانی بریتانیا و
جه لاله تمه ئاب مهلیکی موعازه می بریتانیا ش ته صدیق و ئیمزای کردوه.

"موباده له ی نوسه خی موعاهده که له ئه نقهره

"بۆ گۆرینه وهی نوسه خی موصه دهقی موعاهده که که له ته ره ف
جه لاله تمه ئاب مهلیکی عیراق وه ئیمزا کراوه یوزباشی سلیمان به گ فه تاح له
به غداد وه بۆ ئه نقهره حهره که تی کردوه چونکه موباده له ی نوسه خی
موصه دهقه ی موعاهده که له ئه نقهره ئه ییت. "اژیان، ژ ۲۴، ۱۵ ی ته موزی

۱۹۲۶

"هه یه ته ی دائیمی حدود

"له موقهراراتی موعاهده ی بهینی عیراق و بریتانیا و تورکیا ماده یه ک
ئه وه یه که هه مو ۶ مانگی هه یه ته ی دائیمه ی حدود که ئه عزاکانی له هه ردو
حکومه تی مو ته جاویره ته شه کول ئه کات له مه رکه زیکی موعه یه ن دا ئیجتماع
بکات بۆ روئیه تی ئه و ئیختیلاف و مه سائیله ی که له سه ر حدود له بهینی
ته ره فه یه ن دا رو ئه دات.

"ئەم ھەيئەتە لە پاش ۳ ۴ رۆژ بۆ ئەوەلجار لە زاخۆ گەرد ئەيئەوہ
 لە تەرەف عیراقەوہ لە مۆتەصەریف و موفەتیشی ئیداری موصل و لە تەرەف
 تورکیاوە لە وەکیلی قوماندانی حدود و والی حەکاری تەشەکول ئەکات.
 ئیجتیماعگاہی ئایندەیان لە پاش ئەم ئیجتیماعە تەقەرور ئەکات. "لژیان، ژ ۳۴،
 ۲۳ ی ئەیلولی ۱۹۲۶

ژ ۳۶:

ژ ۴۱: گەیشتنی ھەيئەتی حدودی دائیمە بە زاخۆ
 ژ ۴۳: لوجنەي حدودی دائیمە گەراونەتەوہ جی خۆیان
 ژ ۴۷: موعەلیمی جوغرافیا لە ئیسویچەرە مسیۆ فریتز بیزھیلن بە
 رەئیسە ھەيئەتی تەختیتی حدودی عیراق و تورکیا تەعین کراوہ.

ژ ۵۹: مومەسێلی عیراق لە تورکیا

ژ ۶۰: دەستکردن بە دانانی سنوری بەینی تورکیا و عیراق
 ژ ۸۳: وەفدی حدودی موصل و تورک ئەوہلی مانگی ئەیلول ئەگەنە

بەغداد

ژ ۸۴: ھەيئەتی تەحدیدی حدود خاتیمەیان بە ئیشەکەیان ھینا و
 وەزیفەکەیان تەواو کرد

ژ ۸۸: کۆنسۆلی تورک لە بەغداد

ژ ۱۴۲: لیجنەي دائیمی حدود پینجەمین ئیجتیماع

ژ ۱۷۹: لە ماردین کۆبونەوہ.

ژ ۲۰۷: لە موصل کۆ ئەبنەوہ

ژ ۲۰۸: موزاکەرە بەردەوامە

ژ ۲۰۹: وەفدی تورک گەرانەوہ.

"موسا بهگ ئەسیر کراوه

"لە روئەسا و سەرکردەى ئیختیلالی کوردستانی شیمالی موسا بهگ لە موصادەمەیه کدا بریندار بوە و ئەسیر کراوه. " (ژیان، ژ ١٤ ی ٢٩ ی نیسانی ١٩٢٦)

"تەوەسوعی دائیرەى ئیختیلالی کوردان لە گۆیان و وان و هیجرەتى شیخ عەبدولای قازى گۆیان بۆ زاخۆ

"عەزەتەى الموصل لە ژێر ئەم عینوانەدا هەواڵێکی زۆر ناخۆش و مۆئەسیری نەشر کردووە کە ئینسان لە نوسین و بیستنی ئەم تەرحە فەجایە دەستی ئەلەرزى، مەتەئەسیر ئەبى و گریانى دەت. تورکە خونخواره کان لە زدى کوردە ئیسلامەکانى شیمالی قەسابخانەکەى پارێان ئیحیا کردۆتەو. قەت ئەبى دەست لە پیشەى ئەجدادیان هەلگرن، زیرا ئەمە لە موقتەزای نەبیعەتیانە و بۆ تەئیدی خاترەى جەنگیزە! ئایا لە عالەمى بەشەریت و مەدەنیەت دا کەس حەقى پەرسینەوێ ئەمەى نیه؟ کە بلى ئەم خویندەشتنە لە بۆ چیە؟ یان مەحکومە فەناپونى زەعیفە بى دەستەکان داخلى مەسلەحەتیانە؟

"عەزەتەى مەزکور نوسیویتى کە: لێشاوی موهاجیرینی کوردەکان لە گۆیان و شیمالەووە بە سورەتێکی مەتەوالیە خۆیان ئەهاوێژنە حدود. لە میانەى ئەمانەدا شیخ عەبدولای قازى گۆیان لە گەل چەند پیاویکی خسوسى خۆى، کە هەموو وەختى رەفاقەت و تەبەعیەتى ئەکەن، گەشتونەتە زاخۆ. لە موما ئیلەیی شیخ عەبدولای رىوایەت ئەکرى وەختى کە لە جیگای خۆى بوە فتواى داوہ و تەوسیفەى هەموو کوردە ژێردەستەکانى خۆى و ئەوانەى کە مەنسوبى کوردن، کردووە کە بە کەمالی شیدەت موقابەلەى کردووەى تورکەکان بکەن، کە لە دینى موبینى ئیسلامیەت لایان داوہ و، تەرکی ئەو دیارەیش بکەن کە لە ژێر ئیدارەى تورک دایە و، هیجرەت بکەن ئەو جیگایانەى کە ئیختیرامى شەعائیری ئیسلامیى تیا ئەکرى.

"له سەر ئەمه هه‌مو کورده‌کان قیامیان کردوه و له گه‌ل تورک دا ده‌ستیان کردوه به شه‌ر. چوار هه‌زار که‌س ئەتباعی ئەم زاته موخته‌رهمه، بیاو، ژن، منال، گه‌یشتونه‌ته حدودی شیمالیه‌ی عیراق و، له حکومه‌ت ته‌له‌بی ده‌خاله‌ت و قبول کردنی ئیستیرحام کردوه. بۆ ئەمه‌ی که له خاکی عیراق دا به که‌مالی ئیتمیئنان بژین و له ده‌ست زو‌لم و غه‌دری تورکه‌کان رزگار بن.

"وه ئەلین ئەم شیخ عه‌بدولایه کویره، فه‌قه‌ت نفوز و سه‌توه‌تیکی گه‌وره‌ی به سەر ئەتباعه‌کانیا هه‌یه، که له ده‌ره‌جه‌ی ته‌عه‌بوددا ئیقاعه‌تی نه‌که‌ن." لژیان، ژ ۱۵ ی ۶ ی مایسی ۱۹۲۶

"دائیر به ئیختیلال و حه‌ره‌کاتی کوردستانی سه‌رو له العراق هوه

"کورده‌کان به سه‌هر و ئیستیجکاماتی موکه‌مه‌ل و قایمه‌هوه دائیره‌ی ئیختیلالیان ته‌وسیع و، حه‌ره‌کاتی شه‌ریان به سەر ۳ مه‌نتیقه‌دا دا‌به‌ش کردوه. ئەم مه‌نتیقانه ئه‌وملیان ئه‌رزروم، دوه‌میان وان و بتلیس، سییه‌میان مه‌نتیقه‌ی جنوبه‌.

"زایعاتی تورک

عه‌شایه‌ری هه‌رتوش و گه‌ردی له پاش ئیشغال و گرتنی جوله‌می‌رگ و ته‌سیرکردنی والیه‌که‌ی شیخ سوتو به‌مانه ئیلتیحاق ئەکات. شه‌مدینان، که‌وه‌ر و باشقه‌له ئیستیرداد، به‌عزێ موهیمات و چه‌ند تو‌پی له تورکه‌کان ته‌سینن. فیرقه‌ی سلیمان سه‌ه‌ری به‌گ که بۆ سەر ئەمانه نیررابون په‌رش و بلاویان ئەکه‌نه‌وه. قیسیمکیان لی ته‌سیر کردون و قیسیمکیان خۆیان ته‌سلیم بون. لهم شه‌ره‌دا تورکه‌کان ۲ هه‌زاریان زایعات بوه.

"فیرقه‌ی دوانزده‌هه‌می تورک له مه‌عیه‌تی عوسمان نوری به‌گ دایه
چۆته شه‌رپه‌وه. کورده‌کان ئه‌مانه‌شیان محاسره کردوه. زۆر موخته‌مه‌له
ئه‌مانیش بشکێنن و وان بگرن.

"قیامی ئه‌هالی گۆیان

"له‌م خه‌به‌راتی ئاخریه‌دا که هاتوه وا ده‌رئه‌که‌وی که: ئه‌هالی
گۆیانیش له عه‌له‌یه‌ی تورکه‌کان هه‌لساون و شه‌رپکیشیان بوه. له‌م شه‌رپه‌دا
که‌لی عه‌سکهر ته‌له‌ف کراوه و که‌لی ئه‌سیریان له تورکه‌کان گرتوه. زایعاتی
تورکه‌کان به ۸ سه‌د که‌س ته‌خمین ئه‌کری. " (ژیان، ژ ۲۰ ی ۱۰ ی حوزه‌پرانی
۱۹۲۶)

"گرتنی ره‌ئێسی عه‌شیره‌تی هه‌سنانی له گه‌ل ۱۶ که‌سی ره‌فیی
"دیاربه‌کر: ره‌ئێسی عه‌شیره‌تی هه‌سنانی خالید یوسف که له پێش
قیام و عصبانی شیخ سه‌عیدی مه‌رحوم دا له عه‌له‌یه‌ی تورکیا ئیعلانی عصبانی
کرد بو، وه له وه‌قعه‌که‌ی پاردا قه‌زای بولانیقی ئیشغال و شه‌به‌یخونی خنسی
کرد بو ئه‌مجاره له گه‌ل ۱۶ که‌س ره‌فیی له ته‌ره‌ف مه‌فره‌زه‌کانی ته‌عقیبی
تورکه‌وه گیراون. " (ژیان، ژ ۲۴ ی ۱۵ ی ته‌موزی ۱۹۲۶)

"خالید به‌گی هه‌سنانی

"دیاربه‌کر: خالید به‌گی هه‌سنانی که له قیام و هه‌ره‌کاتی میلی
کوردستانی شیمالی‌دا مه‌دخه‌لدار بو، وه له ته‌ره‌ف تورکه‌کانه‌وه گیرا بو، له
نه‌تیجه‌ی محاکمه‌دا که له ته‌ره‌ف مه‌حکمه‌ی ئیستیقلاله‌وه کراوه به ئیعدام
مه‌حکوم بوه و، حوکمی ئیعدامی ئینفاذ بوه. " (ژیان، ژ ۳۱ ی ۲ ی ئه‌یلولی ۱۹۲۶)
"برا کورده‌کانی لای سه‌رو

"مسته‌فا ئه‌فه‌ندی مدیری گراوی و مه‌لا خالیدی موختی به‌یتوشه‌باب و
برایم ئه‌فه‌ندی ته‌حصیلداری گۆیان، گۆیا له پشیوی نزگین ئاغادا ده‌ستیان
بوه، له ته‌ره‌ف تورکه‌وه به ئیعدام مه‌حکوم کراون. وه‌کو ئه‌لێن کورانی

بهدرخان پاشا سهر کرده‌یی یاخیگه‌ری کوردستانی شیمالی ته‌کهن. براهه‌کی
 شیخ سه‌عیدی گه‌وره‌ی ره‌حمه‌تی که له ده‌وری بتلیس بوه نه‌ویش چۆته ناو
 نه‌وان. له‌م دوا‌یه‌دا نه‌لین نه‌و برای شیخ سه‌عیده که شیخ نه‌وره‌حمانی ناوه
 خۆی و پیاوه‌کانی له ده‌یه‌ک دا ده‌بی له نا‌کاو تورک داویه به سه‌ریانا و
 گرتونی خوا بکا درۆ بی. "لژیان، ژ ۵۲ ی ۳ ی شوباتی ۱۹۲۷

"نیستایش عصیان ده‌وام ته‌کات له کوردستانی شیمالی‌دا

دۆغرو یۆل: بینا له سه‌ر نه‌و خه‌به‌رانه‌ی که غه‌زه‌ته‌ی نه‌زناغ نه‌شری
 کرده، له ساوجب‌لاق دا به ته‌حریراتی بۆلشه‌ویکه‌کان به‌عزی قه‌بائیلی کورد
 عصیانی کرده. هه‌رچه‌ند له ته‌ره‌ف قوه‌تی ئیرانه‌وه ته‌جزیه‌ کراون و
 قیسیمیک له سه‌ر کرده‌کانیان گیراون فه‌قه‌ت هه‌یشتا به ته‌واوی ته‌سکین
 نه‌کراوه و عه‌شیره‌تی ره‌شقوتان هه‌جومی کردۆته سه‌ر بتلیس و قیسیمیکیان
 ئیشغال کرده. له جه‌به‌ی دهرسیمه‌وه وه‌زعیته له له‌هی کورده‌کانه له
 نه‌ترافی پالو دا هه‌یه‌جانیکی عه‌زیم هه‌یه، عه‌شائیری خنس و ره‌ئیسه‌کانی
 زازا موته‌فیکهن هه‌جومیان کردۆته سه‌ر نه‌رزروم و، قوه‌تی زۆری کورده‌کان له
 لای ئارارت‌ه‌وه ته‌حه‌صونی کرده. عوسمان نوری پاشای فیرقه‌ قوماندانی
 تورک به خۆی و قوه‌ته‌که‌یه‌وه مه‌غلوب و ریجه‌تی پی کراوه و له لایه‌کی
 ترمه‌وه کورده‌کان شاری بایه‌زیدیان گرتوه، له دوا‌ی تالان کردن ته‌خلیه‌یان
 کرده و له‌م شه‌رانه‌دا دو ته‌یاره‌ی تورک سقوتی کرده و گه‌لی عه‌سکه‌ریان
 ته‌سیر کرده. "لژیان، ژ ۹۰ ی ۱۵ ی تشرینی سانی ۱۹۲۷

"جه‌معیته‌ی نه‌هزه‌ی کوردی له شام

"العالم العربی: جه‌معیته‌ی نه‌هزه‌ی کورد له شام به ناوی اکوردستان
 ته‌عالی جه‌معیته‌وه! ئیحتیاج‌جێکیان کرده موقابیل به حکومتی عیراق له سه‌ر
 نه‌وه‌ی که زه‌ینه‌لعاب‌دین به‌گی له موعه‌لیمیتی عه‌زل کرده. "لژیان، ژ ۹۲ ی

۲۹ ی تشرینی سانی ۱۹۲۷

"کوردستانی شیمالی و ئیداره‌ی مه‌خصوصه

"له جه‌رائیدی پۆسته‌ی ئه‌خیردا وا ده‌رئه‌که‌وی که حکومه‌تی تورکیا

سیاسه‌تی خۆی له‌ خسوس ئیداره‌ی کوردستانی... گۆڤی بی.

"وه‌ک مه‌ج‌له‌ی (شرق ادنی) ئه‌نوسی حکومه‌تی تورکیا ولایه‌تی:

مه‌عموره‌توله‌زیز، ئورفه، بتلیس، جه‌کاری، دیاربه‌کر، سهرد، ماردین و وانی

کردوه به (موفه‌تیشیه‌تیکی عامه) و موفه‌تیشیکی عام که له‌ پایه‌ی

(ناایبه‌لحکومه) دایه ئیداره‌ی ئهم مه‌نتیقه‌یه ئه‌کات. موفه‌تیشی مه‌زک‌ور

هه‌یه‌تیکی ئیستیشاریه‌شی ئه‌بی که عیبارته له‌ معاونی موفه‌تیش و

موس‌ته‌شاری عه‌دلی، موس‌ته‌شاری مالی، موس‌ته‌شاری عه‌سکهری، موس‌ته‌شاری

ئیقتیسادی، موس‌ته‌شاری مه‌عاریف و موس‌ته‌شاری سیحی، جگه له‌مانه

مودیریه‌تیکی عمومی ئیستیخباراتیشی ئه‌بی.

"دیسان به‌ پێی نویسنی موجه‌له‌ی مه‌زک‌ور ئهم موفه‌تیشه عامه

سه‌لاحیه‌تیکی فه‌وقه‌لعاده‌ی هه‌یه:

۱. موفه‌تیشی عام عینده‌لحاجه هه‌مو قوه‌ی ژاندارمه و عه‌سکهری

مه‌نتیقه‌ی خۆی ئه‌توانی ئیستیعمال بکات.

۲. موفه‌تیشی عام سه‌لاحیه‌تی نه‌زاره‌تی ئه‌منیه‌ت و ئاسایشی عامی

هه‌یه.

۳. موفه‌تیشی عام ئه‌توانی ته‌ببقی هه‌مو نه‌وعه مه‌شروعیک بکا که

پێویست بی بۆ ته‌ره‌قی ئیقتیساد، سیحی، ئیجتیماعی عه‌سری و مه‌ده‌نی و،

ئه‌بی ئیداره‌یه‌کی موکه‌مهل و مونته‌زه‌م دایمه‌زرینی و نه‌زاره‌تی ئینتیزام و

ته‌رتیبی ئهم ئیداره‌یه بکات.

۴. موفه‌تیشی عام حوڤه‌تی شه‌خسی ئه‌هالی ئه‌و مه‌نتیقه‌یه ته‌ئمین و

مخافه‌زه‌ی ئه‌حوالیان ئه‌کات.

"له به‌عزى مه‌وادى ئهم ئه‌حوالى ئىداره‌يه وا ده‌رئه‌كه‌وى كه حكومه‌تى
توركيا سياسته‌تى جه‌بر و شه‌ده‌تى نه‌ختى كه‌م كرديتته‌وه و، له جياتى
ئه‌حوالىكى مولاييم و موافيقى روى ميله‌ت ته‌نزيم بكات. له سه‌ر ئيمه‌ لازمه
دوعا بكه‌ين ئه‌گه‌ر توركيا بو سوئى قه‌سد كرديتتى خوا بو برا كورده‌كانمان
بيگيرى به‌ حوسنى قه‌سد." (اژيان، ژ ٩٦ ي ٣ ي كانونى سانى ١٩٢٨)
"كوئونيل لوهره‌نس

"ئىستانبول: غه‌زه‌ته‌كانى تورك ئه‌نوسن كه واسيته‌ى ئىنقىلابى ئه‌فغان
كوئونيل لوهره‌نس بو، وه‌كو سالى ١٩١٥ له عه‌ره‌بستانا و له سالى ٩٢٥ دا له
كوردستانى شىمالىدا له عه‌له‌يه‌ى توركيا ئهم ئىنقىلابه‌ى كرد، به‌لام
غه‌زه‌ته‌كانى خاريجى توركيا ته‌كزيبى ئه‌كه‌ن و، حه‌قيقه‌ته‌ن له مه‌سه‌له‌ى
كوردستانا هيج عه‌لاقه‌يه‌كى نه‌بو. (اژيان، ژ ١٦٠ ي ١١ ي مارتى ١٩٢٩)
"جيابونه‌وى كورده‌كان له توركيا

"ئىستانبول: وه‌كو له ولايه‌ته‌كانى شه‌رقه‌وه خه‌به‌ر وه‌رگيراوه له به‌ر
ئهو‌وى ديسانه‌وه به‌عزى له كورده‌كان فكري جيابونه‌وه‌يان له توركيا كه‌وتوته
سه‌ر، حكومه‌ت بو مه‌نعى ئهم حا‌له خه‌رىكى ته‌دابيره كه قىسميك له
كورده‌كان نه‌قل بكات بو مه‌ناتىقيكى غه‌يرى كوردستان و به‌م نه‌وعه ئهم
فكره‌يان مه‌حو بكاتته‌وه و حه‌تا ده‌ستى كردوه به ته‌تبىقى ئهم پرؤگرامه‌ى."
(اژيان، ژ ٢٠٤ ي ١٤ ي تشرىنى يه‌كه‌مى ١٩٢٩)

"له به‌ينى حدودى سوريه و توركيا دا ٤٠ كه‌س كوژراوه
"سوريه: وه‌كو له حه‌له‌به‌وه خه‌به‌ر وه‌رگيراوه ٥٠ ئه‌شقياي موسه‌له‌ح و
موچه‌هه‌ز له توركياوه تپه‌پرئى حدودى سوريه‌يان كردوه و تاقيميك له
عه‌شائيرى عه‌نه‌زه موقابه‌له‌يان كردوه له دواى شه‌رپكى گه‌وره ٤٠ كه‌س له

ئەشقىيان ئەكوژرى و لە عەرەبەكانى عەنەزەبىش چەند كەسبىك برىندار
بون. " (لژيان، ژ ۲۰۶ ي ۲۱ تشرىنى بە كەمى ۱۹۲۹)

"ئۆردۈبەكى دەرەزار مەسى تورك

"نەھران، ھاوار بلاو بۆتەوۋە كە ئۆردۈبەكى دو ھەزار عەسكەرى
تورك لە گەل كوردەكانا لە شاخى ئەراراتا لە شەپ كەردنايە. " (لژيان، ژ ۲۴۸، ۳۰
حوزەپرانى ۱۹۳۰)

"سەورەى كوردستان

"نەھران: مەخافىلى عەسكەرى ئىران زۆر ئەھمىيەت ئەدات بە
سەورەى كوردەكانى شىمال و، ھەمو قوۋەتەكانى حدودى تەقوۋە كەردوۋە و بە
تۆپى گەورە و مەترالىۆز تەقوۋەى كەردون و ئەلەين ئىران ئەيەوۋى لەم
خسوسەوۋە مواعوئەتى توركەكان بكت. " (لژيان، ژ ۲۵۱ ي ۱۴ تەموزى ۱۹۳۰)

"ھەوالى دەرەوۋە:

"كوردستانى شىمالى

"ئەنقەرە: ۋەكو مەعلوم بوە سەورەى ئەمجارەى كوردەكانى شىمال
ۋەكو پېشو نە، ھەرەكەتتىكى غايەت مونتەزەم و رېكۆپىكە.

"كوردەكان بە عمومى تاييىقى قوماندانلىكى عمومىن كە ناۋى جەنرال
عوسمان نورى بە لراستەكەى ئىحسان نورى بە قوۋەتەكەيان مونتەزەم بە چەند
غروپىك تەقسەم كەردوۋە. ھەر غروپىك قوماندانى خاسى خۇى ھەبە و ھەمو
تاييىقى قوماندانى عمومىن. تەشكىلاتى تۆپ و مەترالىۆزىان ھەبە.
شوعبەبەكى گەورەى ئىستىخباراتيان ھەبە. ئەو مەناتىقە كە ئىستىلايان كەردوۋە
بۇ ھەمو شوپىنكى مەئمورىنى ئىدارەيان بۇ تەشكىل كەردوۋە.

"تورکيا تەلەبى معاوونەتى لە روسيا و ئيران کردووە

"ئەنقەرە: حکومەتى تورکيا ھەتا کو ئیستا چەند موزە کەرەبە کى داوہ بە ئیران و روسيا تەلەبى معاوونەتى لى کردون. حکومەتى ئیران ھىشتا جوابى نەداوونەتو، بەلام حکومەتى روسیە جوابى داوونەتو و کوتوبەتى قەتعیەن معاوونەتى کوردەکان ناکەم وو ئەلیچن لە حدودا عەسکەرى داناوہ کە کوردەکان تەجاووزى ئەرازی روسيا نەکەن.

"عمومی عەشائیرەکانى کورد لە مەنتیقەى شىمالى ئازەربایجان دا رویشتون و ئیلتیھاقیان بە ئۆردوکانى کورد کردوہ.

"زولمى تورک

"لە سەر ئەمرى قوماندانى عمومى تورک ئۆردوکانى تورکيا بە ھەر جىگایەک دا رویشتبىن وەلەو چۆلش بوبى دىیاتەکانى کوردیان سوتانوہ و بەعزى ئەھالىيان کوشتوہ کە دەخلىان نەبوہ بە سەر ئەم حەرەکاتەوہ.

"ئەلین: ھەتا کو ئیستا بە ناحەق ۲۴۰ دىيان سوتانوہ و ۵۰ کەسیان کوشتوہ بە بى ئەوہى لە شەرا بوبن.

"قىسمیک لە پیاوہ گەرەکانى تورک لە ناو کوردەکان

"ئەنقەرە: ئەلین لە قوماندان و پیاوہ گەرەکانى تورک، ئەوانەى لە جەمھوریتى تورک نەفەرەت ئەکەن، چونە ناو کوردەکانەوہ و معاوونەتبان ئەکەن و حەتا ئەلین پرنس عەبدولقادر کورپى سولتان عەبدولحەمید خانیش چۆتە ناویان. بەلام بە تەواوى ئەم خەبەرە مەعلوم نەبوہ.

"تورکيا ئیران مەسئول ئەکات

"ئىستانبول: عىسمەت پاشای رەئىسى حکومەتى تورکيا کوتوبەتى لە مەسئەلەى ھەراى کوردەکان و ئیمەدا ئیران مەسئولە چوتکى لە محافەزەى حدودا ئیھمالى کردوہ.

"دو تەيارى تورک سقوتى کردوه

"ئەناتول: قىسمىك تەيارى تورک ئەچنە سەر كوردەكان قەرارگاگەيان بۇمباردومان ئەكات و لە تەيارەكان دوانيان سقوتى پى ئەكەن. راسىد و تەيارەچيەكان ئەگرن. قوماندانى عمومى ئۆردوى كورد جەنەرال عوسمان نورى ئەيان باتە لای خۆى. پىيان ئەلى ئەو خەبەرە درۆيانەى كە تور كيا نەشرى ئەكات ھەموى درۆيە. كوردەكان ھېشتا ئەزىيەتتىكى ئەسىرەكانى تور كياى نەداوہ و، درۆيى كە ئەنوسن كوردەكان لوت و گوچكەى ئەسىرەكانى تور كيان بېرۈہ.

"بۇ ئەوہى ئەم خەبەرە بگېرنەوہ و بە درۆى بخەنەوہ تەيارەچيەكان بەرەلە ئەكات.

"مەنتىقەى بايەزىد و وان

"ئەتقەرە: تور كەكان قوہتتىكى زۆريان سەوق کردوہ بۇ ئەترافى وان و بايەزىد و ئەرزىجان بۇ ئەوہى لەشكر و ئۆردوى كوردەكان لەو ناوہدا دور بخاتەوہ. " لژيان، ژ ۲۵۶ ى ۷ ى ئاغستۇسى ۱۹۳۰

"سەورەى كوردستانى شىمالى

"ئىستانبول: بە سەبەبى ئەو جەرەكاتەى كە تور كەكان لە سەر شاخى ئاراتات كىردويانە كوردەكان ئىمىداديان بۇ ناچى و لە مقاوہمەت عاجز بون لە بەر ئەوہ مەجبور بون تەسلىمى ئۆردوى تورك بېن.

"سەرەراى ئەمەش لە بەينى عەشائىرە كوردەكانىشا وەزىيەت تىك چوہ و ئەكسەريان لە عەلەيى ئەمەن كە ئىتر شەر لە گەل تورك دا بگەن. " لژيان، ژ ۲۶۰ ى ۲۲ ى ئەيلولى ۱۹۳۰

"ئىحسان نورى دەرەست كراوہ

"خەبەر وادراوه که له روئەسای عەشایەری ولایاتی شەرقیە که له ئەسنای حەرەکاتی ئاغری داغ دا فیراریان کرد بو ئیحسان نوری و عەبدولقادر له تەرەف ئێرانەوه دەر دەست و سهوکی تەهران کراون." "لژیان، ژ ۲۶۶ ی ۱ ی کانونی سانی ۱۹۳۰ (به هه‌له ۱۹۳۰ نو‌سراوه راسته‌که‌ی ۱۹۳۱ هـ)

"تیکچونی عەلاقاتی ئێران و تورکیا

"ئێستانبول: له ئەنقەرەوه خەبەر هاتوه که ده‌وائیری حکومه‌ت پرۆتێستۆی بەردانی زوعەمای کوردی کردوه موقابیل به ئێران و ته‌خلیه‌ی سه‌بیلی ئەمانه‌ی به‌ معامه‌له‌یه‌کی دوشمنایه‌تی عه‌د کردوه ئەم ئیشه‌ بۆ‌ته باعیه‌سی تیکچونی عەلاقاتی به‌ینی ئێران و تورکیا دوباره و ره‌سمه‌ن ئیعلان کراوه و مزیری حه‌ریبه ئیصداری ته‌علیماتی بۆ قیوای حدود کردوه بۆ قه‌مه‌ی کولی محامه‌له‌یه‌ک که له تەرەف کورده‌کانه‌وه بۆ ته‌جاو‌زی حدود و ته‌عقیبان له‌ جینی لزوم دا هه‌تا داخ‌لی ئەرازی ئێران." "لژیان، ژ ۲۶۷ ی ۸ ی کانونی سانی ۱۹۳۱

"حدودی ئێران و تورکیا

"تەهران: سه‌ردار ئینتېصار ره‌ئیسی لیجنه‌ی حدود گه‌رایه‌وه تەهران و دو راپۆری موفه‌صه‌لی ته‌قدیمی وه‌زاره‌تی خاریجیه و حه‌ریبه کردوه. و دەرئه‌که‌وی که مه‌خافیلی عه‌سکه‌ریه‌ی ئێران ئەو میقداره ئەرازیه‌ی که حکومه‌تی تورکیا موقابیل به ئەرازی شاخی ئارارات ئەیه‌وێت بیدا به ئێران به کافی نازانن. عه‌لاوه‌ته‌ن به‌عزی له‌م مه‌خافیلانه له‌ نو‌قته‌ی نه‌زه‌ری عه‌سکه‌ریه‌وه و بۆ محافه‌زه‌ی ئێران شاخی ئارارات زۆر به‌ لازم ئەزانن بۆ ئێران." "لژیان، ژ ۲۶۸ ی ۱۵ ی کانونی سانی ۱۹۳۱

۳. هه‌واله‌کانی ئێران

ژيان بایه‌خێکی تایبه‌تی داوه به‌ نویسنی هه‌واله‌کانی ئێران. ئێران تا چهند سالی به‌ رسمي دانی نه‌ئەنا به‌ حکومه‌تی عیراق دا و، پێوه‌ندی دیپلۆماسی له‌ گه‌ڵ دروست نه‌ئەکرد.

پیرۆزگاکانی شیعه: نه‌جف و که‌ربه‌لا و کازیمه‌ین و سامه‌را، که‌وتونه‌ته‌ ناو عیراقه‌وه، که‌ هه‌مو سال هه‌زاران ئێرانی بۆ زیاره‌تیان ئه‌هاتن. ناکوکیه‌کانی سنور، به‌ تایبه‌تی شه‌تولعه‌ره‌ب، که‌ به‌ میرات له‌ سه‌رده‌می عوسمانیه‌وه‌ مابوه‌وه‌ هه‌شتا به‌ لادا نه‌که‌وتبو. له‌و سه‌رده‌مه‌دا هه‌زاران هاوولاتی ئێرانی نیشته‌جێ عیراق بون. کار و پیشه‌یان هه‌بوه‌.

له‌ ناو ئه‌و هه‌ولانه‌دا که‌ ژيان بایه‌خی پێ داون، چهند بابه‌تێکن، له‌وانه:

۳. ۱. پێشکه‌وتنی ئێران له‌ سایه‌ی ره‌زا شادا

شه‌مه‌نه‌فه‌ر

"حکومه‌تی ئێران خلیجی فارس به‌ ته‌هرانه‌وه‌ ره‌بته‌ ئه‌کات "لۆندره، له‌ خه‌به‌راتی پارێسه‌وه: که‌ موخابیری ده‌یلی ئیکسپرێس له‌ جنوه‌وه‌ بۆ غه‌زه‌ته‌که‌ی نویسه‌وه‌ ئه‌لی هه‌یه‌تێکی فه‌نی که‌ له‌ موهه‌ندیسینی ئینگلیز، ئامریقا و ئیسویچه‌ره‌یی موهره‌که‌به، له‌ زۆریخه‌وه‌ بۆ ئێران هه‌ره‌که‌تی کردوه‌ بۆ ته‌ماشاکردنی مه‌سه‌له‌ی ته‌میدی رێگای ئاسنی ئێران که‌ له‌ شیماله‌وه‌ بۆ جنوب ئینشا ئه‌کری و خلیجی فارس به‌ ته‌هران ره‌بته‌ ئه‌کات. بۆ دروستکردنی ئهم خه‌ته‌ نزیکي ۷ ملیۆن لیره‌ی ئینگلیزی مه‌سره‌ف ته‌خمین کراوه. " (ژ ۳۷، ۱۵ ی تشرینی ئه‌وه‌لی ۱۹۲۶)

"ریگای ئاسن له ئێران

"نالات و ئەسبابی که بۆ راکێشانی خەریتهی ئەو شوێنان که ریگای ئاسنی تیا رانه کێشریّت به کهک دێ به وهزارهتی ئەشغال و مواسەلاتی ئێران کهبشتوه." (ژیان، ژ ۵۳، ۱۰ ی شوباتی ۱۹۲۷)

"شەمەندوفەری ئێران

"حکومهتی ئێران بۆ ئەو ۱۲ میل شەمەندوفەری که له خلیجی فارسهوه بۆ بهحری قەزوین ئەیکات عمومی کرینی مالهزەمهیهکی ئەم خەتهی له ئەوروپادا خستۆته موناڵەسهوه." (ژیان، ژ ۱۰۷، ۲۲ ی مارتی ۱۹۲۸)

"ئەو خەتی شەمەندوفەری که ئێران له خلیجی فارسهوه به تهرانا بۆ بهحری قەزوین رای ئەکێشی له نهتیجەیی موناڵەسهدا قیسمیکی شیرکەتیکی ئەلمان و قیسمیکی کهی شیرکەتیکی ئەمەریقا دەر عوهدهیان کردوه که پێیان بفروشی." (ژیان، ژ ۱۰۹، ۱۲ ی نیسانی ۱۹۲۸)

"شەمەندوفەری ئێران

"حکومهتی ئێران بۆ ئەو شەمەندوفەری که له بهحری فارسهوه بۆ بهحری قەزوین رای ئەکێشی قیسمی جنوبی داوه به شیرکەتهکانی ئامریقا، فرانسه و ئینگلیز، لای شیمالییشی داوه به شیرکەتهکانی ئەلمانیا." (ژیان، ژ ۱۱۳، ۱۰ ی مایسی ۱۹۲۸)

"شاهی ئێران له عەبادانا

"عەبادان، رمزا خان شاهی ئێران مواسەلهتی عەبادانی فەرموه و به سورهتیکێ موختهشەم ئیستیقبالی فەرموراوه و شیرکەتی نهوتی ئینگلیز و فارس دهعهوتیکێ موتهزەمی بۆ کردوه له حەفلەیی ئینشا کردنی شەمەندوفەرەکهدا شاھ به دەستی خۆی ئەومل بهردی داناوه." (ژیان، ژ ۱۳۶، ۱۲ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۸)

ریځه‌ی ئاسمانی

"ریځای هه‌وایی له به‌ینی مه‌شبه‌د و موچه‌مه‌ردا
"شیرکه‌تی ته‌یاره‌ی جنکرس له ئێران ده‌ستی کردوه به ته‌جره‌به بو
نه‌وه‌ی که بیلته‌خه‌ره له به‌ینی مه‌شبه‌د و موچه‌مه‌ره و ته‌ه‌رانا پو‌سته به‌ری و
له ته‌جره‌به‌که‌یا مو‌ف‌ه‌ق بوه. "لژیان، ژ ۹۵، ۲۷ ی کانونی نه‌وه‌ی ۱۱۹۲۷

بیته‌ل

"بی ته‌لی ئێران

"موچه‌مه‌ره، حکومه‌تی ئێران له هه‌مو مه‌مالیکی جنووبیه‌یدا
ئیستاسیۆنی بیته‌لی ته‌ئسیس کردوه. "لژیان، ژ ۱۴۹، ۷ ی کانونی سانی ۱۱۹۳۹

"موخابه‌ره له به‌ینی ته‌ه‌ران و نه‌نقه‌ردا

"ته‌ه‌ران، له به‌ر ئه‌مه له ته‌جره‌به‌ی موخابه‌ره‌ی بیته‌ل له به‌ینی
نه‌نقه‌ره و ته‌ه‌رانا مو‌ف‌ه‌قیه‌ت ئیجراز کراوه مو‌دیره‌تی عامی پو‌سته و
ته‌لغرافی ئێران ئیعلانی کردوه که له‌مه‌ودوا بو ته‌نقه‌ره ته‌لغراف
وه‌رته‌گیرێ. "لژیان، ژ ۱۰۲، ۱۶ ی شو‌باتی ۱۱۹۲۸

"بیته‌لی ئێران

"ته‌ه‌ران، ۸ ئیستاسیۆنی بیته‌ل له قیسمیک له مه‌مله‌که‌ته‌کانی ئێرانا
دانراوه و ئیداره‌ی ئه‌م ئیستاسیۆنانه به ده‌ست موته‌خه‌سیسینی فرانسه و
ئه‌لمانه‌وه‌یه. حکومه‌تی ئێران خه‌ریکه ۹ ئیستاسیۆنی بیته‌لی تر له حه‌وده‌کانا
دابێ. "لژیان، ژ ۲۳۴، ۱۰ ی نیسانی ۱۱۹۳۰

ده‌ره‌تیا‌ن و ده‌رامه‌تی نه‌وت

"نه‌وته‌کانی ئێران

"جیه‌تی عائیديه‌تی کانی نه‌وته‌کانی ئێران حه‌والی (سه‌مفان) که له
مه‌سافه‌ی ۱۵ میل له شه‌رقی ته‌ه‌ران دا واقیعه که‌وتو‌ته مونا‌زه‌عه‌وه.
قو‌مپانیه‌ی (انغلو پیرسیان ئویه‌ل) ئیدیعا ئه‌کات که ئه‌م ساحه‌یه داخ‌لی ئه‌و

ئىمتىيازەيە كە لە سالى ۱۹۰۱ دا وەرى گرتو، لە لايەكى ترەو كە بىرايەكى
ئيرانى ئىدىيەي كىردو كە مەنابىيى ئەم حەوالىيە بە پىي فەرمانىك پىي
بەخىشراو، لە لايەكى تىرىشەو (سوقىت بانق) لە تەهران دا بو بە عەمەل
هينانى ئەم كانانە سەرمایەي داناو. "اژيان، ژ ۳۸، ۲۱ ي تشرىنى ئەمەلى
۱۱۹۲۶

"وارىداتى حەمەتى ئيران لە كانەكانى نەوتى خوارو

"وارىداتى حەمەتى ئيران لە كانەكانى نەوتى خوارو لە زەرفى ۱۳ سال
دا يەنى لە ۱۹۱۳ ەو تا ۱۹۲۶ كەيشتوتە پىنج مىيۇن و نىو لىرە
ئىنگلىزى. "اژيان، ژ ۵۳، ۱۰ ي شوباتى ۱۱۹۲۷

"شىركەتى نەوتى فارس

"وەكو خەبەر زانراو ئەمجارە لە نەتىجەي حەفرياتا كە شىركەتى
نەوتى ئىنگلىز و فارس لاي ئەهوازەو كىردو يەتى مەنبەيىكى نەوتى
دۆزىو تەو كە رۆژى ۶- تەنى لى ئىخراج ئەكرى. "اژيان، ژ ۱۱، ۱۹ ي نىسانى
۱۱۹۲۸

"حىصەي ئيران لە نەوت دا

"تەهران، حەمەتى ئيران لە سالى ۹۲۹ دا ۱،۲۵۰،- لىرەي ئىنگلىزى لە
شىركەتى نەوتى (ئىنگلىز و ئيرانى) چىنگ كەوتو. "اژيان، ژ ۲۲، ۳۰ ي كانونى
ئەمەلى ۱۱۹۲۹

كارەبا

"ئەلەكترىق لە تەهران

"بەلەدەي تەهران قەرارى داو كە بەعزى لە جادەكان بە ئەلەكترىق
تەنوىر بىكات و بو ئەمە خەرىكى كىرىنى دو مۆنۆرى كەورە و بە قووتە. "اژيان،
ژ ۹۱، ۲۲ ي تشرىنى دوهمى ۱۱۹۲۷

پیشہ سازی

"فابریقہی شخارته له تهوړیز

"حکومت تهو ټه سباب و له وازیماته ی که به ناوی فابریقہی شخارته ی تهوړیزه وه ټه ټیږته ټیران تا ۳ سال له رسومی گومرگی عه فوی کړدوه. ټه مېش له ری ټیدخال و دامه زړاندنی مه عامل و سائیرمه دا له ټیران نه وچه ته شویق و معاونه ټیکه." (ژ ۳۸، ۲۱ ی تشرینی تهو له ۱۹۲۶)

"فابریقہی شه کر له ټیرانا

"حکومه تی ټیران خوړیکه له ټه رازی ټیرانا فابریقہی شه کر ته ټیسس بکات. بو ټه ټیټیفاقی له گه ل شیرکه ټیکی چیکو سلا فایدا کړدوه که موته خه سیس بنیړی ته ماشای وه زعیه تی ټیران بکات بزانی ټایا ټه رازی په که ی به عمه لی زوراعه تی چه ونده ر دی. وه ټه شه کره ی که له ټیرانا دروست ټه کری له شه کری خارجی جی هه رزانتر ټه که وی." (ژیان، ژ ۱۵۷، ۲۱ ی شوباتی ۱۹۲۹)

هه والی دارایی

"مالیه ی ټیران

"له ته ر هف حکومتی ټیرانه وه مودیری بانکی ټیسویچه ره ته عین کراوه به مودیری عامی خه زینه ی ټیران و له م مانگه دا موباشه ر هت به ټیش ټه کات." (ژیان، ژ ۱۱۳، ۱۰ ی مایسی ۱۹۲۸)

"ټیران روپیه مه نع ټه کات

ته هران، حکومتی ټیران ټه مری داوه به عمومی موه زه فینی حدود و مه ټمورینی پوسته که موافیقی قانونیکی موسه ده ق له ته ر هف مه جلیسی مه بعوسانه وه مه نع روپیه بکه ن که داخلی ته هران بی." "

"فهرعی بانقی وهتهنی ئیران

"بهغداد، بانقی وهتهنی ئیران که مودهتیکه حکومهتی ئیران له ریاسهتی مودهخهسیسینی ئهلمانیدا له تههران و بهعزی مهملهکهتی تریا کردویهتیهوه، خهریکه له بهر کوسرهتی علاقهی ئیجارهتی ئیران به عیراقهوه و هی عیراق به ئیرانهوه، له بهغدادا فهرعیکی بکاتهوه. "لژیان، ژ ۲۳۰، ۱۰ ی مارتی ۱۹۲۰

"ئیران ۳ سال ویرکو له کوردهکان ناسینی

"تههران، حکومهتی ئیران قهراری داوه له بهر بهعزی فهلاکت و نهبونی که به سهریانا هاتوه ههتا ۳ سال ویرکوی قیسمی کوردهواری ئیران تهئجیل بکات. "لژیان، ژ ۱۹۰، ۵ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۹

۲. ۲. کیشهی ناوخۆ

پیلانگیران له شا

"سوئی قهسد

"لۆندره، بینا به خهبهراتی که له تههرانهوه هاتوه: به فکر و قهسدی کوشتنی جهلالهتی شاهی ئیران رمزا خانی پههلهوی جهمیعتی که له تههران تهشهکولی کردوه کهشف کراوه له پیاوه کهورهکانی تههران ئهمری تهوقیف و کرتنی ۱۳ کهس دراوه که ۹ یان زاییتن. "لژ ۳۷، ۱۵ ی تشرینی ئهوهلی ۱۹۲۶

پشیوی و یاخی بونی عهشائیر

"دائیر به ئیختیلالی ئیران

"لۆندره ۱۳ ی تهموز، له خهبهراتی تههرانهوهیه: که وهزارهتی حهریهی ئیران دائیر به ئیختیلالی ئازربایجان و خوراسان تهبلغیکی رهسمی بلاو کردۆتهوه لهمهودوا وههای بهیان کردوه که ۶۵ کهس له ئیختیلالچیهکان ئیعدام کراوه و بهم نهوعه ئهمیهت و ئاسایش ئیعهاده کراوتهوه. "لژ ۲۶، ۲۹ ی تهموزی ۱۹۲۶

"جهلاله‌تی شاه‌ی ئی‌یران

"لۆ‌ندره، تهلغرافیک‌ی ته‌هران وه‌ها به‌یان نه‌کات که جهلاله‌تی شاه‌ی ئی‌یران ره‌زا خانی په‌هلوه‌ی له خوراسان گه‌راوه‌ته‌وه مه‌قسه‌دی له‌م سه‌فه‌ره نه‌وه بو که ته‌تیب‌ی خاتری گه‌وره‌کانی نه‌وی بکات و له نه‌حوالی نه‌و ناوه نوبزه‌یه‌ک تی بکات. له به‌ر نه‌وه‌ی که قوماندانی عمومی ئۆردوی شەرقی له گه‌ل نه‌هالی‌دا معامله‌ی موسته‌پیدانه بوه و دلی میله‌تی ره‌نجیده کرد بو روتبه‌که‌ی لی ته‌سینیه‌وه و ته‌مر به‌حه‌بسی نه‌کات. "اژ ۳۱، ۲ ی نه‌یلولی ۱۱۹۲۶

"به‌ربونی قوماندانی ئۆردوی شەرقی ئی‌یران

"ته‌هران، قوماندانی عمومی ئۆردوی شەرقی ئی‌یران که نویسی بومان جهلاله‌تی شاه له ته‌سنای زیاره‌تی خوراسان دا که ئیختیلالی عه‌سکەری تیا په‌یدا بو بو له به‌ر به‌عزی ته‌سباب ته‌مری به‌حه‌بس کردنی دابو به‌ره‌لا کراوه. مه‌جلیسی نیابی ئی‌یران له ئیجتیماع‌یک‌ی سر‌یدا قه‌رار‌یان داوه که ئیعتیماد به‌ وه‌زاره‌تی تازه‌ی ئی‌یران بکری. "اژ ۳۳، ۱۶ ی نه‌یلولی ۱۱۹۲۶

"بۆ ئیعه‌دی شاه‌ی له ئی‌یران

"موخابیری غه‌زه‌ته‌ی لده‌یلی ئیکسپریس له ته‌لآ‌تاباده‌وه نویسی‌یتی بینا به‌خه‌به‌ری که له ته‌هرانه‌وه هاتوه مامی شاه‌ی مه‌خلوع پرنس سالار ته‌لده‌وله ئاره‌زوی سه‌ندنه‌وه‌ی ته‌ختی شاه‌ی ئی‌یرانی هه‌یه. بۆ ته‌م فک‌ره عه‌شائیر و قه‌بائیلی گه‌وره و به‌قه‌وه‌تی کوردستان معاوه‌نه‌تی نه‌که‌ن. حکومه‌تی ئی‌یران بۆ ده‌فع و ته‌تکیلیان قوه‌ت‌یک‌ی گه‌وره‌ی ناردوه. بینا به‌هه‌والی مه‌شه‌هد عه‌لی رودانی ئیختیلال‌یک موخته‌مه‌له. حاکمی بامبور محه‌مه‌د خان له به‌ر ته‌مه‌ی که پی زانیوه قوه‌تی شاه زه‌عیفه بۆ ئیختیلالی دوزداب قوه‌تی ناردوه.

"پرنس سالار ئەلەدەولە تەقریبەن ۴۴ سألەیه. لە بەر ئەمەهی دائیمەن
 ھەز بە ئیختیلال و شوپش ئەکا لە سالی ۱۹۰۹ دا لە ئێران نەفی کرا ھەرچەند
 لە سالی ۱۹۱۱ دا گەراوەتەوہ ئێران فەقەت لە بەر ئەمە دیسان ناپەرھەتی و
 ئیدیعی حاکمیەتی غەربی ئێرانی کرد نەفی کراپەوہ. لە ۱۹۲۴ دا لە سەر
 موساعەدەیی حکومەت گەراوەتەوہ ئێران. "اژ ۳۵، ۳۰ ی ئەیلولی ۱۹۲۶

"سالار ئەلەدەولە لە بەغدایە

"ئیختیلالگەری مەشھوری ئێران مامی شاھی پێشو سالار ئەلەدەولە لە
 ھەولێر گیراوە. حکومەت جەلبی کردۆتە بەغدا فەقەت ھیشتا بە تەواوی
 مەعلوم نەبوە کە حکومەت دەرھەق بە موما ئیلەیی چ نەوعە مەعامەلەیک
 ئەکات. "اژیان، ژ ۴۳، ۲۵ ی تشرینی سانی ۱۹۲۶

"ئیسماعیل خان (سمکو)

"بینا لە سەر خەبەراتی ھەولێر: ئیسماعیل خان بە ناو (سمکو) ئیلتیجای
 بە حکومەتی عێراق کردوہ و حکومەتیش دەخالەتی لی قبول کردوہ. "اژیان، ژ
 ۴۳، ۲۵ ی تشرینی سانی ۱۹۲۶

"مەسئەلەیی شاپقە

"تەھران، لە بەعزی ولایەتی ئێرانا لە عەلەیی لە سەرکردنی شاپقە و
 لە بەرکردنی ئەلبیسی پەھلەوی زۆر ئیفتیشاش وقوعی بوہ فەقەت بە
 واسیتەیی قووەتی حکومەتەوہ تەسکین کراوە. "اژیان، ژ ۱۳۸، ۱۹ ی تشرینی
 دوہمی ۱۹۲۸

"لە لۆرستان

"ئێران بۆ لۆرستان عەسکەر سەوق ئەکات و تەحەشودات ئەکات بۆ
 ئەوہی تەئیدی عەشایری لۆر بکات کە ئەشقیایی ئەکەن و ئیتاعەتی ئەمری
 حکومەت ناکەن. "اژیان، ژ ۸۴، ۴ ی تشرینی ئەوہی ۱۹۲۷

"شاهی ئیران

حزرتی شاهی ئیران بۆ تەفتیشی ئەو قوتەیی کە سەوق کراوە بۆ
ئازربایجان و کوردستان حەرە کەتی کردووە بۆ ئازربایجان. "ئریان، ژ ٨٤، ٤ ی
تشرینی ئەوەلی ١٩٢٧

"جەلالەتی رەزا شاھ زیارەتی ئازەربایجان و کوردستان ئەکات
"تەهران، جەلالەتی رەزا شاھ بە ریی هەمەدان دا تەشریف ئەباتە
ولایەتی ئازربایجان و مەنتیقەیی کوردەواری و لە بەر وەفاتی عائیلەیی وەزیری
حەریبە کە خزمەتی جەلالەتی سەفەرە کەیی تەئخیر بوە.
"ئریان، بەلام وەکو حەوادیس دراوە جەلالەتی تەشریفی هیناوەتە
ولایەتی تەبەریز و حەتا زیارەتی ساوجبلاق و سەقزیسی لەرموہ. "ئریان، ژ
٢٠٨، ٣١ ی تشرینی یەکمەمی ١٩٢٩

"ئیفیتشاش لە ئیرانا

"لەندەن، غەزەتەیی دەیلی نیوز تەلغرافیکی نەشر کردووە کە لە
موخبیری ئەستانبولیەو وەرگرتووە ئەلی لە ئەکسەری شارە گەورەکانی ئیران
دا لە خسوس تەتبیق و عەدەم قبولی تەجەیدی ئیجباریەوہ ئیفیتشاش هەبە و
با خسوس لە مەرکەزی ئازربایجان دا کە تەبەریزە ئەم ئیفیتشاشە زۆر گەورە
بو. "ئریان، ژ ١٣٦، ١٢ ی تشرینی دوەمی ١٩٢٨

"ئیران لە موحمەرە و ئەترافیا ئیدارەیی عەسکەری ئیلغا کردووە
"تەهران، چۆنکە عەشیرەتەکانی ئەترافی موحمەرە ئیستا بە تەواوی
ئیتاعەتی حکومەت ئەکەن حکومەتی ئیران ئەو ئیدارە عەسکەریەیی کە لەوی دا
بو تەبدیلی کردووە. "ئریان، ژ ١٠٧، ٢٢ ی مارتی ١٩٢٨

"ئىنقىلابات لە ئىران

"العراق: ئەو عەشائىرانەى كە لە شەرقى شىراز دانىشتون لە سەر بەعزى تەكالىفاتى حكومەتى عىسىيانىان كەردو و هەتاكو ئىستا لە تەرەف حكومەتەووە چەند دەفە قووى عەسكەرىيان نىرراوەتە سەر بەلام قابىل نەبوو تەئدىب بگرتن و ئىستاش حكومەت هەر خەرىكى كۆكردنەووە و سەوقى قووتە بۆ سەريان. وە لە سەر ئەم ئىغتىشاشاتە ئىدارەى شىراز و بوشەهر و خوزستان و لورستانى گۆرپووە و كەردووەتى بە ئىدارەىەكى عەسكەرى.

"عەشائىرهكان گوتويانە بەم شەرائىتەى لای خوارەووە ئەگەر حكومەت موساعەدە بكات ئىتر ئىتاعەت ئەكەين:

۱. تەكالىفەكانىيان كەم بگرتەووە و بە واسىتەى مەئمورى حكومەتەووە لىيان نەسىنرى و روئەساكانىيان مەجبور بن تەسلىمى حكومەتى بكەن.
۲. ئەو ئىدارە عەسكەرىيەى كە حكومەت تەشكىلى كەردووە هەلى گرى.
۳. حكومەت واز لە مەسئەلەى سىلاح كۆكردنەووە بېنى.
۴. موكەلفىەتى عەسكەرىە لەغو بكاتەووە.
۵. ئەو قەرارەى كە لە بابەت لە بەر كەردنى جەل و كەلاوى پەهلەوىيەووە داوئى سەرفى نەزەرى لى بكات.

"لە سەر ئەمە قوماندانى عەمومى ئەو ئەترافە پى گوتون ئەم مەتالىبەى ئىووە عەرزى تەهران ئەكەم ئىتتىزارى جواب بكەن. وە بە دزىشەووە قووتىكى زۆرى تەرى لە ئەترافىيان كۆ كەردۆتەووە. وە عەشائىرهكان كە ئەوەيان زانىووە حكومەت مۆتالەبانەكەيان قەبۆل ناكات و بە فەل مەحويان ئەكاتەووە دىسان هەجوميان كەردۆتە سەر قووتەكەى حكومەت، ئەترافى قەزوین و هەمو خەتى تەلغرافىەى بەینى شىراز و بوشەهر و ئەو ئەترافەيان بگپووە.

"حاسلى لە ئەوولى نىسانەووە ئەم هەرا و هورپايە دەوام ئەكات هېشتا حكومەت پى تەسكىن نەكراوە. "لژيان، ژ ۱۸۵، ۱۱ ی تەموزى ۱۹۲۹

"دیوانی عورفی له ئێرانا

"تههران، به مونسه بهتی به عزی ئیختیلالهوه حکومهتی ئێران مهجبور بوه له چهند جیگایهک دا دیوانی عورفی تهئسیس بکا. "لێیان، ژ ۱۸۷، ۲۲ ی تهموزی ۱۹۲۹

"همراوهوریای ئێران

"بهغداد، قۆنسلۆسی ئێران له بهصره دا به بانیکی نهشر کردوه و ئهلی: تهوی الاوقات العراقی له خسوس همراوهوریای ناو ئێران هوه نوسیویتی ئهسلی نیه. حکومهت به تهواوی ههمو عهشائیره کانی مهغلوب کردوه و ههتا ره ئیسی عهشائیری قهشقاییه، که موئهسیسی همراکه بون، به بی قهید و شهرت مهجبور من تهسلیمی حکومهت بوه. وه مهسهلهی ئیعدام کردنی پرنس فهروز، وه زیری مالیه بێش، ئهسل و ئهساسی نیه. "لێیان، ژ ۱۸۸، ۲۵ ی تهموزی ۱۹۲۹

"همراوهوریایهکی ئێران نهماوه

"پاریس، سهفارهتی ئێران له پاریس تهئیدی کردوتهوه که ئهو همراوهوریایهکی له لایهنی عهشیرهتی قهشقاییهوه بهرامبهر به حکومهتی ئێران نهکرا نهماوه. حکومهت تهئیدی کردون. "لێیان، ژ ۱۹۳، ۲۲ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۹

"قوهتی ئێران

"تههران، حکومهتی ئێران قهراری داوه بۆ تهئینی ئهمنیتهت و ئاسایش دو فیرقه عهسکهر له ئۆردوه کهی له ساحيله کانی جنوب، فیرقه یهک له شیراز و، یه کێک له ئهسفهان دا، به دائیمی داینی.

"دیوانی عورفی له شیراز دا حوکمی ئیعدامی به سه ر ۵ ره ئیس عهشیره تهکانا داوه که له بابته عیسیانه کهوه موئههم بون. "لێیان، ژ ۱۹۴، ۲۶ ی ئاغستۆسی ۱۹۲۹

"وهمزعه تي ئيران"

بهسره، حكومه تي ئيران به ته ياره به ناو عهشائيره كه دا به ياننامه ي نه شر كردوه و ئه لى ئه و عهشائيرانه ي كه عيسيانيان كردوه ئه گهر له زهرفى مانگيكا سيلاحه كانيان ته سليمي حكومت بكهن عهفو ئه كرين.

"ئيران"

"تههران، عهساكي رى ئيران له ئه ترفاي موحهمه ره و حويزه دا به سهر عهشائيره كانا موه فقه بون. وه زور له ره ئيس عهشائيره كان ته سليمي حكومت بون." (زيان، ژ ١٤٨، ٣ ي كانونى سانى ١٩٣٩)

"به ينى عيراق و ئيران"

بهسره، به عزى له روئه ساي عهشيره تي (بنى طرفا كه موقايل به ئيران عيسيانيان كرد بو، ئيلتيجايان به حكومه تي عيراق كردوه و حكومه تي عيراق سه عى ئه كات كه سيلاحيان لى وه رگرى. (زيان، ژ ١٤٩، ٧ ي كانونى سانى ١٩٣٩)

تؤفيق سويدي، به كه مين وه زيرى مفه وه زى عيراق له ئيران، له اص ٢٢١، "مذكراتى نصف قرن من تاريخ العراق والقضية العربية، دار الكتاب العربى، بيروت، الطبعة الاولى تموز ١٩٦٩." (١) ئه يگيرپته وه، عيراق پيشنبارى كردوه كه ئيران ريگه بدا به عه ره به كانى خوزستان بين له عيراق نيسته جي بكرين و زهوى و زاريان بدرى تي. به لام كهس له ئيرانيه كان نه يو پراوه ئهم باسه له گه ل شادا بكا ته وه: سويدي نوسيويتى: "عرض: وقد فكرت الحكومة العراقية فى وقت ما بين ١٩٣٢ - ١٩٣٤ ان تتفق مع ايران على السماح لهؤلاء بالنزول الى العراق اذا ارادوا حيث يمنحون اراضى فى العراق يستغلونها، ويتمتعون بتقاليدهم ولغتهم وغير ذلك. ولكن تبين ان هذا الامر كان عسيرا جدا على الحكومة الايرانية ان تفتح بشأنه الشاه! حتى انها ادعت انه ليس فى امكان احد فى ايران ان يكلم الشاه بهذا الخصوص. ص ٢٢١"

"ههرايهك له بهینی عهسكهری ئێران و عهشائیری كورددا

"بهصهره، له لای عهمارهوه له حدودی عیراق و ئێرانا له بهینی عهسكهری ئێران و عهشائیریکی كورددا ههرايهکی خۆپنین روی داوه. له سههر ئهوهی عهشائیرهكه ویستویهتی بۆ لهوهی له حدودی ئێران تێپهڕ بکات و قوماندانی محافهزهی حدود مهئعی کردون و به قسهیان نه کردوه. له سههر ئهوه له كوردهكان ٤٧ كەس كوژراو و بریندار ههیه و له عهسكهرهكانیش ١٨ كەس بریندار و كوژراو ههیه.

"ژيان: بۆ كوردهكان لازمه له ههمو جێگا بهك دا ئیتاعهتی ئهوامیری حكومهتی بكهن باخسوس له گهڵ ئێرانا كه به شهفهقهت معاملهیان له گهڵا نهكات و نایێ مانعی تهههقی و تهعالیهی ئێران ببن. "لژیان، ژ ٢٣٨، ٨ ی مایسی ١٩٣٠

٣.٣. پێومفندی ئێران و وڵاتانی دنیا

"فرانسه و ئێران

"پاریس، مولههقی عهسكهری فرانسز له ئێران گهیشتهوهوه پاریس له خسوس ئێرانیهكانهوه قسهی ئهمهیه كه ئهن و سكون له ئێران دا جاریه. ئێرانیهكان ئارهزوی چاو لی كردنی فرانسزهكان نهكهن. ٤٠ زابیتی ئێرانی بهم نزیکانه ئهگاته پاریس بۆ ئهمهی كه له مهكاتیبی ههریهی فرانسزدا علومی عهسكهریهیان ئیكمال بکهن. ومزیفهی ئهن زابیتانه له پاش ئیكمالی تهحسیل تهنزیم كردنی ئوردوی ئێران ئهپیئت. "لژ ٢٤، ١٥ ی تهموزی ١٩٢٦

"له بهینی ئێران و روسیهدا

"له بهینی ومزارهتی خاریجیهی ئێران و سفارهتی روسیه له تههران دا دائیر به ئیشوکاری تیجاری بهینی تهههههین مفاومزات جاریه. "لژ ٣٧، ١٥ ی تشرینی ئهومی ١٩٢٦

"له بهینی تورک و ئیرانا

"نه نقره، عهلی خان فروغی و مزیری پیشوی حهریهی ئیران
مواسته له تی نه نقره ی کردوه و له خسوس مه سائیل و نهو حادثیه ی که له
حدودی بهینی په کتريا واقع بوه له گهل حکومتی تورکیادا موزاکهره
ته کات. "لژیان، ژ ۸۸، ۱ ی تشرینی سانی ۱۹۲۷

"له بهینی روس و ئیرانا

"نهو مفاومه یه ی که له خسوس ته عینی حدوده وه جهره یانی نه کرد له
بهینی ئیران و روسیا نه مجاره به سه هلی ته واو بوه و بهم نزیکانه ته ودیعی
مه جلیسی مه بعوسان نه کری. "لژیان، ژ ۹۱، ۲۲ ی تشرینی دوهمی ۱۹۲۷

"روسیه و ئیران

"ته هران، رۆژی ۱ ی شوباتی ۱۹۲۸ له ته هران سوره تی
مواسته ده نامه کی بهینی ئیران و روسیه ته بادول نه کریت و بهم
موانسه به ته وه و مزاره تی خاریجیه ی ئیران ئیواری نه و رۆزه ده عوه تیکی
عمومی موزه فینی سفاره تی روسی کردوه. "لژیان، ژ ۱۲، ۱۶ ی شوباتی
۱۹۲۸

"به حرین و ئیران

"جنیف، حکومتی ئیران له سهر مواسته ده ی بریتانیا و ئیبن تهلسعود
له خسوس به حرینه وه له جه معیه تی عیسه تول نومم دا پروتیسٹوی حکومتی
بریتانیای کردوه. "لژیان، ژ ۹۸، ۱۷ ی کانونی سانی ۱۹۲۸

"قهراری مه جلیسی میلی ئیران موقابیل به وه هابه کان

"ته هران، نه مرو مه جلیسی میلی ئیرانی نه و قهراره ی که موته عه لیه
به ته شکلی هه یته تیک له ۱۲ نه عزا بو ته ماشا کردنی مه سته له ی ته جاوز و
ئیعتیدای وه هابه کان به سهر حجازدا وه نهفعالی مونکهره و غه یرمورزیه یان
که له مه که ی موکهرمه و مه دینه ی منه وه رها کردویه ته سدیق کرد. وه
نهم هه یته ته ماشای موقه ده راتی حجازیش ته کات. "لژ ۳۸، ۲۱ ی تشرینی
نه و ملی ۱۹۲۶

"بهینى ئىران و حىجاز

"بهغداد، ئەو كۆمەلى حىجازىيانە كە چوبون بۇ ئىران ئەو بهینەى كە
لە ویدا ماونەتەوہ فەوقەلئادە حورمەتیان گىراوہ و بە شەرەفى ئەوانەوہ لە
تەھراننا زۆر كۆمەلى رەسمىیان بۇ گىراوہ. حكومەتى ئىران بە رەسمى
ئىعتىرافى بە حىجاز كەردوہ. بەم مۇناسەبەتەوہ مەلىكى حىجاز تەلغرافىكى
تەبرىكى نوسىوہ بۇ مەلىكى ئىران و جەلالەتى رەزا شاھىش جوابى بۇ
نوسىوہتەوہ.

"رەئىسى كۆمەلى حكومەتى حىجاز لە گەل وەزارەتى خارىجىەى ئىران
موزاكەرەى كەردوہ كە ئەساسىك تەنزىم بىكەن بۇ ئەوہى لە بهینى تەرەفەينا
موعاھەدەىەكى لە سەر بىرى. "لژیان، ژ ۱۹۷، ۱۲ ی ئەیلولى ۱۹۲۹
"موعاھەدەى ئىران

"تەھران، موعاھەدەىەكى دۆستایەتى لە بهینى ئىران و ئىتالىدا كراوہ.
"ئىران لە گەل بەلچىكایش دا عەینى موعاھەدەى كەردوہ. "لژیان، ژ
۱۹۷، ۱۲ ی ئەیلولى ۱۹۲۹

۴. ۲. پېۋەندى عىراق و ئىران

"لە خسوس ئىعتىرافى ئىران بە حكومەتى عىراق

"لەندەن، لە سەر سوئالىك كە لە مەجلىسى مەبوسانى برىتانىادا لە
مىستەر ئۆستەن چەمبەرلاين كراوہ جوابى داوہتەوہ ئەلى: حكومەتى برىتانىا تا
ئىستا چەند دەفئە تەوسىيەى حكومەتى ئىرانى كەردوہ كە ئىعتىراف بە عىراق
بكات و ئەو مەنافىعەى كە حكومەتى ئىران لەم خسوسەوہ چنگى ئەكەوى بوى
بەيان كەردوہ، فەقەت ھەتاكو ئىستا حكومەتى ئىران لەم خسوسەوہ بى
موبالاتى نواندوہ و گووى نەداوہتى. "لژیان، ژ ۱۱۶، ۷ ی حوزەيرانى ۱۹۲۸
"وہزىرى مەھومزى ئىران

"به‌غداد، غه‌فار خان وه‌زیری مفه‌ومزی ئیران مواضله‌تی به‌غدادی کرد له‌ ری ئی میسروه وه‌ زیاره‌تی جه‌لاله‌تی مه‌لیک فه‌یسه‌لی کرد و چه‌ند ده‌فه له‌ خسوس ئه‌و موشکیلاتانه‌ی له‌ به‌ینی عیراق و ئیرانا واقیعه له‌ گه‌ل وه‌زیری خاربیجه‌ی عیراق دا موزاکه‌ره‌ی کرد و له‌م خسوسه‌وه ته‌قیری خۆی ئه‌دات به‌ وه‌زاره‌تی خاربیجه‌ی ئیران و له‌ ۲۵ ی ۹ ی ۲۸ دا گه‌راوه‌ته‌وه بو ته‌هران. "لژیان، ژ ۱۳۱، ۴ ی تشرینی ئه‌وملی ۱۹۲۸

"جه‌لاله‌تی مه‌لیکی عیراق ته‌بریکی ره‌زا شای کردوه
"به‌غداد، به‌ مونسه‌به‌تی ته‌ویجی شاه‌ی ئیرانه‌وه جه‌لاله‌تی مه‌لیکی عیراق به‌ ته‌لغراف موباره‌کبایی ره‌زا شاه‌ی فه‌رموه.
"جه‌لاله‌تی ره‌زا شاه‌یش به‌ ته‌لغراف به‌یانی ته‌شه‌کوری کردوه.

"ئیعترافی حکومه‌تی ئیران
"به‌غداد، ره‌ئیس ئه‌ل وه‌زرای ئیران به‌ ته‌لغرافی ره‌سمی به‌ ناوی حکومه‌تی ئیرانه‌وه ئیعترافی به‌ حکومه‌تی عیراق کردوه. "لژیان، ژ ۱۷۲، ۶ ی مایسی ۱۹۲۹

"داخلی
وه‌فدی عیراقی ئیران
به‌غداد، ئه‌و وه‌فده‌ی که له‌ لایه‌نی عیراقه‌وه چوبون بو ئیران رۆژی ۱ ی مانگ گه‌رانه‌وه و زۆر به‌یانی مه‌منونیه‌تیان کردوه که له‌ هه‌مو جیگایه‌ک به‌ حورمه‌ته‌وه ئیستیقبال کراون. "لژیان، ژ ۱۷۳، ۹ ی مایسی ۱۹۲۹

"ره‌ئیس کۆمهل‌ی عیراق
"به‌غداد، کۆمهل‌ی عیراق که له‌ ریاسه‌تی رۆسته‌م به‌گ ئه‌ل چه‌یده‌ری‌دا چوبون بو ته‌هران عه‌وده‌تیان کردۆته‌وه و ئه‌و کاغه‌زه‌ی که له‌ جه‌لاله‌تی مه‌لیکی عیراقه‌وه برد بویان بو ره‌زا شاه به‌ ئیختیرامه‌وه قبولی فه‌رموه.

"له جوابا كاغه زىكى موفه سه لتر كه ههموى به يانى موده مت و دوستايه تى به ين نه كات له ته روف جه لاله تى رها شاهى ئيرانه وه نوسراوه بو مه ليكى عيراق و ته سليمى كۆمه له كه ي عيراق كراوه. "لزيان، ژ ۱۷۴، ۱۳ ي مايسى ۱۹۲۹

"موعا هده ي ئيران و عيراق
"ته هران، غه زه ته ي ته روفى له ئيرانا نوسيويتى كه نه و موعا هده يه ي
له به ينى ئيران و عيراقا له به غداد له ته روف مومه سيلى ئيران سه مي عى
خانه وه ... له حياتى ئيران موديرى عمومى شاه ئيمزاي نه كات. "لزيان، ژ ۱۸۴،
۸ ي ته موزى ۱۹۲۹

"سه مي عى خان
"به غداد، سه مي عى خان كه بو به وه زيرى موه وزى ئيران بو عيراق
روژى ۱۷ ي مانگ مواسه له تى به غدادى كرده و، له حدودا له ته روف
حكومه تى عيراقه وه واغو ئيكي خسوسى له شه مه ندوفه ره كه دا بو حازر
كراوه. "لزيان، ۱۸۷، ۲۲ ي ته موزى ۱۹۲۹

"به ينى عيراق و ئيران
"سه مي عى خانى وه زيرى موه وزى ئيران كه نه مجاره ته عين كراوه بو
نه وه ي له گه ل حكومه تى عيراقا ئيتيفاق و ته ئسيسى عه لاقاتى به ين بكات
كه پشتوته به غداد و روژى ۲۰ ي نه م مانگه له گه ل وه زاره تى خاريجيه ي عيراقا
ده ستيان كرده به موزا كه ره. "لزيان، ژ ۱۸۸، ۲۵ ي ته موزى ۱۹۲۹

"حكومه تى ئيران و عيراق
"به غداد، له دواى ته واوبونى موعا هده كه ي به ينى ئيران و عيراق
حكومت فكري هه يه غه يرى سه فيرى عمومى قونسلسوسى تريس بنيرى بو
به ندمره كانى ئيران، كرمانشاه، هه مه دان و ساكي ره.

ئېرانیس فمری ههیه له موصل، کهرکوک، ئهربیل و سلیمانی دا
قونسلوستانه تشکیل و قونسلووسی بو بنییری. "لژیان، ژ ۱۹۳، ۲۲ ی
ئاگستۆسی ۱۹۲۹

"موعهدهی عیراق و ئێران

"بهغداد، حکومهتی ئێران و عیراق موعهدهیهکیان کردوه و له دوا
تواوکردنی و موافقهتی تهرفهین له تهرف رهئیس ئهل وزهرای عیراقوه
حهفلهیهکی بو کراوه و له حالیکه وهزیرهکان و ههمو ریجالی سیاسیهی عیراق
له حهفلهکهدا حازر بون له تهرف سهمیعی خان وهزیری مفعوهزی ئێران و
رهئیس ئهل وزهرا و وهزیری خاریجیهوه ئیمزا کراوه.

"ئهم موعهدهیه عیبارته له چهند مادهیهک له بابته ناردنی
سوفهراوه بو تهرازی یهکتری و موافیقی قهوانینی بهینهلدومل موخافهزه
حقوقی سهفیرهکان و له بابته ئیخراجات و ئیدخالاتی تیجارهت له بهینا،
تهویش موافیقی قهوانینی دوولی و به سهربهستی دانیشتنی ئههالی ئێران له
عیراقا و هی عیراق له ئێرانا.

"ئهم موعهدهیه جاری بو سالیک کراوه له دواي تهواوبونی ئهمه له
بهینی ههردولادا موعهدهیهکی واسیعتر ئهکریتهوه. "لژیان، ژ ۱۹۴، ۲۶ ی
ئاگستۆسی ۱۹۲۹

"تلهغرافی موبارهکبایی جهلالهتی شاهي ئێران

به مونساهبهتی تهتویچی جهلالهتی مهلیکی عیراقوه جهلالهتی رهزا
شاهی ئێران تلهغرافیکی موبارهکبایی نویسه بو مهلیکی عیراق و جهلالهتیشی
جوابی نویسهتهوه وه بهیانی مهنونیهتی فهرموه. "لژیان، ژ ۱۹۵، ۲ ی
ئیلولی ۱۹۲۹

"نەسرەتولاخانى بەھنام

"بەغداد، جەنابى مىرزا نەسرەتولاخانى بەھنام لە دەرەجەى ئەومل دا
بوە بە سىكرىتېرى قۇنسلۇسخانەى ئىران لە عىراق. وە مەزىفەى قۇنسلۇسىش
ئەينى لە بەغداد. "ئىران، ژ ۲۰، ۲۶ ى ئەیلولى ۱۹۲۹

"ئىران

"تەھران، حكومەتى عىراق خەرىكە فەخامەتى تۇفيق بەگى سويدي
بىكەت بە مەزىرى مەھەزى ئىران و عەبدولرەسول چەلەبى موفەتیشى مالەش
بى بە سىكرىتېرى و ئىنتىزار ئەكرى بەم زوانە تەشرىف بىنئە تەھران و ئەلەين
حكومەتى عىراق عەتا ئەمىن بەگ سىكرىتېرى مەھەزىەتى عىراق لە لەندەن
تەرفىعەن ئەيكەت بە سەفیرى موحەمەرە. "ئىران، ژ ۲۰۸، ۳۱ ى تشرینی
يەكەمى ۱۹۲۹

"سەفەرەتخانەى ئىران و عىراق

"بەغداد، حكومەتى عىراق و ئىران خەرىكى موزاكەرەن بۇ ئەوہى
موبادەلەتەن ئەرازى بدمەن بە يەكترى كە قۇنسلۇسخانەى تيا دروست
بکەن. "ئىران، ژ ۲۳۳، ۳ ى نیسانی ۱۹۳۰

۲. ۵. كۇنسلۇگەى ئىرانى ئە سلیمانى

سلیمانى ھاوسنورە لە گەل ئىران و، پێوەندى كۆمەلایەتى، بازرگانى،
ئابورى، فەرەتگى لە نیوان سلیمانى و شارە كوردنشینهكانى ئىران دا
ھەمیشە بە ھیز بوە و، ھاتوچۆیان لە بەین دا بوە. دواى دامەزراندنى
پێوەندى دىپلۇماسى لە نیوان ھەردو دەولەتى عىراق و ئىران دا، جگە لەوہى
لە تاران و بەغداد سەفەرەتى ھەردو ولات كراوەتەوہ، بۇ كارناسانى

هاوولاتیان جگه له پایتهخت له چەند شارێکی کەدا کۆنسۆلگه، یان وه کو له سلیمانی پێیان وتوه (شابه‌ندەرخانە) یان کردۆتەوه. یه‌کیک لهو شابه‌ندەرخانە له سلیمانی بوه. له سلیمانی ژماره‌یه‌ک هاوولاتی ئێرانی، که هه‌لگری ناسنامه‌ی ئێرانی بون، به‌ شیوه‌یه‌کی قانونی (ئیقامه) یان هه‌بوه، کارو کاسبی‌یان کردوه. هه‌ندیکیان دوکاندار و هه‌ندیکیان پیشه‌کار بون.

ژیان هه‌والی کردنه‌وه‌ی ئەم کۆنسۆلگه‌یه‌ی به‌مجۆره‌ راگه‌یاندوه:

"قۆنسۆلۆسی ئێران

"جه‌نابی قۆنسۆلۆسی ئێران که تازە له تهرهف حکومه‌ته‌که‌یه‌وه ته‌عین بوه بۆ لیوای که‌رکوک و سلیمانی چەند روژێک له‌مه‌وێش ته‌شریفی هێناوه‌ ته‌ سلیمانی عه‌رزى به‌ خێر هاتنى ئەکەین. " (ژیان، ژ ۲۲۹، ۲۷ ی شوباتی ۱۹۳۰.

کۆنسۆلگه‌ی ئێران له سلیمانی جگه‌ له‌وه‌ی کاروباری هاوولاتیانی خۆی رایى کردوه، هه‌ندى چالاکی نواندوه. ژيان به‌م بۆنه‌یه‌وه رییۆرتاچى له‌ سه‌ر نوسيون. به‌ بۆنه‌ی لرۆژى تاجکوزارى شاهى ئێران هوه نوسیویتى:

"له‌ غه‌زه‌ته‌ی پېشومانانا نوسی بومان که به‌ مونسه‌به‌تى روژى تاجکوزارى ئەعلا هه‌زرت ئەقده‌س شاهى ئێران ره‌زا شاهى په‌هله‌وى‌یه‌وه، نایبى قۆنسۆلۆسى ده‌وله‌تى عه‌لیه‌ی ئێران له سلیمانی به‌ شه‌ره‌فی ئەو روژه مه‌سه‌ودوه که ته‌سادوفى روژى پینچشه‌مه‌ی کرد له قۆنسۆلسخانەدا ئیحتیفاڵێکی ئیجرا فەرمو.

"بۆ ئیجراکردنى ئەم ئیحتیفا له چەند روژێک له‌مه‌وێش له قۆنسۆلسخانەدا ته‌رتیباتى لازیمه ئیجرا و به‌ ته‌ز که‌ره‌ی مه‌تبوع مه‌دعوپین ده‌عوته‌ کرا بون. ئەو روژه قۆنسۆلسخانە به‌ هه‌وش و دیوار و ئەترافیه‌وه به‌ به‌یداخى پێ هه‌یه‌به‌تى ده‌وله‌تى عه‌لیه‌ی ئێران و به‌ سوچاده‌ی نایابى جوان

جوان و به نه‌نوعی گول رازا بوه‌وه و به چرای نه‌له‌کتریک ته‌نویز کرا بو. وه
بو ئیستراحتی میوانه‌کان هه‌مو نه‌سباییک ته‌هییه کرا بو.

"نه‌و رۆژه له به‌یانیه‌وه هه‌ناکو سه‌عات ۳ ی شه‌و میوانه‌کان تا‌قم به
تا‌قم هه‌ر کۆمه‌لیک له میعادیک دا که بۆی دا‌نرا بو ته‌ش‌ریف و زیاره‌تی
قۆنس‌لۆس‌خانه‌یان کرد و هه‌ر که‌سه به جیا به‌رام‌به‌ر به‌م رۆژه موباره‌که
به‌یانی مه‌س‌ووریه‌تی کرد و له ته‌ره‌ف ئاقای قۆنس‌لۆس و مه‌ئورینی
مه‌عیه‌تی‌ه‌وه فه‌وقه‌له‌اده ئیکرام و حورمه‌تی میوانه‌کان نه‌هه‌رم‌ورا.

"نه‌علا هه‌زره‌ت نه‌قدس شاه‌ی ئێران که له‌م رۆژه‌دا له هه‌مو
نه‌ن‌جای ئێران و له قۆنس‌لۆس‌خانه‌کانی خاریجیه‌یان دا ئه‌م ئیحتی‌فاله‌ی بۆ
نه‌کری، نه‌گه‌ر له‌مه‌یش سه‌د‌قات زیاتر بۆی بکری ه‌یشتا هه‌ر که‌مه. چون‌که
هه‌مو نه‌یزانین حکومه‌تی عه‌لیه‌ی ئێران که حکومه‌تیکی قه‌دیمی ساحیب تاریخ
و عه‌نه‌ناته و که له دنیا‌دا به حکومه‌تیکی مه‌شه‌هور نه‌ناس‌ری موده‌تیکی زۆر
به سه‌به‌بی بی موبالاتی حوکمه‌داره پېشه‌وه‌که‌یانه‌وه ئینتیزامی حکومه‌ته‌که‌ی
تیک چوو و ئینقیلا‌باتی دا‌خ‌لیه زوربه‌یه‌کی زلی لی دا‌بو به نه‌وعیک که خه‌ریک
بو عاده‌ته‌ن قه‌در و قیমে‌تی نه‌می‌نی. به‌لام هه‌زره‌تی نه‌قدس ره‌زا شاه‌ی
په‌له‌ه‌وی که له‌و وه‌قته‌دا له ئی‌داره‌ی عه‌س‌که‌ریه‌دا بو وه که له ئێران دا
نفوزیکی فه‌وقه‌له‌اده‌ی هه‌بو بۆ ره‌ف‌عی ئه‌م حا‌له ته‌شه‌بوسی فه‌رمو و که زانی
نه‌گه‌ر ئێران له‌م حا‌له‌دا بمی‌نیت‌ه‌وه مه‌حو نه‌بی‌ته‌وه به هه‌مو قوه‌تی‌ه‌وه بۆ
زین‌دو‌کردنه‌وه‌ی حکومه‌ته‌که‌ی هی‌مه‌تی فه‌رمو.

"موشار ئیله‌یه‌ی چون‌که زاتیکی میله‌ته‌په‌روه‌ر و دیمۆقرا‌تیه و به‌م
سه‌به‌به‌وه مو‌حیبه‌تیکی شه‌خ‌سی له د‌لی میله‌ته‌که‌دا هه‌یه به سه‌به‌بی
معاوه‌نه‌تی پیا‌وه عا‌قل و گه‌وره‌کانی ئێرانه‌وه و به واسی‌ته‌ی ئیق‌تی‌داریک‌سی
فه‌وقه‌له‌اده و ده‌ها‌یه‌کی خاریقه‌ی..... نه‌ج‌ات دا و ته‌ره‌قی و ته‌عالیه‌کی
دا به‌م حکومه‌ته به نه‌وعیک که ئه‌مه‌رۆ له نه‌ن‌جای ئه‌م ده‌وله‌ته‌دا ئینتیزامی‌کی

باش له ئىدارەىدا و له ههمم خىسم سىپىكه وه رىكوپىپكىه كى باشى تىايه، له خا رىجىيشه وه به حكومه تىكى زى سه توهت له ناسرى و بهم نه وعه قىمه تى په یدا كردوه. ئهم جىياده ى كه له علا حه زه رت رهزا شاه ئىجرا ى فهرموه وه نيه ههر ئىران به وه مه نفعه تى بو ى، ئهم حكومه ته له بهر نه وه ى له شه رقايه و باخسوس حكومه تىكى ئىسلاميه حه ره كه ته كه ى به عمومى بۆ شه رق و به تايبه تى بۆ ئىسلاميه تىش نه فعىكى فه وقه لعاده ى هه بو وه روى مېله ى شه رق و ئىسلامى سېى كرد.

"ئىنجا له بهر نه وه ته بىعى به مونا سه به تى ئهم رۆزى تاجگوزارىه وه وه كو مېله تى ئىران هه مو ئىسلامىك ته شرىكى مه سعوديه تى مېله تى نه جىبه ى ئىران ته كات و ته مه نا ى مه سعوديه ت و ئىقبالى ئهم حوكمداره عالى و عادله ته كا.

"ئومىد ته كه ين ئهم حكومه ته ئىسلام و دراوسى يه مان هه تا ئاخى رۆز به رۆز زياتر و خىراتر بۆ عاله مى مه ده نيەت ههنگاو بهاوى و به سه به بى ئهم حوكمداره يانه وه مه سعود و موه فق بى." "لژيان، ژ ۲۳۷، ۲۸ ى نىسانى ۱۹۳۰

ئهم وتاره جكه له گىرانه وه ى هه والى ئىحتىفاله كه به خۆرا ى ستايشىكى زۆر و ناراستى شا ى ئىرانى كردوه، به مېله ته په رومر و ديمۆقرا تى ناوى بردوه، له كاتىك دا زولم و زۆرى رهزا شا و كوشتنى نه يار و ناحه زه كانى شتىكى ئاشكرايه و، چه وساند نه وه و ئازاردانى كورد و، گرتن و راوانانى سه رانى كورد له ئىران دا يه كى بوه له كاره كانى رهزا شا. ههر له و ماوه يه دا سمكو به فېل راكيشرايه ناو داوى مرد نه وه له شنۆ كوشتيان و، ده يان گه وه ره پياوى كورد رهوانه ى شوينه دوره كانى ئىران كران و، سالانى دورودرېژ به بى سوچ و تاوان له زيندان و ده سه به سه رى دا گل درانه وه. ژيان خۆ ى هه والى هه ندى له م روداوانه ى نوسيوه.

"حادیسه‌ی ئێران و جەعفەر سولتان

"له تهرهف حكومهتی عهلیه‌ی ئێران‌هوه تهله‌بی ئهسلیحه له جەعفەر سولتان کرا. جەعفەر سولتان موافقه‌تی ئهم تهله‌به‌ی نه‌کرد له بهر ئهمه حكومهتی عهلیه‌ی ئێران عهسکهرێکی زۆری سهوق کرده سهر جەعفەر سولتان موقابله و موساده‌مه‌یان بوو، جەعفەر سولتان ئهمرۆ به شیدمت له ته‌حتی ته‌زریق و موخاسه‌رمه‌دايه. وه بۆ ئهمه‌ی که له حدودی عیراق دا ئیختیفا نه‌کا له تهرهف جه‌یشه‌وه ده‌ سهریه عهسکەر سه‌وقی حدودی ئێران کراوه. "لژیان، ژ ۳۰، ۲۴ ی کانونی ئه‌وه‌لی ۱۹۳۱

"بۆ زانینی ههمو

"لهم به‌ینه‌دا که به‌ مونا‌سه‌به‌تی مه‌سائیلی حدودی هه‌ورامانه‌وه و به‌ هه‌سه‌بی ئیقتی‌زای سیاسه‌ت و مه‌وه‌ده‌تی به‌ینی ده‌وله‌تی عیراق و ئێران حکومه‌ت ئهم‌ری کرده به‌ ئیعه‌ادی موله‌ت‌ه‌ج‌یه‌کانی هه‌ورامان بۆ ئێران و، نه‌وانه‌ی که عه‌ودمه‌ت ناکه‌نه‌وه ئیعه‌ادیان بۆ مه‌سافه‌یه‌کی دور له‌ حدود. موخته‌مه‌له که لهم مه‌سائیله به‌عزێ ره‌عایای ده‌وله‌تی ئێران و، حا‌لی ببن که حکومه‌تی عیراق ده‌رحق به‌ عوممیان و، معامله‌ ئه‌کات وه یا ته‌زیقیان ئه‌کات.

"لازمه ره‌عایای ده‌وله‌تی ئێران باش حا‌لی ببن که ئهم مه‌سه‌له‌یه ته‌نها ده‌رحق به‌ موله‌ت‌ه‌ج‌یه‌کانی ئێران ته‌تیبق ئه‌کری و، ده‌خل و عه‌لاقه‌یه‌کی نیه به‌ سهر ره‌عایای سائیره‌ی ئێران دا که به‌ هه‌سه‌بی تیجارمه‌ت و سه‌نعه‌ت و حیره‌فیه‌انه‌وه لهم لیوايه‌دان و حکومه‌ت به‌ چ نه‌زم‌رێکی عا‌دلا‌نه و موشفیقا‌نه ته‌ماشای ره‌عایای خۆی ئه‌کات هه‌ر به‌ عه‌ینی نه‌زم ته‌ماشای ئه‌وانیشه ئه‌کات.

"شایه‌د له‌ به‌دخواهانی حکومه‌ت و میله‌ت که‌سی نه‌شویق و ته‌ره‌غیبی ره‌عایای حکومه‌تی ئێران بکات بۆ ته‌رکی تاییعه‌تی ئێران و ته‌جه‌نوس به‌

جنسیه‌تی عیراق وه یا ئیخافه و ته‌ه‌دید وه یا به سورته‌تی که موجیبی ته‌شویشی فکر و ناره‌حه‌تی خۆیان بی، لازمه فه‌وره‌ن که یغیه‌ت به ئیداره ئیختیار بکری و ئیداره‌ی حازره که به موجیبی قانون نه‌و که سه به‌دخواهه ئوسولهن ته‌جزیه بکات.

"بینا‌هن عه‌له‌یه‌ی غه‌یر نه‌ز مولته‌جی‌یه‌کان که معامه‌له‌یه‌کی خاسیان دهرحه‌ق ئیجرا نه‌کری عمومی ره‌عایای ده‌وله‌تی ئیران له دائیره‌ی حدودی قانون دا سه‌به‌ست و مه‌سونن. موته‌سه‌ره‌ی لیوای سلیمانی "لژیان، ژ ۳۱۴، ۱۰ ی مارتی ۱۹۳۲

"روژی ولاده‌تی ئیمپراتۆری ده‌وله‌تی عه‌لیه‌ی ئیران جه‌لاله‌تی ره‌زا شاه روژی ۱۴ ی مارتی ۹۳۲ که موسادیفی سیشمه‌و بو، موسادیفی روژی ولاده‌تی ئیمپراتۆری ئیران ره‌زا شاهی کرد. بو نه‌و روژه له ته‌ره‌ف جه‌نابی قۆنسلۆسی ئیران میرزا عه‌بدولفا‌زیل خان‌ه‌وه عمومی نه‌رکان و موسته‌خده‌مینى مولکیه و ئومه‌را و زابیتانی عه‌سکهریه و سادات و عوله‌ما و نه‌شراف و موته‌حه‌یزانی مه‌مله‌که‌ت بو ره‌سمى ئیختیفا‌لی نه‌م روژه به ته‌زکه‌ره‌ی ده‌عه‌وتیه ده‌عه‌وت کرا بون. موالیقی پرۆغرامی مه‌راسیمی نه‌م ده‌عه‌وته له ساعه‌ت یه‌ک و نیوی عه‌ره‌بیه‌وه هه‌تا یانزه‌ونیوی عه‌ره‌بی نه‌م زه‌واته‌ تا‌قم تا‌قم ئیجابه‌تی نه‌م ده‌عه‌وته‌یان کردو زۆر به ئیختیرام ته‌سه‌ید و ته‌بریکی نه‌م روژه‌یان کرد و جه‌نابی قۆنسلۆس به قابیلیه‌تی نه‌جیبانه ئیعزاز و ئیختیرامی مه‌دعوونی به جی هینا.

"شه‌کرله‌مه و چای و بیسکویت و جگه‌ره و قه‌هوه تا‌قم به تا‌قم ته‌وزیع کرا. نه‌و روژه دائیره‌ی قۆنسلۆسخانه زۆر جوان و موته‌زه‌م و موعه‌زه‌م رازا به‌وهه. ساعه‌ت قه‌ریب دوانزه نیهایه‌تی مه‌راسیم هات. بو شه‌ویش قۆنسلۆسخانه به ئه‌له‌کتریک ته‌نویز کرابو. "لژیان، ژ ۳۱۶، ۲۴ ی مارتی ۱۹۳۲

٦. ٣. هه‌ه‌والی جۆراوجۆر

"و‌ه‌زیری دا‌خ‌لی‌ه‌ی ئێ‌ر‌ان

"ته‌ه‌ران، و‌ه‌زیری دا‌خ‌لی‌ه‌ی ئێ‌ر‌ان هه‌ره‌كه‌تی ك‌رد‌وه‌ بۆ قه‌س‌ری شیری‌ن
بۆ ئه‌وه‌ی ته‌ماشای و‌ه‌زعی‌ه‌تی ع‌م‌ومی ح‌د‌وده‌كه‌ ب‌ك‌ات و چا‌و‌پ‌شی به‌و بینا
كه‌وره‌یه‌ ب‌كه‌وی كه‌ بۆ خه‌سته‌خانه‌ دروستی ئه‌كه‌ن. "ئ‌زبان، ژ ١٣٢، ٢٥ ی
تشرینی ئه‌وه‌لی ١٩٢٨

"ئ‌یختیراعی ئ‌یر‌انی‌ه‌ك

"ته‌ه‌ران، و‌ه‌زاره‌تی مه‌عاریفی ئ‌یر‌ان له‌ سه‌فیری ئ‌یر‌ان له‌ واشینگ‌ت‌ونه‌وه
ته‌ل‌غ‌راف‌یک‌ی و‌ه‌ر گ‌رت‌وه‌ ئه‌لی له‌ ته‌به‌عه‌ی ئ‌یر‌ان ئه‌حم‌ه‌د خان كه‌ له‌ مه‌كت‌ه‌بی
هه‌نده‌سه‌دا ئه‌خ‌وینی و له‌ فاب‌ریقه‌ی فۆردا ئ‌یش ئه‌كات ئه‌م‌جاره‌ ئ‌یختیراع‌یک‌ی
موه‌یمی ك‌رد‌وه‌ له‌ به‌ر ئه‌وه‌ زۆر موه‌یم بو‌ه له‌ ئام‌ریق‌ادا به‌ ئ‌یسم‌ی خۆیه‌وه‌..
ك‌راوه‌. ئ‌یختیراعه‌كه‌ی ئه‌مه‌یه‌: كه‌ ئوتوموب‌یل‌یک‌ی دروست ك‌رد‌وه‌ چوارسه‌د
كه‌س ئه‌گرێ و به‌ ساعه‌تی س‌یر‌عه‌ت ئه‌توانی به‌ سه‌ر هه‌مو شاخ‌یک‌ی به‌ر‌زا
هه‌لب‌گه‌ری. "ئ‌زبان، ژ ١٣٦، ١٢ ی تشرینی دو‌ه‌می ١٩٢٨

"ئ‌ه‌حوالی ئ‌یر‌ان ئ‌ینت‌یخ‌اباتی ژن

"ته‌ه‌ران هه‌تا ئ‌یستا زۆر لائ‌یحه‌ ته‌ود‌یعی مه‌ج‌لیسی و‌ه‌زرای ئ‌یر‌ان
ك‌راوه‌ بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و ژنان‌ه‌ی كه‌ ع‌وم‌ریان كه‌یشت‌ۆته‌ ٢١ سا‌ل و له‌ مه‌كات‌یب‌ی
ئ‌یبت‌یدائی‌دا ته‌ح‌س‌یل‌یان ته‌واو ك‌رد‌وه‌ له‌ ئ‌ینت‌یخ‌اب‌اتا ره‌ئی‌یان بب‌ی. "ئ‌زبان، ژ ١٣٨،
١٩ ی تشرینی دو‌ه‌می ١٩٢٨

"ئ‌یر‌انی‌ه‌كان له‌ به‌ح‌را دا‌وای ر‌یی ئ‌یج‌اره‌ت ئه‌كه‌ن

"به‌غ‌داد، ئ‌یر‌ان ئه‌لی مادام‌كه‌ له‌ ع‌یسه‌به‌ت‌ول ئوم‌م‌ دا ئه‌ع‌زام لازمه‌ له
به‌ح‌را مه‌نفه‌زێكم‌ ب‌ده‌نی كه‌ ب‌توانم له‌ ساح‌یلی سو‌ریه‌وه‌ واپۆرم ب‌چ‌ی بۆ
به‌ح‌ری سف‌ید چ‌ون‌كه‌ ئه‌م ر‌یگایه‌ چ‌اك‌تر نز‌یكم‌ ئه‌كات‌وه‌ بۆ غه‌ربی
ئ‌ه‌وروپا. "ئ‌زبان، ژ ١٣٩، ٢٢ ی تشرینی دو‌ه‌می ١٩٢٨

"تههران، بولشهويکه کان له تههرانا مه کته بيکيان کردو تهوه که موعهليمه کان به واسيتهی لهم مه کته بهوه پروځاغاندهی بولشهويکيتی نه کمن.
 "تههران، رمزا خان قهراری داوه به ههمو قوه تیهوه ته شه بوس و سهعی بکات که هیچ وهختیک نامالی بولشهويکی له ئيرانا بلاو نه بیتهوه و ههتا بو لهم مهسته له یه قوه تيکی ۵ هزار که سبی بو نازرباينجان سهوق کردوه.
 "تههران، حکومتی ئيران یقتیراچيکی موقابیل به مه جلیسی میلی نوانوه که بو ئیشوکاری مالیهی ئيران له خارج شهبش ههوت کهس نیستیخدا م بکات.

"تههران، حکومتی ئيران شهبش موهزه ملی وهزارهتی هه ربیهی هه بس کردوه و له مانه به عزیکيان عهسکهرين و به عزیکيان مولکين، نه سبابی هه بس کردنه که یان مه جهوله. "لزيان، ژ ۸۶، ۱۸ ی تشرینی له وهلی ۱۹۲۷

"ئهملين حکومتی ئيران ری به ینی هه یدمه رناباد - جهلدیان که ۶ ساعت له حدودی عیراقه وه دوره چاکی کردوه و به تهواوی ئوتوموبیلی پیا نه روا و، له سرده شتیش قشله یه کی بو عهسکهری دروست کردوه. "لزيان، ژ ۹۱، ۲۲ ی تشرینی دوه می ۱۹۲۷

"ته یاره له سه ر ده ماوه ند

"تههران، شیرکه تی ته یه ران (جنکرس) ی ئهلمان له تههران دهستی کردوه به گه ران به سه ر هه ره نوخته ی به رزی شاخی ده ماوه ندا و، له نه هالی یش نه وی ته یه وی لهم سه یه بکات به ۱۵ تومان سواری نه کمن. "لزيان، ژ ۹۱، ۲۲ ی تشرینی دوه می ۱۹۲۷
 "فه قیره کانی ئیرانی له به غداد

"حکومتی ئيران له مری داوه به مه ئمورینی په ساپورتی به غداد که له مه ودوا بو له و ئیرانیه فه قیرانه ی که له به غداوه عه ودمت نه که نه وه بو ئيران مه جانمن په ساپورتیان بده نی. "لزيان، ژ ۹۹، ۲۴ ی کانونی سانی ۱۹۲۸
 "وملی عه هدی تازه ی ئيران

"تههران، ۲ ی مینهو، شاهي تازهي ئيران رهزا خاني پههلهوي رهسمهن
يعلاني کرد کورې گهورهي خوۍ که ناوي شاپور محمد رهزايه واريسی
تخت بي. له بهر نه مه له مودوا موما ئيله يهي به ويلي عهدي ئيران
نهاسري. "لژ ۱، ۲۱ ی کانوني ساني ۱۹۲۶

"ئينتيجاري شاهي پيشوي ئيران

"پاریس، ۳۱ ی ک ۱، لهو خه بهرانهي که له بهرلینهوه بؤ براغ هاتوه
به بیان نهکا که شاهي پيشوي ئيران له شهوي ۲۹ ی کانوني نهوئل دا قهسدي
ئينتيجاري کردوه. "لژ ۱، ۲۱ ی کانوني ساني ۱۹۲۶

"سيعهتي شاهي ئيران

پاریس، شاهي مهخلوعي ئيران نه محمد خان لهو عمهلياته موهليکهي
که نه مجاره له خهسته خانهي نوبلي دا لييان کردوه رزگار و نه جاتي
بوه. "لژيان، ژ ۱۴، ۲۶ ی تشريني دوهمي ۱۹۲۸

"قابينه ي تازهي ئيران

تههران، قابينه ي تازهي ئيران له ژير رياستهتي مستهوفي نهلمه ماليک
دا ته شه کولي کردوه. ره ئيسل وزهراي پيشو به وه زيري حهريه نه عين
کراوه. "لژ ۲۶، ۲۹ ی تموزي ۱۹۲۶

"قابينه ي تازهي ئيران

"بيننا به تهلغرافي که له تههرانهوه به قونسلسخانهي ئيران له
بهغداد گه يشتوه قابينه ي تازهي ئيران بهم نه وعه ته شه کولي کردوه:

مستهوفي نهلمه ماليک ره ئيسل وزهرا

..... تاد "لژ ۳۶، به ههله ۷ ی (که يلول) له باتي تشريني په کهمي ۱۹۲۶

نوسراوه)

"ئيران تهله به نه نيري بؤ دهرهوه

"تههران، حکومهتي ئيران کوماليک قوتابي ناردوه بؤ بهرلين و لوزان
بؤ نهوهي ته حسيلي فنوني ئيقتيساديات وه بانق بکهن وه نه هم قوتابي يانه که
گه رانهوه له ولاته گه وره کاني ئيرانا له بانق دا نه خرينه ئيشه وه. "لژيان، ژ
۲۴، ۲۲ ی مابسي ۱۹۳۰

زىيان

،

ئىعلانەكانى

۱. ئىعلان و زىيان
۲. رېكخستنى شارى سلىمانى
۳. ھۆشى زىنگەيى
۴. ۋەرگرتنى خويندكار
۵. داھاتى حكومت
۶. ئىعلانەكانى جەيش
۷. ئىعلانەكانى پۇلىس
۸. ئىعلانى جۇراۋجۇر
۹. ئىعلانى ئەھلى

۱. ئىعلان و ژيان

يەكەم ئىعلان و دىياعىي ژيان بىلەن كوردۆتمەۋە باتكەشەبە بۇ خۇي:

"مەتبەئەي ژيان

"مەتبەئەي ژيان مۇستەئىد و حازرە بۇ تەبىي ھەمو نەۋعە جەداۋىل و ئەۋراقى ھۆكۈمەتى و ھەمو نەۋعە ئەۋراقى تىجارى و سىرى كاشەز و زەرف. كارتى ۋېزىت و سائىرە لە سەر تەرزى تازە و، بە دىقەتى كامىلە، بە فېياتىكى ھەرزان مۇراجەئەت بىفەرمون پەشىمان نابەۋە.

بۇ ئەمە تەجرەبە دەلىلمانە!" (ژيان، ۱۱)

"قۇلكسىيۇن

قۇلكسىيۇنى غەزەئەي پېشكەۋتن، باتكى كوردستان، رۇژى كوردستان، ئومىدى ئىستىقلال، ژيانەۋە، ژيان و ديارى كوردستان دەۋرۇشەرت ھەركەس تالەبە مۇراجەئەت بە ەلى عېرفان ئەلەندى بكت." (۱۲)

۱. ۱. سەرچاۋەكانى

ئىعلانەكانى ناۋ ژيان بە زۇرى ھۆكۈمەتىن، كەم ۋا بۈە ئىعلانىكى ئەھلى تىدا بى. ئەۋ داۋودەزگاپانەي ئىعلانىان لە ژيان دا بىلە كوردۆتمەۋە، داۋودەزگا ناۋچەيىيە - ھۆكۈمەتتەكانى سىلمانى بون. ئىعلانەكان بە زۇرى ناۋچەيى بون بە دەگەمن ئىعلانى تىدايە بۇ ھەمو عىراق بى.

كاك سىدىق سالىح ئىعلانى ژمارەكانى ۱ ۸۱ ى ژيانى بەمبۇرە

ژماردۈە:

"ئەۋ ۱۹۴ لاپەرە ئەۋاۋەي ئەم بەرگەي (ژيان) ۴۸ لاپەرەي بۇ ئاگادارى تەرخان بۈە، ئەۋە ۵۲ ئاگادارى مۇتەسەۋۋى سىلمانى و ۴۶ دائىرەي تاپۇ و ۲۴ بەلەدىيە و ۱۵ مەھكەمەي سولج و ۹ مەھكەمەي شەرىى و ۱۱ دائىرەي ئىجرا و ۵ مۇخاسىبىي لىۋا و ۵ كۆمىرگ و ۲۱ لايەنى تىرى ھۆكۈمىيە كە سەرچەم ۳۰

ئاگادارىيە و يەكى ۱ ۳ يان لى ھەيە. واتە ئاگادارىيەكان ۱۶٪ پانتايى ئەم
ژمارانەيان داگىر كىردوۋە. ۲ لاپەرەيش بۇ ۲۰ پىرۇپاگەندەي لىدوانى مەھىۋى و
ئەتەبەھەي ژيانا دانراۋە، كە ھەر ھى چاپخانەكە بوون و پارەيان لە سەر
ۋەرنەگىراۋە."

۲.۱. بابەتەكانى

ئىعلانىكان دەربارەي بابەتى جيا جيا و شتى جۇراۋجۇرن. لىكۇلىنەۋەيان
ھەندى لايەنى ئابورى، رۇشنىبىرى، سىياسى، كۆمەلەيەتى، تەندروستى،
قانۇنى... شارى سىلېمانى و حكومەتى عىراق رون ئەكاتەۋە.

۳.۱. زمانەكەي

دارىشتى ئىعلانىكان بە زمانىكە ژمارەيەكى زۇر وشەي عەرەبى ئاقۇلا و
ئائاشناي تىدا بە كار ھىندراۋە. جۇرى دارىشتن و جۇرى بلاۋكردنەۋە و جۇرى
نوسىنەۋەي بە ھىچ جۇرى شتىكى ئەۋتۇي تىدا نىە سەرنجى خوينەر رابكىشى
و، ئارەزوى خويندەۋەي لە لا دروست بكا.

ھەندى لە ئىعلانىكان تەرجومەن لە عەرەبىيەۋە و ھەندىكى تىرىشيان
ھەر بە شىۋە رەسمى زمانى قانۇنى حكومەتى عىراق دارىژراۋن.

۴.۱. نىرخى بلاۋكردنەۋەي

بۇ ھەمو رۇژنامەيەك ئىعلان گىرتىكەكى گەۋرەي ھەيە:

يەكەم، سەرچاۋەيەكى سەرەكى دىرامەتى رۇژنامەكەيە، كەم وا ھەيە
رۇژنامە بە تەنبا بە پارەي فرۇشتى خۇي، مەسرەفى خۇي دەر بەيىنى و
بەرپوۋە بچى.

دوم، ئىعلان خويندەۋارى نوى بۇ رۇژنامەكە پەيدا ئەكا و، وا ئەكا
ئەۋانەي كەلەك لە ئىعلانىكە ۋەرنەگىرن بۇ پەيدا كىردن و خويندەۋەي
رۇژنامەكە بە دوىدا بگەپىن.

بۇ ژيان يش ھەروا بوە.

لە سەردەمى بە کارھىنانى روپپەدا نرخى ئابونە بە ۳ مائگ روپپەونيويىكا و، انوسخەى بە ئانەپەکا و، ئىعلان (بە دېرېك ۶ ئانە) بوە.
لە سەردەمى بە کارھىنانى دىناردا نرخى اکېر پار بە شەش مائگ ۲۲۵
فلس و (بەكى بە ئانەپەکا و، ئىعلان (بە دېرېكەو ھەتا شەش مەقتوعەن
۲۲۵ و لە شەش زياتر جگە لە ۲۲۵ فلسەكە بۇ دېرە زىادەكانىش دېرى ۲۸
فلس) بوە.

بۇ زانىنى ھىزى كېرنى روپپە لە بازارى ئەو زەمانەدا ئەكرى كەك لە
۲ ئىعلانى ئەو كاتە وەر بگېرى:

پەكەم، كرىى رۇژانەى كرىكار

لەو ماوۋەپەدا پەرۇزەى رىگای ھەولېر حاجى ھۆمەران، كە ئىستا بە
جادەى ھامىلتون ناوى دەرکردو، بە دەستەوۋە بوە. بە ھۆى سەختى و
شاخاوى بونى ناوچەكەو، بە تايپەتى لە بەر ئەوۋى ھىشتا ماكىنەى زۆر پەيدا
نەبو، كاریكى گەورە و گران بوە، پېويستى بە ژمارەپەكى زۆر كرىكار بوە.
ئەم ئىعلانى بۇ كراو:

"ئىعلانات: ۳ ھەزار ەمەلە بۇ ئىشكردن لە رىگای رەواندز بە ۱ روپپە
و ۴ ئانە پەومپە پېويستە. موستەشارى داخلىه" (۱۱۸)

دووم، موچەى مانگانەى فەرمانبەر

"ئىعلان: بۇ خەستەخانەى مولكى سلىمانى مانكى بە ۴۰ روپپە
موزەمىدېك پېويستە. ئەبى خويندەوار بى و كەمېكىش ئىنگلىزى شارمزا بى و
عومرى لە ۳۰ سال زياتر نەبى. ئەوى تالە موراجەعت بە خەستەخانە
بكات." (۱۹۷)

كرىى رۇژانەى كرىكارېك وەكو لە ئىعلانىكەدا نوسراو ۱ روپپە و ۴
ئانە بوە، موچەى فەرمانبەرەكەپش ۴۰ روپپە بوە، ئەمىش ئەگەر مانگانەكەى
بە سەر رۇژانەدا دابەش بگرى، چەردەى رۇژانەى وەكو كرىى كرىكارەكە
دەرلەچى.

۲. رېځه‌ستنی شاری سلېمانی

هه‌لېزاردنې شاره‌وانی

"له ریاسه‌نی به‌له‌دیه‌وه ئیعلان

"بۆ خسوسی ئینتیخابی ۳ ئەعزا که بۆ مه‌جلیسی به‌له‌دیه ئینتیخاب نه‌کړین قائیمه‌ی ئەسامی نه‌و که‌سانه‌ی که سالی له ۵ غروشه‌وه هه‌تا ۱- غروش زهریبه‌تول ئەملاک ئەدمن و حه‌قی ته‌سویتیان هه‌یه بۆ ئینتیخابی ئەعزای به‌له‌دیه، له گه‌ل قائیمه‌ی ئەسامی نه‌و که‌سانه که سالی ۱- غروش و له ۱- غروش زیاتر زهریبه‌تول ئەملاک ئەدمن و حه‌قیان هه‌یه بۆ ئەعزایه‌تی به‌له‌دیه ئینتیخاب بکړین، له ئیعتیباری روژی ۱ ی ئەیلولی ۹۲۷ مه‌ له دەرگای مزگه‌وتی گه‌وره و، مزگه‌وتی شیخ محه‌مه‌دی ئاله‌کی و، خانه‌قای مه‌ولانا و، دەرگای قه‌یسهری نه‌قیب، ته‌علیق و ئیلساق نه‌کړی. هه‌ر کس له‌و قائیمانه‌دا ئیسمی داخل نه‌ه و لازمه داخل ببی له تاریخی ته‌علیقی ئەم قائیمانه‌وه هه‌تا ۸ روژ لازمه ئیعتیراز و موراجعه‌هت به لیجنه‌ی ئینتیخاب بکا. له پاش خیتامی ئەم موده‌ته هه‌ر ئیعتیرازی بکړی قبول ناکړی.

دیسان بۆ ئینتیخابات و ره‌ئی دان له تاریخی ۲۱ ی ئەیلولی ۹۲۷ مه‌ هه‌تا ۳۰ ی ئەیلولی ۹۲۷ ده روژ موده‌ت ته‌عین کراوه، نه‌و که‌سانه که ئیسمیان له‌و قائیمانه‌دا هه‌یه لازمه له زه‌رفی ئەم ۱- روژه‌دا بی‌نه‌ ح‌زوری لیجنه‌ی ئینتیخاب و موافیقی ئوسول پ‌سوله‌ی ره‌ئی خو‌یان بنوسن. له پاش ته‌واوبونی ئەم ۱- روژه ئیتر ره‌ئی دان قبول ناکړی. به‌ مو‌جی‌بی ماده‌ی ۲۹ ی قانونی ئینتیخاباتی به‌له‌دیه و قه‌راری لیجنه‌ی ئینتیخاب بۆ ئاگاداری ع‌موم ئیعلان کرا. "لژ ۱۷۹

ب‌ه‌م ئیعلانه‌دا دەر نه‌که‌وی:

یەكەم، بۇ ھەلبۇاردىنى ئەندامانى ئەنجومەنى شارەۋانى و بۇ خۇ ناۋزەد كىردن بۇ ئەندامىتى ئەنجومەنەكە، لەو سەردەمەدا، ھەمو دانىشتۋانى شار مافى دەتگدانىيان نەبۈە. تەنيا ئەوانە مافى دەتگدانىيان ھەبۈە كە مولكىيان ھەبۈە و زەربىھى ئەملاكىيان داۋە. ئەوانىش كراون بە دو پۇلەۋە: يەكەم، ئەوانەى تا -۱ قىرۇشيان داۋە مافى خۇھەلبۇارنىيان نەبۈە، بەلكو ھەر مافى دەتگدانىيان ھەبۈە بۇ كەسانى تىر. دوەم، تەنيا ئەوانەى كە لە -۱ قىرۇش زياتىر زەربىھى ئەملاكىيان داۋە، ھەم مافى دەتگدان بۇ ھەلبۇاردىنى ئەندامانى ئەنجومەن و ھەم مافى خۇپالۇتنىيان ھەبۈە بۇ ئەندامەتى ئەنجومەن. دوەم، ئەوانەى خانو يا زەۋىيان نەبۈە و زەربىھى ئەملاكىيان نەداۋە، مافى دەتگدانىيان نەبۈە.

ئەم مەرجەى بۇ ھەلبۇاردىنى ئەنجومەنى شارەۋانى امەجلىسى بەلەدىە كارى پى كراۋە بۇ ھەلبۇاردىنى گىشتى مەبەۋسەكانى امەجلىسى نوابا یش پىرەۋى كراۋە. ئەۋەى نەپتۋانىۋە لە چەردەبەكى دىارىكراۋ زياتىر زەربەى بدا مافى دەتگدان و خۇپالۇتنى نەبۈە.

جاده و شىۋو

سلىمانى بىستەكانى سەدەى بىستەم شارىكى پىچوك بوە، پىكەتۋە لە چەند گەرەكى، لەوانە: مەلكەندى، گۆيژە، كانى ئاسكان، دەرگەزىن، سەرشەقام، چوارباخ، جۈلەكان. شارەكە كەۋتۈتە دەشتاى داۋىنى شاخى گۆيژە و، چەندىن كىرد و شىۋى تى دا بوە. ھەر لە سەرەتاۋە كە دروست كراۋە، بە رىكۈپىكى دروست نەكراۋە. شەقام و كۆلەكانى تەنگەبەر و نارىك بون. بەلام شارىكى پاك و خاۋىن بوە، چۈتكە چەندىن كارىزى ئاۋى

تیدا بوه، که به گونج راکیشراوه بۆ مزگهوت و همام و ماله کان، ناوه رۆی
ماله کانیش به زیراب چۆنه ناو شیوه کانی ناوشارهوه.

جاده کانی ناو سلیمانی ناریک و شیوه کانیشی سهر بهرله بون.

شارهوانی بۆ ریکختستی ناوشار بریاری داوه دهسکاری جادهی
سابوتکه ران و جادهی کانی ئاسکان بکا و، سهری شیوه کان داپۆشی. ههر دو
جاده ئهوساش وه کو ئیستا دو جادهی سهرکی بون چونه تهوه ناو جهرگهی
شارهوه. ئهم پرۆژانهی خستۆته موناقهسهوه:

"ئیعلا ن: شیوی بهرمالی عزیز ئهفهندی و بهر دائیره ی حکومت،
بهمدی به تاق دایان ئهپۆشی ههر کس تالیبی موناقهسه و تهعه هودی
داپۆشینی ئهم شیوانه ئهکا موراجعهت به مهجلیسی بهلمدی بهکات. بۆ
ئاگاداری ئیعلا ن کرا. ئیداره ی بهلمدی "اژ ۳۳

"ئیعلا ن له ریاستی بهلمدیوه

ئهو شیوانه ی ناوشار که بهلمدی دای ئهپۆشی و جاده ی سابوتکه ران
که ئهمسا ل گوشاد ئهکری به حسابی مهتر و فوت ئهدری به قۆنتهرات. بۆ
موناقهسه له ۱۱ ی مایسی ۲۷ ههتا ۲۵ ی مایسی ۹۲۷ مودمت دانراوه.
ههر کس تالیبی موناقهسه ی ئهم جاده و شیوانه یه له زهرفی ئهم موده تهدا
موراجعهت به مهجلیسی بهلمدی سلیمانی بکا. بۆ ئاگاداری ئیعلا ن کرا. "اژ
۶۵

"له ریاستی بهلمدیوه

له نهتیجه ی موناقهسه یهک که ئیجرا کراوه دروستکردنی جاده ی
سابوتکه ران ههر مهترو موره بهعی به ۳ روپیه و ۸ ئانه له عهده ی تالیبایه
ههر کس لهما که مهتر تالیبی تهنقیسه موراجعهت به مهجلیسی بهلمدی
بکا. "اژ ۶۷

"ئىعلان لە رياسەتى بەلەديهوه

۲۸ ی مایسی ۹۲۷

بۆ جادهى سابوتکه‌ران که موجه‌مدن کوشاد ئەکرێ ئەو ئەملاکانه که لازمه و ته‌قەرورى کردوه قه‌تە و ئیستیملاک بکری نه‌وع و جنس و ئیسمی ساحیب و ئەو میقداره‌ی که لی‌یان قه‌تە ئەکرێ له‌ گەل بەده‌لی که له‌ ته‌ره‌ف هه‌یه‌ته‌ی ته‌خمینییه و مه‌جلیسی به‌له‌ديهوه بۆیان ته‌قدیر کراوه له‌ ژیره‌وه نیشان دراوه هه‌ر که‌سی له‌ داخلى قانون دا ئیعتیرازیکی هه‌یه له‌ تاریخی ئیعلانه‌وه هه‌تا ۹ رۆژ لازمه‌ دهرمیانی بکا بۆ ئاگاداری ئیعلان کرا. "ئز ۱۶۸

"ئىعلان لە رياسەتى بەلەديهوه

دروستکردنی جادهى سابوتکه‌ران هه‌ر مه‌ترو موره‌به‌عی به‌ ۳ روپیه و داپۆشینی شیوه‌کان هه‌ر تولى مه‌ترویه‌ک به‌ ۳۳ روپیه له‌ عوه‌ده‌ی تالیبانه‌یه هه‌ر که‌سی له‌مه که‌متر تالیبی ته‌نقیسه‌ موراجه‌عت به‌ مه‌جلیسی به‌له‌ديه بکا. "ئز ۱۶۸

ژ ۷۴ و ۷۵ و ۸۲ بۆ ته‌وسیه‌ی جاده‌ی کانی ئاسکان ناوی خاوه‌نی ئەو مال و دوکانانه‌ی ئیعلان کردوه که به‌ر ئەم فراوانکردنه که‌وتون.

وه‌کو له‌و ئیعلانه‌دا دهر که‌ه‌وی ئەگه‌رچی پاره‌یه‌کی زۆر دراوه به‌وانه‌ی خانو یا دوکانیان به‌ر جاده‌که که‌وتوه، به‌لام چاکردنی ئەم دو جاده‌یه به‌و چۆره‌ی ئەنجامیان داوه، نه‌ بۆ کاربه‌ده‌ستانی شاره‌وانی ته‌وسا و، نه‌ بۆ ئەو موه‌ه‌ندیسانه‌ی نه‌خشه‌که‌یان کیشاوه، چیه‌کی شانازییه، چوتکه هه‌ردو جاده به‌ ته‌سکی و ناریکی ماونه‌ته‌وه.

"له‌ نه‌تیجه‌ی موناقه‌سه‌یه‌ک که ئیجرا کراوه دروستکردنی ۲ که‌وز له‌ ناو باغچه‌ی به‌له‌ديه‌دا له‌ گەل ته‌نزیمی باغچه‌که به‌ ۵۸ روپیه له‌ عوه‌ده‌ی تالیبیا ماوه‌ته‌وه هه‌ر که‌سی له‌مه که‌متر تالی ته‌نقیسه هه‌تا ۳۱ ی مایسی ۹۲۷ موراجه‌عت به‌ مه‌جلیسی به‌له‌ديه بکات. "ئز ۱۶۸

ئاۋرېشېنى جادەكان

جادەكانى بە زۆرى خاكى بون، لە زستان دا بون بە قور و چلپاو و بە ھاوین تەپتۆزى زۆريان لى ھەستاوه. ھاوینان بۆ ئەوێ ھەم تەپتۆزەكەى بنیشیتەو و ھەم فیتك بى ئاۋرېشېن كراوه:

"ئىعلەن لە رياسەتى بەلەدیەو: بۆ ئاۋرېشېن كردنى جادەكانى ناوشار لە داخلى شەرائىتى موعەبەنەدا موعەبەیدى لازمە ھەركەس تالیبى موناھەسەبە موراھەمەت بە مەجلىسى بەلەدیە بكا بۆ ئاگادارى ئىعلان كرا."

"ئاۋرېشېن كردنى جادەكانى ناوشار لە داخلى شەرائىتى موعەبەنەدا ماتكى بە ۱۵ روپە لە عوھدەى تالیبیاپە ھەركەس تالیبى تەنقىسە موراھەمەت بە مەجلىسى بەلەدیە بكا. بۆ ئاگادارى ئىعلان كرا." (ز ۱۱۵)

روناكکردنەوێ شەقامەكان

لە بەر ئەوێ ھیشتا ماكینەى بەرھەمەینانى كارەبا لە سلیمانى نەبوە، شەوانە بۆ روناكکردنەوێ شەقامەكان چرای نەوتى داگیرسیئراوه.

"ئىعلان لە رياسەتى بەلەدیەو: لە نەتیجەى موناھەسەبەك كە ئیجرا كراوه ئەو نەوتەى كە بە بەلەدیە لازم ئەبى ھەركاپى بە ۲ ئانە و ۶ پای لە عوھدەى تالیبیاپە ھەركەسى لەمە كەمتر تالیبى تەنقىسە لە ئەمڕۆو ھەتا ۴ ی حوزەبرانى ۲۷ موراھەمەت بە مەجلىسى بەلەدیە بكات."

فرېدانى خاشاك

لە بەر ئەوێ ئوتوموبیل نەبوە بۆ فرېدانى خۆل و خاشاكى ناو شار، بۆ ئەم كارە ولأخ بە كار ھینراوه، بە تالیبەتى گویدرېژ، ئەویش پېویستی بە ئالىك ھەبوە.

"لە نەتیجەى موناھەسەبەك كە ئیجرا كراوه تەنى كا بە ۲۲ روپە و كیلۆى جۆ بە ۱ ئانە و ۶ پای بۆ مەركەبەكانى تەنزىفاتى بەلەدیە لە عوھدەى تالیبیاپە ھەركەسى لەمە كەمتر تالیبى تەنقىسە لە ئەمڕۆو ھەتا ۴ ی حوزەبرانى ۲۷ موراھەمەت بە مەجلىسى بەلەدیە بكات."

حهمامه کان

سلیمانی له سهره‌های دروستکردنیهوه (حهمامی گشتی) تی‌دا دروست کراوه. ریج سالی ۱۸۲۰ که هاتوته سلیمانی به ستایشهوه باسی باشی و پاک و ته‌میزی هه‌مامه‌کانی سلیمانی نه‌کا. هه‌مامه‌کان له سهر ناوی به‌کی له کاریزه‌کان دروست کراون، له بهر نه‌وه هه‌میشه ناویان لی نه‌براه. هه‌ندی جار مالان له کاتی پپووست دا ناویان له هه‌وزی ئهم هه‌مامانه بردوه، ئه‌بی بی باره بوبی، بویه پیشینان وتویانه: "پیاوه‌تی به سهر ناوی هه‌مامه‌وه نه‌کا!"

وه‌کو دهر نه‌که‌وی هه‌ندی رینمای ته‌ندروستی له هه‌مامه‌کان دا پیره‌وی نه‌کراوه، وه‌کو نه‌وه‌ی خۆیان له خه‌زینه‌ی ناوی هه‌مامه‌که‌دا شت بی، یان بۆ نه‌وه‌ی بۆکمن نه‌کا، قه‌سابه‌کان له باتی (ساردخانه‌ی) ئهم زهمانه به شه‌و لاکی گوشتیان له هو‌لی ساردی هه‌مامه‌کان دا هه‌لواسی بی. شاره‌وانی بۆ پاراستنی ته‌ندروستی گشتی ئهم کاره ناتنه‌ندروستی‌یانه‌ی قه‌دهغه کردوه.

"ئاگاداری"

ژماره ۹

له سهر راپۆری ته‌ییبی مولکی له نو‌قته‌ی محافه‌زی سیجته‌ی عوممه‌وه وه‌ختی خۆی مه‌جلیسی به‌له‌دییه قه‌راری داوه که هه‌مامه‌کان دهر‌گای خه‌زینه‌کانیان دا‌بخری و هه‌مامچه‌کان مه‌نعی خه‌لقی بکمن که نه‌چنه ناو خه‌زینه‌وه. وه به‌م ره‌نگه ته‌بلیغاتیان پی ئیفا کراوه. ئیستا له نه‌تیجه‌ی ته‌فتیش دا وا مه‌علوم بوه که به‌عزێ له هه‌مامچه‌کان ریعایه‌تی ئهم ئهم‌ر و ته‌نبیهاته ناکمن بینائهن عه‌له‌یهی ئه‌وا ئیعلانی ئه‌کهن ههر هه‌مامچه‌ک به حق ریعایه‌تی ئهم ئهم‌ر و ته‌بلیغانه نه‌کا و دهر‌گای خه‌زینه‌ی شافیعی وه یا هه‌نه‌فی بکاته‌وه که خه‌لقی بچنه ناوی به پی‌ی ماده‌ی ۱۲۶ ی قانونی عقوباتی به‌غدادی ته‌جزیه نه‌کری. بۆ مه‌علوماتی عومم ئیعلان کرا.

۱۸ ی ته‌موزی ۱۹۲۶ ئیداره‌ی به‌له‌دییه سلیمانی "ژ ۲۵

له (ژ ۵) هه مان ته علیمات دوباره کراوه ته وه.

"له ریاسته تی به لهدیه وه ئیعلان

له نوقته ی محافه زه ی سیجته تی عمومیه وه هه رچه ند له مه وپیش ئیعلان کراوه که دهر گای خه زینه ی هه مامه کان نه کرپته وه و خه لقی نه چنه ناوی به لام وه کو خه بهر زانراوه به عزی له ئه هالی قفل و دهر گای خه زینه ی هه مامه کان ئه شکینن وه یا خود به دیواردا سه ره که ون و ئه چنه ناوی که ئه میش بیلته به بۆ سیجته تی عمومیه موزیره. بینا ئهن عه له یه ی به مویبی قهراری مه جلیسی به لهدیه ئه وا ئیعلانی ئه که یه هه ر که سیک له ئه هالی به سوره تی دهر گا شکانن وه یا قفل کردنه وه وه یا به سوره تیکی ئاخر بچنه ناو خه زینه ی هه مامه وه وه یا خود هه ر هه مامچه ک دهر گای خه زینه ی هه مام بکاته وه و موساعده بکا که ئه هالی بچنه ناو خه زینه ی هه مامه که یه وه به پی مادی ۱۲۶ ی قانونی عقوباتی به غدادی ته جزیه ئه کرین. بۆ ئاگاداری عموم ئیعلان کرا. (ژ ۱۱۴)

قه سابخانه

"ئیعلان: له داخلي شهرائیتی موعه یه نه دا دروستکردنی قه سابخانه یه کی موه قهت به ۱- روپیه له عوه ده ی تالیبیایه هه ر که سی تالیبی مونا قه سه یه موراجعهت به دائیره ی به لهدیه بکا بۆ ئاگاداری ئیعلان کرا. (ژ ۹۰)

"له ریاسته تی به لهدیه وه ئیعلان

له سه ر راهبۆری به یته ری مو لکی له نوقته ی محافه زه ی سیجته تی عمومیه وه مه جلیسی به لهدیه قهراری داوه هیچ قه ساییک نابی له ۱۲ سه عات به ولوه گوشت بیلیته وه وه یا به شه و له هه مام دا هه لی بواسن و هیچ هه مامچه کیش نابی موساعده بکا که قه ساب گوشت له هه مامه که ی دا هه لبواسی. هه ر که س مو خالیفی ئه م ئه مر و ئیعلانه حه ره کهت بکا به پی ماده ۱۲۶ ی قانونی عقوباتی به غدادی ته جزیه ئه کری. بۆ ئاگاداری ئیعلان کرا. (ژ ۱۰۲)

چاودیری نرخ و چۆنایه‌تی

"ئاگاداری

"هەر کەسی شتکایه‌تی هه‌یه له دوکاندارێک، که ئەو دوکانداره یا له
فیاتی به‌له‌دییه به زیاتر، وه یا به وه‌زێک له وه‌زنی به‌له‌دییه به سوکتر، ئەشیا
ئەفروشی لازمه به ده‌لائیلی سیوتیه‌وه ره‌ئسه‌ن موراچه‌عت به دائیره‌ی
پولیس بکا. دائیره‌ی پولیس، به بی تەله‌بی مه‌سره‌ف، ته‌حقیقاتی مه‌سه‌له
ئەکا. موته‌سه‌ریفی سلیمانی" (ژ ۱۵)

"ئیعلان: هیچ نانه‌وایه‌ک ئەو نانه‌ی که دروستی ئەکەن نابێ گەنمه
شامی و نوک و جو و مه‌وادێ سائیره‌ی تیکه‌لاو و نانه‌کانیان له هه‌ویری فه‌تیر
دروست بکەن. هەر نانه‌وایه‌ک ئەگەر به خیلافی ئەم ئیعلا نه‌ حه‌ره‌کەت و
نانی خراپی بو فروشتن دروست کرد وه یا به سوره‌تێکی تر غه‌شی تو‌دا کرد
به پێی ماده‌ی ۱۲۶ ی قانونی عقوباتی به‌غدادی ته‌جزیه ئەکری. بو ئاگاداری
عموم ئیعلان کرا. ره‌ئیس به‌له‌دییه" (ژ ۱۳۳)

"له ریاسه‌تی به‌له‌دییه‌وه ئیعلان: فیاتی نه‌وتی سپی له ته‌ره‌ف مه‌جلیسی
به‌له‌دییه‌وه قاپی به دو ئانه و نیو ته‌قدیر کراوه له ئیعتیباری ئەم‌رووه لازمه
هه‌مو نه‌وتفروشی ئایا ده‌ستگیر و ئایا دوکاندار قاپی نه‌وتی خالیسی سپی به
دو ئانه و نیو بفروشن. هەر کەس له‌م فیاته به زیاتری بفروشی به پێی قانون
ته‌جزیه ئەکری. بو ئاگاداری ئیعلان کرا." (ژ ۱۲۴)

"له ریاسه‌تی به‌له‌دییه‌وه ئیعلان: له نوقته‌ی محافه‌زه‌ی سیحه‌تی
عمومییه‌وه و له سه‌ر قه‌راری مه‌جلیسی به‌له‌دییه لازمه هه‌مو چایچی و
لۆقه‌نته‌چی و که‌بابچی و جگه‌رچی و ئەمسالیان خۆیان و شاگرده‌کانیان له
نیهایه‌تی هه‌مو مانگیک دا له ۲۵ ی مانگه‌وه هه‌تا نیهایه‌تی مانگ بچنه
خه‌سته‌خانه بو لای ته‌بیبی مه‌له‌کی مو‌عاپه‌نه‌ی سیحه‌ی بین، هەر کەس نه‌چی و
ریعايه‌تی ئەم ئیعلا نه‌کا به پێی ماده‌ ۱۲۶ ی قانونی عقوباتی به‌غدادی
ته‌جزیه ئەکری. بو ئاگاداری عموم ئیعلان کرا." (ژ ۱۱۹)

"ئىعلان لە رياسەتى بەلەدىيەى سلېمانىيەو:

"بە موجىبىى لزومىى كە لە تەرف تەيبەو نیشان دراوہ نەزمى

ديقەتى ھەمو دوكاندارىك جەلب ئەكەينە سەر مەوادى ژېرەو:

١. ھەمو دوكاندارىك ئەبى ئەو مەواد و مەتکولات و مەشروبەتە كە لە دوکان دا ئەبفرۆشن وەکو مېوژ، خورما، تو، پەنیر، شەربەت، شەکر، دۆشاو، ھەنگوین، ماست، روژ، گوشت، وە ئەمسالى ئەمانە كە جەلبى تۆز و مېش ئەكەن بە سورەتى دائىمە سەریان بە مەندىلىكى سېى و پاك داپېۆشن.
٢. دەلاکەکانیش عومەن ئەبى ھەمو ئالات و ئەدەواتى تەراشیان دائىما لە ناو مەحلولى ئەسیدفنىک دا و لە ناو قاہى تەمیزدا مەخفەزە و زۆر رىعایەتى نەزافەتى ئەسباب و دوکانیان بکەن.

ئەم خسوسە بە واسىتەى تەیبب و مەئمورى بەلەدىيەو ھەمو روژى تەفتیش و موراقيە ئەکرى. ھەرکەس موخالیفى ئەم ئىعلانە ھەرەكەت بکا پىى مادە ١٢٦ ى قانونى عقوبات بە شىدەت تەجزیە ئەکرى. بۆ ئاگادارى ئىعلان کرا "لژ (٧١)

پۆست و تەلەفۆن

"ئىعلان

"ئىستا خەتى تازەى تەلغراف و تەلەفۆن تەواو بوە و حازرە بۆ

ئىستىعمال.

"مومکینە لە مەركەزى تەلەفۆنەو كە لە دائىرەى پۆستەدايە بە ھەر پىنج دەقیقەيەك لە گەل چەمچەمال دا بە روپەيەك و لە گەل كەركوك دا بە دو روپەيە و تەلەفۆن قسە بکرىت.

"تەلغراف ئىستا بە ئىنگىلىزى و بە لىسانى محەلى زۆر زو ئەنئەرىت. بۇ داخلى عىراق كەلىمەى بە دو ئانەى و لە رۇبىيەك كەمتر تەلغراف نەى. ئىدارەى تەلغراف و تەلەفۇنى سلىمانى" (ئ ۹۷)

"ئىعلان: ئىستا پۇستە ھەمو رۆزى مونتەزەمەن ئەچى بۇ كەركوك و لە كەركوكەو دېت. بىنائەن عەلەيى لە ئىعتىبارى تارىخى نەشرى ئەم ئىعلانەو بە غەيرەز دائىرەى پۇستە بە ھەر واسىتەىك دا كاغەز بى ئىلساقى پولى پۇستە لە سلىمانىيەو بۇ كەركوك و لە كەركوكەو بۇ سلىمانى ناردن مەمنوعە ھەر كەس خىلافى ئەم ئەمرە ھەرەكەت بكات بە مۇجىبى ۱۲۶ ى قانونى عقوباتى بەغدادى و نىزامى پۇستەى مەلەكى عىراقى تەجزىە ئەكرى. مۆتەسەرىفى سلىمانى" (ئ ۱۰۵)

ترافىكى ئوتوموبىل

ئەم ئىعلانە، رەنگە يەكەمىن رىنمايى بى بە كوردى دەربارەى رىئەستى ھاتوچۇ ئوتوموبىل، ديارە بە گرنگ گىراوہ بۇيە لە چەندىن ژمارەدا دوبارە بلأو كراوہتەو.

"ئىعلان: لە ئىعتىبارى ۱ ى شوباتى ۹۲۹ ھەمو وەسائىتى نەقلىە لە جياتى تەرەفى چەپ كە ئىستا جارىە لازمە جىيەتى راستى رىگا بگرن.

ئەگەر دو ئوتوموبىل لە ئىستىقامەتلىكا پىش وە يا پاشى يەك بېرۇن وە ئەگەر ئوتوموبىلى پشەوہ ئەيەوئ تىپەرى ئوتوموبىلى پىشەوہ بكات لازمە ئەو ئوتوموبىلەى پشەوہ تەرەفى چەپى ئوتوموبىلى پىشەوہ بگرى ئەمجا تى پەر بكات و بېروا. ئەگەر دو ئوتوموبىل بەرامبەرى يەك ھاتن لە سەر ھەردوکیان لازمە تەرەفى راستى رىگا بگرن ئىنجا تىپەر بگەن بېرۇن. مودىرى بۇلىس" (ئ ۱۱۳۹)

"ئىعلان: ھەركەسى لى خاىرىچى شارەو ە سىلاھەو ەيتە سلىمانى لازمە سىلاھەكەى لەو چىگايەى كە لى مىوانە دابنى و جائىز نىە لە شاردە ە سىلاھەو بسورپتەو، كەزا ئەوانەى لە سلىمانىدا سىلاحيان ەيە لازمە سىلاحيان لە مائەو دابنن و ەلى نەگرن حاسلى چ ە شەو و چ ە رۆژ لە شاردە ە سىلاھەو سورپانەو ە قەتەى مەنوعە و لەم مەنوعىەتدا مەئور و غەبرى مەئور مساويە ھەركەسى خىلافى ئەم ئەمرە ھەرەكەت بىكەت تەجزىە ئەكرى. مۆتەسەرىفى سلىمانى" لژ ۱۱۳

۳. ھۆشى ژىنگەيى

"ئىعلان: رەسمى دار و خەلوز و عوشرى سپىدار خراوەتە موزايەدەو ە ھەركەسى تالىبى ئىجارەكردنى ئەمانەيە موراچەكت ە مەجلىسى ئىدارە و موخاسەبە بىكەت. مودەتى موزايەدە ەتا ۳۱ ى مارتى ۹۲۶ ە. مودەتى ئىتالە لە ۲۲ ى ماتى مەزكورەو تا ۳۱ ى مارتى ۹۲۶ ە.

بۇ زاننى ھەمو كەس ئىعلان كرا ەكىلى موخاسىبى لىوا" لژ ۸

"بۇ زاننى ھەمو

لە مەقامى مۆتەسەرىفىەتەو

رەسمى دار و خەلوز و عوشرى سپىدار و عوشرى ماسى بۇ سالى ۱۹۲۷ لە مالىەو ە ئىجارە ئەدرن مودەتى موزايەدە لە ۱ ى شوباتى ۱۹۲۷ ەو تا ۱۵ ى مارتى ۱۹۲۷ ە ئىتالەى لە ۱۶ ى مارتى ۱۹۲۷ ەو تا ۲۵ ى مارتى ۱۹۲۷ تەعین و تەخسىس كراو ەلوى تالىبى ئىجارەيە موراچەكت ە مەجلىسى ئىدارە و موخاسەبەى لىوا بىكەت. " لژ ۱۵۱

"ئىعلان لە قائىمقامى ھەلەبجەوھ"

رەسمى دار و خەلوز و عوشىرى سىپىدار و لەوحى گۆيز و مور ھى قەزاي ھەلەبجە بۆ سالى ۱۹۲۷ بە قەرارى مەجلىسى ئىدارە لە ۸ ى شوباتى ۹۲۷ ھە تا ۱۰ ى مارتى ۹۲۷ بۆ موزايەدە و لە ۱۱ ى مارتى ۹۲۷ ھە تا غايەى مارت بۆ ئىحالە مودەت تەعین کراوہ بۆ ئاگاھدارى کە یغیەت ئىعلان کرا. "لژ

(۵۵)

"ئىعلان:

ئانە	روپپە	حۆقەى سلیمانى
.	۳	۱ بېشىت
.	۸	۱ سەعلەب
.	۷	۱ کەتیرەى سېى
.	۴	۱ کەتیرەى زەرد
۲۸	۱	۱ کەتیرەى سور
۱۸	۱	۱ مازوى شین
۱۴	۱	۱ مەخلوت
.	۱	۱ مازوى سېى

بۆ ئىستیفای عوشىر و رەسمى حکومەتى ئەم فیاتانە کە لە سەرھە نووسراوہ بۆ ۳ مانگ تەقدیر کراوہ ئەوا موافىقى مادەى ۸ ى نىزامنامەى ئەعشار بۆ زانىنى ھەمو کەس ئىعلان کرا. مۆتەصەرىفى لیواى سلیمانى "لژ

(۳۴)

"ئىعلان لە مەقامى مۆتەصەرىفیەتەوہ:

ئانە	روپپە	عەدەد
۳	۱	۱ پېستى رېوى
۱۹	۱	۱ پېستى دەلەک
۱۰	۱	۱ پېستى سەگلاو

بۆ ئىستىفای رەسمى حکومەتى قىمەتى پېستەى ئەم حەيواناتە وە کو لە
سەرەوہ نوسراوہ تەقدیر کراوہ. بۆ زانىنى ھەمو کەس ئىعلان ئەکرى. " (اژ ١٤٥)
"ئىعلان

ئانە	روپپە	حۆقەى سلیمانى
١٨	١	سەعلەب
١٨	١	بنيشت
١٦	١	مازوى شين
١٤	١	مازوى سېى
١٤	١	کەتيرەى زەرد
١٨		کەتيرەى سېى
		عەدەد
١٣		پېستى رېوى
١٨	١	پېستى دملەک
١٨		پېستى سەگلۆ

فياتى ئەم ئەشيايانە کە لە سەرەوہ نیشان دراوہ بۆ ئىستىفای عوشىر و
حەقى حکومەتى لە تەرەف مەجلىسى بەلەدىەوہ تەقدیر و لە تەرەف
مەجلىسى ئىدارەوہ تەصدىق کراوہ بۆ ئەوہى ئەم فياتە لە ھەمو کەسپکەوہ
مەعلوم بى ئىعلان کرا. مۆتەصەرىفى سلیمانى. (اژ ١٨٢)

"رەسمى ماسى بە وەعەدى سالىک خراوہ تە موزايەدەوہ ھەرکەسى
تالىبى ئەم رەسمەىە موراجەعەت بە دائىرەى موخاسەبە بکات. وە کىلى
موخاسىبى ليوا" (اژ ١١٢)

وہ کو لەم ئاگادارىيانەدا دەرئەکەوى برىنى دارودرەختى ئيرەوارەکان،
خەلوژکردن، ھەلکەندنى گزۇگىاي کيوى، راوى گياندار... ئازاد بوە. بە ھىچ
جۆرى رىک نەخراوہ و ھىچ جۆرە چاودىريەکى لە سەر نەبوە. خەلک، کە

ئاستى ھۆشيارىيان زۆر نزم بوە، توانىويانە بە ئازادى چۇنيان بوى بىكەن.
ئەمە خۇي لە خۇيدا نىشانەي نەبونى ھۆشيارى ژىنگەيى كاربەدەستانى ئەو
سەردەمە بوە و، ھەر ئەمەيش بۆتە ھۇي وپرانبونى ژىنگەي كوردستان.
ھەندى ئەو گياندارانە بە تەواوى لە ناو چون و، ھەندى گزوكيا نەماون و،
ھەندى لە شاخ و كيۆەكان بە تەواوى روت بون.

۴. وىرگرتنى خويىندىكار

"ئىعلان: بۇ تەحسىلى فەنى بەيتەرى لە عىراقەوہ چەند تەلەبەيەك
ئەنپىرى بۇ مەكتەبى بەيتەرى بەنغالى لە كەلكەتە. ھەر كەسى تالبە ئەوولەن
لەم مەقامە تەماشاي شەرائىت و تەفسىلات بكا ئىنجا رەسمەن موراچەعت
بكا. مونتەسەرىف" (۱۰)

"ئىعلان: تالبىن بە كولىەي بەيتەرى بەنغالا لە ئەھالى محەلى
پىچوبىستە تەدرىساتى بەيتەرى لە ۱۵ ي نىسان دا دەست پى دەكرى
تەفسىلاتى تامە لە دائىرەي بەيتەرى مولكى سەلىمانى وەردەگىرى. تالبىن
موراچەعت بەو دائىرەيە بكات. مودىرى عامى بەيتەرى بەغداد" (۱۲)

"بۇ زانىنى ھەمو: بە پى تەحرىراتىك كە لە مودىرىەتى مەعارىفى
بەغدادەوہ بە ژمارە ۱۹۹۵ و رۆزى ۲۶/۷/۲۸ بۆم ھاتوہ ئەمسال لە تشرىنى
ئەوول دا لە مەكتەبى سەنايەي بەغدادا سەنغىكى داخلى گوشاد ئەكرى و بۇ
ئەو سەنغە تەلەبە كە حائىزى ئەم شەرائىتە بن قبول ئەكرى:

۱. ئەبى لە سەنغى چوارەمى ئىبتىدائى دەرجوبى.

۲. بونىيە و وجودى لە سىجەت دا بى.

۳. قابىليەتى ئىشى دەستى بىي و ئارەزوئى فېربونى سەنايەي بىي.

ههركهسى حائىزى ئەم شەرائىتەىە و تالبە موراچەعت بەم دائىرەىە

بكات. مۆتەسەرىفى لىوای سلىمانى" (۲۸)

"ئىعلان: ئەمسال لە لىوای سلىمانىيەوە بۆ مەكتەبى سەناىى بەغداد

۲ تالىب قبول ئەكرى ههركەس ئارەزوى هەىە بزانى شەرائىتى قبول چىە

موراچەعت بە دائىرەى تەحرىراتى مۆتەسەرىفىەت بكات. مۆتەسەرىفى

سلىمانى" ئۆ ۱۱۲۳

"ئاگادارى: بەمزوانە سنغىكى موبتەدى ئەجزاچىتى لە بەغدا ئەكرىتەوە

و تالب قبول ئەكرى ههركەسى ئارەزو ئەكا لەم دائىرەىە شەرائىت تەماش

بكا. مۆتەسەرىفى سلىمانى"

"ئاگادارى: بۆ مەكتەبى زەراعەتى بەغدا تالب قبول ئەكرى ههركەسى

تالبە موراچەعت بە دائىرەى تەحرىرات بكا. مۆتەسەرىفى سلىمانى" ئۆ ۱۳۸

"تەعمىم

"لاحىقە بە تەعمىمى ژمارە ۲۸۸ و رۆژ ۱۶/۷/۱۹۲۷ ى ئەم دائىرەىەىە.

"مەكتەبى عەسكەرىەى مەلەكىەى شاهانە چەند تەلەبەىك لە ئەولادى

ئەهالى مەملەكەت بۆ ئەمسال قبول ئەكات، جەىش زابىتى موقتەدىرى

ئەوئەت كە وەزىفەى ئەسلىەىان بىوانن موافىقى مەتلوب ئىفا بكن بىنائەن

عەلەىەى لازمە بە سۆرەتى خسوسى تەلەبەى سنغى چوارەمى سانەوى

تەشوىق بكرىن كە حكومەت لە مۆستەقبەل دا ئىستىفادەىان لى بكات.

مۆتەسەرىفى سلىمانى" ئۆ ۱۷۷

"ئىعلان: مەكتەبى عەسكەرى ملوكانە بۆ ئەولادى رۆئەسای عەشایەر

لە بەغداد تالىب قبول ئەكات. ههركەسى حائىزى شەرائىتە لازمە پىش ۲۵ ى

حوزەىرانى ۱۹۲۸ موراچەعتنامەى بگاتە وەزارەتى دىفاع لە بەغداد.

مۆتەسەرىفى سلىمانى" ئۆ ۱۱۷

"ئىعلان: شەرائىتى قېۋلى تەلەبە بۇ دارولمۇعەلىمىنى بەغداد لەم دائىرىيە و مەكتەبى سەلىمانىدا مەوجودە. ھەركەسى تالبە بۇ مۇتالەعە مۇراجەئەت بەم دو جىگايە بکات. مۇتەسەرىفى سەلىمانى" (لژ ۱۲۸)

"بۇ زانىنى ھەمو: لە رۆزى ۲۰ ى ئەیلۇل دا مەكتەب ئەكرىتەو و موباشەرەت بە تەدرىسات ئەكرىت لە ئەمروۋە ھەركەس تالبە مۇراجەئەت بە مەكتەب بکات و ناۋى خۇى قەيد بکات." (لژ ۱۳۳)

"بۇ زانىنى ھەمو: رۆزى ۶ ى ئاغستۇسى ۱۹۲۶ لە بەغداد ئىمتىحانى ئەوانە كە تالبى مەسلەكى ئىدارەن ئىجرا ئەكرى و ھەركەسى تالبە ئەبى رۆزى ۷ ى ئاغستۇسى ۱۹۲۶ لە دىۋانى ۋەزارەتى داخلىيەدا حازر بى.

مۇتەسەرىفى سەلىمانى" (لژ ۱۲۵)

۵. داھاتى حكوەت

"ئىعلان: رسوماتى بەلەدىيە لە ئىعتىبارى ۱ ى نىسانى ۹۲۶ ەو بە ۋەعدەى سالىك ئەدرىن بە ئىجارە و بۇ موزايەدە لە مارتەو ھەتا ۲۰ ى مارت و، بۇ ئىخالە لە ۲۱ ى مارتەو ھەتا ۲۷ ى ۹۲۶ مودەت دانراۋە. ھەركەسىك تالبە لە زەرفى ئەم مودەتەدا مۇراجەئەت بە دائىرىيە بەلەدىيە بکات.

رىاسەتى بەلەدىيە" (لژ ۱۷)

"ئىعلان

ئانە رۇبىيە

۲۴۵- رەسمى بارانە (ئۇلاغى مەكارى)

۸۵- زەبجىيە

۵۱- قەپان

۱۶۵- مەيدانى ئەسپ

نهم رهسمانه له ئیعتیباری ۱ ی نیسانی ۹۲۶ هوه ههتا غایهی مارتی ۹۲۷ به وهعهدهی سائیک ئهدرین به ئیجاره و بهو بهدهلانهی که له حهوايان دا نوسراوه خراونهته ژپر پهپهوه. ههر کهسی تالبی ئیلتیزامی نهم رهسمانهیه موراجعهت به دائیرهی بهلهدییه بکات. ریاسهتی بهلهدییه سلیمانی" (۱۰)

"ئیعلان له ریاسهتی بهلهدییهوه

رهسمی بارانه، زهبحیه، قهپان، دهلالیه و مهیدانی ئهسپ بۆ سالی ۱۹۲۷ له تهرهف بهلهدییهوه ئهدرین به ئیجاره، مودهتی موزایهده له ۱ ی شوباتی ۹۲۷ هوه ههتا ۱۵ ی مارتی ۹۲۷ و مودهتی ئیخاله له ۱۶ ی مارتی ۹۲۷ هوه ههتا ۲۵ ی مارتی ۹۲۷ تهعین و تهخسیس کراوه ههرکهسی تالیبی ئیجارهی نهم رهسمانهیه موراجعهت به دائیره و مهجلیسی بهلهدییه سلیمانی بکات." (ژ ۱۵۲)

"ئیعلان

بهدهلی سابق

زهبحیه	۱۵۵
بارانه	۱۹۳۰
نهوت	۸۰
مهیدانییه	۷۶
دهلالیه	۸۰

نهم پینچ قهلهمی رسوماتی بهلهدییه که له سهروهوه نوسراوه مودهتی موزایهدهی له ۱۸ ی شوباتی ۹۲۸ هوه تا ۱۵ ی مارتی ۹۲۸ و مودهتی ئیخاله له ۱۶ ی مارتی ۹۲۸ هوه تا ۳۱ ی مارتی ۹۲۸ قهرار دراوه بینانهن عملهیهی ههر کس تالیبی ئیلتیزام کردنی رسوماتی مهز کورهیه موراجعهت به مهجلیسی بهلهدییه ههلهبجه بکات بۆ ئاگاداری ئیعلان کرا. قائیمقامی ههلهبجه"

بەرۆبومی کشتوکل

"بۆ زانینی هه‌مو

"به پێی ئەمری وەزارەتی جەیلەلی مایه که وەرمان گرتوه بۆ شتووی
سالی ۹۲۶ ی قەزای سلیمانی و شارباژێر تەنی گەنم ۱۵ و تەنی جۆ ۹۶ روپیە
که حۆقەلی سلیمانی گەنم ۸ ئانه و ۲ پای و جۆ ۵ ئانه و ۳ پای ئەگرێتەوه و،
بۆ قەزای هەلبجە تەنی گەنم ۱۳۵ و هی جۆ ۱۱ روپیە که حۆقەلی گەنم ۷ ئانه
و ۴ پای و نیو و جۆش به ۶ ئانه ئەگرێتەوه. فیات تەقدیر و تەس‌دیق کراوه و
به قەراری مەجلیسی ئیدارەیش به ئیعتیباری لیوا حۆقەلی نۆک به ۹ و نیسک
به ۸ و کزن به ۶ و پۆلکەیش به ۶ ئانه فیاتیان بۆ تەقدیر کراوه. ئەوا
موافیقی مادە ۸ ی نیزامنامە ی ئەعشار ئیعلانی که یفیهت کرا. له پاش
خیتامی مودە ی موعەیه‌نه دەست ئەکری به تەحسیلات. موخاسیبی لیوای
سلیمانی" لژ ۱۲۷

"ئیعلا: بۆ ئیستیقای عوشر و حیسە ی حکومەتی بۆ قەزای سلیمانی و
شارباژێر تەنی گەنم به ۱ روپیە، که حۆقەیه‌کی سلیمانی ۵ ئانه و ۶ پای
وتەنی جۆ به ۸ روپیە که حۆقەیه‌کی سلیمانی ۴ ئانه و ۴ پای ئەکات. فیات
تەقدیر و له وەزارەتی مایه‌پشەوه تەس‌دیق فەرموراوه بۆ ئەوه ی موافیقی
مادە ۸ ی نیزام ئهل ئەعشار ئەوانە ی موخەریزن له مودە ی ۱ رۆژدا
ئیعتیرازاتی خۆیان تەقدیم بکەن وا ئیعلان کراوه. مۆتەسەریفی سلیمانی" لژ

۱۷۴

"ئیعلا: بۆ ئیستیقای عوشر و حیسە ی حکومەتی له قەزای ئەهلبجە
تەنی گەنم به ۷۵ و تەنی جۆ به ۵۵ روپیە تەقدیر و له تەرف وەزارەتی
مایه‌پشەوه تەس‌دیق فەرموراوه. بۆ ئەوه ی موافیقی مادە ۸ ی نیزامنامە ی
ئەعشار هەرکەسی ئیعتیرازی هەیه ئوسولەن مۆراجەعەت بکات ئیعلان کرا.
مۆتەسەریفی سلیمانی" لژ ۱۷۶

"ئىعلانات: بۇ ئىستىفای ھەقى ھۆكۈمەت لە قەزای سىلیمانی و شارباژېردا بۇ سالى ۹۲۶ ھوقەى سىلیمانی چەلتوک بە ۹ ئانە لە تەرەف مەجلىسى ئىدارەى لیواوہ تەقدیر و لە وەزارەتى جەلیلەى مالیهوہ تەسدىق کراوہ. ئەوا موافىقى مادەى ۸ ى نیزامنامەى ئەعشار ئىعلان کرا. لە پاش ۱۰ رۆژ مودەتى ئىعتىرازى ئەم فیانە کەسبى قەتعیەت ئەکات. بۇ زانینى ھەمو ئىعلان کرا. ۳ ى تشرینی دوهمى ۹۲۶ مۆتەصەریفی سىلیمانی" (ئ ۱۷۰)

"ئىعلان: بۇ ئىستىفای عوشر و حیسەى ھۆکۈمەتى کىلۆى توتون ئەمسال بە یەک ئانە و ۲ پای تەقدیر و لە وەزارەتى مالیهشەوہ تەسدىق فەرموراوہ لە ئىعتىبارى ئەمرووہ ئەم فیئانە ئىعتىبارى پى ئەکرى. موافىقى مادەى ۸ ى نیزامنامەى ئەعشار ئىعلان کرا. مۆتەصەریفی سىلیمانی" (ئ ۱۸۹)

"ئىعلان: بۇ ئىستىفای ھەقى ھۆکۈمەتى بۇ چەلتوکى ئەمسالى قەزای سىلیمانی و شارباژېر تەنى بە ۱ - ۱۶۰ روپیە کە ھوقەیەکی ۶ ئانە و ۶ پای و بۇ قەزای ھەلەبجە تەنى بە ۷ - ۱۳۵ روپیە کە ھوقەیەکی ۵ ئانە و ۶ پای ئەکات تەقدیر و لە وەزارەتى مالیهشەوہ تەسدىق فەرموراوہ پىوئستە موافىقى ئەم فیانە عوشرى ھۆکۈمەتى ئىستىفا بکەن. مۆتەصەریفی سىلیمانی" (ئ ۱۹۲)

"بۇ زانینى ھەمو:

۱ ھوقەى گەنمە شامى ۶، ھەرزن ۵، ماش ۱۲، زەرەت ۴، پىاز ۸، کەردپ ۴ ئانە، سیر ۲ روپیە و ۸ ئانە، خەیار ۴، ترۆزى ۲ ئانە و ۶ پای، کالەک ۴، شوتى ۳، بامیە ۴، بائىجان ۳، تەماتە ۳، لۇبیا ۸، کولەکە ۴، تریى سپی ۱۰، تریى رەش ۶، ھەنار ۱۰، ھەنجیر ۱۲، قوڭ ۱۴، قەیسى ۱۲، سیو ۱۰ ئانە، بادام ۱ روپیە، ھەلوژە ۱۰، ترش ۱۰، ھەرمى ۱۲ ئانە، کونجى ۱ روپیە، گویز ۴، ھەزار ۲ روپیە و ۸ ئانە، بەھى ۱ روپیە.

بۇ ئىستىفای خىسەى ھۆكۈمەت فىياتى ھاسىلاتى موخەزەرات و مېوہ بۇ
سالى ۱۹۲۶ وەكو لە سەرەوہ نىشان دراوہ لە تەرەف مەجلىسى ئىدارەى لىواوہ
قەرار دراوہ. موافىقى مادەى ۸ ى نىزامنامەى ئەعشار بۇ زانىنى ھەمو كەس
ئىعلان ئەكرى.

موتەصەرىفى لىواى سلىمانى "لژ ۱۲۰"

"تەعمىم بۇ قائىمقام و مودىرەكان

ئانە پاى

۱	پاقلە
۴	پۆلكە
۱۱	نۆك
۸	نېسك
۴	كزن

بۇ قەزای سلىمانى و شارباژىر ئەو ھېوباتى كە لە سەرەوہ نوسراوہ
ئەم دەفعەىہ فىياتى لە تەرەف بەلەدپەوہ تەقدىر و لە مەجلىسى ئىدارەوہ
تەسدىق و قبول كراوہ پىوپستە موافىقى ئەم فىاتە عوشىرى ئەم ھېوباتە
ئىستىفا بكرى. موتەصەرىفى سلىمانى. "لژ ۱۷۹"

بە كرى دانى دوكان

"ئىعلان: لە مەوقىعى سەقاخانەدا ۳ دوكان كە عائىد بە خەزىنەپە لە
ئىتتىداى نىسانى ۱۹۲۶ ەوہ ھەتا ئاخىرى مارتى ۱۹۲۷ بە وەعدەى سالىك ئەدرىن
بە ئىجارە ھەركەسى تالىپى ئىجارەيانە موراجەعەت بە مەجلىسى ئىدارە و
موھاسەبە بكات. وەكىلى موھاسىبى لىوا" لژ ۱۸

مهشروبوات

"ئىعلان: له ئىعتىبارى نىسانى ۹۲۶ هه تا نىپايەتى مارتى ۹۲۷ به وهعهدى سالىک موافىقى شهرايتىک که له دائيرهى گومرگا مهوجوده عهرق و شهراپ ئهدرى به ئىلتىزام ههرکەس تاليپه له ۱ ی مارتى ۹۲۶ هه موراچهعت به دائيرهى گومرگ و مهکوسى سلیمانى بکا. ۲۸ ی شوباتى ۹۲۶ موديرى گومرگ و مهکوس" (ز ۱۷)

"ئىعلان له دائيرهى گومرگهوه

شهراپ و عهرقى سلیمانى له ئهولى نىسانى ۹۲۷ هه تا نىپايەتى مارتى ۹۲۸ له داخلى شهرايتى گومرگا مهوجوده ئهدرى به ئىلتىزام ههرکەسى تاليپى زمائيمه له تاريخى ئهم ئىعلانهوه موراچهعت به دائيرهى گومرگ و مهکوسى سلیمانى بکا. " (ز ۱۵۶)

"ئىعلان له مهقامى مونهصرىفیهوه

يكون	عارق	شهراپ
۱۷۴۵-	۱۷۲-	۲۵- سلیمانى
۲۲-	۲۲-	ههلهبچه

رهسمى عارق و شهراپى سلیمانى و ههلهبچه له موزايهدهدايه و بهدهلى پيشوشييان له سهروهه نوسراوه. ئهوانى که تالين موراچهعت به مهجليسى ئيداره و دائيرهى گومرگ و مهکوس بکات. " (ز ۱۵۸)

۶. ئىعلانهکانى جهيش

دواى ئهوهى له تهموزى ۱۹۲۴ دا سلیمانى داگیرکرايهوه، سههرپراى ئهوهى وهکو ههمو ليواکانى ترى عيراق، داوودهزگای بهرپوهبهرايهتى تىدا دانرا، بو پاراستنى سلیمانى له هيرشى هيزهکانى شىخ مهحمود و بو سهركردايهتى ئهو لهشکرکيشىيانهى له ناوچهکهدا ئهکران جهيشى عيراق سهربازگهيهكى ههميشهئى تىدا دامهزراند.

دریغ بو ئهو زهمانه، ئهو دهمه، ئهو عهسره،

که مه‌یدانی چریدبازی له دهشتی کانی ئاسکان بو

سەرکرده کانی چه‌پیش دهشتی کانی ئاسکانیان بۆ باره‌گاکه‌یان داگیر کرد، که یه‌کێ له‌ خوشتین شوپنه‌کانی سلیمانی بو. ئهم سهر‌بازگه‌یه‌ کرا بوه باره‌گای (المریة المنطقة الشرقية) و، له‌ ناو خه‌لک دا به‌ (حامیه) ناو ئه‌برا. مو‌لک‌یه‌تی ئه‌رزه‌که‌ ه‌ی خه‌لک بوه، شاره‌وانی سلیمانی به‌م ئیعلانه‌ ئیستیملاکی کردوه و، ئیتر بۆته‌ مو‌لکی ده‌وله‌ت:

"له ریاسته ټي بهامدي هوه ئيعلان

قیمہ تی موقہ دمہ: نانہ روپیہ

YD- ...

مىقدار: ئولك دۆنمى جەدىد نەوعى مولك مەوقىيى

۲۲ ۵۴ نهرازی کانی ئاسکان

ئەسحابى مولك: حاجى مەلا سەئىد و ئەحمەد ئاغا، فارس ئەفەندى

و وەرەسەى حاجى ئەورەحمان

موافىقى خەرىتىەى مۇرسەمە عىبارەت لە ۵۴ دۆنمى جەمىد و ۲۲ ئۆلك قىتەەىەك ئەرازى كە لە غەربى مەملەكەتەوە واقىعە و، بە ئەرازى كانى ئاسكان مەشەورە و، عائىدە بەو ئەشتخاسانە كە ئىسمىان لە بالائوە نوسراوہ، بۇ بىناى قشلىەى عەسكەرىە بەدەلى ئىستىملاكى بە ۷۵ رۇپە لە تەرف ھەيئەتى مەخسوسەوە تەقدىر كراوہ، ھەركەسى لە علاقەداران لەم خسوسەوە ئىفادە و ئىعتىرازىكىان ھەيە موافىقى قانون ئىستىملاكى لازمە لە زەرفى ۸ رۇژدا مۇراجەعەت كەن بە دائىرەى بەلەدىە و بەيانى كەن. بۇ ئاكادارى ئىعلان كرا. ۲۱ ى كانونى سانى ۹۲۸"ژ ۱۱-

"له ۲۸/۳/۲۵ هه عهسكهرى جهيشى عيراقى له مهيدانى ئەنداختى

كهوره جيوارى كاريزى شايخ سهعيد و له مهيدانى ئەنداختى پچوك
ئهرازى نزيكى ئاشى كه له سهر ريگاي ئەزمەر واقيعه، دهست ئەكمن به
تعليم و ئەنداختى سيلاح. نابى قهتعيه ئەهالى بهو دو جيگايانهدا برؤن و
ئەبى ئيجتيناب بكم. موهسهرىف" (لژ ۱۰۷)

"ئيعلان: بؤ كاروان و ئوتومويل و ئەرابه و ئينسان هاتوچؤ كردن به
جيگاي تەبارەدا كه له غەربى شارى سلیماني واقيعه مەمنوعه و، كاروان و
ساحيب بار نابى نه به شهو و نه به رۆژ بارى لى بخات. هەر كەسى خيلافى
ئەم ئيعلانە مەمەله بکات به موجهى مادهى ۱۲۶ ى قانونى عقوباتى به غدادى
تەجزیه ئەکری. موهسهرىف سلیماني" (لژ ۹۷)
"ئيعلان: له مقامى موهسهرىفيهوه

لەمەودوا به هيچ کلؤجى جائيز نيه له وهختى هەلسان و نيشتنهوهى
تەبارەدا هيچ كەسى نزيكى جيگاي نه ياره بكهوى و، به سهر جاده كەدا هاتوچؤ
بکات. بؤ ئېگدارى كه يفيت ئيعلان کرا." (لژ ۱۶۱)

"ئيعلان: له بهر ئەوهى هيچ حاديسه يەك رو نەدا، لەو ئەسنایەدا كه
تەبارە ئەنیشیتەوه و هەلئەستى، هاتوچؤ كهرى هەمو جيوارى محەلى تەبارە بؤ
چەند دەقیقە يەك لازمه خۆيان تەعتیل بکمن له ئەسنای هەلسان و نيشتنهوهى
تەبارەدا ئامەدوشود به سورەتى قهتعيه مەمنوعه. موهسهرىف سلیماني" (لژ
۱۴۶)

پى ئەچى موهتەسبينى جهيش، به زۆر بى يان به خواپشت، قەرزبان
له دوکاندارەکانى ناو بازار و مرگرتوه و نه يان داوه تەوه بۆيه لای
فەرمانده کانيان شکاتيان لى کردون، فەرمانده کان له باتى ئەوهى بۆيان
بسيئنهوه، ئەم ئيعلانەيان بلأو کردۆتەوه:

"ئىعلان: لە ھەموو دوکاندار و کەسەبەيە کەووە مەعلوم بێت کە موقابیل بە قەرزی ئەشخاس لە معاشی عەسکەر پارە گل نادریتەو. ئەوانەي کە بەم نەوعە قەرز لە گل عەسکەردا ئەکەن مەسئولیت عائید بە خۆپانە. قوماندانی تابوری چوارەمی لیوی" (ژ ١٦٩)

"ئىعلان: ئەوا ئىعلان ئەكرى كە ھىچ كەسىپكە لە كەل مونتەسىبىنى جەيش دا قەرز و قۇلە نەكات و شتىان بە قەرز پى نەفرۇشن چۈنكە بۇ ئەم خىسوسە دەعو و شكايەتى ھىچ كەسىپكە ناپرسىرى" (ز ۱۷۷)

"ئىعلان: كاتتىنى ئەو قەتەعاتى عەسكەرىيەى كە مەربوتى مەنتىقەى شەرقىيەى سەلیمانین لە ئىعتىبارى تارىخى ئىجالەى قەتەىوہ بە مودەى ۶ مانگ ئەدرین بە ئىلتىزام ئەوانەى تالین موراجەعەت بە مەقەرەى مەنتىقە بکەن. ئامبەرى مەنتىقە" (ژ ۱۰۶)

"له ئىعتىبارى ۲۸/۷/۱ ئەرزاقي نەفر و ئايىكى حەيواناتى جەيشى عىراقى بۇ مودەتى سالىك خراوەتە مونا قەسەوہ. ئەوانەى تالبن لازمە ھەمو روژىك غەبرى جومعه بەيانىان بۇ ئەمەى لە شەرائىتە كەى بگەن موراجەعت بە مەقەرى مەنتىقە و بە مەوقىعى قوماندانى كەركوك بگەن.

نه‌وانه‌ی که موراجعه‌ت نه‌کهن لازمه شه‌هاده‌تنامه‌یه‌کی غورفیه‌ی
تجاره‌تی به‌غداد وه یا موسلیان به ده‌سته‌وه بی.

موناقه سه که له رۆژی ۲۲ ی مانگی مهزکور له ساعهتی ۱۲ دا تهواو

٧
تہ یوں

نامیری مەنتیقەى شەرقیە" (ژ ۱۱۸)

"ئىعلانى موناڧەسەى لەوازىمى ئىنشائىيە لە سلىمانى

۱. موناڧەسە بۆ لەوازىمى ئىنشائىيەى لىوۋىيە و لە سلىمانى جەرەيان

ئەكەت.

۲. ئەوراقى موناڧەسە لە گەل لىستەى ئەو مەوادانەى پىۋىستە بىلموراجەعە لە قوماندانى مەفرەزەى فەوجى دوهم وەرئەگىرئەت. تالىبىنى موناڧەسە فىاتىك كە پىۋى تالبن لازمە لە جەدولى لەوازىم دا لە خانەى خۆىدا.. ئەو مادەىيە يەك بە يەك دای بنئىن، جەدولى لەوازىم، ھەمو ئەوراقى موناڧەسە بە ئىمزاكراۋى لە زەرفىكى لۇككراودا لە گەل مەبلەغى ۵۰ رۋىيە پىشەكى تەسلىم بە قوماندانى مەفرەزەى فەوجى دوهمى لىوۋى بكنەن.

۳. قوماندانى لىوۋى عىراق تەعەھۇد ناكەت بە قبۇلى كەمترىن ۋە يا ھەر موناڧەسەىيەك بئەت.

لىڧتنت موئىرەىد زابىت ئەل روكنى لىوۋى عىراق" (ژ ۱۱۹)

"ئىعلان: ۋەزارەتى دىفاع، نەقلىياتى ئەرزاڧ و ئەشپاي عەسكەرىيە لە سلىمانىيەۋە بۆ نوقتەكان ئەخاتە موناڧەسەۋە، ھەر كەسى تالەب بۆ ھەزەر و سەڧەر موراجەعەت بەم دائىرەىيە بكتە. مۆتەسەرىڧى سلىمانى" (ژ ۱۷۰)

ھەندى جار ئىعلانىان بە زمانى عەرەبىى بلاءو كەردۆتەۋە، ۋەكو:

"اعلان: يدعى الراغبون الى تقديم وسائل نقلية ميكانيكية للمنطقتين الشمالية والشرقي و نقلية حيوانات فمن شاء الاطلاع على الشروط والتفاصيل فليطلبها من وزارة الدفاع فى بغداد ومن امراء الالوية فى الموصل والسليمانية ومن موقع كركوك. وزارة الدفاع" (ژ ۱۹)

۷. ئىعلانەكانى پۇلىس

"ئىعلان: ئەم دائىرەبە ۴۸ ئېستىر كە بە كەلگى رىكوبى پۇلىس و چاك
بىت موبايەكە ئەكات ئەوانەى كە ھەپانەو ئەيفرۇشەن پېش خىتامى مانگى
مارتى ۹۲۸ بېيىنن و موراجەكەت بەم دائىرەبە بگەن. مودېرى پۇلىس" ۱۲-۱۲

"لە دائىرەى پۇلىسەو

"بۇ مەركەزى پۇلىسى سىلیمانى كا و جۇ لازمە و ئەخرىتە موناكەسەو
ھەركەسىك تالبە بۇ مانگى حوزەبىران و تەموز و ئاغستۇس تەنى كا بە چەند
و تەنى جۇ بە چەند ئەتوانن تەسلىمى بگەن بېنوسن و لە ناو زەرفىكى لوك
كراودا لە پېش رۆزى ۲۷/۵/۲۰ دا تەودىعى ئەم دائىرەبەى بگەن. " ۱۶۶-۱۶۶

"ئىعلان: لە ئىعتىبارى ۱ى ۹ى ۲۷ مە كا و جۇ بۇ ۳ مانگ بۇ ولاغى
حكومەتى ئەدرى بە قۇنتەرات ئەوانەى كە تالېن قائىمەى موناكەساتيان لە
زەرفىكى داخراودا لە ۲۹ى مانگى جارىدا موراجەكەت بەم دائىرەبە بگەن.
معاونى مودېرى پۇلىس" ۱۸۱-۱۸۱

دروستكردنى بىناى مەخفەر

"بۇ زانىنى ھەمو: بۇ سەراى پىنجوين تەنى بەرد بە ۱۰ تەنى قىسل بە
۵۵ تەنى لم بە ۱۴، بۇ نوقتەى قىلجە تەنى قىسل بە ۷۰ تەنى لم بە ۱۴ تەنى
بەرد بە ۱۰، بۇ نوقتەى ولياوا و نۆدى تەنى بەرد بە ۶ تەنى قىسل بە ۵ تەنى
لم بە ۱۰، بۇ نوقتەى كەلۇس تەنى بەرد بە ۶ تەنى قىسل بە ۵ و تەنى لم بە
۸ رويپە. لە عەھدەى تالېيانايە ھەركەسى تالېبى تەنقىسە ھەتا ۲۱ى نېسانى
۹۲۷ موراجەكەت بە قۇمىسيۇنى مەخسوس بكا كە لە دائىرەى بەلەدبە
ئىجتىماع ئەكا. بۇ مەلومات ئىعلان كرا. رەئىسى قۇمىسيۇنى موناكەسە" ۱۶۱-۱۶۱

"ئىعلان: بۇ يىننى سەراي چوارتا تەنى بەرد بە ۱-۳ و لم و چەو بە ۱۲ - ۳ و قسل بە ۸ - ۲۶ و، بۇ يىننى سەراي سورداش تەنى بەرد بە ۶ - ۱ و قسل بە ۳۰ و چەو بە ۱۲ - ۲ و لم ۹ - ۳ و، نەقلى ئەشيا لە سىلیمانیهو بە پىنجوين تەنى بە ۲۵ و، بۇ سورداش و چوارتا بە ۱۷ و، ئوجرەتى ولاخىك لە سىلیمانیهو بە پىنجوين لە ۵ و بۇ سورداش بە ۳ و، بۇ چوارتا بە ۲ روپپە، خراو تە مونا قەسەو. كى تالبە تا رۇزى ۱۱/۶/۹۲۸ موراجەعت بە مەجلىسى ئىدارەى سىلیمانى بکات. مۆتەسەرىفى لیوای سىلیمانى" (۱۱۷)

۸. ئىعلانی جۇراوچۇر

پاسى سیلاح

"تەعمیم

بۇ مودیرى پۇلیسى سىلیمانى

بۇ قائىمقامى قەزاكان

بۇ مودیرى ناحیهكان

بە ئەمرى وەزارەتى داخلىه بۇ سالى ۱۹۲۸ رەسمى پاسى ئەو سیلاحانە كە سالى ۱۹۲۷ مۇسەجەل بون و ئەمسال پاسى تازەیان بۇ وەرئەگیرى عىبارەتە لە يەك روپپە و رەسمى پاسى ئەو سیلاحانە كە لە سالى ۱۹۲۷ دا مۇسەجەل نەبون و لە سالى ۱۹۲۸ دا وەرئەگیرى عىبارەتە لە دو روپپە.

مودەتى وەرگرتنى پاسى سیلاح بۇ سالى تازە... مانگى كانونى سانى، شوبات و مارت و لە پاش نىپایەتى مارت ھەر سیلاحىكى بى پاس بگىرى بە موجىبى قەوانىنى مەوزوعە مۇسادەرە و ساحىبى تەجزىە ئەكرى مۆتەسەرىفى سىلیمانى" (۹۶)

"ئىعلان

لاھىقەى تەعمیمى ژمارە ۱۳۲ ی رۇزى ۱۸/۱/۱۹۲۸ ی ئەم دائىرەى:

لهم مهقامه وه وا قهرار دراوه كه رهسمى پاسى تفهنگى حسكه، مارتين، بهرازكوژ، ماوزهپرى گهورهى كوژن، قهپاقلى، وهرندل و سائيرى نهو نهوعه سيلاحانه كه له مؤدبلى كوژن يهك روپيه بسپنرئيت بهم نهوعه ئيفاي معامله لازمه. مونهسهرىفى سلئمانى" (ژ ۱۰۲)

گهراى كولله

"تهعميم له مهقامى مونهسهرىفيه وه

"وا مولاچهزه كراوه ئه مسال كولله گهراى زور داناو وه ئهم گهرايه كه زيايه وه تهبيعى نهبى به باعيسى خهساراتى زور له زهراعت و محسولات دا له بهر نهو حكومهت چ موقاييل به گهراى كولله و چ موقاييل به كوللهى زياوه به عزى تهدابيرى ئينبخاز كردوه.

"حكومهت بو ههر كيلويهك گهراى پاك كراوهى كولله ايهعنى به بى خوژ كه له مهر كهزى سلئمانىدا تهسليم بكرئيت چوار ئانه ئهدات يهعنى بو چوار كيلو گهراى پاك كراوه روپيه يهك ئهدات جا لوتفن به ههمو لايه كدا ئيعلانى بهرمون و عمومى نههالى خالى بكهن و زور به نههميهت تهريغب و تهشويقى نههالى بكهن كه سهعى بكهن بو كوكردنه وهى گهراى كولله و بيهيننه سلئمانى تهسليمى بكهن و بو ههر كيلويهكى چوار ئانه وهرگرن. ئهم مهستهله يه ههروه كو معلومتانه تهعلوقى به حهياتى مهمله كه نهوه ههيه كه حهياتى مهمله كهت مهربوتى موخسول و زهراعت له بهر نهو ئوميد نهكهن فوقهلعاده سهعى بكهن بو تهشويقى نههالى. ئيتر ئيحتيرام." (ژ ۱۵)

بلاوبونه وهى دهرده كا

"ئيعلان: له بهر نهوهى دهرده كا له ليوای سلئمانىدا بلاو بوته وه به سورهتى عموميه ههمو ليوای مهزكور له ئيعتبارى ۹ ى ئه يلولى ۱۹۲۸ وه به مهنتيقهى موسابه عهده ئه كرى و ئيخراجى عمومى مهواشى و مهنتوجاتى حهيوانيه له ليوای مهزكوره وه به سورهتى قهتعيه مهمنوعه ههتا سدورى نهواميرى نهخير. موديرى عامى دائيرهى ئومورى به يتهرهى مهله كيه" (ژ ۱۱۹)

سهربرینی مه‌ری ئاوس

"ئیعلان: له‌مه‌ولا سهربرینی مه‌ری ئاوس مه‌منوعه هه‌ر کەس
موخاڵه‌هه‌تی ئەم ئەمره بکات به‌ موحییی ماده‌ی ١٢٦ ی قانونی عقوباتی
به‌غدادی ته‌جزیه ئەکری مۆته‌سه‌ریفی سلیمانی" (٩٤)

تاپۆ

"بۆ زانینی هه‌مو

دائیره‌ی تاپۆ له‌ ئیعتیباری ٥ ی ئەیلوله‌وه ده‌ست ئەکات به‌ ئیش
هه‌رچی مۆراجعه‌تیک له‌ داخڵی حدودی شاردا بکریت قبول ئەکری له‌ به‌ر
ئوه که‌ یفیه‌ت ئیعلان کرا. دائیره‌ی تاپۆ" (٩٥)

"ئیعلان له‌ مه‌قامی مۆته‌سه‌ریفیه‌وه

ته‌عمیم بۆ: قائیم‌قامه‌کان، مودیرانی نه‌واحی، روئه‌سای مۆخته‌ره‌مه‌ی

ده‌وائیر

به‌ پێی ئەمری مودیری عامی تاپۆ دائیره‌ی تاپۆی سلیمانی له‌مه‌ولا
مه‌ئزونه به‌ ده‌ره‌ینانی سوهرتی قه‌یدی ئەملاکی خاریجی سلیمانی‌یش به‌لام
جاری مه‌ئزون نیه‌ معامله‌یه‌ی له‌ سه‌ر بکا هه‌ر سوهرت ئەتوانی ده‌ره‌ینی. " (٩٥)

زه‌واجی لاکۆلان

"ئیعلان: وه‌کو خه‌به‌ر زانراوه به‌ بێ مه‌علوماتی مه‌حکمه‌ی شه‌ریعه‌ له‌
ته‌ره‌ف ئەئیمه و مه‌لایان و موختاران‌ه‌وه معامله‌لاتی نیکاح و ته‌لاق ئیجرا ئەکری
ئمه‌یش موخالیفی شه‌ری شه‌ریف و قانونه. له‌ ئیعتیباری نه‌شری ئەم
ئیعلا‌نه‌وه به‌ بێ مه‌علوماتی مه‌حکمه‌ هه‌ر ئیمام و مه‌لا و موختاریک معامله‌لاتی
نیکاح ئیجرا بکات به‌ پێی ماده‌ی ١٢٦ له‌ قانونی عقوباتی به‌غدادی ته‌جزیه
ئەکری. قازی سلیمانی" (١٢٩)

"له مه‌حکمه‌ی سولجی سلیمانی‌هوه ئیعلان

"خانویه‌ک که له محله‌ی چوله‌کان واقعیه و عائیده به وهره‌سه‌ی

داوده‌کل که سه‌عید و سیومن ناوانن له بهر ئه‌وه که له تهره‌ف مهرقومانه‌وه

له‌م مه‌حکمه‌یه‌دا داوای ئیزاله‌ی شیوعی کراوه و له بهر ئه‌وه که قاییلیه‌تی

ته‌قسیمی نه‌بو ئه‌وا خرایه مه‌وقیعی موزایه‌ده‌وه ئه‌وانه‌ی که تالبن به سه‌دی

ده‌ی ته‌ئمیناته‌وه موراجعه‌ت به مه‌حکمه‌ی سولجی سلیمانی بکه‌ن که پهیته

ئیعلان کرا. "لژ ٩٤

ژوری بازرگانی

"بۆ زانینی هه‌مو له مه‌قامی موته‌سه‌ریه‌یه‌وه

"ئاگاداری: موافیقی ماده ١٥ ی قانونی ئۆده‌ی تیجاره‌ت که له سالی

٩٢٦ دا ئیصدا‌ر فهرموراوه ئه‌و شه‌خسانه‌ی که به تیجاره‌ت وه یا

موته‌عه‌هیدی وه یا ده‌لالی مه‌شغولن ئه‌گه‌ر ئیشتیراکیان به ئۆده‌ی تیجاره‌تی

نه‌بی وه یا ئه‌عزایه‌تی ئۆده‌ی تیجاره‌تیان قبول نه‌کردی له موزایه‌دات و

موناقه‌ساتی حکومه‌تی‌دا قبول نا‌کرن. بۆ زانینی هه‌مو که‌س ئیعلان کرا.

موته‌سه‌ریفی لیوای سلیمانی "لژ ١٤٣

ده‌فته‌ری نفوس

"به‌یان: دائیره‌ی نفوسی عاسیمه و خاریج له ئیعتیباری ١ ی مایسی ٩٢٨

هوه موباشه‌رته به ته‌وزیعی ده‌فاتیری جنسیه ئه‌کات که له ماده ١٥ ی

قانونی ته‌سجیلی نفوس دا دهرج کراوه. مودیری نفوسی عام "لژ ١١٣

"ئیعلان: وا دهر ئه‌که‌وی ئه‌هالی موراجعه‌ت به دائیره‌ی نفوس نا‌که‌ن

بۆ وهرگرتنی ده‌فاتیری جنسیه لازمه هه‌مو ئه‌هالی موراجعه‌ت به دائیره‌ی

نفوس بکه‌ن و ده‌فاتیری جنسیه‌ی خۆیان وهربگرن. بۆ ئاگاداری ئیعلان کرا.

موته‌سه‌ریفی سلیمانی "لژ ١٢٧

۹. ئىعلانی ئەھلى

"ئىعلان: ئەمجارە لە سەر ئوسولێكى تازە، عەسرى، چاپخانەى
(ئەستىڤرە گەشەى گەلاوێژ) كە لە پێشا بە چاپخانەى ھەمە ئاغا مەشھور بو،
كردومەنەو. ھەمو موبیلە و ئەسبابێكى مونتەزەمە. ئەنواعى ھەلەویات،
دۆندرمە، شرۆب، چای، قاو، سۆدە و ناملیتمان ھەيە. بە دانیشتیكى بە
قەدەر سیاحتى دڵ موفەپەح و مەسرور ئەكات.

چاپچی: محەمەد رەشىد "لژ ۱۰۸"

"موتەسەسەيەكى گەورەى بریتانیا

شیركەتى مەحدودەى نەوتى خانەقین

وەكیلەكانى كوردستان: خواجە عەزرا، سیون یەعقوب و شەرەكای

لە سلیمانىدا لە جادەى دەباخانە لە مالى حاجى عارفى دەباخچىدا كە

مەوقیع و ئەنبارى ئەسلىيەتى فیاىى وەكو لای خوارەوەيە:

تەنەكەى نەوتى سېى بە ۳ روپيە.

نەوتى سېى ئەلامەتى ئەبونەخلە تەنەكەى بە ۴ روپيە و ۱۴ ئانە.

بانزین تەنەكەى بە ۵ روپيە و ۶ ئانە.

نەوتى رەش تەنەكەى بە ۲ روپيە و ۲ ئانە.

ئەو نەوت و بەنزینی كە لە مەملەكەت دا لە جادەى سەرا لە مالى

شاكیر موجریم و لە گەراجى سەید نوری ئەقیب ئەكەرپى لە قیمەتى سەرەو

بە ۲ ئانە زیاد ئەفروشرى.

بى تەنەكە قاپى نەوتى سېى بە ۲ ئانە دەفروشرى.

لە سلیمانى: وەكیلی قومانیيەى شیركەتى نەوتى خانەقین فەيزى "لژ

"ئىعلان: ئەومل ئوتوموبىلچىيەك كە تا نەفسى ھەلەبجە موسافىرىنى
 برد يېت سادىب (ئەربىل - ۱۲۲) نومرو ئوتومبىلە. لەمەودوا ھەركەسى
 ئارمىزى سەفەرى ھەلەبجەى ھەيە موراجەئەت بە سادىبى ئوتومبىلى مەزكۇر
 قەرەيېت بىكات، تا نەفسى ھەلەبجە لە رىيەكى زۆر چاكەوہ ئەيپات و
 مەمنونى ئەكات." (ئ ۸۱)

"دقتۇر ئارنو كرون

دقتۇرى خەستەخانەكانى پارىس (فرانسە) و لۇزان ئىسويچەرەيە
 دەرمانى ھەمو نەخۇشېك ئەكات. خاسەتەن نەخۇشى داخلى (مەعیدە،
 رىخۇلە، دل و سى و جگەرا و نەخۇشى ئەعسابە.
 ئەداوى ھەمو نەوع نەخۇشى ژنانېش ئەكات.
 محەلى موعايەنەى لە جادەى بەرپولېسخانە لە مالى تۇفېق ئەفەندى
 مەحمود ئاغادايە كە مەشھورە بە مالى خەمزە بەگ.
 ھەمو رۆژى لە ساعەتى ۸ ھەتا ۱۱ موعايەنە ئەكات." (ئ ۱۲۳)